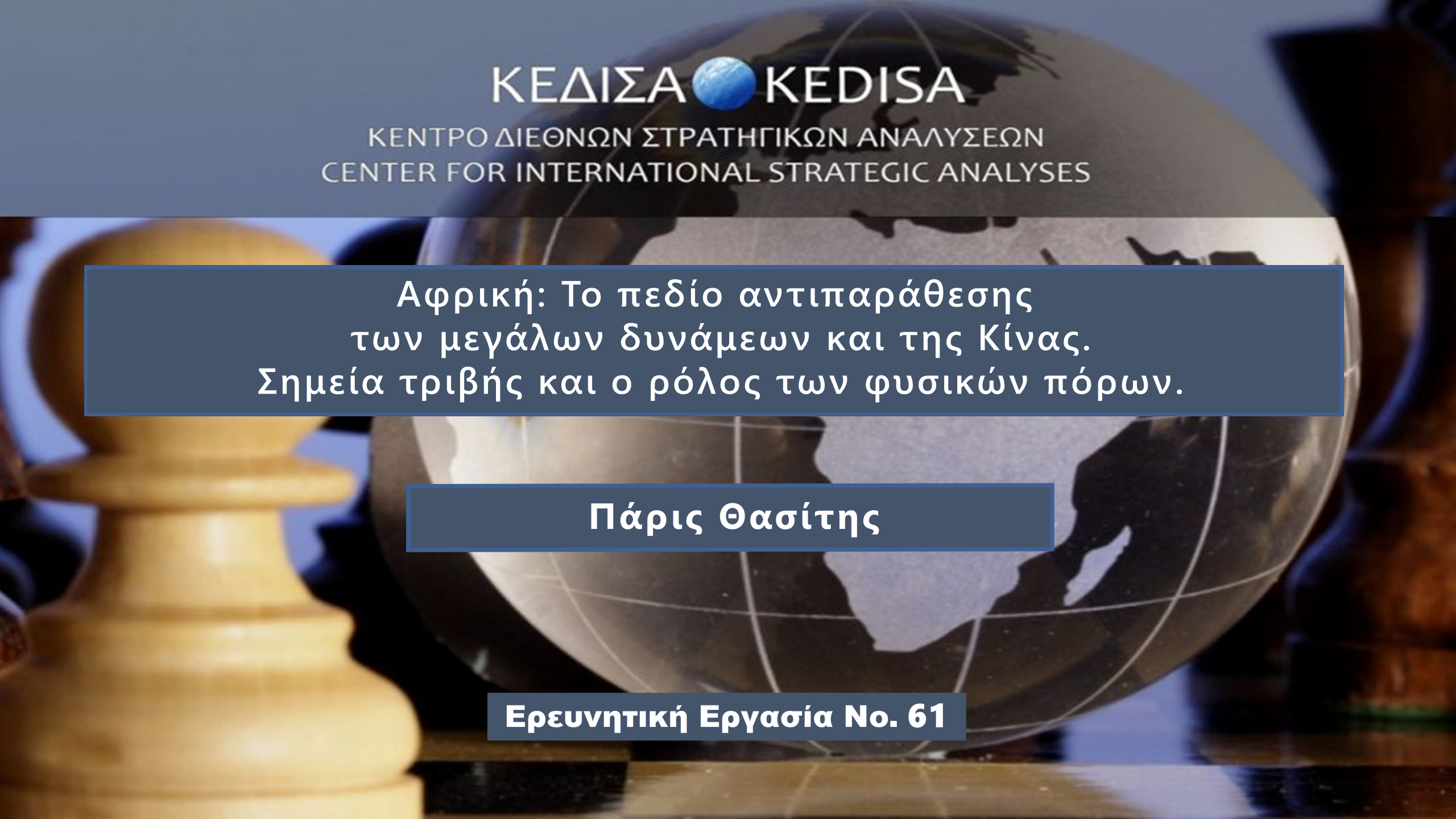

The background of the slide features a close-up of a globe showing the African continent, with a large, light-colored chess piece (likely a king or queen) in the foreground on the left. The text is overlaid on this image.

ΚΕΔΙΣΑ KEDISA

ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΑΝΑΛΥΣΕΩΝ
CENTER FOR INTERNATIONAL STRATEGIC ANALYSES

Αφρική: Το πεδίο αντιπαράθεσης
των μεγάλων δυνάμεων και της Κίνας.
Σημεία τριβής και ο ρόλος των φυσικών πόρων.

Πάρις Θασίτης

Ερευνητική Εργασία Νο. 61

Ερευνητική Εργασία Νο. 61

**Αφρική: Το πεδίο αντιπαράθεσης των μεγάλων
δυνάμεων και της Κίνας.
Σημεία τριβής και ο ρόλος των φυσικών πόρων.**

ΠΑΡΙΣ ΘΑΣΙΤΗΣ
Αναλυτής ΚΕΔΙΣΑ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΚΕΔΙΣΑ

Δρ. Ανδρέας Γ. Μπανούτσος, Πρόεδρος

Δρ. Παναγιώτης Σφαέλος, Αντιπρόεδρος & Δ/ντης Ερευνών

Βασίλης Παπαγεωργίου, Γενικός Γραμματέας

Αργέττα Μαλιχουτσάκη, Οικονομική Διαχειρίστρια

Ευάγγελος Διπλάρας, Μέλος

Ευάγγελος Κούλης, Μέλος

Αναστασία Τσιμπίδη, Μέλος

© 2021 Center for International Strategic Analyses (KEDISA, All Rights Reserved)

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without written permission of the publisher

ΠΑΝΤΕΙΟΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΘΗΝΑ 2020

ΠΑΡΙΣ ΘΑΣΙΤΗΣ
Α.Μ:1219Μ039
Π.Μ.Σ ΔΙΕΘΝΕΣ,
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ &
ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΤΟΥ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

ΑΦΡΙΚΗ: ΤΟ ΠΕΔΙΟ ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΗΣ ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΙΝΑΣ-ΣΗΜΕΙΑ ΤΡΙΒΗΣ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Τριμελής Επιτροπή

Παναγιώτης Ρουμελιώτης, Ομότιμος Καθηγητής του Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Γρηγόρης Τσάλτας, Ομότιμος Καθηγητής του Παντείου Πανεπιστημίου

Γεράσιμος Ροδοθεάτος, Διδάκτωρ-Ερευνητής

Copyright © Πάρις Θασίτης , 2020.

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Συντομογραφίες

I) Ελληνικές

Ε.Ε: Ευρωπαϊκή Ένωση
Ε.Ο.Κ: Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
Α.Κ.Ε: Αφρική, Καραϊβική, Ειρηνικός (Ωκεανός)
Π.Ο.Ε: Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου
Μ.Κ.Ο: Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις
Ε.Ο.Ζ: Ειδικές Οικονομικές Ζώνες
Α.Ξ.Ε: Άμεσες Ξένες Επενδύσεις
Ν.Α.Τ.Ο: Οργανισμός του Βορειοατλαντικού Συμφώνου
Δ.Ν.Τ: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο

II) Ξένες

E.D.F: Ευρωπαϊκό Ταμείο Ανάπτυξης (European Development Fund)
G.S.P: Σύστημα Γενικευμένων Προτιμήσεων
C.I.D: Κέντρο Βιομηχανικής Ανάπτυξης
E.I.B: Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ΕΤΕπ).
C.A.D FUND: Αναπτυξιακό Ταμείο Κίνας-Αφρικής (China-Africa Development Fund).
B.R.I: Belt and Road Initiative

Ευχαριστίες

Με την παρούσα Διπλωματική Εργασία ολοκληρώνονται οι Μεταπτυχιακές μου σπουδές στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών *«Διεθνές & Ευρωπαϊκό Δίκαιο και Διακυβέρνηση»* και ειδικότερα στην Κατεύθυνση *«Διεθνές και Ευρωπαϊκό Δίκαιο και Διακυβέρνηση του Περιβάλλοντος»* που λειτουργεί στα πλαίσια του Τμήματος Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών του Παντείου Πανεπιστημίου.

Στις σπουδές μου καθοριστικό ρόλο έπαιξε η συμβολή των καθηγητών μου στα γνωστικά αντικείμενα που παρακολούθησα στους οποίους οφείλω να εκφράσω τις ευχαριστίες μου για τη συμβολή τους στην ολοκλήρωση των σπουδών.

Ιδιαίτερα επιθυμώ να ευχαριστήσω τον Επιβλέποντα της διπλωματικής εργασίας και Ομότιμο Καθηγητή κ. Παναγιώτη Ρουμελιώτη, για την καθοδήγηση που πρόσφερε σε όλη τη διάρκεια της διαδικασίας σύνταξης, τις εύστοχες παρατηρήσεις του και την υπομονή του.

Τέλος να ευχαριστήσω την οικογένειά μου για την υπομονή της το διάστημα που μας πέρασε και τους γονείς μου για την διεξοδική φιλολογική επιμέλεια που προσέφεραν στο τελευταίο στάδιο.

Περιεχόμενα

Συντομογραφίες	3
I) Ελληνικές.....	3
II) Ξένες.....	3
Ευχαριστίες	4
Πίνακες.....	9
Εικόνες	9
Γραφήματα.....	9
Περίληψη	10
Abstract	11
Εισαγωγή.....	13
Μεθοδολογία	14
Κεφάλαιο 1.....	15
Νεοαποικιοκρατία & Αφρική	15
1 Α) Μια προσπάθεια ορισμού-Ιστορικό υπόβαθρο	15
1 Β) Μηχανισμοί της εξάρτησης και αναπαραγωγής της Νεοαποικιοκρατίας	16
I) Ο Ρόλος των Ξένων Πολυεθνικών Εταιριών.....	16
II) Πολυεθνικές Εταιρίες και Αρπαγή Γης-Η Αφρική σε Διατροφική Ανασφάλεια.....	18
III) Μηχανισμοί Αναπτυξιακής Βοήθειας.....	20
1 Γ) Το χρέος της Αφρικής.....	25
I) Πώς ξεκίνησαν όλα;.....	26
II) Σε ποιους χρωστάει η Αφρική Σήμερα;	28
Κεφάλαιο 2	29
Σχέσεις Ευρωπαϊκής Ένωσης-Αφρικής.....	29
2 Α) Συμβατικό-Ιστορικό Πλαίσιο Σχέσης	29
2 Β) Περιεχόμενο των Συμβάσεων, Προβλέψεις & Επιπτώσεις.....	32
I) Εμπόριο.....	32
II) Αναπτυξιακή Συνεργασία & Βοήθεια	34
2 Γ) Συμπεράσματα & Προοπτικές.....	36
Κεφάλαιο 3	38
Σχέσεις ΗΠΑ-Αφρικής: Διακριτικότητα ή Παρεμβατισμός	38
3 Α) Θεωρητικό Πλαίσιο.....	38
3 Β) Περιοδολόγηση: Από τον Ψυχρό Πόλεμο στην Παγκοσμιοποίηση	39
3 Γ) Τομείς Ενδιαφέροντος.....	40
I) Οικονομία και Εμπόριο	40

II) Επενδύσεις	41
III) Στρατηγική & Ασφάλεια.....	42
IV) Αναπτυξιακή Βοήθεια	47
3 Δ) Συμπεράσματα & Προοπτικές	48
Κεφάλαιο 4	49
Σινο-αφρικανικές Σχέσεις: Μία από τα ίδια;	49
4 Α) Η Κίνα στην Αφρική.....	49
I) Θεσμική Διάσταση της Συνεργασίας και Οικονομική Ανάπτυξη	50
II) Επενδύσεις, Εμπόριο και Δανεισμός	52
III) Τεχνολογικές μεταβιβάσεις & Τεχνική βοήθεια	60
4 Β) Ασφάλεια	62
4 Γ) Αντιδράσεις-Συμπεράσματα	63
Κεφάλαιο 5	65
Η Ρωσία & η Αφρική.....	65
5 Α) Προϊστορία: Ε.Σ.Σ.Δ.....	65
I) Πρώιμη φάση των Σοβιετο-Αφρικανικών Σχέσεων	65
II) Ωρίμανση των σχέσεων: 1960-1980	66
III) Διακυβεύματα: Πολιτικός Έλεγχος και Εξοπλισμοί.....	68
IV) Τι άφησε τελικά η Σοβιετική Ένωση στην Αφρική;.....	70
5 Β) Ρωσία: Από τον Γιέλτσιν στον Πούτιν	71
I) Περίοδος Γιέλτσιν: Η Νέα Καπιταλιστική Ρωσία 1992-2000	71
II) Περίοδος Πούτιν: Αλλαγή Πολιτικής, 2000-2020	72
5 Γ) Τομείς Ενδιαφέροντος	73
I) Ενέργεια, Υποδομές & Ορυκτά.....	73
II) Εξοπλισμοί, Άμυνα & Ασφάλεια	75
III) Εμπόριο, Επενδύσεις και Χρέος	76
IV) Διπλωματικές Κινήσεις.....	77
5 Δ) Συμπεράσματα & Προοπτικές	78
Κεφάλαιο 6	79
Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο & η Παγκόσμια Τράπεζα στην Αφρική	79
6 Α) Η Υπερχρέωση της Αφρικής και η Αλλαγή Σελίδας	80
I) Θέσεις πάνω στην Ανάπτυξη της Αφρικής.....	80
II) «Λύσεις» Διεθνών Θεσμών & Ανατροπές	81
6 Β) Η Αφρική υπό το Δ.Ν.Τ & την Παγκόσμια Τράπεζα(1980-2010)	86
Κεφάλαιο 7	93
Πολεμικές Επεμβάσεις.....	93

7 Α) Λιβύη: Από την πτώση του Καντάφι στο διαμελισμό	94
I) Πτώση του Καντάφι: Συνέπεια της «Αραβικής Άνοιξης» ή σύμπτωση;.....	94
II) Βραχυπρόθεσμες συνέπειες ως προς τους πρόσφυγες και τους μετανάστες.....	99
III) Τρομοκρατία και φονταμενταλιστικό Ισλάμ	101
IV) Γεωστρατηγικές επιπλοκές: Ο ρόλος της Αφρικής και οι Ξένες Δυνάμεις	103
7 Β) Σαχέλ: Αποσταθεροποίηση και στο βάθος Ουράνιο	109
I) Μάλι ή μήπως Λιβύη και Νίγηρας;	109
II) Εξέλιξη του πολέμου	113
Κεφάλαιο 8	116
Συμπεράσματα & Προοπτικές.....	116
8 Α) Προοπτικές: Η Αφρική σε αβέβαια Μονοπάτια	116
I) Τάσεις του 2020: Επενδύσεις και Εμπόριο.....	116
II) 2019: Τάσεις προ κορονοϊού	118
III) Πανδημία & Γεωπολιτικές προεκτάσεις	119
8 Β) Συμπεράσματα.....	126
Παραρτήματα.....	130
Α' Σχέσεις ΗΠΑ-Αφρικής.....	131
Α.1) Πραγματοποιηθέντα έργα, Εξαγορές & Συγχωνεύσεις ετών 2010-2016 σε % με βάση την προέλευση.....	131
Α.2) Έργα Α.Ξ.Ε ανά Τομέα στην Υποσαχάρια Αφρική την περίοδο 2010-2016	132
Α.3) Έργα ΑΞ.Ε από τις ΗΠΑ στην Υποσαχάρια Αφρική ανά Τομέα σε % (2010-2016) 132	
Α.4) Εξαγορές και Συγχωνεύσεις ανά Τομέα Δραστηριότητας(2010-2016)	133
Α.5) Α.Ξ.Ε από την Ε.Ε στην Υποσαχάρια Αφρική ανά Τομέα (2010-2016).....	134
Α.6) Φοιτητές από την Υποσαχάρια Αφρική στις ΗΠΑ 2000-2019.....	135
Α.7) Αναπτυξιακή Βοήθεια των ΗΠΑ στην Υποσαχάρια Αφρική-Τομείς Δραστηριοτήτων & Ποσά επί του Συνόλου των 12 ΔΙΣ \$.....	136
Β' Ποσοτικές και Ποιοτικές Παράμετροι των Σχέσεων Κίνας-Αφρικής	137
Β.1 Σινο-Αφρικανικό Εμπόριο (2014-2015).....	137
Β.2 Οι 8 Αρχές της Οικονομικής & Τεχνικής Βοήθειας.....	137
Β.3 Αξία Δανεισμού της Αφρικής σε ετήσια βάση (2000-2018).....	139
Β.4 Κατανομή Δανείων Ανά Τομέα Δραστηριότητας	140
Β.5 Αφρικανοί Φοιτητές στην Κίνα 1996-2011.....	140
Β.6 Κύριες Πηγές της Κινεζικής Βοήθειας (Στοιχεία Μαΐου 2020)	141
Γ' Η Νέα Συμμαχία για την Επισιτιστική Ασφάλεια και τη Διατροφή.....	142
Γ.1 Δεσμεύσεις & Θεσμικά Πλαίσια Συνεργασίας	142
Γ.2 Δεσμεύσεις των Κυβερνήσεων στις σχετικές Συμφωνίες Ένταξης στη Νέα Συμμαχία	144

Δ' Φυσικοί & Ενεργειακοί Πόροι της Αφρικής.....	156
Δ. 1 Τι διαθέτει η Υποσαχάρια Αφρική σε ενεργειακούς πόρους (% επί των παγκόσμιων αποθεμάτων)	156
Δ. 2 Αποθέματα Πετρελαίου σε χώρες της Αφρικής	156
Δ. 3 Αποθέματα Φυσικού Αερίου σε χώρες της Αφρικής.....	157
Δ. 4 % Πληθυσμού που βασίζεται στην Ενέργεια Βιομάζας	157
Ε' Ανάπτυξη στην Αφρική (2015-2020) & Αναπτυξιακές Προοπτικές	158
Ε. 1 Ρυθμοί Ανάπτυξης χωρών της Ανατολικής Αφρικής	158
<u>E. 2 Ρυθμοί Ανάπτυξης χωρών της Βόρειας Αφρικής.....</u>	<u>158</u>
<u>E.3 Ρυθμοί Ανάπτυξης χωρών της Δυτικής Αφρικής.....</u>	<u>159</u>
Ε. 4 Απόλυτος αριθμός έργων Α.Ξ.Ε ανά περιφέρεια ανά έτος (Μέσος όρος των ετών 2014-2018)	159
Ε. 5 Ετήσιος μέσος όρος Α.Ξ.Ε ανά περιφέρεια σε δις \$ (2014-2018)	160
Ε. 6 Προέλευση Α.Ξ.Ε 2014-2018: οι 10 Μεγαλύτεροι Επενδυτές.....	160
Ε. 7 % Αναδυόμενων & Ώριμων Αγορών σε έργα, θέσεις εργασίας και κεφάλαια στην Αφρική	161
Ε. 8 Οι 15 κορυφαίοι προορισμοί Α.Ξ.Ε το 2018	161
Ε. 9 Καθαρό Αποτέλεσμα Διασυννοριακών Συγχωνεύσεων & Εξαγορών το 2018.....	162
Ε. 10 Κυριότερες Επενδυτικές Πρωτοβουλίες για την Αφρική 2018-2019.....	163
Ε. 11 % Ενημερωμένων πολιτών σχετικά με τις Κινεζικές δραστηριότητες σε 18 χώρες.....	164
Ε. 12 Πρότυπο Μοντέλο Ανάπτυξης.....	165
Ε. 13 Αξιολόγηση Εξωτερικών Επιδράσεων σε 18 χώρες της Αφρικής.....	166
ΣΤ' Το Χρέος της Αφρικής.....	167
ΣΤ.1 Οι Πιστωτές της Αφρικής.....	167
ΣΤ. 2 Μέγιστη Εκτίμηση Χρέους της προς την Κίνα	167
ΣΤ. 3 Πιστωτές των 15 χωρών της Αφρικής σε κίνδυνο υπερχρέωσης	168
Ζ' Πανδημία & Αφρική.....	169
Ζ.1 Ανακοινωθέντα Μέτρα Στήριξης για την Ανάσχεση της Πανδημίας.....	169
Ζ.2 Μέτρα Ενίσχυσης Διεθνών Οργανισμών.....	169
Βιβλιογραφία.....	170
1) Ελληνόγλωσση.....	170
2) Ξενόγλωσση.....	170
3) Μεταφρασμένη	175
4) Ιστότοποι & Ηλεκτρονικές Πηγές	175

Πίνακες

6.1: Κλείδες και Ψήφοι στο Δ.Ν.Τ-1984.....	84
--	----

Εικόνες

1.1 Η παλιά αποικία της Σομαλίας.....	25
4.1: Το πέρασμα του Νέου Δρόμου του Μεταξιού-Μελλοντικά Έργα.....	57
7.1: Η Α' Φάση του Πολέμου στο Μάλι.....	111

Γραφήματα

4.1: Οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις στην Αφρική.....	52
--	----

Περίληψη

Η παρούσα εργασία προσεγγίζει τη θεματική της Αφρικής ως χώρο αντιπαράθεσης των *Μεγάλων Δυνάμεων-παλαιών* δηλαδή Μητροπόλεων και Η.Π.Α και *Ανερχόμενων Δυνάμεων*. Προσπαθώντας να περιγράψουμε την σημερινή εποχή και ιδιαίτερα τα τελευταία 10 χρόνια, όπου κρίνουμε πως η αστάθεια στην Αφρική και αντιθέσεις χωρών εντός και εκτός της ηπείρου έχουν οξυνθεί, δέον ήταν να μελετήσουμε τις σχέσεις που ανέπτυξε η Υποσαχάρια Αφρική (ως επί το πλείστον) με τις παλιές αποικιοκρατικές δυνάμεις όπως και με τις δύο ανερχόμενες οικονομίες που εξετάζουμε: την Κίνα και την Ρωσία. Με αυτόν τον τρόπο κατανοούμε εναργέστερα πολλές αιτίες των συγκρούσεων που αναφύονται μεταξύ: α) των Μεγάλων Δυνάμεων μεταξύ τους, β) τις αντιθέσεις ανάμεσα στις Μεγάλες Δυνάμεις με ορισμένα αφρικανικά κράτη και γ) ορισμένες αντιθέσεις ανάμεσα στα ίδια τα αφρικανικά κράτη. Θέτει επί τάπητος το αποικιοκρατικό παρελθόν χωρίς να το εξετάζει διεξοδικά, εμμένοντας στην ανάλυση του μετααποικιακού παρελθόντος και παρόντος. Αναλύονται τα διαρκή και ad hoc συμφέροντα των ξένων δυνάμεων, οι προσπάθειες των αφρικανικών χωρών για ανάπτυξη τα τελευταία εξήντα χρόνια καθώς και τα διάφορα διλήμματα (αναπτυξιακά και εν γένει οικονομικά) που συνόδευαν την Αφρική στην πορεία ανεξαρτητοποίησής και χειραφέτησής της μέχρι σήμερα. Θέση του γράφοντος είναι ότι η Αφρική ως χώρος είναι περισσότερο το αντικείμενο διεκδίκησης των ισχυρών εκμεταλλευτικών συμφερόντων και λιγότερο το υποκείμενο (ή δρων) στις σημερινές διεθνείς σχέσεις. Μπορεί η γεωγραφική της θέση να της στέρησε την δυνατότητα ομαλής και ανθηρής (με ορισμένες εξαιρέσεις) οικοδόμησης τεχνολογικών κατακτήσεων και άρα συμπαγών και συνεκτικών κοινωνιών πέραν του επιπέδου της φυλής/φατρίας, παράλληλα όμως την προίκισε με πλείονες ενεργειακούς πόρους και μεταλλεύματα. Η «συνάντηση» των δύο κόσμων, της υπανάπτυκτης Αφρικής και των ισχυρών Ευρωπαίων έγινε τους τελευταίους αιώνες με έναν τρόπο άνισο και εκμεταλλευτικό υπέρ των δεύτερων. Η σχέση αυτή δεν έχει αλλάξει επί της ουσίας, άλλαξε όμως ως προς τη μορφή. Τα αφρικανικά κράτη κουβαλούν ανεπίλυτα προβλήματα από το παρελθόν και επιδιώκουν εκούσια ή ακούσια να ενταχθούν σε μια διεθνή κοινωνία που ορίζεται με βάση τις απαιτήσεις των διεθνών (δυτικών κατά κύριο λόγο) αγορών εμπορευμάτων και κεφαλαίων. Η «ενσωμάτωση» της Αφρικής δεν υποδηλώνει κάποιου είδους πρόοδο σε ό,τι αφορά τουλάχιστον το πεδίο της οικονομίας. Η όποια ενσωμάτωση επιτυγχάνεται τυπικά σημαίνει καθήλωση σε όλους τους βασικούς δείκτες

ανθρώπινης ανάπτυξης καθώς και στα βασικά τους οικονομικά μεγέθη (χρέος, ελλείμματα, αποταμίευση). Η χρόνια έλλειψη υποδομών, τεχνογνωσίας, οργανωμένης πολιτικής κοινωνίας και κοινωνίας των πολιτών τις κάνει πιο επιρρεπείς στην αποσάθρωση και την σταδιακή διάλυση και αστάθεια. Το γεγονός αυτό διευκολύνουν διεθνείς θεσμοί, σαν αυτούς του Breton Woods και βοηθούν έτσι δυνάμεις εκούσια ή ακούσια, που επιδιώκουν να αποκτήσουν ολοκληρωτικό έλεγχο των «χρυσαφικών» της Αφρικής καθώς και τον στρατιωτικό της έλεγχο που καθίσταται παραπάνω από αναγκαίος. Η Κίνα και δευτερευόντως η Ρωσία, φαίνεται να δρα ως βαλβίδα αποσυμπίεσης των δραματικών αναγκών πολλών χωρών σε συνάλλαγμα, κεφάλαια και επενδύσεις. Η κύρια σύγκρουση που θα δοθεί μεταξύ των Μεγάλων θα αφορά στον έλεγχο των ενεργειακών ροών (εν μέρει) και στον έλεγχο των παγκόσμιων δρόμων εμπορευμάτων και προϊόντων. Οι χρονιές που έπονται θα καταστούν καθοριστικές μιας και βρισκόμαστε στη φάση της «Μεγάλης Επανεκκίνησης» μετά την πανδημία του COVID-19.

Λέξεις Κλειδιά: Μεγάλες Δυνάμεις, Νεοαποικιοκρατία, ενσωμάτωση, πόλεμοι, αστάθεια

Abstract

This thesis describes Africa as a theater of a large conflict among different actors/powers: a) among the *Great Powers* (former colonial powers mostly and the U.S), b) among former colonial powers, the U.S and China or Russia (emerging markets), c) among some of the old colonial powers and the African states, and finally among the African states. The last ten years this struggle has intensified, as China changed its course and decided to build *Belt and Road Initiative* which involves many eastern African states close to Indian Ocean. In order to understand deeply the current situation, we need to examine thoroughly the last decades of post-colonial African states. Although it is critical to know about the Colonial Era, it is also wiser to analyze the evolvement of the relations between the European Union (and its predecessor European Communities) and post-colonial Sub Saharan Africa, the US-Africa relations (past and present), China-Africa relations and Russia-Africa relations. Also we look through the interventions and their results, of the Breton Woods Institutions (IMF and the World Bank) their impact on incomes and health. We consider that these interventions are just a part of what is

called *Neo-Colonialism*. This is a form of colonial control without colonies. Africa now is facing a huge debt burden, military interventions (Libya, Sahel, Somalia etc) and a critical wealth transfer to the hands of corrupt elites and foreign donors. A New Scramble for Africa is in place. Since 2008-2009 the hunt for assets throughout the continent has augmented significantly. China is purchasing ports, railway roads (in some cases) is giving interest-free and concessional loans to many interested African governments. What about the West, the former Rulers? Until recently their moves were not coordinated. They did not give much of the aid Africa needed. Instead they found an opportunity to install military and air-force bases in many countries facing terrorist threats and tribal rebellions. Africa must decide between dependency on foreign donors and foreign institutions on the one hand and choosing a path of self-reliant development on the other. Until now the integration of Africa in global markets does not mean any progress for the majority of Africans. It rather means more poverty, more inequalities and more debt (finally). The future (proxy) wars will target the energy roads, mostly, that lead to China and secondly the new trade hubs in eastern and northern Africa operated by Chinese firms. The Pandemic enhanced the tensions among all the actors. It also set the goals for the next great episode of American-Chinese trade wars. The fall of Foreign Direct Investments, the recession caused by the restriction measures worldwide, destroyed the African economic perspectives, thus it made it more vulnerable to the aggression of both the old *Powers* and the emerging ones. The New Great Reset is expected to downgrade further the prospects of Africa.

Key Words: Great Powers, China, wars, Neocolonialism

Εισαγωγή

Στην παρούσα εργασία αναλύεται η θεματική της Αφρικής ως πεδίο αντιπαράθεσης των παλιών αποικιοκρατικών *Μεγάλων* Δυνάμεων με την προσθήκη των Η.Π.Α και της ανερχόμενης Κίνας (κατά κύριο λόγο) και της Ρωσίας (δευτερευόντως). Παράλληλα δίνεται μια ιδέα για τα σημεία τριβής (ή σύγκρουσης) που διακρίνονται σε αυτόν τον αγώνα αναμέτρησης, όπως ο έλεγχος ενεργειακών και άλλων φυσικών πόρων, οι πολεμικές αναμετρήσεις δια αντιπροσώπων (όπως γίνεται στη Λιβύη). Επειδή όμως οι συγκρούσεις αυτές (πολεμικού χαρακτήρα ή πολιτικού/οικονομικού χαρακτήρα) δεν προέκυψαν σήμερα, κρίθηκε δέον να παρουσιαστούν αναλυτικά οι σχέσεις των βασικών διεθνών δρώντων με την ήπειρο τις τελευταίες δεκαετίες μετά την ανεξαρτησία των περισσότερων αποικιών. Η ανάλυση δίνει έμφαση στην πολύπαθη Υποσαχάρια Αφρική και όχι τόσο στην Βόρεια παρά μόνο κατ' εξαίρεση και αναφορικά με τον κρίσιμο ρόλο των πολεμικών αναμετρήσεων στη Λιβύη. Αυτή η διάκριση γίνεται και λόγω έλλειψης χώρου και επειδή εκτιμούμε ότι η Υποσαχάρια Αφρική λόγω της μεγάλης απόστασής της από την Ελλάδα δεν «φωτίζεται» αρκετά και η πληροφόρηση δεν είναι συνεχής και επαρκής. Επίσης με βάση τις περισσότερες μελέτες διεθνών οργανισμών τα κοινωνικο-οικονομικά προβλήματα της Υποσαχάριας Αφρικής είναι πολύ περισσότερο οξυμένα έναντι της Βόρειας, η κρατική της συγκρότηση δε ασθενέστερη και οι εθνικές ολοκληρώσεις ατελείς. Η παγκόσμια αναστάτωση που έφερε η πανδημία μαζί με τους οξυμένους γεωπολιτικούς ανταγωνισμούς είναι δεδομένο ότι θα αφήσει ένα δυνατό αποτύπωμα στην ήπειρο. Αυτό βεβαίως δεν είναι κάτι που προκύπτει από μόνο του. Εδράζεται σε ένα συνεκτικό ιστορικό υπόβαθρο αποικιακό και μετααποικιακό που μας οδηγεί στο να πιστεύουμε ότι τουλάχιστον οι παλιοί και νέοι (;) αποικιοκράτες, θα αξιοποιήσουν κάθε ευκαιρία έτσι ώστε να ελέγξουν τα «συγκριτικά πλεονεκτήματα» της Αφρικής και να ανασχέσουν την Κινεζική και Ρωσική επιρροή. Μας διέπει ένας προβληματισμός αναφορικά με την μελλοντική στάση της Κίνας ως πιστωτή, εταίρου και συμμάχου. Η πορεία της κατά την *Μεγάλη Επανεκκίνηση* που μόλις έχει αρχίσει και στοχεύει σε έναν ριζικό ψηφιακό μετασχηματισμό δεν μας επιτρέπει πολλές αυταπάτες σχετικά με έναν τυχόν μονόπλευρα ιδωμένο προοδευτικό ρόλο. Θα επιχειρήσει να εξαγάγει το μοντέλο διακυβέρνησής της; Θα εξαγάγει κάποιες πλευρές και λειτουργίες του και ποιες; Τι ρόλο μπορεί να έχει η Αφρική στα πλαίσια αυτής της αντιπαράθεσης γιγάντων, ΗΠΑ-Κίνας, Κίνας-Ευρώπης κ; Τι αντοχές έχουν οι αφρικανικές κοινωνίες σε μια εποχή που ο ιστός των διεθνών

συμμαχιών και ενώσεων διαρρηγνύεται; Ποιες απαντήσεις μπορούν να δώσουν τα καθεστώτα-απόηχος των εθνικοαπελευθερωτικών κινημάτων και του πάλαι ποτέ panaφρικανισμού καθώς και τα κινήματα του ριζοσπαστικού Ισλάμ; Υπάρχουν τελικά εναλλακτικές στις διεθνείς ρήξεις των Μεγάλων; Όλα αυτά τα ερωτήματα θα επιχειρήσουμε να τα αναλύσουμε στις επόμενες σελίδες.

Μεθοδολογία

Η παρούσα εργασία αξιοποιεί την συγκριτική πολιτική ανάλυση με βάση την πρακτική εφαρμογή της για να αναλύσει την δράση των βασικών διεθνών δρώντων πάνω στην Αφρική τα τελευταία πενήντα χρόνια, ήτοι της Ε.Ε, της Κίνας, των ΗΠΑ, της ΕΣΣΔ/Ρωσίας. Ακολουθώντας αξιοποιεί την φιλελεύθερη νεοκλασική θεωρία, την ετερογενή αναπτυξιακή (που αναπτύχθηκε από τους Αμίν και Μπετελέμ) στην προσπάθεια κατανόησης της δράσης των παλιών μητροπολιτικών χωρών, των αναπτυξιακών προσπαθειών των νεοϊδρυθεισών χωρών πρώην αποικιών καθώς και την θεωρία της εξάρτησης που προσπαθεί να ερμηνεύσει την σύγχρονη υπανάπτυξη των χωρών του Τρίτου Κόσμου μέσα από το πρίσμα της εξάρτησής τους από τις χώρες-μητροπόλεις. Για την πληρέστερη πλαίσισιωση των παραπάνω αξιοποιήθηκαν δεδομένα και πίνακες από εκθέσεις διεθνών οργανισμών.

Κεφάλαιο 1

Νεοαποικιοκρατία & Αφρική

1 Α) Μια προσπάθεια ορισμού-Ιστορικό υπόβαθρο

Ο πρώτος Πρόεδρος της ανεξάρτητης Γκάνας, Kwame Nkrumah όρισε την νεοαποικιοκρατία πολύ εύστοχα ως «...η χειρότερη μορφή του ιμπεριαλισμού. Γι' αυτούς που την εφαρμόζουν, σημαίνει εξουσία χωρίς ευθύνη και γι' αυτούς που την υφίστανται σημαίνει εκμετάλλευση χωρίς ανταπόδοση». Όμως το εύλογο ερώτημα είναι πώς φτάσαμε να μιλάμε μεταπολεμικά για νεοαποικιοκρατία;

Μετά το 1945, η παλιά άμεση εδαφική κυριαρχία των παλιών αυτοκρατοριών¹ πάνω στις αποικίες τους, δεν ήταν βιώσιμη. Οι μητροπολιτικές δυνάμεις, πνιγμένες στα χρέη και αντιμετωπίζοντας σοβαρότατα προβλήματα στο εσωτερικό τους δεν μπορούσαν να συντηρήσουν τους παλιούς αποικιακούς στρατούς τους. Μέσα στις επόμενες δύο δεκαετίες, οι περισσότερες αποικίες της Αφρικής και της Ασίας ανεξαρτητοποιήθηκαν και εντάχθηκαν στον Ο.Η.Ε. Το παλιό σύστημα, διαλύθηκε κατά βάση από τρεις αιτίες: α) την αντίσταση των λαών των αποικιών που είχαν και τη συνδρομή της Σοβιετικής Ένωσης και της Κίνας, β) της οικονομικής αδυναμίας των παλιών μητροπολιτικών δυνάμεων να συντηρήσουν τις πολυδάπανες αποικιακές δομές και γ) την πίεση των Η.Π.Α που εύλογα θεωρούσε τις παλιές αυτοκρατορίες αναχρονιστικό εμπόδιο στη δική της ηγεμονία. (Young, 2007, σσ. 85-86).

Η νεοαποικιοκρατία λοιπόν, είναι μια συνθήκη όπου τα νέο-ιδρυθέντα κράτη αν και τυπικά ανεξάρτητα πολιτικά, ουσιαστικά παραμένουν υπό τον έλεγχο των μεγάλων δυνάμεων (και πρωτίστως πλέον των Η.Π.Α) Η συμπεριφορά των παλιών και των νέων δυναστών, συνεχίζει να είναι αποικιοκρατική, μόνο που το επίσημο πρόσταγμα το φέρουν κυρίως διεθνείς θεσμοί (σαν το Δ.Ν.Τ και τη Παγκόσμια Τράπεζα) ενίοτε όμως λαμβάνουν χώρα και πολεμικού χαρακτήρα επεμβάσεις (βλέπε Σιέρα Λεόνε, Μάλι κλπ). Η εθνική κυριαρχία είναι μια φενάκη στη πραγματικότητα. (Young, 2007, σσ. 87-88).

¹ Κυρίως της Βρετανικής, της Γαλλικής και δευτερευόντως της Ιταλικής, Ολλανδικής, Βελγικής και τελευταία μόνο της Πορτογαλικής.

Η νεοαποικιοκρατία είναι η αμερικανική αποικιοκρατία χωρίς όμως (επίσημα) αποικίες. (Young, 2007, σσ. 88-90). Καθοριστικοί παράγοντες για τον έλεγχο των νέων κρατών είναι ο έλεγχος της ροής κεφαλαίων (επενδύσεις) προς τις χώρες αυτές και η έλλειψη της αναγκαίας τεχνογνωσίας. Παράγοντες που διασφαλίζουν ότι οι πρώην αποικίες θα παραμένουν «τρίτοκοσμικές» είναι οι μεταπρατικές ελίτ αυτών των χωρών που γαλουχήθηκαν στα ακαδημαϊκά ιδρύματα των μητροπόλεων και λειτουργούν σαν μεσάζοντες της νεοαποικιοκρατικής διείσδυσης. (Langan, 2018, σσ. 4-5).

Η λύση για την απεμπλοκή της Αφρικής από τη νέο-κηδεμονία των Μητροπόλεων (κατά τον Nkrumah) ήταν η πολιτική αφρικανική ενοποίηση μέσω μιας Αφρικανικής Ομοσπονδίας. Ο φορέας αυτός με μεγάλες οικονομίες κλίμακας² και κεντρικό-σοσιαλιστικό σχεδιασμό, θα έβρισκε λύσεις κόντρα στον έλεγχο των πολυεθνικών πάνω στις πρώτες ύλες, τον έξωθεν έλεγχο των τιμών των εξαγόμενων πρώτων υλών και την έλλειψη τεχνογνωσίας. (Langan, 2018, σ. 7).

1 Β) Μηχανισμοί της εξάρτησης και αναπαραγωγής της Νεοαποικιοκρατίας

Στο κεφάλαιο αυτό θα εξετάσουμε συνοπτικά, τους μηχανισμούς εκείνους, με τους οποίους οι πρώην Μητροπόλεις ασκούν επικυριαρχία στην Αφρική (και κυρίως στην Υποσαχάρια) και επιδιώκουν να υφαρπάξουν στο διηνεκές τους φυσικούς της πόρους από την εποχή της δεκαετίας του 1960 έως και σήμερα.

Ι) Ο Ρόλος των Ξένων Πολυεθνικών Εταιριών

Μολονότι καμία αφρικανική χώρα δεν αρνήθηκε το σημαντικό ρόλο των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στην υπόθεση της ανάπτυξης τους, από πολύ νωρίς εκφράστηκαν επιφυλάξεις για τους όρους με τους οποίους αυτές γίνονταν.

Ανασταλτικός παράγων στην ανάπτυξη των πρώην αποικιών υπήρξε αφενός ο μηχανισμός του καθορισμού των τιμών των πρώτων υλών που εξάγονταν από τις χώρες αυτές, αλλά η κατανάλωσή τους, γίνονταν στις πλούσιες χώρες της Ευρώπης. Οι τιμές πρώτων υλών καθορίζονταν από τη ζήτηση (κάθε φορά) στις παλιές μητροπόλεις. Βασικό ρόλο στην εξόρυξη

² Χωρίς τον κατακερματισμό που βλέπουμε στην Αφρική

και τη μεταφορά τους παίζουν οι πολυεθνικές εταιρίες, οι οποίες γρήγορα έφτασαν να ελέγχουν τις τύχες των περισσότερων χωρών του Νότου (Τσάλτας, 2010, σσ. 115-17).

Στη θέση της παλιάς αποικιακής διοίκησης που εξυπηρετούσε απευθείας τις επιθυμίες των εταιριών εκμετάλλευσης, σπουδαίο ρόλο πλέον παίζουν οι μεταπρατικές ή κομπραδόρικες ελίτ. (Lanning & Mueller, 1979, σ. 500). Αυτές ενδιαφέρονται περισσότερο να συνεχίσουν την προνομιακή τους σχέση με τις πολυεθνικές εταιρίες, παρά να αναπτύξουν άλλους παραγωγικούς τομείς της οικονομίας, όπως η γεωργία. Στηρίζονται περισσότερο στην οικοδόμηση δικτύων σχέσεων στη κρατική γραφειοκρατία.

Απέναντι σε αυτή τη κριτική, τα τελευταία χρόνια, αρθρώνεται μια άλλη άποψη από τους Sachs, Warner, Hamilton και Atkinson, που μιλούν για τη κακή επιρροή του νέο-πατερναλιστικού κράτους στην Αφρική (Hilson & Maconachie, 2008, σσ. 59-61). Ειδικότερα, κατηγορούν τους υπάρχοντες θεσμούς στην Αφρική ως διεφθαρμένους και ανίκανους να διοικήσουν ορθά, με αποτέλεσμα έσοδα που θα μπορούσαν να πάνε απευθείας στα ταμεία του κράτους είτε σπαταλούνται σε αντιπαραγωγικά έργα, είτε υπεξαιρούνται. Το παράδοξο όμως, είναι ότι ενώ η βιβλιογραφία αυτής της ακαδημαϊκής τάσης βρίθει αναφορών στη περίφημη «κατάρα των φυσικών πόρων» (resource curse)³ σε χώρες εξαιρετικά πλούσιες σε μεταλλεύματα και ενεργειακούς πόρους, την ίδια στιγμή την εντοπίζει στα πλαίσια των κακών θεσμών και της κακής διακυβέρνησης των χωρών αυτών...

ΚΟΥΤΙ 1

ΥΠΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΠΟΛΥΕΘΝΙΚΕΣ ΕΤΑΙΡΙΕΣ: ΓΚΑΝΑ

Όταν ανακοινώθηκε στους πολίτες της Γκάνας ότι ανακαλύφθηκε πετρέλαιο στα ανοιχτά της θάλασσας έτοιμο για εξόρυξη⁴, υπήρξε μεγάλος ενθουσιασμός, ιδιαίτερα εντός της κυβέρνησης. Ο τότε πρόεδρος Kufuor μίλησε για μια οικονομία που θα «πετούσε»...ενώ ουκ ολίγοι προσδοκούσαν πολλαπλά οφέλη από την εισροή της τεχνογνωσίας που θα φέρουν οι πολυεθνικές εταιρίες⁵. Όμως τα πράγματα αποδείχτηκαν τραγικά άσχημα για το λαό της Γκάνας.

³ Αναφέρεται σε χώρες που ενώ φαινομενικά βρίθουν από κοιτάσματα μεγάλης αξίας, την ίδια στιγμή είναι εξαιρετικά υπανάπτυκτες σε επίπεδο εισοδήματος και θεσμών.

⁴ Επρόκειτο για το κοιτάσμα του Ιωβηλαίου (Jubilee Oilfields) που ανακαλύφθηκε το 2007 και η εξόρυξή του ξεκίνησε το 2007

⁵ Επρόκειτο για τις εταιρίες Kosmos και Tullow.

Αντί να επιλεγεί το συνηθισμένο μοντέλο σύμβασης P.S.A⁶ (Production-Sharing Agreement- Συμφωνία Διαμοιρασμού της Παραγωγής) επιλέχτηκε το Υβριδικό Μοντέλο Ανάθεσης⁷. Εξαιτίας αυτής της κίνησης, το Ινστιτούτο Διακυβέρνησης και Ασφάλειας της Γκάνας, εκτιμούσε ότι τα συνολικά έσοδα της χώρας θα έφταναν τα πρώτα 4 έτη λειτουργίας του κοιτάσματος τα 6,428 δις \$ και τα 60 δις για όλη τη διάρκεια της σύμβασης εάν είχε επιλεγεί το μοντέλο P.S.A, ενώ τώρα, τα έσοδα των πρώτων 4 ετών έφτασαν μόλις τα 2,75 δις \$ και μέχρι τη λήξη της σύμβασης, η χώρα θα εισπράξει μόλις 19 δις (Langan, 2018, σ. 41). Παρά τη δυσaréσκεια που προκλήθηκε και τις παρασκηνιακές προσπάθειες του διαδόχου Προέδρου Mills, να ακυρώσει την ανάθεση της Kosmos και να τη μεταφέρει είτε στην Exxon Mobil είτε σε μια κινεζική εταιρία, εν τέλει η θέση της Kosmos δεν απειλήθηκε και συνέχισε τη λειτουργία της...

Το 2016, στη Γκάνα ψηφίστηκε η νέα Νομοθεσία περί Υδρογονανθράκων με τις αφορητες πιέσεις του Υπουργείου Διεθνούς Ανάπτυξης του Ηνωμένου Βασιλείου, που λειτούργησε σα βραχίονας της εταιρίας Tullow. Πλέον και επίσημα, η Γκάνα θα χρησιμοποιεί το Υβριδικό Μοντέλο Ανάθεσης, σε ό,τι αφορά της εκμετάλλευση υδρογονανθράκων (Langan, 2018, σ. 43)

II) Πολυεθνικές Εταιρίες και Αρπαγή Γης-Η Αφρική σε Διατροφική Ανασφάλεια

Πέρα από τις «συνήθειες υπόπτους», εταιρίες εξορύξεων και ενέργειας, στην Αφρική δραστηριοποιούνται εντονότατα και μεγάλες πολυεθνικές του αγροδιατροφικού τομέα. Για την

⁶ Η πιο συνηθισμένη μορφή συμβάσεων. Το κράτος διατηρεί τη κυριότητα των κοιτασμάτων, η υπονήφια εταιρία αναλαμβάνει το ρίσκο της εξόρυξης και κατόπιν υποχρεούται να παραδώσει μεγάλο μέρος της παραγωγής στην χώρα φιλοξενίας, παράλληλα καταβάλλει στο κράτος ετήσιο μίσθωμα (rent) και φόρο επί των κερδών. Η εταιρία αποκτά τη κυριότητα της ποσότητας του πετρελαίου που της αναλογεί μόνο αφότου το έχει εξορύξει και το έχει μεταφέρει κατάλληλα. Επιπλέον συνηθέστατα αναλαμβάνουν την κατάρτιση του ντόπιου εργατικού δυναμικού και τη μεταφορά τεχνογνωσίας στις χώρες των κοιτασμάτων. (Tordo, Johnston, & Johnston, 2010, σ. 10)

⁷ Σε αυτή τη περίπτωση το κράτος απεμπολεί τη κυριότητά του επί των κοιτασμάτων και τα παραδίδει στην αποκλειστική διάθεση του υποψήφιου επενδυτή για έρευνα και εξόρυξη. Ενίοτε η εταιρία-χρήστης, καταβάλλει τέλη ή φόρους στο κράτος ή μέρος της παραγωγής της (πιο σπάνια). Στη παρούσα μορφή τους, οι συμβάσεις αυτές (ανάθεσης) έχουν σχετικά μικρή διάρκεια και το κράτος μπορεί ανά πάσα στιγμή να μεταβάλλει τους όρους της ανάθεσης (και) λόγω του ότι το κράτος ενδιαφέροντος δεν έχει μια σταθερή αξιόπιστη νομοθεσία, ωστόσο αυτή η μεταβολή σπάνια λαμβάνει χώρα. Επίσης ο επενδυτής δεν υφίσταται καμία δυσμενή συνέπεια σε περίπτωση απότομης αλλαγής των τιμών (ανόδου ή πτώσης), εξακολουθεί να παραδίδει (αν παραδίδει) το ίδιο ποσοστό της παραγωγής στο κράτος και εξορύσσει κατά το δοκούν για τον ίδιο. Η μορφή αυτή της ανάθεσης, έλκει την καταγωγή της από την εποχή της αποικιοκρατίας και συναντιόταν κυρίως σε επιχειρήσεις ορυχείων (Tordo, Johnston, & Johnston, 2010, σ. 9)

εξασφάλιση της μαζικής κατανάλωσης αγροτικών προϊόντων των πλούσιων χωρών και επειδή η Ευρώπη αλλά και οι Η.Π.Α δεν διαθέτουν μεγάλες (παρθένες) εκτάσεις προς εκμετάλλευση, αναζητούν εναγωνίως τέτοιες εκτάσεις εκτός αναπτυγμένου κόσμου, στην Αφρική. Εκεί, έναντι χαμηλού αντιτίμου δεσμεύονται μεγάλες εκτάσεις γης και οι ντόπιοι χωρικοί εργάζονται έναντι χαμηλότατου μισθού, κάτι που ευνοεί τόσο τις πολυεθνικές εταιρίες τις ίδιες, όσο και τις αλυσίδες μαζικής κατανάλωσης του πλούσιου Βορρά. Οι επιπτώσεις όμως είναι δραματικές για τους λαούς της Αφρικής (αλλά και των υπολοίπων αναπτυσσόμενων χωρών), διότι έτσι οδηγούνται στο σύστημα των μονοκαλλιιεργιών, χάνοντας έτσι την ικανότητα να παράγουν τα απαραίτητα για τη διατροφή τους και αναγκάζόμενες να εισάγουν τα πάντα (Τσάλτας, 2010, σσ. 117-121). Τις τελευταίες δύο δεκαετίες, αφρικανικές κυβερνήσεις διαπραγματεύονται συστηματικά, τη παραχώρηση μεγάλων γεωργικών εκτάσεων σε εταιρίες με σκοπό την σε μαζική κλίμακα εκμετάλλευσή τους, ενώ ταυτόχρονα εκτοπίζονται οι ιθαγενικές κοινότητες που ζουν σε αυτά τα εδάφη (ActionAid, 2015). Το 2012, 10 αφρικανικές χώρες⁸ και οι χώρες των G-8 (μαζί με την Ε.Ε) ίδρυσαν τη Νέα Συμμαχία για την Επισιτιστική Ασφάλεια και τη Τροφή στην Αφρική (New Alliance for Food Security and Nutrition in Africa/N.A.F.S.N). Στο πλαίσιο της συνεργασίας αυτής οι χώρες των G-8 δεσμεύτηκαν να καταβάλλουν 4.4 δις \$ στους αφρικανούς εταίρους τους, με αντάλλαγμα διαρκή πρόσβαση στη γεωργική παραγωγή τους, με στόχο την ομαλή τροφοδοσία των παγκόσμιων αγορών. (ActionAid, 2015). Οι ενδιαφερόμενες αφρικανικές χώρες, υπογράφουν μια συμφωνία συνεργασίας (Cooperative Framework Agreement-CFA) με την ομάδα των G-8, μέσα στις οποίες αναλαμβάνουν δεσμεύσεις που αφορούν σε: αλλαγή του καθεστώτος ιδιοκτησίας της γης, μείωση της γραφειοκρατίας και διευκόλυνση των επενδύσεων, παραχώρηση γης σε ενδιαφερόμενες εταιρίες. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές, έφτασαν τον αριθμό των 213(!) και κάθε χρόνο συντάσσονται εκθέσεις προόδου από τους G-8 και αναλόγως της επιτυχίας της κάθε χώρας καταβάλλονται τα σχετικά κονδύλια. Μέχρι το 2014, οι 10 χώρες έπρεπε να πραγματοποιήσουν 116 μεταρρυθμίσεις... Οι υποψήφιες εταιρίες, υποβάλλουν πρόταση σε όποια χώρα επιθυμούν (στην Αφρική) στην οποία δηλώνουν ποια περιοχή τους ενδιαφέρει, η έκτασή της και τι ενδιαφέρονται να κάνουν (Letter of Intent). Μέχρι το 2012, 180 εταιρίες εξέφρασαν την επιθυμία πραγματοποίησης επενδύσεων ύψους 8 δις \$ (Schutter, 2015, σσ. 7-11).

⁸ Γκάνα, Μπουρκίνα Φάσο, Αιθιοπία, Τανζανία, Μαλάουι, Σενεγάλη, Μπενίν, Νιγηρία, Ακτή Ελεφαντοστού και Μοζαμβίκη

Οι αφρικανικές χώρες, στα πλαίσια της συμφωνίας συνεργασίας, παραχωρούν μία μεγάλη έκταση (staple-crop processing zones) στην οποία υποχρεούται να παράσχει κάθε είδους διευκόλυνση η κυβέρνηση φιλοξενίας: φοροαπαλλαγές, οδικά δίκτυα και εγγυήσεις ασφάλειας. (ActionAid, 2015) Ταυτόχρονα, η επίβλεψη της «συνεργασίας» των G-8 με την κάθε χώρα συνεργάτη, ανατίθεται εξ ολοκλήρου σε μία χώρα-δωρητή (donor country). Η Νιγηρία π.χ «ανατέθηκε» στο Ηνωμένο Βασίλειο και το Υπουργείο Διεθνούς Ανάπτυξης του (Langan, 2018, σ. 49)

Οι συνέπειες για τους αγρότες που ζουν στις περιοχές εκμετάλλευσης είναι μάλλον οδυνηρές. Σημειώνεται ότι στην Αιθιοπία, εκκενώθηκαν από τη κυβέρνηση 375.000 εκτάρια γης, για να δημιουργηθούν φυτείες ζάχαρης και φοινικέλαιου, ενώ εκδιώχθηκαν 260.000 άνθρωποι, με μόνη τους επιλογή να δουλέψουν στις νέες φυτείες με χαμηλότατα μεροκάματα (Langan, 2018, σσ. 51-52) Στη περίπτωση του Μαλάουι, παραχωρήθηκε έκταση ίση με το 26% της επικράτειας της χώρας σε πολυεθνικές εταιρίες...

Σε ό,τι αφορά το σκέλος της διατροφικής ασφάλειας, μόλις το 7% των πραγματοποιούμενων επενδύσεων αφορά άμεσα τη διάσταση της διατροφής της Αφρικής, ενώ επίσης μόνο το 14% αφορά σε αλυσίδες παραγωγής τροπικών φρούτων. Παράλληλα, οι πολιτικές παροχής σπόρων των πολυεθνικών εταιριών διαλύουν τα τοπικά συστήματα αποθέματος σπόρων και τις κατοχυρώνουν με αυστηρά συστήματα προστασίας πνευματικής ιδιοκτησίας. Με εξαίρεση τη Σενεγάλη, καμία άλλη χώρα δεν προστάτευσε τα αποθέματα σπόρων της στη σχετική συμφωνία συνεργασίας (Schutter, 2015, σσ. 28-33). Όπως καταλαβαίνουμε, οι κίνδυνοι της διατροφικής εξάρτησης της Αφρικής και της υποβάθμισης των οικοσυστημάτων μέσω της εισαγωγής ανέλεγκτων σπόρων, διαφορετικής υφής από αυτούς που διέθετε η Αφρική επιδεινώνουν την υπανάπτυξη της αγροτικής παραγωγής της ηπείρου.

III) Μηχανισμοί Αναπτυξιακής Βοήθειας

Τα τελευταία 40 χρόνια παρατηρείται μια έντονη εξάρτηση των πρώην αποικιών στην Αφρική μέσω της περίφημης αναπτυξιακής βοήθειας που δίνεται με τις παρακάτω μορφές (Langan, 2018, σ. 61):

i) Αναπτυξιακά έργα (project aid)

Η μορφή αυτή βοήθειας, δίνεται από κάποιο ή κάποια κράτη-δωρητές σε μία χώρα υπανάπτυκτη προκειμένου να κατασκευαστεί ένα έργο υποδομής (συνήθως).

Θεωρητικά, στόχος αυτών των προγραμμάτων είναι (και) η μείωση της φτώχειας. Όμως κάτι τέτοιο δύσκολα μπορεί να συμβεί όταν συμπεριλαμβάνονται στο πρόγραμμα εκτεταμένες ιδιωτικοποιήσεις υπηρεσιών πρόνοιας, όπως η παροχή ενέργειας και ύδρευσης. Στη Τανζανία, με πίεση της Παγκόσμιας Τράπεζας ιδιωτικοποιήθηκε η Εταιρία ύδρευσης και ως αποτέλεσμα διπλασιάστηκαν σε μία χρονιά οι λογαριασμοί νερού. Η συγκεκριμένη ιδιωτικοποίηση, επιβλήθηκε σε συνδυασμό με την κατασκευή ενός φράγματος με τη στήριξη της USAID. Εκτιμήθηκε ότι για την ολοκλήρωση του έργου απαιτούνται αυξήσεις της τάξης του 250%⁹ στους λογαριασμούς ύδρευσης (!) (Pigeon, 2012)

Επίσης, εταιρίες της χώρας που χορηγεί την βοήθεια αναλαμβάνουν την κατασκευή έργων. Το 2007, σε έρευνα του Ο.Ο.Σ.Α βρέθηκε ότι μόλις 18% των αναδόχων έργων, της βρετανικής αναπτυξιακής βοήθειας δεν ήταν βρετανικές επιχειρήσεις (The Guardian, 2012), ενώ το 2011-2012, η UK Aid δαπάνησε σχεδόν 500 εκ. £ σε εταιρίες παροχής συμβούλων, λογιζόμενες όμως ως «αναπτυξιακή βοήθεια».

ii) Ενίσχυση του Προϋπολογισμού (Budget Support).

Πρόκειται για απευθείας μεταφορά κεφαλαίων στα δημόσια ταμεία των αναπτυσσόμενων χωρών. Αν και παρουσιάζεται σαν ένδειξη αλληλεγγύης του πλούσιου Βορρά στον Αναπτυσσόμενο Νότο, εντούτοις κάτι τέτοιο απέχει πολύ από τη πραγματικότητα. Όταν οι χρηματοδότες χώρες καταβάλουν κονδύλια στους κρατικούς προϋπολογισμούς των αφρικανικών χωρών, επιβάλλεται (και εκεί) στενότερη παρακολούθηση των δημοσιονομικών τους από επιτροπές δωρητών και διεθνών οργανισμών (κυρίως Δ.Ν.Τ και Παγκόσμιας Τράπεζας). Και σε αυτές τις περιπτώσεις οι χώρες υφίστανται κυρώσεις αν κάποια συνιστώσα εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων δεν επιτυγχάνεται ή αν κάποια χώρα αποφασίσει διαφορετικά από τη βούληση των «ευεργετών». Η περίπτωση της Γκάνας είναι ενδεικτική. Τη περασμένη δεκαετία, ο προϋπολογισμός της, βασιζόταν κατά 45% (!) σε μια πυραμίδα δωρητών που στη κεφαλή της βρίσκονταν το Δ.Ν.Τ. Όταν ο Πρόεδρος Kufuor, το 2005, κατέθεσε νομοσχέδιο αύξησης των δασμών στα εισαγόμενα πουλερικά, οι δωρητές, με κύριο εκπρόσωπο το Δ.Ν.Τ αντέδρασαν δυναμικά και το νομοσχέδιο αποσύρθηκε. (Christian Aid, 2005) Ίδια άτεγκτη στάση κράτησαν οι δωρητές και στη περίπτωση της προσπάθειας της ίδιας κυβέρνησης, να επιδοτήσει

⁹ Μάλιστα, όπως σημειώνεται σχετικά, η επαναδημοτικοποίηση του δικτύου ύδρευσης, επιβλήθηκε από λόγους ανάγκης, επειδή ο εργολάβος που ανέλαβε το δίκτυο δεν κατάφερε να ανταποκριθεί και οι υπηρεσίες ύδρευσης κατέρρευσαν...

τα καύσιμα (πετρελαιοπαραγωγός γαρ η χώρα) έτσι ώστε να έρχονται φτηνότερα στο καταναλωτή... κάτι τέτοιο όμως παραβίαζε τους όρους του ελεύθερου εμπορίου κατά τους δωρητές

iii) «Ανάμεικτες» Πρωτοβουλίες

Πρόκειται για βοήθεια που δίνεται με τη μορφή ευνοϊκών δανείων, εγγυήσεων και χορηγιών σε φορείς του ιδιωτικού τομέα που διαφορετικά δε θα αναλάμβαναν το ρίσκο να επενδύσουν σε κάποια υπανάπτυκτη αφρικανική χώρα. Εδώ κρίσιμο ρόλο παίζουν διεθνείς χρηματοοικονομικοί οργανισμοί σαν την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ΕΤΕπ). Το ενδιαφέρον όμως είναι, ότι και σε αυτή τη περίπτωση, η συντριπτική πλειοψηφία των χορηγήσεων και των εγγυήσεων κατευθύνεται σε αμφίβολης αποδοτικότητας επενδύσεις (τουλάχιστον για τα συμφέροντα των λαών της Αφρικής) που ανήκουν σε ευρωπαϊκά και αμερικανικά συμφέροντα. Παράλληλα ουκ ολίγες φορές υπήρξαν καταγγελίες για τις άθλιες συνθήκες εργασίας σε εργοστάσια και αγροτικές εκμεταλλεύσεις (Langan, 2018, σσ. 75-78)

ΚΟΥΤΙ 2

ΔΙΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ: ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΣΟΜΑΛΙΑΣ

Θα εστιάσουμε στο παράδειγμα της Σομαλίας, αυστηρά λόγω της γεωπολιτικής της θέσης: βρίσκεται στο Κέρασ της Αφρικής και από τα χωρικά της ύδατα περνάει σημαντικότατο φορτίο εμπορευμάτων που κατευθύνεται στις αγορές της Δύσης και της Ανατολής. Πως όμως φτάσαμε στο φαινόμενο της «Διακυβέρνησης χωρίς Κυβέρνηση;» (Menkhaus, 2007)

Η Σομαλία ανεξαρτητοποιήθηκε το 1960 από την Ιταλία και τη Βρετανία με την πολιτική ζωή του τόπου να δυσκολεύεται να εξελιχθεί ομαλά. Η αποικιοκρατία είχε αφήσει ανέπαφες τις φατριαρχικές δομές της Σομαλίας. Ενίοτε δε, η κάθε αποικιοκρατική δύναμη (Ιταλία και Γαλλία) ενίσχυε συγκεκριμένες φατρίες σε βάρος άλλων φατριών (clans) ενώ η Σομαλική εθνική ταυτότητα δύσκολα υπερίσχυε των ταυτοτήτων καταγωγής. Μολονότι κάποιοι σαν τον David Laitin ισχυρίζονται ότι η Σομαλία προϋπήρχε σαν έθνος, είναι ένα ζήτημα του πώς μπορούσε να σταθεί, όταν η φατρία έπαιζε τόσο σημαντικό ρόλο, ενώ ακόμη και η γλώσσα της χώρας δε μπορούσε να κυριαρχήσει (Laitin, 1976, σσ. 449-450) αφού δεν υπήρχε γραμματική και αλφάβητο (!). Αποτέλεσμα; Η εύρυθμη λειτουργία της ζωής στη χώρα, να στηρίζεται σε τρεις γλώσσες: την αγγλική, την ιταλική και την αραβική. Η δημόσια διοίκηση,

προτιμούσε να στελεγχώνεται από γνώστες μίας εκ των τριών αυτών γλωσσών, κατά προτίμηση των αγγλικών ή των ιταλικών. Η ενότητα του έθνους, προαπαιτούμενο όλων των πρόσφατα ιδρυθέντων κρατών-πρώην αποικιών, ήταν ένα φλέγον θέμα, που η συμβατική πολιτική ζωή της Σομαλίας δε μπορούσε να καλύψει. Η φατριαρχική δομή της παλιάς αποικιακής ζωής μεταφέρθηκε αυτούσια στο κοινοβουλευτικό πείραμα της νέας Σομαλίας, ενώ η διαφθορά και ο νεποτισμός υπήρξαν ενδημικά φαινόμενα που δυσανεστούσαν τόσο τις πλατιές μάζες όσο και τα αστικά στρώματα. Επίσης οφείλουμε να αναφέρουμε ότι η Σομαλία, ήταν και είναι ένα έθνος-έστω φατριαρχικής δομής-σε αναζήτηση κράτους, με 3 εκ Σομαλούς να κατοικούν σε Αιθιοπία, Τζιμπουτί και Κένυα και τον αλυτρωτισμό να αναδεικνύεται σε θεμελιώδες στοιχείο της πολιτικής ζωής (Χουλιάρας, 1995, σ. 46) Παράλληλα, πολλά προβλήματα υπανάπτυξης της Σομαλίας παρέμεναν άλυτα: αναλφαβητισμός, έλλειψη υγιεινής, φτώχεια, απουσία υποδομών και συγκοινωνιών. Ο μόνος ενωτικός παράγοντας που θα μπορούσε να υπερβεί τις αντιφάσεις και τα δομικά προβλήματα του θνησιγενούς κοινοβουλευτικού βίου ήταν, όπως και σε πολλές άλλες περιπτώσεις στον τότε Τρίτο Κόσμο, ο στρατός. Υπό την ηγεσία του ιταλοθρεμμένου συνταγματάρχη Μοχάμεντ Σία Μπαρέ, ανέτρεψε την πρόσφατα εκλεγείσα κυβέρνηση, στις 21/10/1969 και εγκαθιστά μία επαναστατική κυβέρνηση με την καθοδήγηση του «μαρξισμού-λενινισμού» και του επιστημονικού σοσιαλισμού.

Τα επιτεύγματα της διακυβέρνησής του σημαντικά μεν αλλά μάλλον όχι αρκετά. Μειώθηκε σημαντικότερα ο αναλφαβητισμός, βελτιώθηκε σημαντικά ο ρόλος της γυναίκας, καταπολεμήθηκε το ιερατείο, δόθηκε έμφαση στην αστικοποίηση και την απεξάρτηση από τα δυτικά κράτη (επιτεύχθηκε εν μέρει), ενώ ο νεποτισμός και η πατρωνία συνεχίστηκαν με άλλη μορφή. Κατά καιρούς σημειώνονταν εξεγέρσεις ακριβώς επειδή διάφορες φυλές αποκλείονταν από ωφελήματα του κράτους, ενώ μόνιμο πρόβλημα ήταν οι αποσχιστικές τάσεις της Βόρειας Σομαλίας, της Σομαλιλάνδης. Αποδιαρθρωτική εμπειρία αποδείχτηκε ο Πόλεμος του Ογκάντεν με τη (σοσιαλιστική) Αιθιοπία το 1977-1978. Με τους Σοβιετικούς να στηρίζουν ανοιχτά πλέον την Αιθιοπία του Μεγκίστου, ο αλυτρωτισμός του καθεστώτος Μπαρέ βρήκε στήριγμα στις Η.Π.Α, έτσι άλλαξε και ο γεωπολιτικός προσανατολισμός της Σομαλίας. Ανοιχτά δυτικόφυλο το καθεστώς, λάμβανε τακτικά μεγάλη αναπτυξιακή βοήθεια από τους Αμερικανούς, ωστόσο αυτό δεν εμπόδισε την αποσάθρωση του καθεστώτος και της χώρας.

Η «εμπειρία» όμως της Σομαλίας με τους θεσμούς του Breton Woods, υπήρξε καταστροφική. Η Σομαλία μπήκε σε ένα φαύλο κύκλο επιβολής μέτρων λιτότητας από τα τέλη

της δεκαετίας του '70 μέχρι το 1989 που στόχο είχαν την εξυπηρέτηση του χρέους της. Επιβλήθηκαν εκτεταμένες ιδιωτικοποιήσεις, επιβολή χρεώσεων στις υγειονομικές και κτηνιατρικές υπηρεσίες, κάτι που κατέστρεψε ολοκληρωτικά τα κοπάδια ζώων πηγή εισοδήματος για τον αγροτικό πληθυσμό.¹⁰ Ακολούθως, η χώρα που παραδοσιακά εξήγαγε αγροτικά προϊόντα, έφτανε να τα εισάγει ως επισιτιστική βοήθεια από τις χώρες-δωρητές, με τη σειρά τους αυτά έφταναν στους καταναλωτές μέσα από τη μαύρη αγορά. Με τις διαδοχικές υποτιμήσεις του σομαλικού Σελινιού το κόστος ζωής ανέβαινε διαρκώς. Μέχρι το 1989, οι δαπάνες για την υγεία είχαν μειωθεί κατά 78% σε σχέση με το 1975, της Παιδείας πάνω από 90% κατά κεφαλήν, μεταξύ 1982-1989, με το ¼ των σχολείων να κλείνουν και τις εγγραφές μαθητών να μειώνονται κατά 41% την ίδια περίοδο. Οι μισθοί των δημοσίων υπαλλήλων (η βάση του καθεστώτος Μπαρέ) μειώθηκαν κατά 90% μέχρι το 1989. Την ίδια χρονιά, η Σομαλία υπέγραψε νέα σύμβαση με τη Παγκόσμια Τράπεζα, που προέβλεπε απόλυση του 40% των δημοσίων υπαλλήλων μέσα σε ένα χρόνο. Έτσι θα απέμεναν μέχρι το 1995, περίπου 25.000 δημόσιοι υπάλληλοι για ένα (τότε) πληθυσμό 6.000.000! Όμως το σχέδιο τελικά πάγωσε επειδή η Σομαλία απέτυχε να φέρει εις πέρας τους στόχους. Όλα τα δάνεια ακυρώθηκαν¹¹ και ο όρος για τυχόν αναδιάρθρωση του χρέους της¹² ήταν επιπλέον μέτρα λιτότητας, ιδιωτικοποιήσεις ή κλείσιμο των κρατικών επιχειρήσεων και απορρύθμιση του εξωτερικού εμπορίου. Όλα αυτά ένα χρόνο πριν ξεκινήσει ο Εμφύλιος... (Chossudovsky, 1993)

Καθόλου τυχαία δεν ξέσπασε Εμφύλιος λοιπόν, τον Γενάρη του 1991. Μόνο που είχε το χαρακτήρα όχι ανάκτησης ή «κατάκτησης» του κράτους, αλλά πλήρους ισοπέδωσής του. Η χώρα θρήνησε στα πρώτα 4 χρόνια, 250.000 θύματα και πάνω από 1 εκ εκπατρισμένους (Menkhaus, 2007, σ. 81) την απόσχιση της παλιάς Σομαλιλάνδης και την ανάληψη της εξουσίας από φατρίες και συμμορίες έκτοτε. Η επέμβαση δε της Διεθνούς κοινότητας (UNOSOM I) με αποστολή κυανόκρανων δεν έλυσε κανένα πρόβλημα και το σχέδιο εγκαταλείφτηκε μέχρι το 1995...

¹⁰ Που έφτανε το 50% του συνόλου

¹¹ Του Δ.Ν.Τ και της Παγκόσμιας Τράπεζας

¹² Που η εξυπηρέτησή του έφτανε σχεδόν το 200% των εσόδων από τις εξαγωγές της.

1.1 Η παλιά αποικία της Σομαλίας

1 Γ) Το χρέος της Αφρικής

Αναφερόμενοι στο χρέος της Αφρικής, μιλάμε για δημόσιο χρέος και κυρίως εξωτερικό χρέος, δηλαδή, εκείνο το κομμάτι του δημοσίου χρέους που οφείλουν οι κυβερνήσεις της Αφρικής σε οντότητες πέραν του κράτους-οφειλέτη. Εν προκειμένω, όπως θα δούμε, το δημόσιο

εξωτερικό χρέος της Αφρικής, είναι τόσο αποτέλεσμα της (νέο) αποικιοκρατίας, όσο και μηχανισμός διαιώνισής της. Πως όμως δημιουργήθηκε και έκτοτε απομυζά την ήπειρο και τους λαούς της;

I) Πώς ξεκίνησαν όλα;

Η ιστορία του Αφρικανικού χρέους είναι αναπόσπαστα δεμένη με την πορεία των νέων κρατών του Νότου, μετά το τέλος της Αποικιοκρατίας. Και αυτό με δεδομένο ότι όλες οι χώρες της Αφρικής ανήκουν σε αυτό που ονομάζουμε Αναπτυσσόμενο Νότο. Επομένως, η διαλεύκανση της προβληματικής του χρέους τους πρέπει να αναλύσει την κατάσταση στο Τρίτο Κόσμο ευρύτερα.

Οι νεοιδρυθείσες χώρες μετά το 1950-1960 (καθώς και οι χώρες της Λατινικής Αμερικής) αντιμετώπισαν κρίσιμα αποταμιευτικά ελλείμματα όταν απέκτησαν δικές τους κυβερνήσεις. Στη προσπάθειά τους να αναπτυχθούν και να φτάσουν το επίπεδο της αναπτυγμένης Δύσης αλλά και του Βορρά γενικότερα¹³ οι χώρες αυτές προσέφυγαν σε δανεισμό από τράπεζες των παλιών μητροπολιτικών κέντρων και ισχυρά κράτη. Με τη πετρελαϊκή κρίση του 1973-1974, η γρήγορη υπερσυσσώρευση πετροδολαρίων στις χώρες του OPEC¹⁴ οδήγησε στη χορήγηση με ευνοϊκούς όρους, επιπλέον δανείων προς τις αναπτυσσόμενες μη-πετρελαιοπαραγωγούς χώρες, από τις τράπεζες της Δύσης κυρίως σε δολάρια. Όμως, με την πτώση των τιμών των πρώτων υλών στις διεθνείς χρηματαγορές οι χώρες αυτές βρέθηκαν σε παγίδα χρέους. Η διεθνής ύφεση και η γεωπολιτική αστάθεια, σε συνδυασμό με την 2^η πετρελαϊκή κρίση (1979-1981) στη συνέχεια, οδήγησαν σε ογκούμενα ελλείμματα και υστέρηση συναλλαγματικών εσόδων. Αποτέλεσμα, νέος δανεισμός με πολύ υψηλότερα επιτόκια, αφού στο μεταξύ από το 1979 και ύστερα, το δολάριο ανατιμήθηκε και τα επιτόκια δανεισμού έφτασαν το 20%. (Ρουμελιώτης, 2009, σσ. 538-539). Τα επόμενα χρόνια, η κατάσταση έγινε κρίσιμη¹⁵, με 22 χώρες να ζητούν επιμήκυνση χρέους και το Δ.Ν.Τ και τη Παγκόσμια Τράπεζα να προσφέρουν χρηματοδοτική «διέξοδο» με αντάλλαγμα εφαρμογή σκληρών μέτρων λιτότητας.

Οι λύσεις που προτάθηκαν τότε και αφορούσαν σε ελάφρυνση του χρέους, ήταν βασικά τρεις: α) η πρόταση Baker το 1985, που περιλάμβανε νέα δάνεια ύψους 30 δις \$, κατά τα 2/3

¹³ Εδώ μπαίνει και το Ανατολικό Μπλοκ μέσα.

¹⁴ Κυριότερα οι χώρες του Κόλπου

¹⁵ Πλέον μιλάμε για Κρίση Χρέους: Δηλαδή συσσώρευση χρέους σε μια χώρα σε τέτοιο βαθμό που είναι αδύνατη η ομαλή διαχείρισή του, προκαλώντας αδιέξοδα και εξαρθρώσεις στην εθνική οικονομία. (Omotola & Saliu, 2009, σ. 90)

δάνεια από τον ιδιωτικό τομέα και κατά το 1/3 από διεθνείς οργανισμούς, β) η πρόταση Brady, το 1989, που περιλάμβανε κούρεμα χρέους, επιμήκυνση για το υπολειπόμενο και μείωση των επιτοκίων. Από αυτό το σχέδιο ωφελήθηκαν μόλις 20 χώρες μεταξύ 1988-1991 και γ) η πρωτοβουλία των G-7, το 1988, που αποφάσισε να κουρέψει το 33% του χρέους των 20 φτωχότερων χωρών του κόσμου. Το 1991 το κούρεμα έφτασε το 50% και το 1994, το 67%. Ωστόσο ούτε και αυτές οι λύσεις βοήθησαν ουσιαστικά. Το χρέος του Νότου συνέχισε να διευρύνεται και μέχρι το 2008, οι αναπτυσσόμενες χώρες πλήρωναν ετησίως το ποσό των 456 δις \$ σε αποπληρωμές δανείων, όταν η συνολική αναπτυξιακή τους βοήθεια δε ξεπερνά τα 100-130 δις. (Ρουμελιώτης, 2009, σσ. 540-541).

Ειδικότερα για την Αφρικανική περίπτωση της κρίσης χρέους, οι απαρχές της εντοπίζονται στη περίοδο της αποικιοκρατίας. Η υστέρηση που τη χαρακτήριζε, δημιούργησε τα εξής διαχρονικά ελλείμματα στα νέα αφρικανικά κράτη:

- Εξάρτηση από τις εξαγωγές.
- Συγκεντροποίηση της οικονομικής δραστηριότητας σε ορισμένες πρώτες ύλες.
- Ασθενές και φθίνον εμπόριο.
- Αστάθεια στα συναλλαγματικά έσοδα εξαιτίας των παραπάνω παραγόντων.
- Μια διαρκή κρίση στο ισοζύγιο πληρωμών.

Ξεκινώντας με αυτά τα ελλείμματα, οι αφρικανικές οικονομίες θα δυσκολεύονταν εξαιρετικά στις μελλοντικές οικονομικές και γεωπολιτικές ανακατατάξεις (Omotola & Saliu, 2009, σ. 91)

Τα μεγέθη του χρέους είναι όμως εκκωφαντικά. Μεταξύ 1970 και 1996, το μακροπρόθεσμο χρέος αυξήθηκε 30 φορές φτάνοντας στα 1.726 τρις δολάρια. Το βραχυπρόθεσμο χρέος, αυξήθηκε κατά 216%, από 146.5 δις \$ το 1980 στα 563 δις το 1997. (Obadan, 2004) Συνολικά, η Αφρική δανείστηκε 540 δις \$ μεταξύ του 1970 και 2002 και ξεπλήρωσε 550 δις \$, ωστόσο έμενε ένα υπόλοιπο 293 δις \$ (Omotola & Saliu, 2009, σ. 87). Αυτή είναι μία διαρκής κρίση χρέους, άλλοτε πιο οξεία, άλλοτε πιο ήπια, όμως πάντα προβληματική για το μέλλον της ηπείρου: χρέος που δεν αποπληρώνεται ποτέ, υποδομές σε εγκατάλειψη και οικονομίες μονίμως σε αποταμιευτικό έλλειμμα.

Από τη δεκαετία του 1990 και με τη κρίση χρέους να μην έχει τελειώσει, με τη στήριξη της Λέσχης των Παρισίων εγκαθιδρύεται η Πρωτοβουλία των Υπερχρεωμένων Φτωχών Χωρών

(H.I.P.C-High Indebted Poor Countries). Στόχος, η απώτερη ελάφρυνση των χωρών εκείνων¹⁶ που παρά το τελευταίο (1994) κούρεμα κατά 67% του χρέους τους, αδυνατούσαν να επανέλθουν σε μια βιώσιμη πορεία ανάκαμψης.¹⁷ Όμως για να χορηγηθεί η απαλλαγή τους από το χρέος τους, έπρεπε να ακολουθήσουν μέτρα που υπαγορεύονταν από το Δ.Ν.Τ και τη Παγκόσμια Τράπεζα και να τεθούν υπό εποπτεία. Η πρωτοβουλία αυτή γρήγορα αναθεωρήθηκε και έτσι ανακοινώθηκε το 1999 η H.I.P.C II (ή αλλιώς ενισχυμένη HIPC) όπου με τις παραινήσεις και της Αφρικανικής Τράπεζας Ανάπτυξης, παρασχέθηκε μείωση κατά 80% των ετήσιων δανειακών υποχρεώσεων των επιλεγμένων αφρικανικών κυβερνήσεων με παράλληλη χρηματοδοτική στήριξη (Omotola & Saliu, 2009, σσ. 94-95). Ωστόσο, αν και περισσότερο πετυχημένη η 2^η αυτή πρωτοβουλία, υπάρχει ένα σοβαρό θέμα με τα προαπαιτούμενα των διεθνών οργανισμών. Τέλος, σε τι κατάσταση αφήνονται οι χώρες αυτές από το 2015 και έπειτα (οπότε και έληξε η πρωτοβουλία αυτή);

II) Σε ποιους χρωστάει η Αφρική Σήμερα;

Με βάση τα τελευταία στοιχεία του 2018 (JUBILEE DEBT CAMPAIGN, 2018) η κατάσταση του Αφρικανικού χρέους, διαμορφώνεται ως εξής:

- Μεταξύ των ετών 2015 και 2017, οι δαπάνες εξυπηρέτησης χρέους έχουν διπλασιαστεί, από το 5.9% μεσοσταθμικά στο 11.8%.
- Περίπου το 20% του εξωτερικού χρέους της Αφρικής, ανήκει στη Κίνα, σε αυτήν αποδίδονται περίπου το 17% των ετήσιων πληρωμών χρέους.
- 32% του εξωτερικού χρέους οφείλεται σε ιδιώτες πιστωτές και 35% σε διεθνείς οργανισμούς.
- 55% των πληρωμών τόκων γίνονται προς όφελος ιδιωτών πιστωτών.

Οι πληρωμές χρέους βρίσκονται στο υψηλότερο σημείο τους από το 2001. Το 2016 οι Αφρικανικές Κυβερνήσεις (48 από τις 54) πραγματοποίησαν πληρωμές τόκων και χρεολυσίων ύψους 12.8 δις \$ σε άλλες κυβερνήσεις (38% του συνόλου), 13.2 δις \$ σε ιδιώτες πιστωτές (40%) και 7.3 δις \$ (22%) σε άλλους πολυμερείς οργανισμούς ήτοι σύνολο 33.3 δις. Υπολογίζεται πως μόνο οι πληρωμές προς την Κίνα ανήλθαν στα 7.2-9.1 δις \$, μεταξύ 21% και 27% του συνόλου των δαπανών χρέους (JUBILEE DEBT CAMPAIGN, 2018, σσ. 10-11)

¹⁶ 39 στον αριθμό, με τις 32 να ανήκουν στην Αφρική

¹⁷ <https://clubdeparis.org/en/communications/page/hipc-initiative> (htt53)

Αυτή η εξέλιξη καθιστά την Κίνα πρωταγωνίστρια στο χορό του αφρικανικού εξωτερικού χρέους με άγνωστες συνέπειες για τη τύχη της Αφρικής, στην περίπτωση εκείνη που θα αδυνατεί λόγω έκτακτων συνθηκών (όπως η σημερινή πανδημία) να ανταπεξέλθει στις υποχρεώσεις της. Άγνωστη ακόμη παραμένει και η αντίδραση των παλαιότερων και πιο «πατροπαράδοτων» πιστωτών της Αφρικής, ήτοι των διεθνών οργανισμών (Δ.Ν.Τ και Παγκόσμια Τράπεζα) και των ιδιωτών πιστωτών που ακόμη φαίνεται να κυριαρχούν ποσοστιαία στις δαπάνες αποπληρωμής χρέους. Ανησυχητικό σίγουρα δεδομένο είναι η μεγάλη και απότομη αύξηση των δαπανών για το χρέος, σε μια περίοδο που επικρατεί αβεβαιότητα και στασιμότητα στην οικονομία. Αναμένουμε απώτερη επιδείνωση των δεικτών χρέους και ανάπτυξης με την πτώση των τιμών των πρώτων υλών και των επενδύσεων.

Κεφάλαιο 2

Σχέσεις Ευρωπαϊκής Ένωσης-Αφρικής

2 Α) Συμβατικό-Ιστορικό Πλαίσιο Σχέσης

Οι σχέσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την Αφρική¹⁸ (στο εξής Ε.Ε) διαρκούν σχεδόν όσο και το πείραμα της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης. Ανάγονται πίσω στα 1964 με την υπογραφή της πρώτης Σύμβασης-Πλαίσιο, που καθόριζε τις σχέσεις 18 κρατών πρώην αποικιών (της Γαλλίας κυρίως) της *Υποσαχάριας Αφρικής* με την τότε Ε.Ο.Κ, αυτής του Γιαουντέ¹⁹ (Χουλιάρας & Πετρόπουλος, 2016, σ. 290). Η Σύμβαση αυτή αναθεωρείται το 1969 και το 1972 εισέρχεται και ο Μαυρίκιος. Με αυτή τη συμφωνία οι 18 εμπλεκόμενες χώρες της Αφρικής υποχρεώθηκαν να μειώσουν τους δασμούς τους επί των εισαγόμενων προϊόντων από την Ε.Ο.Κ και η Ε.Ο.Κ με

¹⁸ Σε αυτό το κεφάλαιο όταν μιλάμε για «Αφρική» εννοούμε την Υποσαχάρια. Η Βόρεια Αφρική αποτελεί άλλο κεφάλαιο που δεν πρόκειται να εξεταστεί εδώ και υπάγεται στην Διαδικασία της Βαρκελώνης.

¹⁹ Πρωτεύουσα του Καμερούν

τη σειρά της θα επέτρεπε την ανεμπόδιστη κυκλοφορία των αφρικανικών προϊόντων στην Κοινή Αγορά. Επίσης, ένας νέος θεσμός, το Ευρωπαϊκό Ταμείο Ανάπτυξης (E.D.F) θα χρηματοδοτούσε έργα υποδομών αναγκαία για την ανάπτυξη των πρώην αποικιών (Langan, 2018, σ. 122). Με την ένταξη του Ηνωμένου Βασιλείου, το 1973, εντάσσονται στο συμβατικό καθεστώς Γιαουντέ και οι 21 χώρες της Βρετανικής Κοινοπολιτείας. Αποφασίζεται η ριζική αναδιάρθρωση της Συμβατικής Σχέσης Ε.Ο.Κ-Αφρικής και στις 21/02/1975 υπογράφεται η Σύμβαση Λομέ²⁰. Το νέο αυτό καθεστώς δεν αφορά όμως μόνο την Αφρική, αλλά ένα πολύ μεγάλο μέρος του τότε αναπτυσσόμενου Κόσμου. Συμπεριλαμβάνει 46 κράτη, της Υποσαχάριας Αφρικής, του Ειρηνικού Ωκεανού και της Καραϊβικής²¹. Τα αναπτυσσόμενα αυτά κράτη, με τη Σύμβαση της Georgetown στις 06/06/1975, απέκτησαν σταθερή δομή και εκπροσώπηση, με την ονομασία Α.Κ.Ε. (Καλτσούνης, 2009, σσ. 254-255).

Οι Συμβάσεις Λομέ (I έως IV), είχαν διάρκεια πέντε ετών η κάθε μία και σταθερά διεύρυναν τον κύκλο των συμμετεχόντων κρατών. Η πρώτη Σύμβαση τέθηκε σε ισχύ το 1975 και είχε διάρκεια έως το 1980. Αρχικά εξέφρασε το πνεύμα των διακηρύξεων του Ο.Η.Ε περί μιας Νέας Διεθνούς Οικονομικής Τάξης (Ν.Ι.Ε.Ο) που θα ενέτασσε αρμονικά τις πρώην αποικίες στη παγκόσμια οικονομία στη βάση της ισότητας. Επίσης, στα πλαίσια της θεωρίας των οικονομικών της εξάρτησης, οι χώρες Α.Κ.Ε, δε θα υποχρεούνταν να ανοίξουν τις οικονομίες τους στα ευρωπαϊκά προϊόντα, θεωρώντας και ορθά ότι κάτι τέτοιο θα κατέστρεφε τη δική τους παραγωγή. Παράλληλα, η πρώτη Σύμβαση Λομέ εγκαθίδρυσε το Μηχανισμό Σταθεροποίησης των Εσόδων από τις Εξαγωγές (STABEX) όπως επίσης και το Μηχανισμό για τη Σταθεροποίηση των Εσόδων από τα Ορυκτά (SYSMIN). Αυτοί οι Μηχανισμοί ιδρύθηκαν με σκοπό τη στήριξη των αφρικανικών χωρών σε περίπτωση που οι τιμές των ακατέργαστων εξαγωγίμων αγαθών σημείωναν απότομη πτώση. Για τη στήριξη της βιομηχανίας της Αφρικής ιδρύθηκε το Κέντρο Βιομηχανικής Ανάπτυξης (C.I.D), ενώ για την ενίσχυση της αγροτικής παραγωγής ιδρύθηκε το Κέντρο Τεχνικής Υποστήριξης της Γεωργίας (C.T.A). Από τη συνεργασία των δύο αυτών θεσμών, η Αφρική θα μπορούσε σταδιακά να απεμπλακεί από τη μονοδιάστατη ανάπτυξη και να επιτύχει μια περισσότερο καταμερισμένη και αυτοδύναμη ανάπτυξη...

²⁰ Πρωτεύουσα του Τόγκο

²¹ Αλλιώς Ομάδα Κρατών Α.Κ.Ε (Αφρική, Καραϊβική και Ειρηνικός)

Ωστόσο μέσα σε ελάχιστο διάστημα οι στόχοι της πρώτης σύμβασης Λομέ εγκαταλείφθηκαν χάριν του ελαύνοντος νεοφιλελευθερισμού (Langan, 2018, σσ. 123-124). Ζητήθηκε μάλιστα από τις χώρες Α.Κ.Ε, η επικέντρωση των χρηματοδοτήσεων σε ένα μόνο τομέα της οικονομίας τους, σε αυτόν που υπήρχε κάποιο συγκριτικό πλεονέκτημα. Εγκαταλείφτηκε έτσι ο στόχος της ολόπλευρης ανάπτυξης της πρώτης σύμβασης Λομέ. Τη δεκαετία του 1990, πολλές χώρες ήταν έως και τρεις φορές φτωχότερες από τις αρχές της προηγούμενης δεκαετίας, με τις τιμές των ακατέργαστων αγαθών να είναι στο μισό από ότι δέκα χρόνια πριν (Καλτσούνης, 2009, σσ. 256-257).

Από το 2000 τέθηκε σε ισχύ η Σύμβαση Κοτονού²² η οποία είχε 20ετή διάρκεια (λήγει το 2020) και περιλαμβάνει τον αριθμό 77 κρατών Α.Κ.Ε και την Ε.Ε. Διατέθηκαν αυτή τη φορά 24 δις € σε αναπτυξιακή βοήθεια και περιλαμβάνονται οι παρακάτω άξονες δράσης:

i) Κατάργηση των μηχανισμών STABEX και SYSMIN που προστάτευαν τις χώρες της Αφρικής (και των υπολοίπων Α.Κ.Ε) από τις διακυμάνσεις των τιμών των πρώτων υλών.

ii) Παύση της αυτόματης χορήγησης της αναπτυξιακής βοήθειας. Πλέον τα κονδύλια θα εκταμιεύονται βάσει κριτηρίων επίτευξης επιδόσεων πάνω σε στόχους μεταρρυθμίσεων (θεσμικών και οικονομικών).

iii) Η σφαίρα των μεταρρυθμίσεων επεκτείνεται στους τομείς της περιφερειακής συνεργασίας, της τοπικής αυτοδιοίκησης, κοινωνικών προβλημάτων, αειφορίας και προστασίας του περιβάλλοντος.

iv) Εμπλοκή όλων των θεσμικών παραγόντων στη διαδικασία νομοθέτησης και δη της κοινωνίας των πολιτών.

v) Τέλος, σε περίπτωση διαφθοράς ή μη διεξαγωγής «πολιτικού διαλόγου» η βοήθεια αυτή θα διακόπτεται. (Καλτσούνης, 2009, σ. 258).

Παράλληλα, η Σύμβαση Κοτονού περιλαμβάνει τη ρήτρα επανεισδοχής των παράνομων μεταναστών από τις χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής που συλλαμβάνονται στην επικράτεια της Ε.Ε, ενώ η Ε.Ε χρηματοδοτεί έργα ανάσχεσης και φύλαξης των συνόρων στις Υποσαχάριες χώρες για να αποτραπεί η μετακίνηση μεταναστών. (Καλτσούνης, 2009, σσ. 128-129)

²² Πρωτεύουσα του Μπενίν

2 Β) Περιεχόμενο των Συμβάσεων, Προβλέψεις & Επιπτώσεις

Όπως προαναφέρθηκε, η Σχέση Ε.Ε-Αφρικής (αλλά και των υπόλοιπων κρατών Α.Κ.Ε), διαχρονικά διαρθρώνονταν σε τρεις επιμέρους τομείς: α) *εμπόριο*, β) *αναπτυξιακή συνεργασία* και γ) *πολιτικές σχέσεις* (Χουλιάρας & Πετρόπουλος, 2016, σ. 289). Ωστόσο κύρια μέριμνα των διοικήσεων των συμμετεχόντων κρατών ήταν ο τομέας του εμπορίου. Καθόλου άδικα, η σχέση Ε.Ε-Α.Κ.Ε περιγράφηκε ορθά ως ένταξη των κρατών αυτών στην παγκόσμια οικονομία. Θα εξετάσουμε επισταμένα τις δύο πρώτες συνιστώσες, αυτές του εμπορίου και της αναπτυξιακής συνεργασίας.

Ι) Εμπόριο

Όταν αναφερόμαστε στο τομέα του εμπορίου, δίνεται έμφαση στις *εμπορικές προτιμήσεις*. Δηλαδή, την διευκόλυνση της πρόσβασης των αγαθών των ανωτέρω χωρών στην Ενιαία Εσωτερική Αγορά της Ε.Ε. Με λίγα λόγια, για μια γκάμα προϊόντων της παγκόσμιας αγοράς ορισμένων χωρών (Α.Κ.Ε), η Ε.Ε δεν επιβάλλει δασμούς ή οι δασμοί που επιβάλλονται είναι πάρα πολύ μικροί και έτσι με αυτόν τον τρόπο «προτιμώνται» αυτές οι χώρες έναντι των ανταγωνιστών τους. Ωστόσο τα τελευταία χρόνια υπάρχει σκεπτικισμός στο εσωτερικό των χωρών της Αφρικής ως προς τα οφέλη των εξαγωγών τους προς την Ενιαία Αγορά της Ε.Ε, μιας και οι χώρες αυτές εξάγουν παραδοσιακά προϊόντα που η ζήτησή τους αυξάνεται αργά κάθε χρόνο (Gboda, 2005, σσ. 19-21). Ωστόσο και πάλι μπαίνουν μη δασμολογικοί περιορισμοί, όπως ποσοτώσεις και χρονικά όρια στην είσοδο τέτοιων προϊόντων. Τέλος, παρατηρείται ότι η ζήτηση στην εσωτερική αγορά των εξαγόμενων από την Αφρική προϊόντων αυξάνεται βραδέως και έτσι τα αναμενόμενα κέρδη είναι κατά κανόνα μικρά.

Επιπλέον, τα περισσότερα από τα εξαγόμενα αγαθά είναι ακατέργαστες πρώτες ύλες. Το 1992, μόνο 25 τέτοια προϊόντα αποτελούσαν το 90% των εξαγωγών προς την Ενιαία Αγορά (Gboda, 2005, σσ. 29-32). Το ίδιο έτος ωστόσο, η Αφρική κυριαρχούσε μόνο σε ένα τομέα έναντι των ανταγωνιστών της: στο κακάο, προμήθευε συγκεκριμένα το 83% των ευρωπαϊκών αναγκών.

Μέχρι σήμερα η βελτίωση της εμπορικής θέσης της Αφρικής δεν υπήρξε ενθαρρυντική θα λέγαμε. Ενδεικτικά να αναφέρουμε ότι το ευρω-αφρικανικό εμπόριο παρακμάζει αδιάκοπα

από το 1985 έως και σήμερα, τόσο ως προς το σύνολο των χωρών Αφρικής-Ε.Ο.Κ/Ε.Ε²³ όσο και ως προς τις επιμέρους μεγάλες οικονομίες της Ευρώπης²⁴ (κυρίως Βρετανία και Γαλλία. (Χουλιάρας & Πετρόπουλος, 2016, σσ. 297-299). Με την ίδρυση του Π.Ο.Ε, οι τυχόν «προτιμήσεις» έπαψαν να είναι ανεκτές.

Για τον Π.Ο.Ε οι προτιμήσεις είναι ανεκτές στο βαθμό που είναι αμοιβαίες ή όταν παραχωρούνται στις αναπτυσσόμενες χώρες άνευ διακρίσεων όπως με το *Γενικευμένο Σύστημα Προτιμήσεων* (G.S.P). Το 1995, αμέσως μετά την ίδρυσή του, ο Π.Ο.Ε επέτρεψε την συνέχιση του καθεστώτος των προτιμήσεων μέχρι τις 31/12/2007. Από αυτή τη προθεσμία εξαιρούνταν οι Ελάχιστα Ανεπτυγμένες Χώρες που συνέχισαν κανονικά να εξάγουν τα προϊόντα τους στις χώρες της Ένωσης, χωρίς να είναι υποχρεωμένες να ανοίξουν τις δικές τους αγορές. Οι 33 αυτές χώρες, έγιναν μέρος της *Πρωτοβουλίας «Τα Πάντα Εκτός από Όπλα»* που επέτρεπε την ανεμπόδιστη είσοδο των προϊόντων τους στην ενωσιακή αγορά.

Αμέσως η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ξεκίνησε διαπραγματεύσεις το 2002, όχι με το σύνολο των χωρών Α.Κ.Ε, αλλά με συγκεκριμένα περιφερειακά μπλοκ εντός τους, συγκεκριμένα με μία χώρα της Καραϊβικής και πέντε της Υποσαχάριας Αφρικής. Όχημα της νέας αυτής σχέσης, ήταν οι περίφημες Οικονομικές Εταιρικές Συμφωνίες (Economic Partnership Agreements-EPAs). (Χουλιάρας & Πετρόπουλος, 2016, σσ. 300-304). Οι αντιδράσεις των χωρών της Υποσαχάριας Αφρικής γίνονταν ολοένα και πιο έντονες με τα χρόνια. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, κατηγορήθηκε ότι ασκεί εντονότερες πιέσεις που μάλιστα «έρχονται σε πλήρη αντίθεση με το πνεύμα της Εταιρικής σχέσης Ε.Ε-Α.Κ.Ε» ενώ μέχρι τη λήξη της προθεσμίας που έθεσε ο Π.Ο.Ε, μόλις μία χώρα της Καραϊβικής κατάφερε να υπογράψει Συμφωνία (E.P.A) σύμφωνα με τα νέα δεδομένα, ενώ τελικά μόλις 20 χώρες αποφάσισαν να υπογράψουν μεταβατικές συμφωνίες με στόχο την απελευθέρωση του εμπορίου τους, ενώ άλλες 43 της ομάδας Α.Κ.Ε δεν υπέγραψαν καθόλου. Πέρα από τις παραπάνω χώρες, αντιδράσεις υπήρξαν και από διεθνείς Μ.Κ.Ο όπως η Oxfam και η Traidcraft. Εν ολίγοις, προειδοποιούν, ότι η τυχόν κατάργηση των εισαγωγικών τους δασμών θα προξενήσει απώλεια θέσεων εργασίας και αποβιομηχάνιση, καθώς τα φτηνότερα ευρωπαϊκά προϊόντα θα κατακλύσουν τις αγορές των αφρικανικών χωρών. Ειδικότερα, η περιφέρεια της Δυτικής Αφρικής, θα απολέσει 2.5 δις € από έσοδα πολύτιμα για τους προϋπολογισμούς των χωρών αυτών ετησίως από την εφαρμογή της συμφωνίας ενώ μόνο οι απώλειες των Ελάχιστα

²³ Από 3.2% το 1985 στο 1.4% το μερίδιο της Αφρικής στο σύνολο του εξωτερικού εμπορίου της Ε.Ε.

²⁴ Για τη Βρετανία από το 3.7% στο 2.3% και για τη Γαλλία από το 5.2% στο 2%.

Ανεπτυγμένων Χωρών της Δυτικής Αφρικής (12 από τα 16 κράτη) θα είναι 1 δις ετησίως. (Langan, 2018, σσ. 125-126). Σε αντιστάθμισμα των παραπάνω απωλειών, για την 20ετή περίοδο της εφαρμογής της Συμφωνίας Κοτονού, η Ε.Ε θα προσφέρει στις χώρες της Δυτικής Αφρικής μόλις 6.5 δις €, τα οποία δεν θα αποτελούν έξτρα χρηματοδότηση (όπως απαιτούσαν οι χώρες αυτές) αλλά τμήμα των κεφαλαίων που θα δίνονταν σε αυτές τις χώρες από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Ανάπτυξης (EDF) ούτως ή άλλως. Ωστόσο η εφαρμογή τέτοιων πολιτικών σε χώρες που ανά πάσα στιγμή αντιμετωπίζουν το φάσμα της πείνας είναι τουλάχιστον καταστροφική. Χαρακτηριστικό παράδειγμα το Καμερούν, το οποίο μείωσε στις αρχές της δεκαετίας του 2000, τους εισαγωγικούς του δασμούς στα πτηνοτροφικά προϊόντα (κοτόπουλα κυρίως) και αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την απώλεια 120.000 θέσεων εργασίας. Ενώ η Γκάνα μεταξύ των ετών 1992-2002, απώλεσε 200.000 θέσεις εργασίας και έφτασε να εισάγει το 89% των αναγκών της σε πουλερικά, ενώ το 1992, το αντίστοιχο ποσοστό ήταν μόλις 5% (Langan, 2018, σσ. 129-130). Παράλληλα, πλείστες ήταν οι αμφιβολίες για την διατροφική ασφάλεια των κατεψυγμένων πουλερικών, καθώς και στις δύο αυτές χώρες δεν ψύχονταν επαρκώς μέχρι να φτάσουν στον καταναλωτή.

Στη Νιγηρία, η αύξηση των εισαγόμενων βιομηχανικών αγαθών από τις χώρες της Ε.Ε, θα προσεγγίσει τα 600.000.000 € ετησίως από την υπογραφή μίας Συμφωνίας ΕΡΑ, ενώ μόνο στο τομέα της υπόδησης έχασε πάνω από 30.000 θέσεις εργασίας.

II) Αναπτυξιακή Συνεργασία & Βοήθεια

Συγγενής τομέας με αυτόν του εμπορίου, πρέπει να εκληφθεί η περίφημη «αναπτυξιακή συνεργασία». Για την προώθηση της ανάπτυξης στην Αφρική, εμπλέκονται δύο όργανα σχετιζόμενα με την Ε.Ε: η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (Ε.Ι.Β) και το Κέντρο Βιομηχανικής Ανάπτυξης (C.D.I) ως διαμεσολαβητές-μεσάζοντες των κεφαλαίων που τοποθετεί υπό τις προβλέψεις των Συμβάσεων Λομέ (III & IV) και Κοτονού, το Ευρωπαϊκό Ταμείο Ανάπτυξης²⁵ (Ε.Δ.Φ). Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις διαπραγματεύσεις της, απαιτεί την άρση των κρατικών περιορισμών και ελέγχων πάνω στην ιδιωτική επιχειρηματικότητα, ενώ προσδοκά ότι με αυτό τον τρόπο θα ενισχυθεί ο τομέας των Μικρών και Μικρομεσαίων επιχειρήσεων (Gboda, 2005, σ. 53). Ακόμη, επιδιώκεται η στήριξη των ξένων επενδυτών στην Αφρική και οι

²⁵ Θεωρείται το η κύρια πηγή χρηματοδότησεως της Ε.Ε. Πρέπει να σημειωθεί, ότι τα κεφάλαιά του είναι συνεισφορά των κρατών μελών της Ε.Ε και δεν αποτελούν μέρος του Ενωσιακού Προϋπολογισμού... Τέλος, κάθε Ε.Δ.Φ έχει διάρκεια πέντε ετών. (Gboda, 2005, σ. 57)

κατάλληλες οικονομικές και θεσμικές μεταρρυθμίσεις. Για το λόγο αυτό, οι ενδιαφερόμενες χώρες, υπογράφουν τα Δομικά Προγράμματα Προσαρμογής (SAP) που καταργούν τον έλεγχο συναλλάγματος και επιβάλλουν δημοσιονομικές προσαρμογές.

Πρέπει να σημειώσουμε, ότι αν και η Ε.Ε (μέσω του Ε.Δ.Φ) αναλαμβάνει μερικώς το ρίσκο της εξόφλησης του δανείου, επιδοτώντας κατά 4% κάτω του μέσου επιτοκίου αγοράς τα δάνεια που εκδίδει η ΕΤΕπ, διευκολύνοντας τυπικά τις υπανάπτυκτες αφρικανικές χώρες, η διαφορά αυτή δεν φτάνει στους τελικούς παραλήπτες, αλλά παρακρατείται από τις τοπικές τράπεζες για έξοδα διοίκησης και κατάρτισης (!). (Gboda, 2005, σσ. 62-65)

Η συγκεκριμένη πρακτική του δανεισμού διαμέσου τραπεζών και μεσαζόντων δεν περιορίζεται δυστυχώς στα πλαίσια λειτουργίας της ΕΤΕπ. Αποτελεί πάγια πρακτική της Ε.Ε και σε άλλες πρωτοβουλίες όπως η Βοήθεια για το Εμπόριο (Aid For Trade). Συγκεκριμένα, τα κεφάλαια που εκταμιεύονται από την Ε.Ε, δεν χορηγούνται απευθείας στους ενδιαφερόμενους, αλλά διοχετεύονται μέσω πιστωτικών ιδρυμάτων και άλλων κρατικών φορέων προκαλώντας τη διαμαρτυρία των ενδιαφερόμενων βιομηχανιών (Langan, 2018, σσ. 135-136). Χρησιμοποιούνταν συστηματικά αμφίβολης φήμης πιστωτικά ιδρύματα που χρέωναν υψηλότερες προμήθειες στους ενδιαφερόμενους δανειολήπτες, προκαλώντας αμφιβολίες στο κατά πόσον θα ενισχύονταν αποτελεσματικά ο εξαγωγικός τομέας της Αφρικής. Ακολούθως και η εκταμίευση των κεφαλαίων δίδονταν κάτω από πολύ αυστηρές προϋποθέσεις και σε πολύ στενά χρονικά περιθώρια. Ως αποτέλεσμα, υπήρξαν περιπτώσεις, όπως στην Ουγκάντα, που τα διαθέσιμα κεφάλαια επέστρεψαν πίσω στους χορηγούς λόγω εξαιρετικά περίπλοκων διαδικασιών που συνόδευαν την αξιοποίησή τους. Αλλά και σε περιπτώσεις που η διαδικασία δεν περνάει στον έλεγχο αμφίβολων τρίτων, πάλι υπάρχουν προβλήματα. Υπήρξαν καταγγελίες ότι δόθηκαν ποσά σε βιομηχανίες που έδρευαν σε Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών (Ειδική Οικονομική Ζώνη-Ε.Ο.Ζ) στη Μαδαγασκάρη, ιδιοκτησίας γαλλικών συμφερόντων. Ταυτόχρονα οι συνθήκες εργασίας ήταν απαράδεκτες για τα δεδομένα της Ευρώπης, με τη Μαδαγασκάρη να έχει το χαμηλότερο εργατικό κόστος παγκοσμίως.

Η δράση αυτή της Ε.Ε (Aid For Trade) είχε διαλυτικές επιδράσεις και σε πιο ζωτικούς τομείς για την Αφρική, όπως αυτόν της Αλιείας. Φυσικά δεν εμπλέκεται μόνο η Ε.Ε σε αυτήν την επιχείρηση αρπαγής του αλιευτικού αποθέματος της Δυτικής και Ανατολικής Αφρικής²⁶ ωστόσο η συμμετοχή των ευρωπαϊκών εταιριών αλίευσης έχει ιστορικό βάθος και σύστημα

²⁶ Συμμετέχουν και Κινέζικες εταιρίες, όπως και Ρωσικές.

(GreenPeace, 2012). Η Ε.Ε συγκεκριμένα, έχει δρομολογήσει συμφωνίες με χώρες της Δυτικής Αφρικής όπως το Μπενίν, με τις οποίες επιτρέπεται η αλίευση μεγάλων ποσοτήτων ψαριών και θαλασσινών από τράτες στα χωρικά ύδατα των χωρών αυτών. Κατόπιν, λαμβάνει χώρα η επεξεργασία των ψαριών και η συσκευασία τους πάνω στις τράτες και όχι στις ακτές των χωρών, οδηγώντας τη βιομηχανία επεξεργασίας αλιευμάτων σε κατάρρευση²⁷. Τέλος, τα αλιεύματα αυτά εισάγονται στην Ενιαία Αγορά της Ε.Ε χωρίς να αποδίδεται τίποτε σχεδόν στις χώρες από τις οποίες πάρθηκαν. Αν μάλιστα συνυπολογίσουμε και την παράνομη αλιεία (illegal fishing) στην οποία επιδίδονται κατά κόρον όλες οι ισχυρές χώρες²⁸ (Standing, 2017) το τοπίο είναι καταστροφικό. Χώρες όπως η Γουινέα-Μπισσάου, είδαν τα έσοδά τους να καταρρέουν από το συνδυασμό παράνομης αλλά και νόμιμης υπεραλίευσης, οδηγώντας τέτοιες παραθαλάσσιες χώρες σε επισιτιστική ανασφάλεια. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της Αφρικανικής Ένωσης, εάν η αλιεία γινόταν με ένα πραγματικά βιώσιμο τρόπο, θα προστίθεντο 2 δις δολάρια σε συνάλλαγμα ετησίως στις χώρες της Αφρικής.

2 Γ) Συμπεράσματα & Προοπτικές

Από την εξέταση των παραπάνω, προκύπτει ότι οι σχέσεις της Αφρικής με την Ε.Ο.Κ. αλλά και την Ε.Ε εμπίπτει στην κατηγορία της νέο-αποικιοκρατίας. Οφείλουμε όμως να επισημάνουμε τα εξής:

- Με τα υπάρχοντα δεδομένα, η οικονομική σχέση Ε.Ε-Αφρικής είναι ανισόμερη και άδικη. Τα κεφάλαια που επενδύονται κατευθύνονται συστηματικά στους τομείς εκείνους που οι Βρυξέλλες κρίνουν ως ανταγωνιστικούς και προσοδοφόρους και όχι εκείνους που ενδεχομένως είναι ζωτικοί για την επιβίωση των λαών της Αφρικής. Η (νέο) φιλελεύθερη θεωρία του συγκριτικού πλεονεκτήματος δε φαίνεται να συνέβαλε στην ποιοτική και ποσοτική ανάπτυξη της Αφρικής.
- Οι εμπορικές σχέσεις συνδέονται με τα αμέσως προηγούμενα. Ό,τι και να πιστεύει κάποιος για το εμπόριο Ευρώπης και Αφρικής, από τη δεκαετία του 2000 και έπειτα επικρατεί η προτίμηση στην ελεύθερη αγορά (για τους ευρωπαίους επενδυτές) και η

²⁷ Κλασικό παράδειγμα η Σενεγάλη, που είδε όξυνση της ανεργίας και κλείσιμο των άλλοτε προσοδοφόρων βιομηχανιών επεξεργασίας αλιευμάτων.

²⁸ Τόσο της Ε.Ε, όσο και της Ρωσίας, της Κίνας, της Νότιας Κορέας κ.α

πρόσβαση υπό όρους και υπό αίρεση για τους αφρικανούς εξαγωγείς. Η Αφρική συνεχίζει να είναι εξαγωγέας με δυσμενείς όρους μάλιστα, πρώτων υλών και εισαγωγέας υψηλής εξειδίκευσης βιομηχανικών προϊόντων.

- Τόσο η αναπτυξιακή συνεργασία όσο και το εμπόριο, διέπονται από όρους και προϋποθέσεις εξαιρετικά περίπλοκες για τις αφρικανικές χώρες. Η εμπλοκή υπερβολικά πολλών μεσαζόντων και γραφειοκρατικών υπερδομών συσκοτίζει μια σχέση εκμετάλλευσης και υπονομεύει μια οποιαδήποτε μελλοντική φιλική σχέση Ευρώπης-Αφρικής. Η Ε.Ε φαίνεται δέσμια μιας δαιδαλώδους γραφειοκρατίας, μεγαλοκρατικών συμφερόντων (Γαλλίας και μέχρι πρόσφατα Βρετανίας), γεωπολιτικών συσχετισμών και ανταγωνισμών. Φαίνεται ότι ενδιαφέρεται πρωτίστως για την εξυπηρέτηση και τη κερδοφορία κυρίως δικών της πολυεθνικών ομίλων. Να αναφέρουμε σχετικά, ότι ο προϋπολογισμός του Ε.Δ.Φ παραμένει τυπικά εν μέρει μόνον υπό τον έλεγχο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (κατά 18%), με το 82% να υπάγεται απευθείας στον έλεγχο των κρατών-μελών της Ε.Ε (Χουλιάρας & Πετρόπουλος, 2016, σσ. 314-320), κάτι που δείχνει το ενδιαφέρον και τη διάθεση των κρατών-μελών για μία πιο άμεση σχέση με την Αφρική. Η Επιτροπή είναι μάλλον το κουκούλι αυτής της σχέσης. Ακολουθώς, ορισμένες μόνο χώρες σχετίζονται με την Αφρικανική ήπειρο²⁹ με άλλες να έχουν μια επιδερμική σχέση.
- Η πίεση της Επιτροπής για ολοένα και μικρότερη διασπορά των τοποθετήσεων της αναπτυξιακής βοήθειας σε τομείς αιχμής και συγκριτικού πλεονεκτήματος επιτείνει το συγκεντρωτικό έλεγχο της Ε.Ε πάνω στην Αφρική, υπονομεύοντας άλλες αναπτυξιακές προοπτικές και εγκλωβίζοντας την Αφρική σε ένα τέλμα υπανάπτυξης. Η έμφαση που δίνεται σε αυτούς τους έστω εξαγωγικούς τομείς της Αφρικής, γίνεται όχι για να ωφεληθεί έστω και μονοδιάστατα μία χώρα ή ένας τομέας, αλλά μάλλον για να υπονομευτεί. Το παράδειγμα της Αλιείας αυτό δείχνει.
- Τέλος, τη τελευταία ειδικά δεκαετία, η Ε.Ε ολοένα και περισσότερο, βλέπει την Αφρική σαν πεδίο αναμέτρησης με τη Κίνα και η συζήτηση για το μέλλον της Αφρικής παρεκτρέπεται σε θέμα σφαιρών επιρροής

²⁹ Γαλλία, Βρετανία, Γερμανία, Ιταλία, Ισπανία, Ολλανδία και Λουξεμβούργο

Κεφάλαιο 3

Σχέσεις ΗΠΑ-Αφρικής: Διακριτικότητα ή Παρεμβατισμός

3 Α) Θεωρητικό Πλαίσιο

Οι πρώτες διπλωματικές επαφές μεταξύ Η.Π.Α και Αφρικής, εμφανίζονται τη δεκαετία του 1940. Όμως, στην αρχή του Ψυχρού Πολέμου, μόλις τρεις χώρες είχαν άμεση σχέση με τις Ηνωμένες Πολιτείες: η Αίγυπτος, η Αιθιοπία και η Λιβερία. Οι υπόλοιπες γνωστές σε μας χώρες ήταν ακόμη υπό τον αποικιακό ζυγό των ευρωπαϊκών Μεγάλων Δυνάμεων (Kieh, 2010, σ. 21). Ποια ήταν η σημασία της ηπείρου αυτής για τις Ηνωμένες Πολιτείες και τα συμφέροντά της;

Ρεαλιστική & Φιλελεύθερη Θεωρία

Υπάρχει η άποψη ότι οι Η.Π.Α έχουν κάνει ελάχιστα για την προώθηση της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Αφρική και αντίθετα συνεργάζονται με κάθε λογής δικτάτορες προκειμένου να προωθήσουν τα συμφέροντά τους. Ακόμη και αν έτσι έχουν τα πράγματα, αυτό συμβαίνει επειδή έτσι προωθούνται τα εθνικά συμφέροντα των Η.Π.Α.. Επομένως η μη συνέπεια στην προώθηση των δημοκρατικών αλλαγών δεν είναι και κάτι κατακριτέο (Aka, 2002). Τα εθνικά συμφέροντα ορίζουν σε τελική ανάλυση την προώθηση ή μη της δημοκρατίας.

Για τους φιλελεύθερους, η κατάρρευση της Ε.Σ.Σ.Δ και του ανατολικού μπλοκ μετά το 1990 σηματοδότησαν μια μοναδική ευκαιρία, στη μόνη εναπομείνασα Υπερδύναμη, να εκπληρώσει το «ιστορικό της καθήκον», την υπεράσπιση της δημοκρατίας και των εκλογικών διαδικασιών. (Kieh, 2010, σ. 23) Γι' αυτό το λόγο, είτε στα πλαίσια της κυβέρνησης Κλίντον είτε στα πλαίσια του «Πολέμου κατά της Τρομοκρατίας» οι Η.Π.Α προώθησαν ή και επέβαλλαν εκλογικές διαδικασίες στην Αφρική.

Ωστόσο τόσο η φιλελεύθερη, όσο και η ρεαλιστική θεωρία πάσχουν σε κάποια σημεία. Η μεν ρεαλιστική, λαμβάνει τα «εθνικά συμφέροντα» σαν μια απόλυτη σταθερά, σαν οι Η.Π.Α να έχουν μία φωνή και μία παρουσία, χωρίς διάκριση επιμέρους συμφερόντων εντός τους. Πως βλέπουν οι Η.Π.Α την Αφρική, ή η άρχουσα τάξη των Η.Π.Α; Αυτό είναι το ερώτημα. Όσο για τους φιλελεύθερους, μας δίνουν εν πολλοίς την εντύπωση ότι οι Η.Π.Α προωθούν κάποιο ιδιαίτερο πολιτειακό μοντέλο ή «αξίες» στο διεθνές στερέωμα. Η δε άποψή τους, ότι στηρίζουν

τις εκλογικές διαδικασίες είναι επίσης προβληματική, στις περισσότερες μάλιστα περιπτώσεις στα αφρικανικά κράτη, από τη δεκαετία του '60 και έπειτα συνέβαινε μάλλον το αντίθετο. Θα πρέπει βεβαίως να απαντήσουμε τι είδους χώρα είναι οι Η.Π.Α, τι εκφράζουν για να απαντήσουμε στο ερώτημα τι θέση έχει η Αφρική γι' αυτήν.

Για τον Σαμίρ Αμίν, οι Η.Π.Α στη σημερινή εποχή, συνίστανται ως επί το πλείστον στο συνασπισμό μιας ελίτ διεθνικών εταιριών, που ασκούν μία ηγεμονική ιμπεριαλιστική πολιτική (Amin, 2004, σσ. 25-26). Οι Ηνωμένες Πολιτείες ηγούνται μίας Τριάδας ισχυρών καπιταλιστικών οικονομιών (Η.Π.Α-Ε.Ε-Ιαπωνία) που τη σειρά τους κανονάρχουν την παγκόσμια οικονομία και τον υπόλοιπο πλανήτη. Για τον Αμίν, ιμπεριαλισμός δεν είναι μία υπέρτατη-τελική φάση του καπιταλισμού, αλλά μια τάση που ήταν εξαρχής συνυφασμένη με την επέκτασή του (Amin, 2004, σ. 150). Η εξαγωγή κεφαλαίων ενός ισχυρού κέντρου (Ευρώπη-Η.Π.Α) προς τη περιφέρεια (Λατινική Αμερική, Ασία, Αφρική) ενσωματώνει χώρες, όχι όμως αναπτύσσοντάς τες, αλλά αντίθετα καθιστώντας τες υπανάπτυκτες. Τα ελλείμματα της Αφρικής (και των χωρών του Νότου) είναι τα κέρδη εν ολίγοις του ισχυρού κέντρου³⁰.

Επομένως, η Αφρική στα μάτια των αμερικανικών κυβερνήσεων είναι σαφώς ένα πεδίο εκμετάλλευσης, ενίοτε δε και αναμέτρησης με άλλα συμφέροντα (βλ. Κίνα, Ρωσία). Είναι μια ήπειρος υπό εκμετάλλευση γιατί οι δομές της και η ιστορία της προσφέρουν την τέλεια ευκαιρία στις αμερικανικές πολυεθνικές εταιρίες να αποσπάσουν πρώτες ύλες από αυτήν. (Campbell, 2017, σ. 65)

3 Β) Περιοδολόγηση: Από τον Ψυχρό Πόλεμο στην Παγκοσμιοποίηση

Οι Αφρο-αμερικανικές σχέσεις διακρίνονται σε δύο περιόδους/φάσεις: α) στη φάση του Ψυχρού Πολέμου ή το τελικό στάδιο της «παλιάς παγκοσμιοποίησης» (ή διεθνοποίησης πιο σωστά) την περίοδο δηλαδή 1946-1990 και β) τη περίοδο της «νέας παγκοσμιοποίησης» από το 1990 έως και σήμερα. (Kieh, 2010, σ. 26)

Την πρώτη περίοδο των αφροαμερικανικών σχέσεων, διακρίνουμε την έντονη επιθυμία των Η.Π.Α να επηρεάσουν τις εξελίξεις στην Αφρικανική ήπειρο, με φόντο την κατάρρευση της

³⁰ Ωστόσο δεν είναι όλες οι χώρες του Νότου στην ίδια μοίρα: κάποιες, βλέπε Ταϊβάν, Κίνα, Ινδία, Βραζιλία έχουν σε μεγάλο βαθμό ξεφύγει από το αδιέξοδο της υπανάπτυξης και ασκούν τη δική τους περιφερειακή πολιτική και ηγούνται κατά κάποιον τρόπο των υπολοίπων χωρών του Νότου.

παλιάς αποικιοκρατίας, των παλιών δηλαδή Μητροπολιτικών Δυνάμεων που διέθεταν αποικίες. Σε αυτή τη περίοδο, οι Η.Π.Α αδιαφόρησαν εντελώς για τις υλικές ανάγκες των χωρών του Νότου (και δη της Αφρικής), ενδιαφερόντουσαν μόνο για την αποτροπή της Σοβιετικής επιρροής, την ανάσχεση της παλιάς αυτοκρατορικής επιρροής των ευρωπαϊκών δυνάμεων και την διάχυση του «ελεύθερου» εμπορίου και της πολυεθνικής επιχείρησης στο μεγαλύτερο δυνατό εύρος. (Magdoff, 1978, σ. 213). Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, οι Η.Π.Α εγκαθίδρυσαν εξαρτησιακού τύπου σχέσεις με διεφθαρμένα και τυραννικά καθεστώτα της Αφρικής³¹ με κύριο στόχο την ανάσχεση της Σοβιετικής επιρροής.

Από το 1990 ανατέλλει η νέα εποχή της αμερικανόπνευστης παγκοσμιοποίησης για την Αφρική. Οι Η.Π.Α ακολουθούν μια νέα τακτική, διαφήμισης και προώθησης μιας δημοκρατίας δυτικού τύπου, απαραίτητα φιλική στις δυνάμεις των αγορών και τις επενδύσεις.

3 Γ) Τομείς Ενδιαφέροντος

Ι) Οικονομία και Εμπόριο

Η προηγούμενη περίοδος (1946-1990) σημαδεύτηκε τόσο από την ανάπτυξη της μετα-αποικιακής Υποσαχάριας Αφρικής (1960-1975), όσο και από την κάμψη της και την επακόλουθη συστηματική υπαγωγή της στα κελεύσματα του Δ.Ν.Τ και της Παγκόσμιας Τράπεζας. Η συστηματική κρίση αφήνει τη θέση της στην σταδιακή ανάκαμψη και στην ένταξη της Αφρικής στο διεθνές εμπόριο (από το 1990 και έπειτα). Τότε είναι που εμφανίζονται ευκαιρίες για τις Η.Π.Α (Jones & Williams, 2012) και τίθεται σε εφαρμογή ο μηχανισμός πολυμερών συμφωνιών. Το 2000, τίθεται σε εφαρμογή από τη κυβέρνηση Κλίντον η περίφημη A.G.O.A (African Growth and Opportunity Act) νομοθεσία που στόχευε στην διευκόλυνση και ενίσχυση του εμπορίου και των επενδύσεων από και προς την Αφρική, στην παροχή δασμολογικών απαλλαγών για τις Λιγότερο Αναπτυγμένες χώρες της Αφρικής, σε μια σειρά προϊόντων που παράλληλα όμως ακολουθούν συγκεκριμένες μεταρρυθμίσεις εναρμόνισης της νομοθεσίας και της οικονομίας τους με τις επιταγές της οικονομίας της αγοράς. Παράλληλα, η συγκεκριμένη νομοθεσία, παρείχε το οργανωτικό εκείνο πλαίσιο παροχής της τεχνικής υποστήριξης στα ενδιαφερόμενα κράτη για θέματα εμπορίου και επενδύσεων. Ταυτόχρονα,

³¹ Το Νοτιοαφρικανικό Απαρτχάιντ, τη Νότια Ροδεσία του Ιάν Σμίθ, την Αβησσυνία του Σελασιέ, το Ζαΐρ του Μομπούτου και τη Σομαλία του Μπαρρέ

έδινε το δικαίωμα στον Πρόεδρο να ορίσει μια χώρα της Υποσαχάριας Αφρικής, ως ωφελούμενης, εάν πληρούσε τις ακόλουθες προϋποθέσεις: α) να ακολουθεί μια πολιτική φιλική στην οικονομία της αγοράς, β) να μην εμπλέκεται σε δραστηριότητες που υπονομεύουν την Ασφάλεια των Η.Π.Α και την εξωτερική της πολιτική και γ) να μην παραβιάζει τα ανθρώπινα δικαιώματα και να μην στηρίζει τρομοκρατικές δραστηριότητες. (Jones & Williams, 2012, σσ. 18-21, 27)

Εμπορικές Σχέσεις Η.Π.Α-Αφρικής: Εισαγωγές-Εξαγωγές Προϊόντων, 2010-2018

Σε ό,τι αφορά το εμπόριο προϊόντων: Α) Οι εξαγωγές των Η.Π.Α προς την Υποσαχάρια Αφρική, αφορούν προϊόντα υψηλής προστιθέμενης αξίας. Ειδικότερα, για τη περίοδο 2010-2016 κυριότερα εντοπίζουμε³²: αεροσκάφη, εξαρτήματα μηχανών και αυτοκινήτων, γεννήτριες, πλοία, φαρμακευτικά είδη, φυσικό αέριο και συστατικά, κατεψυγμένα λαχανικά (United States International Trade Commission, 2018, σσ. 16-19), ενώ για τη περίοδο 2016-2018: πετρελαϊκά προϊόντα³³ (!), αεροσκάφη, εξαρτήματα μηχανών και αυτοκινήτων, φυσικό αέριο και πουλερικά (United States International Trade Commission, 2020, σ. 20).

Β) Οι εισαγωγές των Η.Π.Α από την Υποσαχάρια Αφρική περιλαμβάνουν πρώτες ύλες, γεωργικά είδη, μεταλλεύματα και μπαχαρικά. Ειδικότερα για τη περίοδο 2010-2016, εντοπίζουμε τα εξής κύρια προϊόντα: κακάο και σοκολάτα, ένδυση και υπόδηση, μπαχαρικά, χαλκός, φυγοκεντρωτές και φίλτρα, ξηροί καρποί (United States International Trade Commission, 2018, σ. 24). Ενώ τη περίοδο 2016-2018: αργό πετρέλαιο, πολύτιμα μέταλλα, πολύτιμοι λίθοι (!), κράματα σιδήρου, διάφορα μέταλλα (United States International Trade Commission, 2020, σσ. 22-23). Οι εισαγωγές σε αργό πετρέλαιο αυξάνονται όμως μόνο κατά τα έτη 2016-2017 και αργότερα πέφτουν σε χαμηλότερα επίπεδα, η αύξηση όμως αφορά κυρίως στην αξία του αργού πετρελαίου, μιας και την περίοδο αυτή αυξήθηκε διεθνώς η τιμή του στα χρηματιστήρια.

II) Επενδύσεις

Σε ό,τι αφορά τις Άμεσες Ξένες Επενδύσεις, αυτές διαθέτουν τα εξής τρία χαρακτηριστικά: α) οι χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής, χαρακτηρίζονται από μικρό επενδυτικό ενδιαφέρον για τις Η.Π.Α με μόλις το 1% των συνολικών τους τοποθετήσεων να κατευθύνεται στην ήπειρο, β) παραπάνω από τις μισές επενδύσεις εντοπίζονται στο μεταλλευτικό τομέα και

³² Αναφορά σε αυτή την ενότητα γίνεται για τις γρηγορότερα αναπτυσσόμενες αγορές

³³ Κυρίως βενζίνη και κηροζίνη

τις εξορύξεις και γ) υψηλή συγκεντροποίηση με το μεγαλύτερο μέρος αυτών παραδοσιακά να πηγαίνει στη Ν. Αφρική. Ενώ οι μεγαλύτεροι υποδοχείς των επενδυτικών ροών από τις Η.Π.Α τόσο μέχρι το 2010 (Jones & Williams, 2012, σσ. 13-14), όσο και τη περίοδο 2010-2016 (United States International Trade Commission, 2018, σ. 182), ήταν οι Ν.Αφρική, ο Μαυρίκιος και η Νιγηρία. Τα στοιχεία αυτά δείχνουν, ότι η επενδυτική πολιτική των Η.Π.Α παρουσιάζει σε γενικές γραμμές λίγες διαφοροποιήσεις στο πέρασμα των ετών, ενώ εστιάζει σε χώρες και περιφέρειες που καλύπτουν τις αμερικανικές ενεργειακές ανάγκες ή τις ανάγκες σε μεταλλεύματα...

ΚΟΥΤΙ 1

ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΒΟΗΘΕΙΑ: ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΟΥ AIDS

Το 2003, η κυβέρνηση Μπους, ανακοίνωσε το πρόγραμμα P.E.P.F.A.R (President's Emergency Plan for HIV/A.I.D.S) την Πρωτοβουλία αντιμετώπισης του ιού HIV, προϋπολογισμού 15 δις \$ που απευθυνόταν τόσο στο εσωτερικό των Η.Π.Α όσο και στον υπόλοιπο κόσμο³⁴. Το 2008 προστέθηκαν άλλα 48 δις \$ ομοσπονδιακής χρηματοδότησης (Olsen, 2017). Τα 2/3 των παγκόσμιων φορέων του HIV/AIDS εντοπίζονται στην Υποσαχάρια Αφρική και τα αποτελέσματα είναι αρκετά ελπιδοφόρα: το 2003 μόλις 50.000 άνθρωποι λάμβαναν αγωγή αντιρετροϊκών φαρμάκων, το αντίστοιχο νούμερο το 2018 έφτασε τα 14 εκ ανθρώπους (www.cdc.gov). Κινητήριος δύναμη αυτών των προσπαθειών, ήταν τα λόμπι των Ευαγγελιστών Χριστιανών και των λοιπών θρησκευτικών Μ.Κ.Ο (Faith- Based Organizations-FBO's). (De Valle, 2009, σ. 10)

III) Στρατηγική & Ασφάλεια

Ίσως ο σπουδαιότερος τομέας που τραβά τη προσοχή των περισσότερων αναλυτών. Η Αφρική συνδέεται άμεσα τόσο με την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας, όσο και με την ασφάλεια των ενεργειακών ροών από και προς τις Η.Π.Α. Από την αποαποικιοποίηση και μετά, οι Η.Π.Α στήριζαν συστηματικά κάθε κυβέρνηση που υποσχόταν να τερματίσει εθνικο-ανεξαρτησιακά

³⁴ Τουλάχιστον 50 αναπτυσσόμενες χώρες και 3 εξ αυτών, στην Υποσαχάρια Αφρική, ήταν ευθύνη του CDC (Center for Disease Control)

«πειράματα» και τομές στην οικονομία³⁵, την ίδια όμως στιγμή, η επιρροή του Ανατολικού Μπλοκ και τα ανταποικιακά αντανάκλαστικά, δεν επέτρεπαν στους Αμερικανούς ιθύνοντες ενεργητικότερες παρεμβάσεις. Ήταν η πτώση του Απαρτχάιντ το 1994, όπως και η πτώση της ΕΣΣΔ το 1991, που σηματοδότησαν μια στροφή. Ακολουθώντας τα γεγονότα σε Σομαλία και Ρουάντα³⁶ έσπρωξε τους ιθύνοντες σε εντονότερη παρέμβαση με τη μορφή όμως δράσεων μη κρατικών δρώντων, των γνωστών Μ.Κ.Ο που στόχο είχαν την προώθηση της δημοκρατίας. Για το σκοπό αυτό, δαπανήθηκαν παραπάνω από 1 δις \$ για τη μετάβαση από τον αυταρχισμό πολλών καθεστώτων στις ελεύθερες εκλογές, μεταξύ 1994 και 2001 (Campbell, 2017, σ. 57)

Από την άλλη πλευρά, επίσημα χείλια διακήρυτταν ότι η Αφρική διέθετε ελάχιστο στρατηγικό ενδιαφέρον για τις Η.Π.Α και ότι το μόνο που παρακινούσε την εκάστοτε αμερικανική κυβέρνηση να ενδιαφερθεί, ήταν οι λεγόμενες «ανθρωπιστικές κρίσεις». Άλλος σπουδαίος παράγων αυτού του ad hoc «ανθρωπιστικού ενδιαφέροντος» είναι το γεγονός ότι λίγο παραπάνω από το 1/10 του αμερικανικού πληθυσμού, έχει αφρικανικές ρίζες. Η περιπέτεια της Σομαλίας με το θάνατο 35 Αμερικανών πεζοναυτών, τον Οκτώβριο του 1993, έδρασε, σύμφωνα με αυτή την αφήγηση, ακόμη αποτρεπτικότερα για την κυβέρνηση Κλίντον. Άλλο χαρακτηριστικό της περιόδου αυτής είναι η έλλειψη εθελοντών στις ειρηνευτικές αποστολές των Η.Π.Α στην Αφρική. Τη δεκαετία του '90, υπήρχαν περίπου οι μισοί σε σχέση με τη δεκαετία του '60. (De Valle, 2009, σσ. 4-5). Ρόλο σε αυτή την «ένοχη» (για τους φιλελεύθερους πολιτικούς σχολιαστές) σιωπή της δεκαετίας του '90, έπαιξε και το γεγονός της απουσίας κάποιου συγκροτημένου lobby που να προωθεί τα ιδιαίτερα συμφέροντα της ηπείρου αυτής. Σε κάθε περίπτωση, γνώση για τα αφρικανικά ζητήματα στην Ουάσιγκτον είχαν λίγοι ειδικοί και τις αποφάσεις έπαιρναν κυρίως μεσαίου επιπέδου γραφειοκράτες, οι οποίοι σπανίως έδιναν σημασία ή είχαν γνώση εμπειρικών δεδομένων των χωρών της Υποσαχάριας Αφρικής. (Mefsin, 2009, σ. 2)

Το 1997, το State Department μαζί με το Πεντάγωνο εγκαθιδρύουν την A.C.R.I (Africa Crisis Response Initiative) που στόχο είχε την εκπαίδευση και κατάρτιση αξιωματικών των Ενόπλων Δυνάμεων των χωρών της Αφρικής, σε καταστάσεις έκτακτες (εμφύλιοι πόλεμοι και συρράξεις) όπως και ανθρωπιστικές κρίσεις (σαν την γενοκτονία της Ρουάντα). Εντούτοις από τη πρώτη στιγμή προκαλεί τις αντιδράσεις της Νότιας Αφρικής και πιο συγκεκριμένα του τότε

³⁵ Βλέπε ανατροπή του Nkrumah και δολοφονία του Λουμούμπα

³⁶ Με τη γνωστή γενοκτονία των Χούτου

Προέδρου της, Νέλσον Μαντέλα ο οποίος κατήγγειλε τον αμερικανικό παρεμβατισμό και αργότερα κατηγόρησε τις Η.Π.Α για τα εγκλήματα πολέμου τους στο Ιράκ. Αντιπροσώπευε, θα λέγαμε, την πιο γνήσια έκφραση αποστροφής και δυσπιστίας ως προς τη παρουσία των Η.Π.Α στην Αφρική. Η Νότια Αφρική και Νιγηρία- διόλου τυχαίο οι δύο περιφερειακές δυνάμεις της Υποσαχάριας Αφρικής- αρνήθηκαν να συμμετάσχουν στο πρόγραμμα. Περαιτέρω, τόσο η τεχνική στήριξη, όσο και η όποια βοήθεια δεν ήταν προϊόν συνεργασίας της αμερικανικής κυβέρνησης και των αφρικανικών, αλλά αυθαίρετη απόφαση του Αμερικανικού Πενταγώνου. Συν τοις άλλοις αφορούσε μοντέλο επιχειρησιακής εμπλοκής σε διακρατικούς πολέμους, ενώ αντίθετα η Αφρική ταλανίζονταν (και ταλανίζεται) από ενδοκρατικούς σπαραγμούς³⁷ ως επί το πλείστον. (Aning, Jaye, & Atuobi, 2008, σ. 617)

Αμέσως μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, η A.C.R.I αναβαθμίζεται στην African Contingency Training Assistance (ACOTA) η οποία πλέον θα ενισχύει τους ενδιαφερόμενους αφρικανικούς στρατούς με επιθετικά όπλα, πυρομαχικά και όλμους.

Η ενίσχυση της αμερικανικής παρουσίας στην Αφρική δεν ήταν τυχαία. Αντανakλούσε την αυξανόμενη επιθυμία των ηγετικών κύκλων των Η.Π.Α για γεωπολιτικό έλεγχο της ηπείρου και εξασφάλιση σημαντικότητας γεω-ενεργειακών πόρων, καθώς και τον διογκούμενο ανταγωνισμό τους με την ευρωπαϊκή πολιτική άμυνας. Άλλοι σημαντικοί παράγοντες που οδήγησαν στην ενίσχυση της γεωστρατηγικής σημασίας της Αφρικής στα μάτια της Ουάσιγκτον, είναι η άνοδος του *Πολιτικού Ριζοσπαστικού Ισλάμ* όπως και η έντονη αλληλεξάρτηση Κίνας-Αφρικής (Olsen, 2017, σ. 2102) Ενώ από οικονομικής πλευράς τα στοιχεία δείχνουν ένα αυξανόμενο αμερικανικό ενδιαφέρον. Η Αφρική (στο σύνολό της) διαθέτει το 10% των παγκόσμιων αποδεδειγμένων κοιτασμάτων πετρελαίου, ενώ το 2005, τροφοδοτούσε σε ποσοστό 18.6% τις Η.Π.Α σε πετρέλαιο³⁸ στα πλαίσια μιας εντεινόμενης ανάγκης για περισσότερους προμηθευτές μετά τους πολέμους στη Μ. Ανατολή. Από γεωγραφικής άποψης η Αφρική είναι σημαντική, επειδή βρίσκεται δίπλα σε φυσικούς θαλάσσιους δρόμους ύψιστης σημασίας για το παγκόσμιο εμπόριο, όπως η Ερυθρά Θάλασσα και η Μεσόγειος (με τα στενά του Γιβραλτάρ και του Σουέζ). Πολιτικά, η Αφρική κατέχει παραπάνω από το 25% (ήτοι πάνω από 50 κράτη) των ψήφων στη Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε με τη Κίνα (μόνιμο μέλος στο Συμβούλιο Ασφαλείας

³⁷ Εμφύλιοι και ανταρτοπόλεμοι κυρίως

³⁸ Το στοιχείο αφορά και τη Βόρεια Αφρική και την Υποσαχάρια.

με δικαίωμα βέτο) να εκφράζει ανοιχτά πολλές φορές τις θέσεις των κρατών αυτών. (Mefsin, 2009, σσ. 2-3)

Ίδρυση της Africom

Για τους παραπάνω λόγους, η Διοίκηση των Αμερικανικών Δυνάμεων στην Αφρική το 2007, ανακοινώνει την ίδρυση της Africa Command (Africom). Με αυτή τη κίνηση, για πρώτη φορά, η Αφρική ως τομέας δραστηριοτήτων του Πενταγώνου αποκτά τη δική της αυτοτελή και ενοποιημένη οργάνωση. Τέθηκε σε λειτουργία το 2008 και περιλάμβανε όλες τις χώρες της Αφρικής, με εξαίρεση την Αίγυπτο. Αρμοδιότητές της είναι η εποπτεία των επιμέρους πρωτοβουλιών και δραστηριοτήτων των αμερικανικών στρατιωτικών και αεροπορικών δυνάμεων στην Αφρική στην αντιμετώπιση της τρομοκρατίας (αφορά τη περιοχή του Σαχέλ και του Κέρατος της Αφρικής), την υποστήριξη σε θέματα αντιμετώπισης ανθρωπιστικών κρίσεων, ασφάλειας χερσαίων και θαλάσσιων συνόρων. (Mefsin, 2009, σ. 5) Αυτά ως προς την επίσημη εκδοχή. Άλλοι διατείνονται ότι η AFRICOM, διαθέτει τρία κύρια χαρακτηριστικά: 1) συγκέντρωση και συγκεντροποίηση ευαίσθητων πληροφοριών που αφορούν την άμυνα και ασφάλεια των Αφρικανικών κρατών, 2) ερευνητικά προγράμματα μέσω της Πλατφόρμας Ερευνών Κοινωνικών Επιστημών της AFRICOM, 3) Ιδιωτικοποίηση αμυντικών δραστηριοτήτων, μέσω της ένταξης μισθοφορικών οργανώσεων και εταιριών. Προς επίρρωση του τελευταίου (3) στοιχείου, να προσθέσουμε ότι ούτως ή άλλως η AFRICOM είναι τυπικό προϊόν της εποχής του Πολέμου κατά της Τρομοκρατίας. Διαθέτει λίγο προσωπικό, εδρεύει στη Στουτγάρδη της Γερμανίας (και όχι στην Αφρική), δε διαθέτει βάσεις κατά γενική ομολογία³⁹, ενώ αναπτύσσει δυνάμεις ad hoc και ακαριαία και πάντα σε συνεργασία με μισθοφορικούς οργανισμούς (Campbell, 2017, σ. 59). Η δράση της βασίζεται στην «συνεργασία» των κυβερνήσεων και στην τακτική χρήση των δικών τους βάσεων και αεροδρομίων. Αντιπροσωπεύει μάλλον μια εποχή ευέλικτων και σύντομων πολεμικών επεισοδίων και όχι τους μεγάλους στρατούς της παλιάς βιομηχανικής περιόδου. Άλλοι σχολιάζουν περαιτέρω ότι πραγματικός στόχος της AFRICOM είναι η διασφάλιση της σταθερότητας στη Δυτική Αφρική και δη στο Κόλπο της Γουινέας, όπου βρίσκονται σημαντικά κοιτάσματα πετρελαίου όπως επίσης και η ανάσχεση της Κινεζικής παρουσίας στην Αφρική (Kieh, 2010, σ. 31)

³⁹ Με εξαίρεση μια μεγάλη βάση στο Τζιμπουτί, το Camp Lemonnier όπου επρόκειτο για την πρώτη μόνιμη βάση Αμερικανικών Ενόπλων Δυνάμεων μετά από δεκαετίες. Κύρια αποστολή της, η επίβλεψη τρομοκρατικών δραστηριοτήτων σε όλο το Κέρα της Αφρικής, με προσωπικό 1800 ατόμων (De Valle, 2009, σ. 7)

Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΜΙΣΘΟΦΟΡΩΝ

Η παρουσία των Μισθοφορικών Οργανώσεων (Private Military Companies) έχει τις ρίζες της στη δεκαετία του '90. Τότε όμως, μισθοφόροι προλαμβάνονταν από ιδιωτικές εταιρίες ή ιδιώτες, για την δική τους προστασία ή των επενδύσεών τους. Από τις αρχές της Χιλιετίας και έπειτα, μισθοφορικές εταιρίες⁴⁰ προσλαμβάνονται από κράτη-δωρητές στα πλαίσια της επιχειρησιακής αναβάθμισης των αμυντικών συστημάτων των χωρών υπό αναδιάρθρωση και εντάσσονται πλήρως στο επιχειρησιακό δυναμικό των χωρών αυτών, με αβέβαιες όμως συνέπειες (Aning, Jaye, & Atuobi, 2008, σ. 613)

Σημαντικότερη εξέλιξη της εποχής είναι η αλλαγή της δομής των Ενόπλων Δυνάμεων, τόσο στις Η.Π.Α όσο και στον δυτικό κόσμο. Αυτή συνίσταται στη μείωση του ανθρώπινου δυναμικού (από 2.1 εκ ΤΟ 1990 στα 1.4 εκ το 2003) και στην εμπλοκή σε πάρα πολλά ανοιχτά μέτωπα. Εύλογη κατάληξη λοιπόν, πολλές πάγιες ανάγκες του Αμερικανικού Πενταγώνου να τις αναλάβει ο ιδιωτικός τομέας. Οι αρμοδιότητές τους, πλέον, συνίστατο στην εκπαίδευση του μάχιμου προσωπικού, επεξεργασία πληροφοριών, έλεγχο και κατάρτιση σε οπλικά συστήματα, παροχή logistics και καθοδήγηση στην ολική αναδιάρθρωση των Ενόπλων Δυνάμεων των αφρικανικών κρατών, κάτι που παλαιότερα ήταν η αποκλειστική αρμοδιότητα του Αμερικανικού Στρατού. (Abrahamsen & Williams, 2007) Στην εποχή Μπους, συντελέστηκε η πιο προωθημένη ιδέα ιδιωτικοποίησης έως τότε: αυτή της ασφάλειας και της άμυνας.

Βασική αποστολή των μισθοφορικών οργανώσεων, ήταν και η βήμα το βήμα, αποσάθρωση των αφρικανικών ενόπλων δυνάμεων. Η περίπτωση της Νιγηρίας είναι αποκαλυπτική. Η εταιρία M.P.R.I (Military Personnel Resource Inc.) εμπλέκεται στην Αφρική από τις αρχές της δεκαετίας του '90, με συμβόλαια που εκτελεί στο όνομα του Αμερικανικού Υπουργείου Εξωτερικών και Άμυνας. Μεταξύ των ετών 2005-2007 ανέλαβε τον εκσυγχρονισμό των Νιγηριανών Ενόπλων Δυνάμεων, έναντι 8 εκ \$. Το σχέδιο προέβλεπε τη μείωση του στελεχιακού δυναμικού του Στρατού, από 100.000 άντρες στις 50.000 με ενίσχυση της επαγγελματοποίησης της Άμυνας. Αμέσως ξέσπασαν θυελλώδεις αντιδράσεις, με κυριότερη αυτών, του Αρχηγού του Γενικού Επιτελείου Στρατού, Στρατηγού Victor Malu, ο οποίος αφενός απολύθηκε, αφετέρου κατήγγειλε αργότερα ότι στόχος των Αμερικανών ήταν στην

⁴⁰ Κυριότερες στο είδος τους: Executive Outcomes, Sandline International, Simon Mann

πραγματικότητα η συλλογή απόρρητων πληροφοριών και η διάβρωση των Ενόπλων Δυνάμεων και όχι η ειρηνευτική επιτήρηση (peacekeeping). Άλλωστε η Νιγηρία δεν είχε ανάγκη τέτοιας κατάρτισης. Δεν είναι επίσης διόλου τυχαίο ότι η παρούσα συμφωνία, ήταν εκτός του διακυβερνητικού πλαισίου A.C.O.T.A της κυβέρνησης Μπους το ίδιο διάστημα. Επίσης η παράλληλη δράση της συγκεκριμένης εταιρίας και στη κοντινή Γουινέα, ας βάζει σε υποψίες, καθώς οι χώρες ήταν από τους μεγαλύτερους προμηθευτές πετρελαίου των Η.Π.Α σε ποσοστό 15% των συνολικών αναγκών τους. Στη Γουινέα, η εταιρία αυτή ανέλαβε τη παροχή συμβουλευτικού έργου προς τον Πρόεδρο της χώρας και παράλληλα την τεχνική στήριξη του Λιμενικού Σώματος, την ίδια εποχή, που μεγάλες εταιρίες σαν την Exxon Mobil πραγματοποιούσαν εξορύξεις υδρογονανθράκων. (Aning, Jaye, & Atuobi, 2008, σσ. 618-621)

Επομένως, εταιρίες με ύποπτο ρόλο, σε εποχή ιδιωτικοποίησης των Πολέμων, με έλλειμμα λογοδοσίας τόσο ως προς τις αμερικανικές αρχές όσο και προς τις αφρικανικές, με δράση σε περιοχές και περιφέρειες με αδύναμη κρατική συγκρότηση και εθνική συνοχή, μας δίνουν μια εικόνα διάλυσης και αποσάθρωσης...

IV) Αναπτυξιακή Βοήθεια

Αναφορικά με την Αναπτυξιακή Βοήθεια (Official Development Assistance), κύριος βραχίονας που εκτελεί εξ ονόματος των Η.Π.Α αναπτυξιακά έργα χορηγεί κονδύλια στον αναπτυσσόμενο (και όχι μόνο κόσμο) είναι η USAID, η υπηρεσία Αναπτυξιακής Βοήθειας των Ηνωμένων Πολιτειών. Ωστόσο εμπλέκονται και πολλά άλλα υπουργεία, όπως το Υγείας, Εξωτερικών, Άμυνας και Γεωργίας.

Το δημοσιονομικό έτος 2019, η αμερικανική κυβέρνηση δαπάνησε το ποσό των 41 δις \$, με 11.000 δραστηριότητες να εκτελούνται σε 211 χώρες και περιοχές ενδιαφέροντος. Από τα 41 δις, λίγο παραπάνω των 33, αφορούσαν προγράμματα οικονομικής στήριξης και τα 8, αμυντικής συνεργασίας και στήριξης. Η Υποσαχάρια Αφρική, έλαβε 12 δις \$ σε 3.900 δραστηριότητες, σε 55 χώρες και περιφέρειες. Η πλειοψηφία των κονδυλίων, πήγε σε προγράμματα έκτακτης ανάγκης (Emergency Response) και υγείας (αντιμετώπιση του HIV) ενώ ελάχιστα πήγαν σε στρατιωτικές δραστηριότητες.⁴¹ Ενώ η αναπτυξιακή βοήθεια στη Βόρεια

⁴¹ <https://explorer.usaid.gov/#2019> (htt51)

Αφρική και τη Μέση Ανατολή, φτάνει τα 11 δις \$, με τη μερίδα του λέοντος (για τη Βόρεια Αφρική) να πηγαίνει στην Αίγυπτο⁴².

3 Δ) Συμπεράσματα & Προοπτικές

Από όσα αναπτύχθηκαν παραπάνω, βλέπουμε ότι η Αφρικανική πολιτική των Η.Π.Α παρέμεινε σε γενικές γραμμές σταθερή: α) απέφυγε τις πολεμικές αναμετρήσεις στο έδαφός της το μεγαλύτερο μέρος του 20^{ου} αιώνα, όπως και τις πρώτες δεκαετίες του 21^{ου}, οι τυχόν εμπλοκές τους, γίνονταν υπό το μανδύα συμμαχικών δυνάμεων ή ειρηνευτικών αποστολών, β) τήρησαν διακριτική στάση από την ανεξαρτησία των αποικιών και έπειτα αποφεύγοντας να αναμετρηθούν ευθέως με τα πρώτα ανταποικιακά καθεστώτα, αν και συνεργάζονταν τακτικά και αδιαλείπτως με σκοπό την καταστολή των ανταποικιακών κινημάτων και καθεστώτων, γ) ως προς το εμπόριο, αυτό διακρίνεται από έντονη ανισότητα, τουλάχιστον κατά τα τελευταία χρόνια. Χωρίς να εξετάσουμε τα ποσοτικά στοιχεία, γνωρίζοντας ότι οι Η.Π.Α περισσότερο εισάγουν από την Υπο-σαχάρια Αφρική, παρά εξάγουν, ποιοτικά η διαφορά είναι χασματική. Η Αφρική εξάγει πρώτες ύλες και αγροτικά προϊόντα, ενώ οι Αμερικανοί εξάγουν αγαθά πολύ υψηλής προστιθέμενης αξίας, μέχρι και πετρελαιοειδή σε πετρελαιοπαραγωγές χώρες! Αυτό σημαίνει ανισόμετρη ανάπτυξη και βαθιά εξάρτηση. Χώρες που ανά πάσα στιγμή κινδυνεύουν να μη μπορούν να κινήσουν τα μέσα μεταφοράς τους, βρίσκονται στο έλεος ισχυρών κρατών σαν των Η.Π.Α, μη μπορώντας να αξιώσουν περισσότερη αυτονομία. Οι επενδύσεις επίσης, και παρά την σταδιακή αλλαγή, μένουν επικεντρωμένες σε χώρες-πυλώνες της Αφρικής. Κατά κύριο λόγο στη Νότια Αφρική και τη Νιγηρία, αμφότερες αγγλόφωνες και πρώην αποικίες της Μεγάλης Βρετανίας. Η έμφαση δίνεται στη βιομηχανία της ενέργειας και των εξορύξεων (μεταλλεύματα και ενεργειακοί πόροι) και τα τελευταία χρόνια στις υπηρεσίες. δ) Στις καθαρές επιτυχίες των αμερικανικών κυβερνήσεων τα τελευταία 20 χρόνια, λογίζεται η αντιμετώπιση του HIV, όπου χορηγήθηκε μια αρκετά εκτεταμένη υγειονομική κάλυψη και περίθαλψη σε πολλά εκατομμύρια πασχόντων.

Στις τομές των τελευταίων 20 ετών εντοπίζουμε τα ακόλουθα: α) αναβάθμιση της στρατηγικής σημασίας της Αφρικής και για γεωγραφικούς λόγους (σπουδαία περάσματα του παγκόσμιου εμπορίου) αλλά και για πολιτικούς λόγους (αστάθεια και έξαρση του ριζοσπαστικού Ισλάμ). β) αναβάθμιση και της στρατιωτικής παρουσίας μέσω της AFRICOM και των ιδιωτών

⁴² Με πάνω από 1.4 δις, το μεγαλύτερο μέρος να πηγαίνει σε στρατιωτικές δαπάνες.

μισθοφόρων, γ) επέκταση και ενσωμάτωση των χωρών της Υποσαχάριας Αφρικής στη Ζώνη Ελεύθερου Εμπορίου, αμερικανικής έμπνευσης. δ) Μερική στροφή και απόσυρση από τους ενεργειακούς πόρους της Αφρικής και έμφαση στην μεταφορά δραστηριοτήτων εντός των Η.Π.Α.

Συμπερασματικά, βλέπουμε μια μεγάλη, όσο και σταδιακή, αύξηση της εμπλοκής των Αμερικανικών κυβερνήσεων στην Αφρικανική ήπειρο. Εξάρτηση που βαθαίνει για τις χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής και δη τις αγγλόφωνες, όπου εξακολουθούν να υπάρχουν οι δομές της άνισης ανάπτυξης και από την άλλη όξυνση της αστάθειας στη Βόρεια Αφρική και στη περιοχή του Σαχέλ. Φαινομενικά μόνο, η Αφρική δεν τραβούσε τη προσοχή των αμερικανικών κυβερνήσεων. Ίσως αναγνώριζαν την υπέρτερη ευρωπαϊκή παρουσία ή τους στενότερους ευρωπαϊκούς δεσμούς με την ήπειρο και δεν υπήρχε «χώρος» για να ξεδιπλώσουν τα δικά τους συμφέροντα. Πλέον όμως, ήρθε η ώρα που οι Η.Π.Α θα αναμετρηθούν και με τη παρουσία της Κίνας όσο και με τις ευρωπαϊκές χώρες.

Κεφάλαιο 4

Σινο-αφρικανικές Σχέσεις: Μία από τα ίδια;

4 Α) Η Κίνα στην Αφρική

Οι επαφές και οι σχέσεις της Κίνας με την αφρικανική ήπειρο, ανάγονται για πρώτη φορά γύρω στο 200 π.Χ (Δυναστεία των Χαν). Έπρεπε να φτάσουμε στο 19^ο αιώνα, οπότε και εντοπίζονται οι πρώτες κινεζικές κοινότητες μεταναστών στον Μαυρίκιο (Fernando, 2014, σ. 146).

Από την ίδρυση της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας, το 1949, οι επαφές των αφρικανικών χωρών (που από αποικίες μετατράπηκαν σε ανεξάρτητα κράτη) εντατικοποιούνται.

Από το Δεκέμβριο του 1963, έως το Φεβρουάριο του 1964, ο Πρωθυπουργός της Λαϊκής Κίνας, Τσου Εν Λάι, πραγματοποιεί περιοδεία σε 10 χώρες της Αφρικής⁴³ και υπογράφονται οι πρώτες Συμφωνίες Οικονομικής και Τεχνικής Συνεργασίας. Οι συμφωνίες αυτές, κάλυπταν ποικίλους τομείς της οικονομίας, από υποδομές που οι χώρες αυτές είχαν ανάγκη, έως γεωργία και μεταφορές. (Fernando, 2014, σ. 146) Η πολιτική αυτή, είχε σαν στόχο (μεταξύ άλλων) να σπάσει την διπλωματική απομόνωση της Κίνας και να της επιτρέψει να μπει επίσημα στον ΟΗΕ και στο Συμβούλιο Ασφαλείας το 1971, στη θέση της Ταϊβάν. Στις ψηφοφορίες για το θέμα αυτό, ενώπιον της Γενικής Συνέλευσης του Ο.Η.Ε, η συντριπτική πλειοψηφία των αφρικανικών κρατών στήριξε ολόθερμα την Λαϊκή Κίνα και όχι την Ταϊβάν.

Με την κατάρρευση του Ανατολικού Μπλοκ η Αφρική σταδιακά χάνει το ενδιαφέρον της για τις δυνάμεις της Δύσης. Αυτό άφησε πολύτιμο χώρο για τη σταδιακή διείσδυση της Κίνας. Ειδικότερα, ενώ οι χώρες της Δύσης απέφευγαν για κάποιο κρίσιμο διάστημα τις επαφές με τους Κινέζους ηγέτες, μετά τα επεισόδια της Πλατείας Τιενανμέν, το 1989, διάφορες χώρες της Αφρικής (κυρίως Υποσαχάριες) απέφυγαν να πάρουν θέση ή υποστήριξαν επίσημα την κινεζική κυβέρνηση. Το 1992, ο Πρόεδρος της Κίνας Γιανγκ Σαγκούν, πραγματοποιεί περιοδεία στην Αφρική και επικαιροποιεί το πνεύμα των 8 Αρχών του Τσου εν Λάι που αφορούσαν την παροχή τεχνικής συνεργασίας⁴⁴, μόνο που τώρα το πεδίο συνεργασίας διευρύνεται. Η Κίνα, επαναβεβαιώνει τη στήριξη της στην υπόθεση της εθνικής κυριαρχίας των κρατών και στηρίζει ενεργά την οικονομική τους ανάπτυξη. Αντιτίθεται στην ανάμειξη στις εσωτερικές υποθέσεις των χωρών και δηλώνει ότι σέβεται τα διαφορετικά πολιτικά συστήματα, ενώ τάσσεται υπέρ της Αφρικανικής Ενότητας (Fernando, 2014, σ. 148).

Παρατηρούμε ότι η στάση της Κίνας για περισσότερη ισότητα και εκδημοκρατισμό των διεθνών σχέσεων παραμένει σταθερή τουλάχιστον τρεις δεκαετίες από τις διακηρύξεις του Τσου εν Λάι τη δεκαετία του '60 και παρά το γεγονός ότι η Κίνα άλλαξε ραγδαία και μετασχηματίστηκε, από σοσιαλιστική οικονομία σε ανοιχτά καπιταλιστική. Ραγδαίες όμως ήταν και οι εξελίξεις στο μέτωπο των sino-αφρικανικών σχέσεων τα αμέσως επόμενα χρόνια.

Ι) Θεσμική Διάσταση της Συνεργασίας και Οικονομική Ανάπτυξη

Ποια είναι όμως η Στρατηγική της διείσδυσης της Κίνας στην Αφρικής και πως οικοδομήθηκε; Από την διακήρυξη του 1996, οι επαφές σε επίπεδο διπλωματίας και εμπορίου

⁴³ Αίγυπτος, Μαρόκο, Αλγερία, Σουδάν, Γουινέα, Γκάνα, Μάλι, Σομαλία, Τυνησία και Αιθιοπία

⁴⁴ Βλέπε Παράρτημα....Πίνακα...

εντατικοποιήθηκαν. Θα λέγαμε ότι διακρίνονται τέσσερα θεμελιώδη χαρακτηριστικά αυτής της στρατηγικής που αφορούν τη δραστηριότητα κρατικών και ιδιωτικών φορέων της Κίνας (Gu, Chuanhong, Vaz, & Mukwereza, 2016, σ. 25):

- i. Το κράτος παρέχει τη καθοδήγηση και το θεσμικό πλαίσιο εκείνο που επιτρέπει σε κινεζικές επιχειρήσεις να επενδύσουν στην Αφρική. Υπάρχουν σε δύο βασικές πολιτικές: α) *την πολιτική της Αφρικής* και β) την πολιτική «*Going Global*».
- ii. Το κράτος έχει οικοδομήσει οργανισμούς κι υπηρεσίες (εντός και εκτός Κίνας) που στηρίζουν τις κινεζικές επιχειρήσεις και προσφέρουν ένα αξιόπιστο και σταθερό περιβάλλον συνεργασίας.
- iii. Η Κίνα έχει εμπλακεί σε μία άνευ προηγουμένου οικονομική διπλωματία στην Αφρική με δύο παράλληλες διαδικασίες: α) μία πολυμερής προσέγγιση διαμέσου του Φόρουμ Συνεργασίας Κίνας-Αφρικής (FOCAC) που ιδρύθηκε το 2000 και πραγματοποιεί κάθε τρία χρόνια Συνόδους Κορυφής και β) μία διμερής προσέγγιση όπου επίσημοι εκπρόσωποι της χώρας επισκέπτονται τακτικά αφρικανικά κράτη ενδιαφέροντος και συνάπτουν συμφωνίες ποικίλων πεδίων (οικονομίας, εκπαίδευσης κοκ).
- iv. Εταιρίες και Οργανισμοί στην Αφρική, αποκτούν οφέλη **και** χάρη στις προσπάθειες της Κίνας για Συνεργασία και Διάλογο των χωρών του Νότου (Συνεργασία Νότου-Νότου) καθώς και λόγω της ηγετικής φωνής της στις Συνελεύσεις των Η.Ε.

Από τη δεκαετία του '90, η Κίνα έχει εγκαθιδρύσει έντεκα Κέντρα Προώθησης Επενδύσεων στην Αφρική, τα οποία παρέχουν τις αναγκαίες πληροφορίες και υπηρεσίες στους υποψήφιους Κινέζους επενδυτές, ενώ συνδράμουν ενεργά μεγάλες τράπεζες ειδικού σκοπού και εμπορικές.

Η πολιτική «*Going Out*» εγκαθιδρύθηκε το 1998, σαν τμήμα της ευρύτερης στρατηγικής *Going Global* και αποσκοπούσε στην εξωστρέφεια της βιομηχανίας της Κίνας, καταφέροντας έτσι να αποφύγει την υπερσυσσώρευση εμπορευμάτων εντός των συνόρων της. Η κυβέρνηση, ενθάρρυνε συστηματικά την «έξοδο» μεγάλων ομίλων και εταιριών στο εξωτερικό, με κάποια κριτήρια πάντα και για το σκοπό αυτό, παρείχε μία σειρά φορολογικών απαλλαγών και επιδοτήσεων συχνά συμβολικού επιπέδου ωστόσο. (Gu, Chuanhong, Vaz, & Mukwereza, 2016, σσ. 26-27).

Το 2007, εγκαθιδρύεται το Κινεζο-Αφρικανικό Ταμείο Ανάπτυξης (C.A.D Fund), το οποίο μέχρι το 2013, πραγματοποίησε 72 έργα υποδομών σε 30 χώρες. Ενώ το 2009, με τη Διακήρυξη του Σαρμ-Ελ Σείχ, της Συνόδου Κορυφής του Φόρουμ Κίνας-Αφρικής, αποφασίζεται η ίδρυση ενός Μηχανισμού Στρατηγικού Διαλόγου των χωρών-μελών (Fernando, 2014, σ. 151). Να σημειώσουμε επίσης, ότι τα μέλη του FOCAC έχουν φτάσει από πλευράς Αφρικής, τα 53 (από τα συνολικά 54 κράτη της ηπείρου)...

Στις μέχρι τώρα Συνόδους Κορυφής, οι οποίες πραγματοποιούνται ανά τριετία: αρχής γενομένης το 2000, αποφασίζεται η υιοθέτηση Σχεδίων Δράσης (τριετούς διάρκειας

Στη τελευταία Σύνοδο Κορυφής, αυτή του 2018 στο Πεκίνο, η Κίνα δεσμεύεται για τη περίοδο 2019-2021 να:

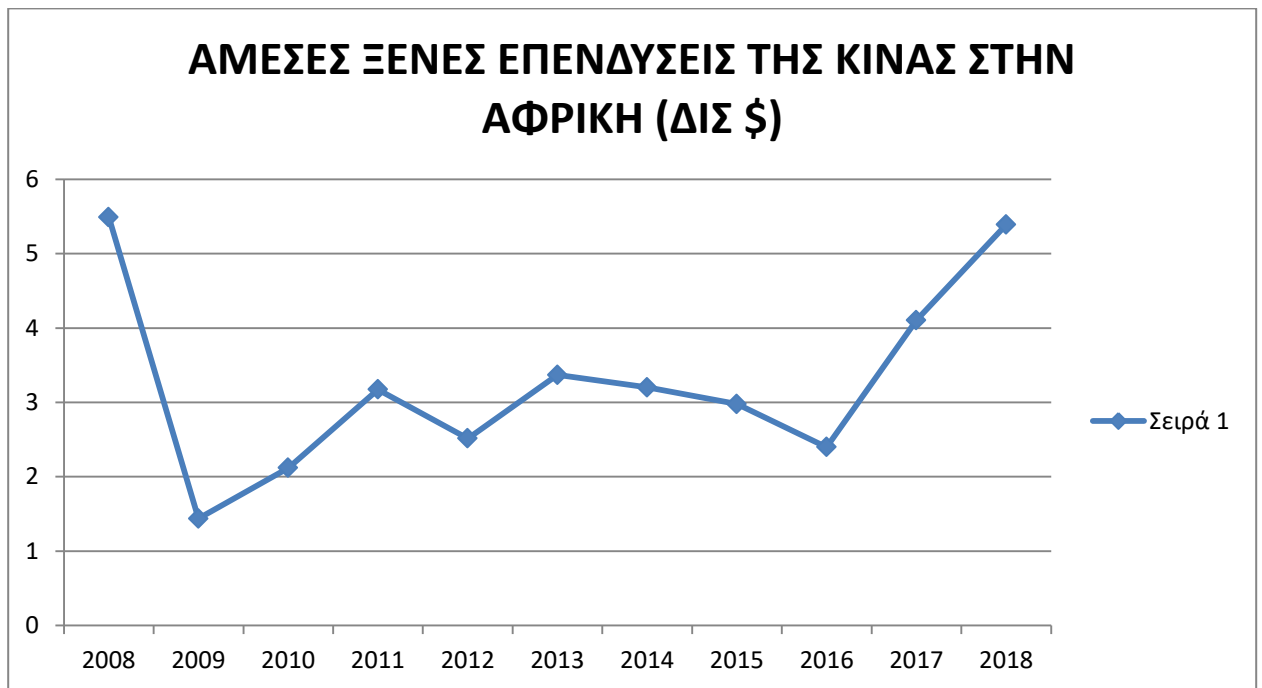
- Παράσχει 60 δις \$ για τη χρηματοδότηση της ανάπτυξης σε 8 τομείς:
- Προώθηση της βιομηχανίας, συνδεσιμότητα υποδομών, υποστήριξη του εμπορίου, πράσινη ανάπτυξη, κατασκευή κτηρίων, υγεία, ανταλλαγές μεταξύ των λαών, ειρήνη και ασφάλεια.
- Απαλλάξει τα δανειακά βάρη, όσων χωρών ανήκουν στην ομάδα των Ελάχιστα Ανεπτυγμένων Χωρών και έχουν έργα «συνδεσιμότητας» στο έδαφός τους. (Ingram, 2019, σ. 4)

II) Επενδύσεις, Εμπόριο και Δανεισμός

i) Επενδύσεις

Οι επενδύσεις της Κίνας στην Αφρική γνώρισαν πραγματική έξαρση τα τελευταία 30 χρόνια. Από το 1990 έως το 2000 αυξήθηκαν κατά 15 φορές, από τα 49 εκ. \$ στα 820 εκ. \$ μέχρι τα τέλη της δεκαετίας. Τη περίοδο 2015-2018 οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις σταθεροποιήθηκαν στα κατά μέσο όρο 3 δις \$ ετησίως. Ενώ οι συνολικές της επενδύσεις την περίοδο 2003-2017 έφτασαν τα 40 δις \$ (Ingram, 2019, σ. 3)

Γράφημα 4.1: Οι Α.Ξ.Ε της Κίνας στην Αφρική

(ΠΗΓΗ⁴⁵)

Η Κίνα είναι πλέον 4^η στις Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (Α.Ξ.Ε) μετά τις Η.Π.Α, το Ηνωμένο Βασίλειο και τη Γαλλία, ωστόσο είναι αυτές που αυξάνονται ταχύτερα. Ωστόσο, το 2014, το 50% των επενδύσεων κατευθύνθηκε σε μόλις 6 αφρικανικές χώρες οι οποίες διέθετα πλούσια κοιτάσματα μεταλλευμάτων⁴⁶. Κάτι τέτοιο δείχνει μια έντονη συγκεντροποίηση των κεφαλαιακών ροών, σε χώρες στενού ενδιαφέροντος για τη Κίνα. Τα τελευταία χρόνια η κατάσταση έχει εν μέρει αντιστραφεί (Ingram, 2019).

Η υπόθεση των κινεζικών επενδύσεων στην Αφρική, είναι στενά συνυφασμένη με την ανάγκη εκβιομηχάνισης της ηπείρου. Από την πρώτη κιόλας στιγμή, διάφοροι Αφρικανοί ηγέτες είδαν στο πρόσωπο της Κίνας την πολυπόθητη εκείνη δύναμη που θα τους βοηθούσε να ανορθώσουν τις χώρες τους. Σε αυτή τη κατεύθυνση, το 2015, δημοσιεύτηκε η Ατζέντα 2063 της Αφρικανικής Ένωσης, η οποία υπεράσπιζε την ανάγκη ηπειρωτικής βιομηχανικής ανάπτυξης...

⁴⁵ <https://www.statista.com/statistics/277985/cash-flow-of-chinese-direct-investments-in-africa/>

(C.Textor, 2020)

⁴⁶ Νότια Αφρική, Αλγερία, Νιγηρία, Ζάμπια, Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό και Σουδάν, με τη Νότια Αφρική να παίρνει τη μερίδα του λέοντος, το 18% των συνολικών επενδύσεων.

Ειδικότερα, το Κινεζικό μοντέλο φάνηκε να τους ικανοποιεί ιδιαίτερα. Διέθετε ισχυρούς κρατικούς μηχανισμούς μέσω των οποίων θα καθοδηγούνται οι επενδύσεις σε στρατηγικούς τομείς, ενώ ταυτόχρονα η μεταφορά πόρων γίνεται (και) μέσω των μηχανισμών της αγοράς. Παράλληλα, ένα ακόμη κοινό στοιχείο των περισσότερων αφρικανικών χωρών με την Κίνα, είναι η προτίμηση (παραδοσιακά) σε επενδύσεις έντασης εργασίας, επειδή η Αφρική διαθέτει πληθώρα ανειδίκευτου εργατικού δυναμικού (Alden & Jiang, 2019, σσ. 648-649). Κατά πόσον όμως αυτή η υπόθεση επιβεβαιώνεται;

Οι δρόμοι της βιομηχανικής ανάπτυξης για την Αφρική κατά παράδοση είναι δύο: μία που καθοδηγείται από επενδύσεις στο μεταλλευτικό και ενεργειακό πεδίο και περιλαμβάνει κυρίως εξορύξεις και πολύτιμα μέταλλα (έμφαση στο συγκριτικό πλεονέκτημα της κάθε χώρας)⁴⁷ και μία άλλη που δίνει έμφαση στην ανάπτυξη της βιοτεχνίας και βιομηχανίας, αρχίζοντας από την λεγόμενη ελαφριά βιομηχανία κυρίως του δευτερογενούς τομέα της οικονομίας και στηρίζεται στην κινητοποίηση μεγάλων ανθρώπινων πόρων.⁴⁸ Η Κίνα, τα τελευταία χρόνια, υποστηρίζει κυρίως τη δεύτερη εκδοχή της βιομηχανικής ανάπτυξης, προσπαθώντας να εξάγει τα πλεονάσματα (βιομηχανικών και μηχανουργικών) εμπορευμάτων που έχει στο έδαφός της και στην επέκταση νέων παγκόσμιων αλυσίδων αξίας (global value chains). Τέσσερις είναι οι τομείς ενδιαφέροντος για τη Κίνα: ενέργεια, ορυχεία, υποδομές και βιομηχανία/βιοτεχνία. Θα πρέπει να σημειώσουμε, ότι η στροφή που επιχειρεί η Κίνα, ειδικά με την έναρξη της *Πρωτοβουλίας για το Νέο Δρόμο του Μεταξιού*, είναι καλοδεχούμενη και από τις χώρες της πρώτης κατηγορίας, που εστιάζουν στην ανάπτυξη των συγκριτικών τους πλεονεκτημάτων, επειδή διαθέτουν ελάχιστες ή καθόλου υποδομές. Μέχρι και το 2016 πάντως, το ¼ των Α.Ξ.Ε της Κίνας κατευθύνονταν στο τομέα των εξορύξεων/ορυχείων (Chinese Ministry of Commerce, 2018, σσ. 69-70). Βεβαίως, τα οφέλη των επενδύσεων στις χώρες της πρώτης κατηγορίας είναι λίγα. Διότι μπορεί η χώρα να αποκτήσει εύκολα συνάλλαγμα από την πώληση φυσικών πόρων, ωστόσο η παραγωγικότητα της εργασίας ελάχιστα ανεβαίνει. (Alden & Jiang, 2019, σ. 650) Ενώ για τις χώρες της δεύτερης κατηγορίας, σαν την Αιθιοπία που δεν διαθέτει πολλούς πόρους, εμφανίζεται μια ευκαιρία μετασχηματισμού της οικονομίας τους. Ειδικότερα, η Κίνα εξάγει στην Αφρική τα πιο απαρχαιωμένα τμήματα της βιομηχανικής της υποδομής, ενώ ταυτόχρονα η ίδια αναβαθμίζει τομείς της οικονομίας της σε κατεύθυνση

⁴⁷ Π.χ Νιγηρία, Αγκόλα, Ζάμπια, Μοζαμβίκη και Ναμίμπια

⁴⁸ Αιθιοπία, Κένυα, Καμερούν, Σενεγάλη

καινοτομιών. (Alden & Jiang, 2019, σ. 651). Παρόλα αυτά, το ποσοστό του συνόλου των κεφαλαίων που κατευθύνθηκε στην δημιουργία βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μέχρι το 2017, ήταν μόλις στο 13.2% (Chinese Ministry of Commerce, 2018, σσ. 69-70). Εν μέρει το γεγονός αυτό οφείλεται στην έλλειψη στοιχειωδών κρατικών υποδομών στις περισσότερες χώρες της Αφρικής, αδιάκοπης παροχής ενέργειας, logistics και έλλειψης ειδικευμένου εργατικού δυναμικού παράγοντες ανασταλτικοί στην εγκατάσταση βιομηχανικών εγκαταστάσεων.

Πως εγκαθίστανται βιομηχανίες από την Κίνα στην Αφρική;

Από το 2006 η Κίνα σε συνεργασία με διάφορες χώρες της Αφρικής, έχει προβεί σε συμφωνίες ίδρυσης Ειδικών Οικονομικών Ζωνών, που (θεωρητικά) προσφέρουν ένα ασφαλές περιβάλλον στον υποψήφιο επενδυτή, χωρίς φορολογικά, δασμολογικά ή λοιπά διοικητικά εμπόδια. Ειδικά μετά την έναρξη της Πρωτοβουλίας για το Νέο Δρόμο του Μεταξιού (B.R.I), η Κίνα έχει ιδρύσει 100 E.O.Z από τις οποίες οι 25 βρίσκονται στην Αφρική. Ωστόσο μόνο τέσσερις εξ αυτών⁴⁹ σχετίζονται άμεσα ή έχουν την άδεια της κεντρικής Κινεζικής Κυβέρνησης οι υπόλοιπες αποτελούν φιλόδοξα εγχειρήματα επαρχιακών αρχών της Κίνας και ιδιωτών επιχειρηματιών (Alden & Jiang, 2019, σ. 652). Η εικόνα που δίνεται είναι ότι αυτές οι ζώνες θα προσελκύσουν για αρκετό καιρό ακόμα επενδύσεις.

ΚΟΥΤΙ 2

Ο ΝΕΟΣ ΔΡΟΜΟΣ ΤΟΥ ΜΕΤΑΞΙΟΥ

Το 2013 ο Πρόεδρος της Κίνας Σι Ζιπίνγκ, ανήγγειλε τη δημιουργία του Νέου Δρόμου του Μεταξιού ή αλλιώς «*One Belt, One Road Initiative*» . Αποσκοπεί στο να ενώσει οικονομικά την Ανατολική Ασία με την Αφρική και την Ευρώπη, από την ξηρά και από τη θάλασσα, μέσα από τη διασύνδεση έργων υποδομής, μεταφορών/συγκοινωνιών και εμπορικών δρόμων (Breuer, 2017, σ. 7). Ωστόσο, πέρα από την ένωση της Ευρασίας, αποσκοπεί και στην «αποκατάσταση της Κίνας ως παγκόσμιας δύναμης» (Githaiga, Burimaso, & Ahmed, 2019, σ. 118). Συμμετέχουν 66 χώρες από όλο τον κόσμο με το 62% του παγκόσμιου πληθυσμού, το 30% του παγκόσμιου Α.Ε.Π και το 75% των ενεργειακών αποθεμάτων (World Bank, 2018), ενώ την πρωτοβουλία την υποστηρίζουν τρία κομβικά ιδρύματα: α) το Ταμείο του Δρόμου του Μεταξιού με κεφάλαιο 40 δις \$, β) την Ασιατική Τράπεζα Υποδομών και Ανάπτυξης με 100 δις \$ και γ) την Αναπτυξιακή Τράπεζα των BRICS με άλλα 100 δις \$. Σε αυτά τα ιδρύματα συνεισφέρουν κεφάλαια οι χώρες ενδιαφέροντος. Ακολούθως, τρεις είναι οι

⁴⁹ Σε Αίγυπτο, Νιγηρία, Ζάμπια και Αιθιοπία

Πυλώνες της Πρωτοβουλίας: α) Ασφάλεια, β) Αγορές και γ) Ενέργεια (Githaiga, Burimaso, & Ahmed, 2019, σ. 119) ενώ οι χώρες-κόμβοι που θα εστιάσει ο Νέος Δρόμος του Μεταξιού είναι οι ακόλουθες πέντε: η Τανζανία, η Κένυα, το Τζιμπουτί, η Αιθιοπία και η Αίγυπτος, ενώ αργότερα θα προστεθούν η Νιγηρία, το Καμερούν και η Ναμίμπια. Από αυτές τρεις είναι αυτές που έχουν ενσωματωθεί πλήρως στο Νέο Δρόμο: η Κένυα, η Αίγυπτος και το Τζιμπουτί. Τι προσέφερε η Κίνα σε αυτές τις χώρες;

Κένυα

Α) Ανακατασκευή του Λιμανιού της Μομπάσα, Β) κατασκευή εκ του μηδενός ενός νέου λιμανιού στο Λαμού (εκεί βρίσκονται κοιτάσματα φυσικού αερίου), Γ) νέος σιδηρόδρομος Μομπάσα-Ναϊρόμπι και έναν αγωγό πετρελαίου που θα συνδέει τη Κένυα με την Ουγκάντα και το Σουδάν. Ωστόσο, το πλαίσιο δεν είναι απολύτως ξεκαθαρισμένο, αν και υπάρχει έγγραφη συμφωνία.

Τζιμπουτί

Α) Σιδηρόδρομος που συνδέει το Τζιμπουτί με την Αιθιοπία⁵⁰ κόστους 4 δις \$, Β) έναν αγωγό νερού που συνδέει το Τζιμπουτί με την Αιθιοπία κόστους 300 εκ \$. Η Αιθιοπία μαζί με το Τζιμπουτί και το Νότιο Σουδάν, φιλοδοξούν να κατασκευάσουν σιδηροδρόμους 5.000 km τα επόμενα χρόνια...

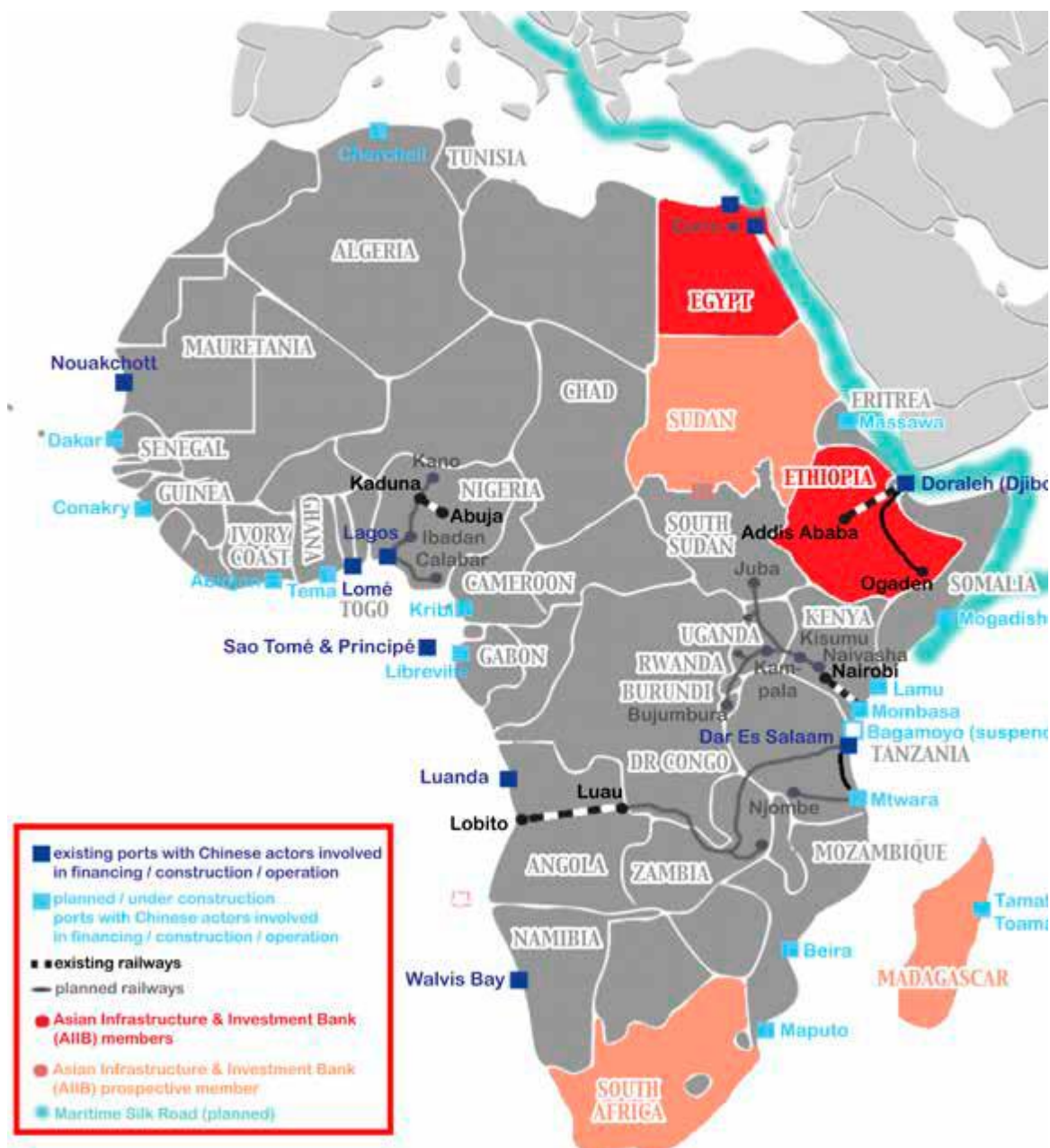
Αίγυπτος

Α) Συμφωνία για επενδύσεις 10 δις \$ που περιλαμβάνει: Β) επέκταση και εκσυγχρονισμό του Λιμανιού της Αλεξάνδρειας και Γ) εκσυγχρονισμό όλων των Αιγυπτιακών Σιδηροδρόμων καθώς και των προαστιακών και αστικών συγκοινωνιών του Καΐρου.

Σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις, οι χώρες αυτές δανειοδοτούνται κατά 70% από την Τράπεζα Εισαγωγών-Εξαγωγών της Κίνας, ενώ υποχρεούνται να αναθέσουν την κατασκευή των έργων αυτών σε κινεζικές εταιρίες (Githaiga, Burimaso, & Ahmed, 2019, σσ. 119-121). Επιπλέον, η Κίνα έχει υπογράψει Μνημόνια Κατανόησης με την Αφρικανική Ένωση αναφορικά με τη κατασκευή δρόμων και σιδηροδρόμων που θα συνδέουν όλες τις αφρικανικές πρωτεύουσες κάτι που περιλαμβάνεται στην Ατζέντα 2063. Υπολογίζεται, ότι ο Νέος Δρόμος θα μειώσει άμεσα το χρόνο θαλάσσιας μεταφοράς εμπορευματοκιβωτίων κατά 12% και του εμπορικού κόστους κατά 10.2% (Breuer, 2017)

Τέλος, αυξάνεται και η γεωπολιτική σημασία του Κέρατος της Αφρικής, με την Κίνα να ανοίγει ναυτική βάση στο Τζιμπουτί, δίπλα στις αντίστοιχες Γαλλική, Αμερικανική και Ιαπωνική (!) ήδη από το 2015.

⁵⁰ (<https://www.alleestafrica.com/2017/03/19/ethiopia-djibouti-to-open-first-trans-boundary-railway-link/>)

2 4.1: Το πέρασμα του Νέου Δρόμου του Μεταξιού-Μελλοντικά Έργα⁵¹

Πως όμως τελικά χρηματοδοτούνται οι μεγάλες αυτές επενδύσεις στις χώρες της Αφρικής που είναι αναγκαίες για την ταχεία εκβιομηχάνισή τους;

⁵¹ (Breuer, 2017, σ. 3)

ii) Δανεισμός

Η άβολη στιγμή που η Κίνα μετατρέπεται και αυτή σε έναν από τους παγκόσμιους πιστωτές;

Από το 2000 έως το 2011, οι κινεζικές κρατικές τράπεζες έχουν δώσει δάνεια ή παραπλήσιες χρηματοδοτικές διευκολύνσεις ύψους 53.4 δις \$, σε 43 χώρες, με το μεγαλύτερο μέρος αυτών των κεφαλαίων να κατευθύνονται σε κινεζικές εταιρίες που έχουν αναλάβει μεγάλα κατασκευαστικά projects και έργα υποδομών στις παραπάνω χώρες (Brautigam & Gallagher, 2014). Από το 2012 και έπειτα η τάση αυτή έχει ενισχυθεί, με το συνολικό χρέος της Αφρικής προς τη Κίνα, να φτάνει το 2018 τα 148 δις \$ αποτελώντας περίπου το 20.6% του συνόλου τους χρέους της και η έκθεση της Κίνας στην Αφρική φτάνει το περίπου 22.9% (China Africa Research Initiative, 2020). Ειδικότερα, σε ένα σύνολο 148 δις, η Κίνα έχει εκδώσει 1076 δάνεια, με τη μερίδα του λέοντος να κατευθύνεται στο τομέα των συγκοινωνιών/μεταφορών, της ενέργειας και των εξορύξεων. Ταυτόχρονα το χρέος της Αφρικής να αυξάνεται από 30% κατά μέσο όρο στο 50% το 2017. Μολονότι δεν μπορούμε για την ώρα να μιλήσουμε για κρίσιμη κατάσταση, το πρόβλημα του υπερδανεισμού των αφρικανικών χωρών έναντι της Κίνας διογκώνεται. Η Ακτή Ελεφαντοστού, το 2011, ήταν η πρώτη χώρα που πτώχευσε, με τη Μοζαμβίκη να ακολουθεί το 2017.

Μέχρις στιγμής, το Πεκίνο ανακοίνωσε (το 2018) διαγραφή των άτοκων δανείων (Alden & Jiang, 2019, σσ. 644-645) προς τις Ελάχιστα Αναπτυγμένες Χώρες⁵². Άλλες επιλογές, είναι η αναδιάρθρωση των χρεών προς την κατεύθυνση της αναβολής πληρωμής των δόσεων, του κουρέματος ή της επιμήκυνσης. Η Ζιμπάμπουε είναι ένα καλό παράδειγμα, του πώς το Πεκίνο έχει αρχίσει να φοβάται στα σοβαρά τη πιθανότητα οριστικής απώλειας των πιστώσεών του. Για το λόγο αυτό, ζήτησε την τοποθέτηση Κινέζων τεχνοκρατών σε κρίσιμες θέσεις του καθεστώτος Μουγκάμπε φοβούμενο, ότι οι πιστώσεις θα χαθούν οριστικά εξαιτίας της διαφθοράς. Άλλες χώρες, όπως το Σουδάν ή η Ζάμπια, ζήτησαν και πέτυχαν πάγωμα της καταβολής των δόσεων των δανείων και επιμήκυνση των χρεών τους. Σημαντική παράμετρος είναι το νόμισμα με το οποίο συναλλάσσονται οι Υποσαχάριες χώρες. Μέχρις στιγμής, η πλειοψηφία των συναλλαγών γίνεται σε δολάρια. Τον Απρίλιο του 2018 ωστόσο, αποφασίζεται η μετατροπή συναλλάγματος από δολάρια σε Γουάν, σε Αίγυπτο, Νιγηρία και Νότια Αφρική με διαδικασία swap με την Κίνα, ενώ 14 χώρες συζήτησαν πιθανή υιοθέτηση του γουάν σαν

⁵² Αποτελούν μόλις το 8.1% του συνόλου των δανείων...

νόμισμα αναφοράς στις εμπορικές τους δοσοληψίες με την Κίνα...Να σημειωθεί, ότι η Κίνα, δε συμμετέχει στη Λέσχη των Παρισίων, ούτε διαθέτει οργανωμένο μηχανισμό ελέγχου των πιστώσεων που παρέχει σε κράτη και ιδιώτες, κάτι που δυσκολεύει την μακροπρόθεσμη εποπτεία της. Ωστόσο διαθέτει ευελιξία να διαπραγματεύεται συμφωνίες παροχής σε είδος, εάν τα δημοσιονομικά μίας χώρας-οφειλέτη αδυνατούν να ανταπεξέλθουν⁵³ (Alden & Jiang, 2019, σσ. 646-647). Επιπλέον, σε περιπτώσεις αναδιαρθρώσεων χρεών, η Κίνα δεν επιβάλλει όρους και προϋποθέσεις αντίστοιχες με αυτές που τάσσουν διεθνείς οργανισμοί (σαν τη Παγκόσμια Τράπεζα και το Δ.Ν.Τ). Ακόμη και στη παροχή δανείων, τάσσει πάντα μεγάλη περίοδο χάριτος (5-7 χρόνων) και τα επιτόκια είναι χαμηλότερα των εμπορικών τραπεζών.

Βεβαίως θα έπρεπε πούμε, πως σαφώς, τυχόν μαζική αθέτηση πληρωμών των Αφρικανικών κρατών προς τη Κινεζική κυβέρνηση και άλλα ιδιωτικά ιδρύματα, θα δοκίμαζε σημαντικά τις σχέσεις Κίνας-Αφρικής. Διόλου τυχαία, σταδιακά τα τελευταία χρόνια άλλαξε και το μοντέλο Α.Ξ.Ε ειδικά σε ό,τι αφορά έργα υποδομών. Από το μοντέλο της εργολαβίας των μεγάλων δημόσιων έργων, οι κινεζικές εταιρίες υιοθετούν το μοντέλο B.O.T/B.O.O.T⁵⁴ που τις επιτρέπει να αναλαμβάνουν ευθέως ρίσκα και να μη βασίζονται στο διακρατικό δανεισμό των αφρικανικών χωρών. Από εργολάβοι, μετατρέπονται σε χειριστές (operators). (Alden & Jiang, 2019, σσ. 647-648)

iii) Εμπόριο

Τι γίνεται με τις εμπορικές σχέσεις; Από το 1990 έως το 2000, το εμπόριο Κίνας-Αφρικής, εκτοξεύεται από τα 1.4 δις \$ στα 10 δις και ποσοστιαία από το 0.75% στις αρχές της δεκαετίας του 2000 φτάνει το 3.5%. Έτσι μέχρι το 2012 προσεγγίζει τα 200 δις \$ κάνοντας τη Κίνα το μεγαλύτερο εμπορικό εταίρο της Αφρικής (Fernando, 2014, σσ. 153-155). Από το 2006, αμέσως μετά την Σύνοδο του Πεκίνου του Φόρουμ, η Κίνα επέτρεψε σε τριάντα Ελάχιστα Αναπτυγμένες χώρες της Αφρικής, μηδενικό δασμολόγιο για περίπου 60% των εξαγόμενων προϊόντων τους φτάνοντας το 2012 τα 4.762 προϊόντα.

⁵³ Όπως συνέβη στη Σρι Λάνκα.

⁵⁴ Build-Operate-Transfer/Build-Own-Operate-Transfer

III) Τεχνολογικές μεταβιβάσεις & Τεχνική βοήθεια

i) Αγροτική Συνεργασία

Από τους πιο σημαντικούς τομείς, η αγροτική ανάπτυξη, συνεισφέρει περίπου το 3.1% των συνολικών κινεζικών επενδύσεων στην Αφρική μέχρι το 2009, ήτοι τα 290 δις \$ (Gu, Chuanhong, Vaz, & Mukwereza, 2016, σσ. 27-28)

Καθόλου ανεξήγητα αυτά: η Κίνα τρέφει το 20% του παγκόσμιου πληθυσμού, καλλιεργώντας όμως μόνο το 7% της συνολικής της έκτασης, μη μπορώντας πλέον να ανταπεξέλθει, έτσι αναζητά επειγόντως χώρες πρόθυμες να αναλάβουν τη «τροφοδοσία» της. Ακολουθώντας, στο διεθνές στερέωμα, δίνει έμφαση στη «διεθνή διατροφική ασφάλεια» και στην ανάγκη της να «γεμίσει ένα μπολ με ρύζι» (Scoones, Amanor, Favareto, & Qi, 2016, σ. 4)

ii) Εκπαίδευση και Κατάρτιση στη Κίνα

Ένα από τα πιο φιλόδοξα εγχειρήματα του Υπουργείου Εμπορίου της Κίνας, είναι η εκπαίδευση και κατάρτιση διαφόρων κρατικών επισήμων από όλο τον αναπτυσσόμενο κόσμο. Υπολογίζεται, πως κάθε χρόνο στέλνονται 10.000 κρατικοί λειτουργοί από την Αφρική, σε κινεζικά κρατικά και ιδιωτικά ιδρύματα για τη παρακολούθηση σεμιναρίων (Tugendhat & Alemu, 2016, σ. 71) πάνω σε μια μεγάλη γκάμα θεμάτων, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην γεωργία και την ανάπτυξη. Τι επιδιώκουν αυτά τα σεμινάρια; Εκπαιδεύουν απλώς ή στοχεύουν στην πώληση κινεζικών προϊόντων εκτός Κίνας;

Τα σεμινάρια αυτά ξεκίνησαν το 1998 και από το 2000, με την ίδρυση του FOCAC εξελίχθηκαν σε κάτι πολύ δυναμικότερο. Τι περιεχόμενο έχουν αυτά τα σεμινάρια και σε τι αποσκοπούν τελικά; Πέρα από το αμιγώς ενημερωτικό στοιχείο, εμπεριέχεται συχνότατα η διάθεση και επίδειξη προϊόντος, ειδικά στις περιπτώσεις αγροτικού περιεχομένου συναντήσεων ενώ δεν έχουν λείψει και οι αγορές επιτόπου εκ μέρους επισήμων αφρικανικών χωρών. Ωστόσο από την άλλη μεριά, σε έρευνα 34 επισήμων, δεν αναφέρθηκαν σημαντικές αλλαγές σε επίπεδο ουσιαστικής μεταφοράς τεχνογνωσίας. (Tugendhat & Alemu, 2016, σσ. 78-79) Σε πολλές

περιπτώσεις, η επίδειξη τεχνολογικών επιτευγμάτων ήταν ακατάλληλη για χρήση στις αφρικανικές κλιματολογικές συνθήκες ή αφορούσε αγροτικές εκμεταλλεύσεις πολύ μεγαλύτερες από αυτές που επικρατούν σε χώρες της Αφρικής. Σε μία μόνο περίπτωση από τις 34 περιπτώσεις επισήμων που ρωτήθηκαν, φάνηκε να είχε επιτυχία το εγχείρημα, ακολούθησε δηλαδή μεταφορά τεχνογνωσίας σε πειραματικό επίπεδο πίσω στη Ζιμπάμπουε (από κει προέρχονταν) αλλά και αυτό δεν έγινε με άμεσο τρόπο... Ακολουθώντας, δεν υπήρχε καμία συνέχεια στην επαφή τους με τους Κινέζους ειδικούς, αμέσως μετά την επιστροφή τους πίσω στις πατρίδες τους ούτε κάποια ενημέρωση, αν και πολλοί Αφρικανοί το ζήτησαν⁵⁵. Πρόκειται για επίδειξη απλά; Κυνήγι εντυπώσεων; Οι Κινέζοι ειδικοί από τη πλευρά τους, εξηγούν ότι δεν ενδιαφέρονται ιδιαίτερα για την εκπαίδευση και κατάρτιση, όσο για την επικοινωνία και τις δημόσιες σχέσεις (Tugendhat & Alemu, 2016, σσ. 78-79).

Η αντίθετη άποψη ισχυρίζεται ότι ίσα-ίσα, η Κίνα ανέκαθεν πρόσφερε τεχνική συνεργασία και στήριξη σε όποια χώρα της Αφρικής το επιθυμούσε, ενώ αντίθετα οι δυτικές χώρες με περισσή ευκολία απέρριπταν αιτήματα αυτών των χωρών για έργα υποδομής, αναγκαία για την επιβίωσή τους. Τέτοιες δε περιπτώσεις εντοπίζονται στη Τανζανία και τη Ζάμπια, όπου δόθηκε απλόχερα στήριξη από τη Κίνα για τη κατασκευή του σιδηροδρόμου TAZARA (Li, 2016, σ. 185). Κατά τη κατασκευή του συγκεκριμένου έργου, 200 μαθητευόμενοι μηχανικοί, κατέφθασαν στο Πανεπιστήμιο του Πεκίνου, το 1972, για να καταρτιστούν στη συντήρηση και κατασκευή του μηχανολογικού εξοπλισμού. Παράλληλα, το 1971 η Κίνα εγκαθιστά σχολές μαθητευόμενων μηχανικών στην Τανζανία και μέχρι το 1986 παραπάνω από 750 τεχνικοί, συνέδραμαν στις ανάγκες των μεταφορών Ζάμπιας-Τανζανίας και ειδικά σε περιπτώσεις αντιπλημμυρικών έργων. Τέλος, πρέπει να γίνει αναφορά στις τηλεπικοινωνίες. Το 2008, λιγότερο από το 1% του ενήλικου πληθυσμού στη Τανζανία είχε πρόσβαση σε χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες μέσω κινητού. Σήμερα το ποσοστό αυτό φτάνει το 90% και αυτή η επιτυχία πιστώνεται στις κινεζικές εταιρίες τηλεπικοινωνιών, όπως η Huawei και η ZTE. Αλλά και η υπόλοιπη ήπειρος βιώνει μία ταχύτατη ένταξη στο παγκόσμιο χωριό του ίντερνετ. Η Huawei έχει προβεί σε συμφωνίες συνεργασίας με διάφορα ακαδημαϊκά ιδρύματα της Αφρικής, για παροχή υποτροφιών και χρηματοδοτήσεις ερευνών ακολουθώντας, αξιοποιεί διάφορα ταλέντα στις θυγατρικές που ανοίγει σε διάφορες χώρες της Αφρικής (Li, 2016, σ. 190).

⁵⁵ Κάτι που δεν ίσχυε για την Ιαπωνία, που στα δικά της σεμινάρια υπάρχει στενή επαφή και έλεγχος αργότερα.

4 Β) Ασφάλεια

Η έλευση επενδυτών και μεταναστών από τη Κίνα αναπόφευκτα θέτει και ζητήματα ασφάλειας. Δεν ήταν λίγες οι φορές που εργαζόμενοι και επιχειρηματίες από τη Κίνα έπεφταν θύματα απαγωγών από συμμορίες και ισλαμιστές μαχητές (Grimm, 2012), ιδιαίτερα σε κράτη που φημίζονται για την ευθραυστότητα τους⁵⁶. Ενώ και οι κινεζικές κοινότητες σε Ανατολική και Δυτική Αφρική, συχνότατα απειλούνται από δυνάμεις του οργανωμένου εγκλήματος (Alden & Jiang, 2019, σ. 653). Από το 2012, η Κινεζική κυβέρνηση ενέταξε σε προτεραιότητά της την ασφάλεια των επενδύσεών της στην Αφρική καθώς και των πολιτών της. Σημειώθηκε μια αλλαγή στην έως τότε στάση της, που κρατούσε σε γενικές γραμμές σταθερή από το 1999: τη συμμετοχή σε εγχειρήματα του Ο.Η.Ε, κυρίως ειρηνευτικής μορφής (peacekeeping operations) ουσιαστικά τυπικά και διακριτικά. Το 2013 η στάση της Κίνας αρχίζει και αλλάζει, πλέον συμμετέχει σε δραστηριότητες που περιλαμβάνουν διαθεσιμότητα στο πεδίο των μαχών, με τους Κυανόκρανους σε Μάλι και Νότιο Σουδάν. Ταυτόχρονα, εγκαθιστά ναυτική βάση στο Τζιμπουτί, με στόχο τον έλεγχο των ροών εμπορίου από τον Ινδικό Ωκεανό προς την Ερυθρά Θάλασσα και τις αντι-πειρατικές δραστηριότητες. (Alden & Jiang, 2019, σ. 654)

Μέχρις στιγμής, η διάσταση της Ασφάλειας στη πολιτική του Πεκίνου, παίζει ρόλο και αντανakλά μάλλον εσωτερικές επιδιώξεις κύρους και σταθερότητας, εντός και εκτός Κίνας και όχι μια ηγεμονική, ιμπεριαλιστική πολιτική. Σε αυτά τα πλαίσια, στηρίζει τη δράση μισθοφόρων για τη προστασία εγκαταστάσεων και βιομηχανικών συγκροτημάτων στην Αφρική, με εταιρίες μισθοφόρων που συνδέονται εμμέσως με τον Λαϊκό Απελευθερωτικό Στρατό της Κίνας..

Σε γενικές γραμμές, θα μπορούσαμε να πούμε, ότι η πολιτική ασφάλειας της Κίνας, λειτουργεί εντός των πλαισίων της διεθνούς συνεργασίας, διαμέσου του Ο.Η.Ε και της Αφρικανικής Ένωσης, ενώ δεν έλειψαν οι περιπτώσεις άριστης συνεργασίας με τις αμερικανικές ναυτικές δυνάμεις στο Κέρας της Αφρικής, για την αντιμετώπιση της πειρατείας (Fernando, 2014, σ. 158)

⁵⁶ Αιθιοπία και η συνορεύουσα με αυτή Σομαλία

4 Γ) Αντιδράσεις-Συμπεράσματα

Πως γίνεται αυτή η σχέση της Κίνας-Αφρικής αντιληπτή στη κοινή γνώμη της Αφρικής; Θετικότερη θα λέγαμε στη πλειοψηφία των περιπτώσεων, διάκειται από θετικά έως πολύ θετικά σε σχετική έρευνα σε οκτώ αφρικανικές χώρες⁵⁷ σε ποσοστό 76-78% (Pew Research Center, 2013) και σε άλλη σχεδόν τα 2/3 των ερωτηθέντων απαντούν ότι βλέπουν θετικά το ρόλο της Κίνας.

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι δεν υπάρχουν αντιδράσεις; Κάτι τέτοιο θα ήταν απολύτως λάθος. Οι περισσότεροι αναλυτές συμφωνούνε μάλλον πως η Κίνα ασκεί ένα είδος «ευέλικτης» ηγεμονίας⁵⁸ (Carmody & Taylor, 2010, σ. 497) αναφέροντας ειδικότερα, ότι η Κίνα προσαρμόζει τη τακτική της αναλόγως των γεωγραφικών και πολιτικών ειδικών περιστάσεων κάθε χώρας. Παράλληλα, επισημαίνεται σχετικά ότι η φιλική ως επί το πλείστον στάση των περισσότερων αφρικανικών χωρών προς τη Κίνα, οφείλεται εν πολλοίς στα καταιγιστικά γεγονότα μετά την 11^η Σεπτεμβρίου και την ανάδυση τα επόμενα των «γιγάντων» του Νότου⁵⁹ (Mohan & Lampert, 2012, σ. 95). Τα γεγονότα αυτά, η εμμονή των Η.Π.Α στην πολιτική ασφάλειας και ο πόλεμος κατά της τρομοκρατίας, οδήγησαν πολλές αφρικανικές ελίτ στις αγκάλες της Κίνας επιδιώκοντας κατανόηση και καλύτερους όρους συνεργασίας.

Η σχέση αυτή δεν ήταν όμως ούτε συνεχής, ούτε ακριβώς «παντός καιρού» όπως θα ήθελε η Κίνα. Αντιδράσεις από Αφρικανούς πολιτευτές έχουμε από τα τέλη της δεκαετίας του '90. Στη Ζάμπια π.χ ο ηγέτης της αντιπολίτευσης Michael Sata, οργάνωσε διαδηλώσεις διαμαρτυρίας για τις άθλιες συνθήκες εργασίας που επικρατούσαν στα πολύτιμα για του Κινέζους ορυχεία χαλκού, στα οποία είχαν χάσει τη ζωή τους 52 ανθρακωρύχοι από μια μεγάλη έκρηξη⁶⁰. (Langan, 2018, σσ. 95-97).

Τι συμβαίνει όμως στο επίπεδο του κόσμου του επιχειρείν και της κοινωνίας;

Καταρχάς ειδικά η Δυτική Αφρική κατακλύζεται από φτηνά εισαγόμενα κινεζικά προϊόντα που συνθλίβουν τον ανταγωνισμό. Όμως όπως επισημαίνουν αρκετοί, δεν είναι οι Κινέζοι εισαγωγείς το πρόβλημα, αλλά Αφρικανοί επιχειρηματίες που εισάγουν φτηνά από τη Κίνα (Mohan & Lampert, 2012, σσ. 100-101)...Ακόμη χειρότερα όμως, ντόπιοι και Κινέζοι

⁵⁷ Ειδικότερα σε Κένυα, Νιγηρία και Σενεγάλη

⁵⁸ "flexigemony"

⁵⁹ Ιδίως Κίνα και Βραζιλία

⁶⁰ Στο συγκεκριμένο ορυχείο, κάθε χρόνο εξορύσσονταν 50.000 τόνοι χαλκού (στοιχεία του 2006)

επιχειρηματίες μεταφέρουν εργοστάσια, δίκτυα συνεργατών και μετανάστες από τη Κίνα σε χώρες της Αφρικής, για την (ακόμη) φτηνότερη κατασκευή προϊόντων και υπηρεσιών, μόλις δουν ότι κάποιο εγχείρημα εισαγωγής έχει επιτυχία (Brautigam, 2003). Εν πολλοίς, σε περιπτώσεις όπως στην Νιγηρία, η πάση θυσία επιδίωξη χαμηλότερου «κινέζικου τύπου» κόστος εξηγείται από την ακριβή παροχή ρεύματος και την έλλειψη δικτύων μεταφοράς, όπως και το πολύ χαμηλό επίπεδο κατάρτισης των ντόπιων εργαζομένων. Παρόλα αυτά, στη πλειοψηφία των κινέζικων επιχειρήσεων για τις οποίες έχουμε εικόνα σε Γκάνα και Νιγηρία, γνωρίζουμε πως απασχολούν κατά κύριο λόγο ντόπιους εργαζόμενους (Mohan & Lampert, 2012, σ. 105). Επίσης, οι Κινέζικες Εταιρίες Τηλεπικοινωνιών που δραστηριοποιούνται στη Νιγηρία προσφέρουν πολλές περισσότερες ευκαιρίες ανέλιξης και μεγαλύτερη ευελιξία στους εργαζομένους τους απ' ό,τι αντίστοιχα δυτικές πολυεθνικές επιχειρήσεις.

Ενώ λοιπόν στο κόσμο του επιχειρείν οι εντυπώσεις είναι μάλλον αμφίσημες, δε συμβαίνει το ίδιο στα κατώτερα στρώματα των μικρεμπόρων και των εργαζομένων. Εκεί οι αντιδράσεις είναι άμεσα εχθρικές. Τέτοια είναι η περίπτωση της China Town του Λάγκος στη Νιγηρία. Έχοντας κατασκευάσει⁶¹, με τη συνεργασία παραγόντων του κράτους και της επιχειρηματικής κοινότητας της Νιγηρίας, ένα μεγάλο, άκρως δημοφιλές εμπορικό κέντρο, το 2002, αμέσως ξεσήκωσε πλήθος αντιδράσεων. Ήταν τέτοια η κινητοποίηση και η έχθρα για τα φτηνά εισαγόμενα προϊόντα, που μόλις 9 μήνες μετά τα εγκαίνια του συγκεκριμένου κέντρου, οι Νιγηριανές αρχές, κατέσχεσαν όλα τα αποθέματα υποδημάτων από τη Κίνα και απαγόρευσαν κάθε εισαγωγή από τη Κίνα για τα επόμενα 2 τουλάχιστον χρόνια. Έκτοτε το συγκεκριμένο εγχείρημα, ποτέ δεν ανέκαμψε.

Παράλληλα και στον αμιγώς κόσμο της εργασίας τα αισθήματα υπήρξαν άκρως εχθρικά. Δεν έλειψαν οι καμπάνιες συνδικάτων και οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών κατά μεγάλου ομίλου παραγωγής τσιμέντου το 2010, που απασχολούσε 3.000 μετανάστες από Ινδία και Κίνα, που θα μπορούσε κάλλιστα να απευθυνθεί στη ντόπια αγορά εργασίας (Mohan & Lampert, 2012, σσ. 108-109).

Μολονότι είναι ακόμη νωρίς για να καταλήξουμε σε στέρεα συμπεράσματα, οφείλουμε να σημειώσουμε, ότι η Κίνα δεν μπορεί να λογίζεται ως μια δύναμη αγνών προθέσεων και αυστηρά εποικοδομητικής συνεργασίας, παρά τις διακηρύξεις περί του αντιθέτου. Εάν το θέμα μας είναι, από πού θα προμηθευτεί πιστώσεις η Αφρική, τότε σίγουρα η Κίνα είναι προτιμότερος

⁶¹ Η Κινεζική κοινότητα

εταίρος. Εάν όμως αναρωτηθούμε για πόσο ακόμη θα αντέξει αυτή η «φιλική» διάθεση της Κίνας, τότε θα πρέπει να προβληματιστούμε σοβαρά. Να εξετάσουμε κατά πόσον η Αφρική, ειδικά μετά τη παγκόσμια καραντίνα, θα μπορεί να αποπληρώσει τα μεγάλα δάνεια που έχει λάβει. Κατά πόσον οι μεγάλες κοινότητες μεταναστών και επενδυτών από τη Κίνα θα συνεχίσουν επιβιώνουν ακώλυτα στο περιβάλλον της Υποσαχάριας Αφρικής και κατά πόσον η «ήπια δύναμη» της Κίνας θα συνεχίσει να είναι ήπια, όταν οι γεωπολιτικές εντάσεις θα οξυνθούν δραματικά.

Όσον αφορά την Αφρική καθ' αυτή. Η Κίνα αποτέλεσε για μια σειρά ετών, μια ασφαλής αγκάλη σε σχέση με την αντιμετώπιση των Ευρωπαίων και Αμερικανών «εταίρων» της. Εύκολος μακροχρόνιος δανεισμός, μπόλικά αναπτυξιακά έργα υποδομών, ελάχιστα προαπαιτούμενα και ανταλλάγματα στις σχέσεις τους... όμως η Κίνα ούτε θέλει (μέχρις στιγμής) ούτε μπορεί να υποκαταστήσει την επιρροή των δυτικών πατρώνων. Ούτε έχει καταφέρει να ανατρέψει την εικόνα της Αφρικής, ως ενός εξαγωγέα πολύτιμων πρώτων υλών.

Κεφάλαιο 5

Η Ρωσία & η Αφρική

5 Α) Προϊστορία: Ε.Σ.Σ.Δ

Ι) Πρώιμη φάση των Σοβιετο-Αφρικανικών Σχέσεων

Μετά τη Ρωσική Επανάσταση του 1917, η νεοσύστατη Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών (Ε.Σ.Σ.Δ ή Σοβιετική Ένωση) έχοντας σα στόχο, και τη συνδρομή στην προσπάθεια απελευθέρωσης των αποικιοκρατούμενων λαών, προσπάθησε να βρει διάυλους επικοινωνίας με τα αφρικανικά κινήματα. Οι πιο έντονες σχέσεις εντοπίζονται μεταξύ της ΕΣΣΔ και του Κομμουνιστικού Κόμματος της Νότιας Αφρικής τη δεκαετία του '20 (Mezyaev, 2020, σσ. 58-59)

Έγινε μια ανεπιτυχής προσπάθεια, σύνδεσης της Σοβιετικής Ένωσης με διάφορες παραλλαγές παναφρικανικών κινημάτων κατά το Μεσοπόλεμο, ωστόσο το περίφημο «Νέγρικο»

πρόβλημα έβλεπε προς δυσμάς, στις Η.Π.Α και στη Καραϊβική και όχι προς το Νότο, δηλαδή την Αφρική (Matusевич, 2009, σ. 1260). Μεταξύ 1928 και 1934, τα ευρωπαϊκά Κομμουνιστικά Κόμματα εγκαθίδρυσαν συνδικάτα και παραρτήματα στις αποικίες της περιφέρειας των χωρών (αφορούσε κυρίως της Βρετανίας και της Γαλλίας) με στόχο τη σταδιακή χειραφέτηση των λαών αυτών και την διάδοση της «προλεταριακής συνείδησης». Στα πλαίσια όμως της οικοδόμησης πλατιών Λαϊκών Μετώπων στην Δυτική Ευρώπη, για την αντιμετώπιση του φασιστικού κινδύνου, η Κομμουνιστική Διεθνής εγκαταλείπει τις δραστηριότητές της στην Αφρική για τουλάχιστον μια δεκαετία. Στον επερχόμενο Πόλεμο άλλωστε τέτοιες δραστηριότητες θα ενοχλούσαν σφόδρα τους δυνητικούς συμμάχους της περικυκλωμένης ΕΣΣΔ (Barratt, 1981, σσ. 3-4).

Έπρεπε να περάσουν 20 χρόνια, μέχρι η Σοβιετική Ένωση να ασχοληθεί ενεργά με την Αφρική. Με την έναρξη της περίφημης αποσταλινοποίησης της ΕΣΣΔ, άλλαξε δραματικά και η στάση της απέναντι της. Από τη μια μεριά, δεν μπορούσε να απέχει όταν τα νέα μαζικά εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα οδηγούσαν στην ανεξαρτησία τις χώρες τους και σε ήττα τους κατακτητές τους (και αντιπάλους των Σοβιετικών). Από την άλλη δεν μπορούσε να ανεχτεί για πολύ την Κινέζικη επιρροή στις χώρες του Νότου, όπως αυτή μορφοποιήθηκε στη Συνδιάσκεψη της Μπαντούγκ το 1955 (Barratt, 1981, σ. 5) Από τούδε και στο εξής, η Σοβιετική Ένωση θα είχε λόγο στα τεκταινόμενα της Αφρικής. Το 1957, ο Νικήτα Χρουστσόφ, υποδέχεται για πρώτη φορά εκπροσώπους της Αφρικανικής νεολαίας στο Διεθνές Φεστιβάλ Νεολαίας στη Μόσχα, ενώ το 1958, στέλνει αντιπροσωπεία στη Διάσκεψη των Λαών της Αφρικής στην Άκκρα της Γκάνα. Το 1960, ιδρύεται το Πανεπιστήμιο Φιλίας των Λαών, γνωστό και ως Πατρίς Λουμούμπα⁶² (Matusевич, 2009, σ. 1261).

II) Ωρίμανση των σχέσεων: 1960-1980

Η περίοδος αυτή, σημαδεύεται από το πέρασμα από τη φάση των μεγάλων προσδοκιών σε αυτή του ωμού ρεαλισμού. Η προσδοκία ότι η Αφρική θα στρέφονταν μαζικά και συγκροτημένα στο Ανατολικό Μπλοκ δεν ευοδώθηκε. Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '60 (Matusевич, 2009, σ. 1263), μια σειρά φίλα προσκείμενων στην ΕΣΣΔ ηγετών ανετράπησαν: ο Μπεν Μπελά στην Αλγερία το 1965, ο Nkrumah στη Γκάνα το 1966, ο Κέιτα στο Μάλι, ο

⁶² Στη μνήμη του προσφάτως ανατραπέντος και δολοφονηθέντος πρώτου Πρωθυπουργού του Κογκό.

Οντίγκα στη Κένυα (που ήρθε σε ρήξη με τον Γιόμο Κενυάτα), ενώ ο θάνατος του Νάσσερ στην Αίγυπτο (1970) τερματίζει τη φιλοσοβιετική στάση της χώρας, το 1974. Αυτά τα γεγονότα σε συνδυασμό με την εκπαραθύρωση του Χρουστσόφ το 1964, οδήγησαν σε μια πιο «κυνική» προσέγγιση από πλευράς Σοβιετικής Ένωσης. Σημασία είχε η αποτροπή της αμερικανικής, κινεζικής και ευρωπαϊκής επιρροής και η επιλεκτική στήριξη αφρικανικών καθεστώτων τόσο με υλικά μέσα (οπλισμό, εκπαίδευση) όσο και στα πλαίσια των Η.Ε, στα οποία ο Οργανισμός Αφρικανικής Ενότητας ήξερε ότι θα έχει ένα σύμμαχο με δικαίωμα veto στο Συμβούλιο Ασφαλείας.

Βεβαίως η σπουδαιότητα της Αφρικής περιορίστηκε. Τραβούσε το ενδιαφέρον της ΕΣΣΔ για τους πιθανούς ναυστάθμους της, ωστόσο η μείωση της Διεθνούς βοήθειας λείει από μόνη της πολλά: η δεκαετία 1965-1974 σήμαινε πτώση της Σοβιετικής διεθνούς βοήθειας σε σχέση με τη προηγούμενη δεκαετία. Σε μια περίοδο μάλιστα που συνολικά στο Τρίτο Κόσμο η Σοβιετική βοήθεια αυξήθηκε⁶³. (Barratt, 1981, σ. 7)

Αυτή τη δεκαετία (1960-1970) οι στόχοι της ΕΣΣΔ και του Ανατολικού Μπλοκ, σε σχέση με την Αφρική και δη την Υποσαχάρια είχαν να κάνουν με:

- Την εικόνα της ΕΣΣΔ ως παγκόσμιας δύναμης.
- Την αύξηση της επιρροής της στα πλαίσια του Οργανισμού Αφρικανικής Ενότητας: Κατ' επέκταση θα συγκροτούσε «φιλικές» πλειοψηφίες στα πλαίσια του Ο.Η.Ε.
- Αποτροπή της Κινεζικής επιρροής σε μια περιφέρεια που από τη δεκαετία του '50 η Κίνα και αποτέλεσε πρότυπο για τα αντάρτικα κινήματα ανεξαρτησίας. Επιπλέον, η Κινεζική παρουσία, είχε γίνει έντονη, ειδικά μετά την κατασκευή του Σιδηροδρόμου της ΤΑΖΑΡΑ στην Ανατολική Αφρική.
- Την αναζήτηση κοιτασμάτων πολύτιμων ορυκτών. τη διαπραγματευτική δύναμη της ΕΣΣΔ. Περαιτέρω, η θέση της ΕΣΣΔ στο τομέα της τεχνολογίας υστερούσε σε σχέση με την ανταγωνιστική Δύση, κάτι που την οδηγούσε στην αναζήτηση και εξασφάλιση κρίσιμων μεταλλευμάτων, ενώ πρέπει να συνυπολογιστεί και η επιδίωξη αύξησης της διαπραγματευτικής ικανότητας της ΕΣΣΔ χάρις στον έλεγχο των παραπάνω κοιτασμάτων.

⁶³ Ειδικότερα το μερίδιο της Αφρικής, έπεσε από το 47% στο 13%, ενώ της Υποσαχάριας, από το 13% στο 4% την ίδια περίοδο, με την ΕΣΣΔ να εστιάζει στη Βόρεια Αφρική

- Τέλος, η σημασία της Αφρικής αύξανε, όσο περισσότερο η Δύση, αγόραζε πετρέλαιο και πρώτες ύλες από την ήπειρο. Μέχρι το 1980, περίπου το 20% των εισαγωγών πετρελαίου προς τις Η.Π.Α και πάνω από το 50% των αναγκών της Δ. Ευρώπης, περνούσαν από χωρικά ύδατα αφρικανικών χωρών. Ο έλεγχος των θαλάσσιων διαδρομών είχε μεγάλη σημασία για την τότε ΕΣΣΔ. (Barratt, 1981, σσ. 8-12)

Η περίοδος «ψύχρανσης» της στάσης της Σοβιετικής Ένωσης απέναντι στην Αφρική, λήγει το 1974-1975, με την κατάρρευση της Πορτογαλικής Αυτοκρατορίας. Ξαφνικά, Αγκόλα και Μοζαμβίκη γίνονται ανεξάρτητες και ξεσπούν εμφύλιοι μεταξύ των κινημάτων ανεξαρτησίας και ταυτόχρονα μεταξύ των ξένων δυνάμεων που είχαν κάποια συμφέροντα εκεί: Νότια Αφρική, Κούβα, Κίνα και ΕΣΣΔ εμπλέκονται με διάφορους τρόπους προσπαθώντας να προσεταιριστούν τις χώρες αυτές. Ακολούθως, στο Κέρας της Αφρικής, η ξαφνική ανατροπή του Αυτοκράτορα της Αιθιοπίας Χαϊλέ Σελασιέ, οδήγησε τη χώρα στην αγκαλιά της ΕΣΣΔ και προκάλεσε μια αλλαγή στάσης απέναντι στην έως τότε φιλοσοβιετική Σομαλία. Όμως αυτή θα είναι και η τελευταία αναλαμπή της Σοβιετικής παρουσίας στην Αφρική. Από τα μέσα της δεκαετίας του '80 και ενόψει των μεταρρυθμίσεων του Μιχαήλ Γκορμπατσόφ, η Σοβιετική βοήθεια διακόπτεται σταδιακά μέχρι να καταργηθεί τελείως. (Matusevich, 2009, σσ. 1264-1266)

III) Διακυβεύματα: Πολιτικός Έλεγχος και Εξοπλισμοί

Τις δεκαετίες του 1970 και 1980, λίγα πράγματα αναλύθηκαν όσο η πώληση όπλων σε εμπόλεμες ζώνες από τη Σοβιετική Ένωση και το αν τελικά επιδιώκεται ο «έλεγχος» της ηπείρου από αυτήν.

Πράγματι, μεταξύ των ετών 1967-1976, η μέση ετήσια αξία των σοβιετικών οπλικών συστημάτων προς την Αφρική έφτανε τα 2.2 δις \$, ενώ τη πενταετία 1976-1980, εκτοξεύεται στα 7.7 δις \$ (Grey, 1984, σσ. 511-512) Ήταν μια προσπάθεια, μια νέα αφρικανική πολιτική ελέγχου της Αφρικής; Ή δρούσε προληπτικά ενάντια στην επιρροή των αντιπάλων της; Στην πραγματικότητα και στις δύο περιόδους που εξετάζουμε, το 90% των πωλήσεων όπλων στην Αφρική, εντοπίζεται σε 5 χώρες: α) την πρώτη περίοδο, είναι κατά σειρά: Αίγυπτος, Λιβύη, Αλγερία, Αγκόλα, Σομαλία⁶⁴, β) τη δεύτερη περίοδο: Λιβύη, Αιθιοπία, Αλγερία, Αγκόλα και Τανζανία⁶⁵. Η επιλεκτικότητα αυτή εξηγεί εν πολλοίς τη στάση της. Η πλειονότητα των

⁶⁴ (U.S Arms Control and Disarmament Agency, 1978, σσ. 157-159)

⁶⁵ (U.S Arms Control and Disarmament Agency, 1983, σ. 117)

μεγάλων αγοραστών ήταν συγκροτημένα κράτη, κυρίως της Βόρειας Αφρικής, με συνοχή, μεγάλο διαπιστωμένο ορυκτό πλούτο, υποδομές και λιμάνια τα οποία μπορούσαν άμεσα να χρησιμοποιηθούν, αντίθετα ένα μόλις 10% της συνολικής ποσότητας όπλων, τόσο στη πρώτη όσο και στη δεύτερη περίοδο, πήγε στην Υποσαχάρια Αφρική.

Η αλλαγή του «πελατολογίου» εν μέρει μόνο συνδέεται με την όξυνση σε συγκεκριμένες περιφέρειες της Αφρικής των πολέμων. Η άλλη εξήγηση αφορά στη «δίψα» της ΕΣΣΔ για συνάλλαγμα. Με τις πωλήσεις όπλων είτε σε χρήμα, είτε σε είδος, η ΕΣΣΔ εξασφάλιζε πολύτιμο συνάλλαγμα για τις αναγκαίες αγορές της σε τεχνολογικά προϊόντα από τη Δύση (Grey, 1984, σσ. 516-521). Τέτοιες ανάγκες σταθερά τις εξυπηρετούσαν κυρίως μεγάλες χώρες, με πληθυσμό, πλούτο και κόμβους μεταφοράς τέτοιους που να εξασφαλίζουν μια διέξοδο στη Σοβιετική Ένωση. Την ίδια στιγμή, οι 19 μικρότερες και φτωχότερες χώρες της Αφρικής έλαβαν ελάχιστες ποσότητες όπλων.

Το ερώτημα που προκύπτει είναι το ακόλουθο: αν στα πλαίσια αυτής της πολιτικής, μπορούμε να μιλάμε για διείσδυση και κατ' επέκταση για έλεγχο των χωρών στρατηγικού ενδιαφέροντος.

Μιλώντας για «διείσδυση» θα ήταν κρίσιμο να το προσδιορίζαμε ως επιρροή σε τέτοιο βαθμό, ώστε από αυτή να προκύπτουν προνόμια και παραχωρήσεις υπέρ της Σοβιετικής πλευράς. Ενδείξεις τέτοιες θα συνίσταντο στις ακόλουθες:

- Παρουσία βάσεων των Σοβιετικών Ενόπλων Δυνάμεων ή απρόσκοπτη χρήση αντίστοιχων εγκαταστάσεων.
- Παρουσία στρατιωτικών συμβούλων.
- Εκτεταμένες εμπορικές σχέσεις.
- Εκτεταμένη χρήση σοβιετικών οπλικών συστημάτων από τις εγχώριες Ένοπλες Δυνάμεις.
- Ικανός αριθμός σπουδαστών στα αντίστοιχα Σοβιετικά εκπαιδευτικά ιδρύματα.
- Κυβερνήσεις που να προσδιορίζονται ως «σοσιαλιστικές» ή να έχουν μια ειδική σχέση με την ΕΣΣΔ. (Brayton, 1979, σσ. 253-255)

Ωστόσο τέτοια διείσδυση ώστε να μιλάμε για έλεγχο, δύσκολα θα μπορούσαμε να στοιχειοθετήσουμε. Ναι μεν εντοπίζουμε εκτεταμένες πωλήσεις όπλων, εμπορικές σχέσεις και παρουσία στρατιωτικών συμβούλων, πλην όμως αυτά όλα δεν αρκούσαν για να μιλήσουμε για

Σοβιετικό έλεγχο της Αφρικής ή κάποιων χωρών, αντίστοιχο των σχέσεων ευρωπαϊκών χωρών με την ήπειρο. Οι ιεραρχίες, η ταξική διάρθρωση, η πολιτική εξουσίαση, δεν αλλάζουν μέσα σε μερικά χρόνια απλώς και μόνο επειδή η ΕΣΣΔ διοχέτευσε πολύτιμη βοήθεια σε ορισμένα κινήματα ανεξαρτησίας ή κυβερνήσεις. Η αφρικανική πραγματικότητα είναι αρκετά σύνθετη για να μπορέσει η Σοβιετική Ένωση να παίξει ένα ρόλο αντίστοιχο της παλιάς Ευρώπης. Ορισμένα παραδείγματα είναι αποκαλυπτικά. Η Αίγυπτος του Ανουάρ Σαντάτ, χωρίς μεγάλη δυσκολία, απέλασε όλους τους Σοβιετικούς στρατιωτικούς συμβούλους το 1974 και οικοδόμησε στενές σχέσεις και με τις Η.Π.Α χωρίς κάποιο φόβο. Το ίδιο συνέβη και στη Σομαλία το 1977, όταν η ΕΣΣΔ στήριξε την πρόσφατα σοσιαλιστική Αιθιοπία. Στην πραγματικότητα, η ΕΣΣΔ έχανε και κέρδιζε σε πολλά μέτωπα ταυτόχρονα, χωρίς να μπορεί να ελέγξει τις ισορροπίες. Επίσης λίγα καθεστώτα θα μπορούσαν να αντέξουν χωρίς την ενεργή στήριξη της σοβιετικής και κουβανικής βοήθειας (Bienen, 1982, σσ. 155-160). Επίσης, οι Σοβιετικοί δε διέθεταν το αναγκαίο τεχνολογικό πλεονέκτημα που είχε η Δύση. Αδυνατούσαν να προσφέρουν στην Αφρική εξελιγμένες τεχνικές γεωργικής εκμετάλλευσης, εξόρυξης μεταλλευμάτων και άντλησης πετρελαίου ή φυσικού αερίου. Χώρες σοβιετικού «ενδιαφέροντος» σαν την Αγκόλα και τη Μοζαμβίκη, αναζητούσαν εναγωνίως επενδύσεις από τις δυτικές μητροπόλεις. Τέλος, σε στρατηγικό επίπεδο η ΕΣΣΔ αδυνατούσε να ελέγξει αποτελεσματικά τον Ινδικό Ωκεανό στον βαθμό που το κατάφερναν οι Η.Π.Α (Bienen, 1982, σσ. 166-168)

IV) Τι άφησε τελικά η Σοβιετική Ένωση στην Αφρική;

Μολονότι ορισμένοι αναλυτές ισχυρίζονται ότι τελικά η ΕΣΣΔ δεν άφησε ισχυρό αποτύπωμα στην Αφρική (Olivier & Suchkov, 2015, σ. 147) ορισμένα στοιχεία δείχνουν ότι υπήρξε τουλάχιστον μια σοβαρή παρακαταθήκη:

Μεταξύ του 1960 και των αρχών της δεκαετίας του 1980, η Σοβιετική Ένωση απέκτησε οικονομικές σχέσεις με 37 χώρες (από 4). Το εμπόριο ΕΣΣΔ-Αφρικής αυξήθηκε 13 φορές. Ενώ έφτασε να εισάγει από την Αφρική: το 60% του βωξίτη, το 56% του μαγγανίου, το 100% του κοβαλτίου και το 64% του κακάο που είχε ανάγκη. Όσο για την αναπτυξιακή βοήθεια, δίδονταν υπό συγκεκριμένους όρους⁶⁶, με το 40% των δανείων που παρείχε να είναι άτοκα. Τα δάνεια για επενδυτικούς σκοπούς δίδονταν με επιτόκιο 2-3% και με περίοδο χάριτος από 1-4 έτη. Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1980, με τη βοήθεια των Σοβιετικών χτίστηκαν 300 βιομηχανίες, 155

⁶⁶ Αν και ασήμαντη μπροστά θηριώδη μεγέθη του ΟΟΣΑ, η αναλογία ήταν περίπου 1:30 μεταξύ των χωρών του Ανατολικού Μπλοκ και των χωρών του ΟΟΣΑ.

γεωργικές επιχειρήσεις, 100 εκπαιδευτικά ιδρύματα (συμπεριλαμβανομένων 10 ανώτερης και 80 μέσης εκπαίδευσης), 480.000 Αφρικανοί έλαβαν επαγγελματική κατάρτιση στη Σοβιετική Ένωση, ενώ σπούδασαν περισσότεροι από 80.000 Αφρικανοί. (Mezyaev, 2020, σ. 59)

Μία τελευταία και αξιοσημείωτη παράμετρος είναι το κομμάτι της άμυνας και ασφάλειας. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, περίπου οι μισές αφρικανικές χώρες έλαβαν κάποιου είδους οπλισμό σοβιετικής προέλευσης. Στοιχείο σημαντικό, αν θεωρήσουμε ότι ο γεωπολιτικός ανταγωνισμός Η.Π.Α-Κίνας και Ευρώπης ζώνει επικίνδυνα την αφρικανική ήπειρο. Πως κάποιος εκ των εμπλεκομένων θα «καταλάβει» μια ήπειρο, αν δεν ελέγχει αποτελεσματικά τις Ένοπλες Δυνάμεις των χωρών που την αποτελούν; Με οπλισμό που δεν συμβαδίζει με αυτά που γνωρίζει η αναπτυγμένη Δύση; Ίσως η ΕΣΣΔ, έδωσε, άθελά της, μια ακόμη γραμμή άμυνας σε πολλές αφρικανικές χώρες και έτσι μέχρι στιγμής, η Αφρική απέφυγε να γίνει μια γενικευμένη ζώνη συρράξεων αντίστοιχη της Μέσης Ανατολής...

5 Β) Ρωσία: Από τον Γιέλτσιν στον Πούτιν

Ι) Περίοδος Γιέλτσιν: Η Νέα Καπιταλιστική Ρωσία 1992-2000

Η κατάρρευση της ΕΣΣΔ στα τέλη του 1991 αρχές του 1992 άφησε μια πικρή γεύση τόσο στην Υποσαχάρια Αφρική όσο πολύ περισσότερο στους Ρώσους. Η μεγάλη γεωπολιτική δύναμη που πρότασσε ένα άλλο κοινωνικό και οικονομικό μοντέλο σε παγκόσμιο επίπεδο κόντρα σε αυτό της Δύσης, δεν υπήρχε πια.

Επί προεδρίας Γιέλτσιν (1992-2000) οι προτεραιότητες της Νέας Ρωσίας άλλαξαν ραγδαία. Πλέον η έμφαση δίνονταν όχι σε ολόκληρη την Υφήλιο, αλλά στις περιοχές πέριξ της Ρωσίας το «κοντινό εξωτερικό» (Olivier & Suchkov, 2015, σ. 148). Στην πραγματικότητα τις πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες της ΕΣΣΔ σε Ασία και Ευρώπη⁶⁷. Η Αφρική αφέθηκε τελείως στη τύχη της.

Το εμπόριο μεταξύ της ΕΣΣΔ του 1991 και της βασικής διαδόχου της, Ρωσίας, το 1994, έπεσε από τα 1.3 δις \$ στα 740 εκ \$ (Khan, 2012, σ. 161). Ακολούθως, μετά την ανάληψη των καθηκόντων του ο Γιέλτσιν διεμήνυσε ότι η νέα Ρωσία θα σταματούσε κάθε διεθνή βοήθεια στην Αφρική και απαίτησε την άμεση αποπληρωμή όλων των χρεών προς την παλιά Σοβιετική Ένωση, με τις αφρικανικές χώρες να ζητούν είτε το πάγωμα των χρεών είτε τη διαγραφή τους,

⁶⁷ Βλ. Κοινοπολιτεία Ανεξάρτητων Κρατών

μη μπορώντας να το αποπληρώσουν (Fidan & Aras, 2010, σ. 49). Η Υποσαχάρια Αφρική όφειλε το ποσό των 17 δις \$ στην ΕΣΣΔ το 1991 (Faleg & Secrieru, 2020, σ. 2). Παράλληλα, πάγωσαν όλες οι Συμφωνίες Τεχνικής και Οικονομικής Βοήθειας και Συνεργασίας που είχε η ΕΣΣΔ με 37 χώρες της Αφρικής. Το ίδιο συνέβη και με τις εμπορικές συμφωνίες με 42 χώρες της ηπείρου. Σαν να μην έφταναν τα παραπάνω, η Ρωσία, έκλεισε 9 πρεσβείες και 3 προξενεία στην Αφρική μέσα στο 1992 καθώς και όλα σχεδόν τα Πολιτιστικά της Ιδρύματα. Η Αφρική τοποθετήθηκε 9^η ανάμεσα στις 10 χώρες-περιφέρειες του πλανήτη από άποψη ενδιαφέροντος για τη Ρωσική εξωτερική πολιτική το 1993, με το κύριο βάρος της Ρωσικής διπλωματίας να δίνεται στην οικοδόμηση καλών σχέσεων με τις χώρες της Δύσης και την Κοινοπολιτεία Ανεξάρτητων Κρατών (Fidan & Aras, 2010, σσ. 49-50). Η ίδια αυτή ιεράρχηση διατηρήθηκε τουλάχιστον μέχρι το 2000, δείχνοντας την αδιαφορία της νέας Ρωσίας για την Αφρική. Αυτή η περίοδος χαρακτηρίζονταν από τη μεγάλη δυσαρέσκεια των αφρικανικών χωρών, οι οποίες επίσης έσπευσαν να διακόψουν (ορισμένες) τις διπλωματικές τους σχέσεις με τη Ρωσία.

II) Περίοδος Πούτιν: Αλλαγή Πολιτικής, 2000-2020

Η περίοδος Πούτιν σήμανε την αναθέρμανση των σχέσεων Ρωσίας-Αφρικής. Η τάση που εμφανίστηκε δειλά-δειλά από το 1996 και έπειτα, ενισχύθηκε από το 2000. Τον Απρίλιο του 2001 ο Πούτιν υποδέχεται στη Μόσχα τους Προέδρους της Αλγερίας, της Αιγύπτου, της Γκαμπόν, της Γουινέας, της Νιγηρίας και του Πρωθυπουργού της Αιθιοπίας. Τους διαβεβαίωσε ότι η Ρωσία θα ήθελε φιλικές σχέσεις με όλο τον κόσμο και ότι η Αφρική παρέμενε σημαντική για τη Ρωσία. Το 2002, η Ρωσία συμμετείχε στο Σχέδιο Δράσης για την Αφρική που καταστρώθηκε στη Σύνοδο των G-8 στον Καναδά, όπως και στην γνωστή N.E.P.A.D. (Fidan & Aras, 2010, σ. 51) Ωστόσο έπρεπε να περιμένουμε μέχρι το 2005 για να δούμε επίσκεψη Ρώσου Προέδρου στην Αίγυπτο και το 2006 την πρώτη του αφρικανική περιοδεία σε Ν. Αφρική και Μαρόκο. Το 2008 δε, επανασυνδέθηκε με τη Λιβύη του Μουαμάρ Καντάφι (Daniel & Shubin, 2018, σ. 55)

Από το 2002 επίσης, υπάρχει το Ρωσο-Αφρικανικό Συμβούλιο Επιχειρήσεων, με τη συμμετοχή πλέον των 60 επιχειρηματιών από τους τομείς της ενέργειας, των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών και του τουρισμού, το οποίο αργότερα μετασχηματίστηκε σε σημαντικό Forum συνάντησης προσωπικοτήτων στο κόσμο της επιχειρηματικότητας και της εξωτερικής πολιτικής.

5 Γ) Τομείς Ενδιαφέροντος

Αρχίζοντας με τους τομείς ενδιαφέροντος οφείλουμε να επισημάνουμε ότι οι πιο σημαντικοί, αυτοί που χαρακτηρίζουν περισσότερο τις επαφές Ρωσίας-Αφρικής είναι οι κάτωθι: α) ενέργεια-υποδομές, ορυκτά β) εξοπλισμοί, γ) εμπόριο, επενδύσεις, χρέος και δ) διπλωματικές πρωτοβουλίες.

Ι) Ενέργεια, Υποδομές & Ορυκτά

Η Ρωσία κατέχει από τα μεγαλύτερα κοιτάσματα φυσικού αερίου και πετρελαίου, καθώς και πολύτιμα ορυκτά μέταλλα. Ωστόσο, τόσο η γεωγραφική τους θέση (εντοπίζονται σε μέρη με άσχημες καιρικές συνθήκες και κλίμα) όσο και το γεγονός ότι σταδιακά φθίνουν, αναγκάζει το ρωσικό κράτος να αναζητά εναγωνίως ορυχεία και ενεργειακά κοιτάσματα αλλού. Επίσης, πολλά από τα κοιτάσματα που διέθετε η παλιά ΕΣΣΔ, πλέον δεν βρίσκονται υπό τον έλεγχο της Ρωσίας, τα υπάρχοντα υπό Ρωσικό έλεγχο δεν είναι εκμεταλλεύσιμα με τρόπο φιλικό στο περιβάλλον, έτσι προβλέπεται να εισάγει στο μέλλον μια σειρά από ορυκτά μέταλλα⁶⁸ (Besenyő, 2019, σ. 137). Η Αφρική προσφέρεται. Διαθέτει μεγάλα κοιτάσματα (το 30% των αποδεδειγμένων κοιτασμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου παγκοσμίως) (Olivier & Suchkov, 2015, σ. 152) και φτηνά στην εξόρυξή τους. Οι χώρες δε που τα κατέχουν δεν διαθέτουν την απαραίτητη τεχνογνωσία κάτι που τις κάνει «στόχο» για τις ρώσικες εταιρίες ενέργειας. Αυτές φιλοδοξούν να ελέγξουν τόσο την παραγωγή (εξόρυξη) των αναγκαίων μεταλλευμάτων, την επεξεργασία τους και τέλος την διανομή τους στην παγκόσμια αγορά (εξαγωγή).

Η γεωπολιτική διάσταση του όλο προβλήματος εδράζεται στην ακόλουθη (πιθανή) θεωρία: η Ρωσία επιθυμεί τη συνέχιση της εξάρτησης της Ευρώπης από το φυσικό αέριο και το πετρέλαιο που αυτή της παρέχει. Το 2009 οι εξαγωγές φυσικού αερίου και πετρελαίου στις αγορές της Ευρώπης έφταναν το 75% του συνόλου, κάτι που το καθεστώς Πούτιν επιθυμεί διακαώς να συνεχιστεί, μιας και αποτελούσαν το 40% των εσόδων του κρατικού προϋπολογισμού. Με τις τιμές των ενεργειακών αυτών πόρων να κυμαίνονται από υψηλές σε χαμηλές από περίοδο σε περίοδο και τα κόστη εξόρυξής τους να ανεβαίνουν ολοένα και περισσότερο στο υπό αντίξοες συνθήκες ρωσικό περιβάλλον, η Αφρική είναι η τέλεια διέξοδος. Ειδικά σε μια περίοδο που η χώρα βρίσκεται περικυκλωμένη από τις κυρώσεις Η.Π.Α και Ε.Ε. Η

⁶⁸ Βωξίτη, Χρώμιο, Κοβάλτιο, Μαγγάνιο, Τιτάνιο, Νικέλιο, χρυσό και ουράνιο

Ρωσία όμως «βλέπει» και μακριά. Η Αφρική μέχρι το 2050, θα έχει πληθυσμό 2 δις ανθρώπων και μια ανερχόμενη μεσαία τάξη 123 εκ (το 2014) που θα φτάσει το 1.1 δις το 2060. Η Ρωσία θα μπορούσε να καλύψει πολλές από τις ανάγκες αυτών των ανερχόμενων στρωμάτων. Η Αφρική επίσης θα έχει έναν πληθυσμό νέο κατά κύριο λόγο, σε αντίθεση με της Κίνας που γερνάει επικίνδυνα. Τέλος, το εμπόριο της Αφρικής με την παλιά μητροπολιτική Ευρώπη συρρικνώνεται ραγδαία από το 51% το 1990 στο 28% το 2010 (McKinsey Global Institute, 2010), έτσι γεννιούνται ευκαιρίες για τις ανερχόμενες οικονομίες των BRICS να πάρουν τη θέση των παλιών μητροπολιτικών δυνάμεων...

Σε ό,τι αφορά τις επενδύσεις, αυτή τη στιγμή η Αφρική φημίζεται για το πολύ υψηλό ποσοστό του επαναπατρισμού των κερδών όσων πολυεθνικών επιδιώκουν να επενδύσουν, κάτι που σίγουρα ενθαρρύνει μια χώρα σα τη Ρωσία.

Η Ρωσία επίσης διαθέτει «καλό» προφίλ σαν χώρα που δεν συνέβαλλε στην αποικιοποίηση της Αφρικής, αλλά αντίθετα στην απελευθέρωσή τους, ενώ σήμερα υπερασπίζεται πλήθος χωρών (σαν τη Ζιμπάμπουε) κόντρα στις κυρώσεις που προωθούν οι δυτικές χώρες στο Συμβούλιο Ασφαλείας του Ο.Η.Ε (Olivier & Suchkov, 2015, σσ. 153-155)

Σπουδαιότερο ρόλο παίζουν ίσως τα πυρηνικά καύσιμα και η πυρηνική ενέργεια. Η Ρωσία δε «δεσμεύεται» από τυχόν στόχους κατάργησης της πυρηνικής ενέργειας ή έστω περιορισμού της όπως κάνουν άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Αυτή τη στιγμή, το 18% των παγκόσμιων αναγκών σε ουράνιο, καλύπτεται από 3 χώρες: Νότια Αφρική, Νίγηρας και Ναμίμπια, με τον Νίγηρα να είναι 4^{ος} στη παγκόσμια κατάταξη και τη Ναμίμπια 5^η. Πρώτη χώρα σε εξόρυξη ουρανίου είναι το Καζακστάν⁶⁹. Τα τελευταία χρόνια, η εταιρία Rosatom συνεργάζεται με μια σειρά χωρών για την εξόρυξη κοιτασμάτων ουρανίου και την κατασκευή πυρηνικών εργοστασίων παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας. Μέχρις στιγμής, υπολογίζεται ότι 20 χώρες της Αφρικής, είτε πρόκειται να κατασκευάσουν πυρηνικά εργοστάσια είτε κατασκευάζουν ήδη (Besenyő, 2019, σ. 139) Λόγοι αυτής της έντονης διεργασίας οφείλονται τόσο στο άκρως επικερδές της πυρηνικής ενέργειας, όσο και στο γεγονός ότι η Ρωσία με τα μεγάλα κοιτάσματα άνθρακα δεν ενδιαφέρεται να αναπτύξει περαιτέρω την πυρηνική ενέργεια στο εσωτερικό της και προτιμά τους ενεργειακούς πόρους που διαθέτει να τους κρατήσει σαν στρατηγικό απόθεμα. Έτσι, στρέφεται προς τα έξω για την πώληση της σχετικής τεχνολογίας και την απόκτηση κοιτασμάτων ουρανίου για παρούσα και μελλοντική χρήση (Besenyő, 2019, σ.

⁶⁹ <https://www.miningafrika.net/natural-resources-africa/mining-uranium-in-africa/> (htt54)

130) Ακόμη είναι γνωστό ότι τα πυρηνικά εργοστάσια στη Ρωσία λειτουργούν με αποθέματα που συγκεντρώθηκαν από την εποχή της ΕΣΣΔ, ενώ σήμερα η ποιότητα του Ρωσικού Ουρανίου είναι χαμηλή. (Fidan & Aras, 2010, σ. 60)

Παρόμοια κινητικότητα παρατηρείται και στον τομέα των υδροηλεκτρικών εργοστασίων σε Αγκόλα, Γουινέα, Ζάμπια και Ζιμπάμπουε. Πρέπει να προσθέσουμε, ότι η Ρωσία μεταξύ των άλλων μεγάλων δυνάμεων (Η.Π.Α, Βρετανία, Κίνα, Ινδία, Ιαπωνία και Γερμανία) είναι η μόνη που επενδύει με ραγδαίους ρυθμούς σε υποδομές παραγωγής και διανομής ενέργειας (Fidan & Aras, 2010, σ. 60)

II) Εξοπλισμοί, Άμυνα & Ασφάλεια

Το κομμάτι των οπλικών συστημάτων είναι μια τεράστια παρακαταθήκη της παλιάς ΕΣΣΔ. Τις δεκαετίες του '70 και '80 η Σοβιετική Ένωση πουλούσε οπλικά συστήματα σε διάφορες, κατά κύριο λόγο χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής, με αντάλλαγμα ορυκτά και πετρέλαιο (Wezeman, Wezeman, & Béraud-Sudreau, 2011) λόγω των οικονομικών δυσχερειών τους. Σαν αποτέλεσμα σήμερα αρκετές αφρικανικές χώρες διαθέτουν έως και το 90% του οπλισμού τους προερχόμενο από την ΕΣΣΔ. Ειδικότερα το 70% των τανκς, το 40% των πολεμικών αεροσκαφών και το 35% των ελικοπτέρων στην Αφρική είναι σοβιετικής κατασκευής που χρήζουν εκσυγχρονισμού και αντικατάστασης, όπως και άμεσης παροχής ανταλλακτικών που μόνο η Ρωσία αυτή τη στιγμή μπορεί να το εξασφαλίσει. Μία από τις μεγαλύτερες συμφωνίες αναβάθμισης και επανεξοπλισμού ήταν με την Αλγερία το 2007 ύψους 7.5 δις \$ και σε αντάλλαγμα η Ρωσία χάρισε χρέη της Αλγερίας 4.7 δις \$ (Fidan & Aras, 2010, σ. 58). Θα μπορούσαμε να πούμε ότι ένα βασικό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα της Ρωσίας σήμερα (μαζί με την ενεργειακή της βιομηχανία) είναι η Βιομηχανία όπλων της. Το 2015, η Ρωσία κατέκτησε τη 2^η θέση στις παγκόσμιες εξαγωγές οπλικών συστημάτων, μετά τις Η.Π.Α (Wezeman & Wezeman, 2015) ενώ οι πωλήσεις όπλων στην Αφρική αυξήθηκαν κατά 45% μεταξύ 2010-2014, ενώ το 35% των εισαγωγών όπλων στην Αφρική προέρχονταν από Ρωσικές εταιρίες. Ακολούθως, οι οποίες συμφωνίες (τα τελευταία 20 χρόνια) πραγματοποιεί η Ρωσία, έχουν σαν αντάλλαγμα και εφόσον η χώρα-πελάτης δεν μπορεί άμεσα αποπληρώσει το ποσό της σύμβασης, πρώτες ύλες που χρειάζεται η Ρωσία. Αρχής γενομένης από την Αγκόλα το 1998 που παραχώρησε δύο ορυχεία διαμαντιών σε ρωσικές εταιρίες, η Ζιμπάμπουε που επανεξόπλισε τις Ένοπλες Δυνάμεις της, με αντάλλαγμα την παραχώρηση των ορυχείων πλατίνας. Μεταξύ των

ετών 2015-2019 η Ρωσία αναδείχτηκε ο μεγαλύτερος πωλητής όπλων στην Αφρική κατέχοντας το 49% του συνόλου ενώ έχει υπογράψει αμυντικές συμφωνίες με 17 χώρες (Irwin-Hunt, 2020)

Όμως εξαιρετικά σημαντική είναι και η συνεργασία που αναπτύσσει η Ρωσία στον τομέα Άμυνας και Ασφάλειας που συνδέεται άμεσα με τις αγορές όπλων. Κλασική περίπτωση τα τελευταία τέσσερα χρόνια είναι η αραβόφωνη Βόρεια Αφρική, ιδίως η Αίγυπτος και Λιβύη. Η Αίγυπτος φαίνεται να προτιμά ολοένα και περισσότερο τα τελευταία χρόνια τη συνεργασία με τη Ρωσία αντί των Η.Π.Α, πραγματοποιώντας από το 2016, κοινές Ναυτικές ασκήσεις και ταυτόχρονα απέκτησε 50 αεροσκάφη και 50 ελικόπτερα με πολύ ευνοϊκούς όρους. Σαν αποτέλεσμα η Αίγυπτος στήριξε δημόσια τη Ρωσία στην πολιτική που εφαρμόζει στη Συρία προκαλώντας την καταδίκη της συμμάχου της Σαουδικής Αραβίας. Όσο για τη Λιβύη εμπλέκεται άμεσα στη στήριξη του Στρατάρχη Χαφτάρ και μέλη των Ρωσικών Ειδικών Δυνάμεων πραγματοποιούν επιχειρήσεις στη Λιβύη. Σχέδια επίσης καταστρώθηκαν για την δημιουργία αεροπορικών βάσεων σε Αγκόλα και Νότια Αφρική (Besenyő, 2019, σσ. 141-142). Τέλος, στο κρίσιμο πεδίο της αντιμετώπισης της Τρομοκρατίας ήταν η Ρωσία που ενίσχυσε, εκπαίδευσε και εξόπλισε τις Ειδικές Δυνάμεις του Καμερούν και της Νιγηρίας στη μάχη ενάντια στην τρομοκρατική οργάνωση Μπόκο Χάραμ το 2014-2015 παρά το γεγονός ότι πρώτα η Νιγηρία ζήτησε την αγορά ελικοπτέρων από τις Η.Π.Α και όταν αυτές αρνήθηκαν, τότε στράφηκε στη Ρωσία (Nkala, 2014)

Αξιοσημείωτη είναι η δράση Ιδιωτικών Μισθοφορικών Εταιριών (P.M.C's-Private Military Companies) όπως αυτή της Wagner που δρα σε Λιβύη, Μοζαμβίκη και Κεντροαφρικανική Δημοκρατία. Όπως σημειώνεται η συγκεκριμένη εταιρία δρα ιδιωτικά, ωστόσο το Κρεμλίνο τη χρησιμοποιεί έμμεσα για να αποκομίσει πολιτικά οφέλη (Irwin-Hunt, 2020)

III) Εμπόριο, Επενδύσεις και Χρέος

Η δυσάρεστη για την Αφρική θέση της Ρωσίας του 1993 άλλαξε ριζικά επί Προεδρίας Πούτιν. Αρχής γενομένης το 1999, διέγραψε χρέη 904 εκ \$, η πλειοψηφία των οποίων ανήκε στις φτωχότερες χώρες της Αφρικής. Το 2000 ακολούθησε μία ελάφρυνση 507 εκ που αφορούν την Αφρική. Το 2006 χαρίστηκαν χρέη ύψους 4.7 δις \$ της Αλγερίας και το 2008 χαρίστηκαν χρέη ύψους 20 δις \$ όλης της Αφρικής (Fidan & Aras, 2010, σ. 59).

Σε ό,τι αφορά το εμπόριο Ρωσίας-Αφρικής υπάρχει ακόμη πολύς «δρόμος». Καταλαμβάνει μόλις το 2% της συνολικής αξίας των εμπορικών σχέσεων της Ρωσίας με τον υπόλοιπο κόσμο εν έτει 2018 και ποσού 20 δις \$, με το μεγαλύτερο μέρος αυτού (70-80%) να διεξάγεται με τις χώρες της Βόρειας Αφρικής. Πρωταθλήτρια για τις ρωσικές επενδύσεις αναδεικνύεται η Αίγυπτος στην οποία προβλέπονται επενδύσεις της τάξης των 12 δις \$ για την πενταετία 2019-2024. Όσο για την Υποσαχάρια Αφρική το εμπόριο συγκεντρώνεται κατά συντριπτική πλειοψηφία σε τέσσερις χώρες: Νότια Αφρική, Αγκόλα, Νιγηρία και Ακτή Ελεφαντοστού με συνολική αξία το 2017 τα 3.5 δις \$. (Mezyaev, 2020, σ. 63)

Ακολούθως για τις επενδύσεις η κατάσταση είναι μάλλον απογοητευτική για τις φιλοδοξίες της Ρωσίας. Από το 2003 η Ρωσία ανακοίνωσε λιγότερο από το ¼ των επενδυτικών έργων της Κίνας στην Αφρική και λιγότερο από το 9% των αντίστοιχων Αμερικανικών. Επίσης λιγότερο από το 1% του αποθέματος επενδύσεων στην Αφρική το 2017, προέρχονταν από ρωσικά κεφάλαια. Όσο για το πού κατευθύνονται οι ρωσικές επενδύσεις εκεί τα πράγματα είναι πιο σκούρα. Περίπου το 90% κατευθύνεται στον τομέα των εξορύξεων ήτοι ενεργειακοί πόροι (φυσικό αέριο και πετρέλαιο), μεταλλεύματα και πολύτιμοι λίθοι και άνθρακας (Irwin-Hunt, 2020)

IV) Διπλωματικές Κινήσεις

Η Ρωσία έχει δείξει πολλά σημάδια διαφοροποίησης στο πλαίσιο του Συμβουλίου Ασφαλείας του Ο.Η.Ε τα τελευταία χρόνια σε σχέση με τις δυνάμεις της Δύσης. Οφείλουμε να ομολογήσουμε βέβαια, ότι η σημερινή Ρωσία δεν διαθέτει το εύρος και τις δυνατότητες της παλιάς Σοβιετικής Ένωσης η οποία αξιοποιούσε και τις δυνατότητες των χωρών του Ανατολικού Μπλοκ. Υπολογίζεται ότι περίπου το 30% της βοήθειας του Σοσιαλιστικού στρατοπέδου δίνονταν από τις συμμαχικές χώρες ενώ στο πεδίο της Άμυνας και Ασφάλειας συνέδραμαν και χώρες πέρα από την Ευρώπη όπως η Κούβα. Σήμερα δε διαθέτει τέτοιες διεξόδους. Αντίθετα υπολογίζει στη βοήθεια της Κίνας και στο συντονισμό των ενεργειών τους τόσο σε διπλωματικό όσο και σε στρατηγικό-αμυντικό επίπεδο (Faleg & Secrieru, 2020, σ. 3) Ενώπιον των Η.Ε η Ρωσία κερδίζει επιρροή και δημοφιλία ανάμεσα στις χώρες του Νότου, υπερασπιζόμενη κράτη σαν το Σουδάν, την Κένυα ενώπιον του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου και πατώνοντας αποφάσεις κυρώσεων εναντίον της Ζιμπάμπουε το 2008 (Mezyaev, 2020, σσ. 60-61)

5 Δ) Συμπεράσματα & Προοπτικές

Ποιο είναι το μέλλον των Ρωσο-Αφρικανικών σχέσεων σε εποχές αβέβαιες και με την πανδημία παρούσα;

Με τα όσα εκτέθηκαν πιο πάνω καταλήγουμε στο ότι η Ρωσία ήταν τουλάχιστον από τις τελευταίες που μπήκαν στη «Διαμάχη για την Αφρική» αρκετά μετά το 2008 αν και άρχισε να δείχνει ενδιαφέρον νωρίτερα. Σε κάθε περίπτωση, η όποια τακτική της Ρωσίας σε σχέση με την Αφρική φαίνεται συντηρητική με δειλά βήματα κάθε φορά και ακολουθώντας την πεπατημένη, τόσο ως συνέχεια της παλιάς ΕΣΣΔ όσο και υιοθετώντας πρακτικές αντίπαλων δυνάμεων ή και συμμάχων της (Κίνα πχ). Όπως η απόσπαση πολύτιμων «περιουσιακών στοιχείων», ορυχεία μεταλλευμάτων που έχει ανάγκη η Ρωσία σε αντάλλαγμα της παροχής στρατιωτικής συνεργασίας και βοήθειας. Ταυτόχρονα φαίνεται ότι αξιοποιεί την κληρονομιά της ΕΣΣΔ, κοιτώντας να επεκτείνει και να αναθερμάνει σχέσεις με χώρες που στο παρελθόν έλαβαν σοβιετικά οπικά συστήματα. Με αυτό τον τρόπο η σημερινή Ρωσία καταβάλλοντας τον ελάχιστο δυνατό κόπο προσπαθεί να κάνει εμφανή τη παρουσία της ως Μεγάλης Δύναμης στη Διαμάχη για την Αφρική. Το αν αυτό το κάνει επειδή δεν έχει τις δυνατότητες ή απλά έτσι βολεύεται (ή και για τους δύο λόγους) δεν είναι ξεκάθαρο.

Παράλληλα όμως η διαγραφή των αφρικανικών χρεών, η μη επιβολή επαχθών όρων στη μεταξύ τους συνεργασία, η μη παρεμβατικότητα στα εσωτερικά ζητήματα των αφρικανικών χωρών και ο μη διαχωρισμός των χωρών της Αφρικής σε Βόρειας και Υποσαχάριας⁷⁰ (όπως κάνουν οι δυτικές δυνάμεις, σαν την Ε.Ε και τις Η.Π.Α) μόνο θετικό μπορεί να είναι. Ταυτόχρονα διατηρεί το status μιας φιλικής χώρας προμηθεύοντας με ευνοϊκούς (συνήθως) όρους αμυντικές δυνατότητες σε εύθραυστα κράτη που αντιμετωπίζουν εξωτερικούς κινδύνους (βλ. Νιγηρία) και απειλούνται ανά πάσα στιγμή με κατάρρευση από εμφύλιες διαμάχες (βλ. Σομαλία, Μοζαμβίκη) ή από ευρύτερες αναστατώσεις. Μελλοντικά η παρακαταθήκη της Ρωσίας θα είναι μάλλον προοδευτική. Αυτό διότι σε τελική ανάλυση καμία ηγεμονική δύναμη (οιονεί ή εν τοις πράγμασι) δεν θα καταφέρει να ελέγξει αποτελεσματικά και πλήρως μέρος ή το σύνολο της Αφρικανικής ηπείρου. Η συμβολή της Ρωσίας στον ευαίσθητο τομέα της Άμυνας παρέχει αρκετές εγγυήσεις στα περισσότερα αφρικανικά κράτη που θα τα βοηθούσαν μελλοντικά να

⁷⁰ Σε αυτό μοιάζει με την πολιτική της Κίνας με το Forum Κίνας-Αφρικής

αντιμετωπίσουν διάφορες προκλήσεις: την αλαζονεία των δυτικών εταίρων τους (κυρίως ΗΠΑ και Ε.Ε) και τις ορέξεις της Κίνας.

Τι πιθανότητες έχει όμως η Ρωσία να αξιώσει με επιτυχία το ρόλο του ηγεμόνα στην Αφρική; Μπορεί να ανταγωνιστεί ευθέως τις άλλες μεγάλες δυνάμεις;

Εδώ η κατάσταση αποδεικνύεται αρκετά πιο σύνθετη. Στην πραγματικότητα η παρουσία και η επιρροή στην Αφρική, ειδικότερα στην Υποσαχάρια, είναι περιορισμένη. Η περίφημη «επιστροφή» της είναι πολύ πιο μετριοπαθής απ' ό,τι λένε τα Μέσα Ενημέρωσης. Κατά δεύτερον, η γνώση που έχει και οι επαφές που διατηρεί στην Υποσαχάρια Αφρική είναι επίσης περιορισμένες⁷¹. Τρίτον, τυχόν εμπλοκή της στα τεκταινόμενα στην Αφρική με έμψυχο και άψυχο υλικό εγκυμονεί κινδύνους όπως αντίστοιχα στο παρελθόν με την Σοβιετική παρουσία όπου κατέληξε να δαπανά πολλά με αντάλλαγμα λίγα οφέλη (Faleg & Secrieru, 2020, σσ. 6-7). Ακόμη και έτσι αμφισβητεί εμπράκτως τις κινήσεις της Ε.Ε θα λέγαμε.

Η πύκνωση των επαφών με τις αφρικανικές κυβερνήσεις οδήγησε σε μια μεγάλη Σύνοδο Κορυφής στο Σότσι της Μαύρης Θάλασσας με συνδιοργανωτή τον Πρόεδρο της Αιγύπτου Σίσι στις 23-24/10/2019. Συμμετείχαν 48 επικεφαλής κρατών και κυβερνήσεων καθώς και εκπρόσωποι περιφερειακών αφρικανικών οργανισμών⁷²

Κεφάλαιο 6

Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο & η Παγκόσμια Τράπεζα στην Αφρική

Οι σχέσεις Δ.Ν.Τ και Παγκόσμιας Τράπεζας με την Αφρική, σηματοδότησαν επίσημα και ανενδοίαστα τη μετάβαση από ένα μοντέλο σοσιαλιστικής υφής, κεντρικά σχεδιασμένης οικονομίας και παναφρικανικού προσανατολισμού κράτους σε ένα υπό διάλυση υβρίδιο κράτους υπό αίρεση, προσανατολισμένο σε εξαγωγές πρώτων υλών και μόνο, και σε μόνιμη κρίση νομιμοποίησης έκτοτε. Όπως πολύ σωστά το περιέγραψε ο James Ferguson « Από τον

⁷¹ Τέτοιο παράδειγμα έχουμε στη Μοζαμβίκη όπου στήριξε με ύποπτα τεχνικά μέσα την επανεκλογή ενός Προέδρου και τελικά απέτυχε...

⁷² Αφρικανική Ένωση, η Νοτιο-Αφρικανική Κοινότητα Ανάπτυξης, Ένωση των Εθνών του Μαγκρέμπ κοκ

Αφρικανικό Σοσιαλισμό στον Επιστημονικό Καπιταλισμό...» (Ferguson, 1995). Πώς έλαβε χώρα αυτή η «εισβολή» των δύο θεσμών του Bretton Woods;

6 Α) Η Υπερχρέωση της Αφρικής και η Αλλαγή Σελίδας⁷³

Ι) Θέσεις πάνω στην Ανάπτυξη της Αφρικής

Με την ανεξαρτησία των πρώην αποικιών η Αφρική απόλαυσε δύο σχεδόν δεκαετίες συνεχούς ανάπτυξης⁷⁴ (1960-1980). Ειδικά στην Υποσαχάρια Αφρική έγιναν προσπάθειες να ανατραπεί η καθυστέρηση οικονομίας και κοινωνίας και να φτάσουν το γρηγορότερο δυνατόν το επίπεδο της αναπτυγμένης Δύσης (ή Βορρά κατά άλλους). Γρήγορα όμως οι προσδοκίες πολλών κινημάτων ανεξαρτησίας και των πρώτων κυβερνήσεων ανατρέπονται. Τα πετρελαϊκά σοκ του 1973 και 1979 επιφέρουν βαθιές ανατροπές στην κοινωνικο-οικονομική ζωή της Αφρικής με αυξήσεις στα κόστη μεταφοράς των προϊόντων και την καθίζηση στις τιμές των πρώτων υλών. Μεταξύ των ετών 1960-1970 12 χώρες από τις 45 είχαν αρνητικούς ρυθμούς μεγέθυνσης στην κατά κεφαλήν αγροτική παραγωγή. Όμως μεταξύ των ετών 1970-1976 πλέον 29 χώρες βίωναν πτώση της αγροτικής τους παραγωγής. Ταυτόχρονα αυξάνονται οι εισαγωγές τροφίμων από 1.9 δις \$ το 1973 στα 6 δις το 1980 για όλες τις μη πετρελαιοπαραγωγούς χώρες, ενώ το χρέος τους αυξάνεται από τα 9 δις \$ στα 49.6 δις μεταξύ 1970-1978. (Owusu, 2003, σσ. 1656-1657)

Το 1980 και ενόψει της βαθιάς ύφεσης την οποία βίωσαν οι περισσότερες χώρες, ο Οργανισμός Αφρικανικής Ενότητας διατυπώνει το περίφημο Σχέδιο Δράσης του Λάγκος που σκόπευε να θέσει τέρμα στην έντονη εξάρτηση της ηπείρου από την εξαγωγή πρώτων υλών μέσα από την ενίσχυση της εκβιομηχάνισης και τη στενότερη περιφερειακή συνεργασία. Να σημειωθεί επίσης ότι υπερασπιζόταν το έως τότε μοντέλο ανάπτυξης που βασιζόταν στον κεντρικό σχεδιασμό της οικονομίας, τη διατίμηση των βασικών προϊόντων και δη των αγροτικών και τον σημαντικό ρόλο του κράτους και των κρατικών επιχειρήσεων (Woods, 2008, σσ. 2-3) Το Σχέδιο αυτό ήταν ένα δριμύ κατηγορώ στις δυνάμεις της παλιάς Αποικιοκρατίας και στις σχέσεις εκμετάλλευσης που αυτές έφεραν και πρότασσε τον δρόμο της συλλογικά προσδιορισμένης *αυτοδύναμης ανάπτυξης*. Ενώ παράλληλα έθετε σαν στόχο την δημιουργία μέχρι το 2000 μιας Αφρικανικής Οικονομικής Κοινότητας που θα φρόντιζε για τις οικονομικές

⁷³ Έγινε σχετική αναφορά στο κεφάλαιο της Νεοαποικιοκρατίας σχετικά με την υπερχρέωση.

⁷⁴ Μεταξύ 1960 και 1980 το Α.Ε.Π της Υποσαχάριας Αφρικής αυξήθηκε κατά 36% (Ismi, 2004, σ. 11)

και κοινωνικές ανισότητες των χωρών, για τη διατροφική τους επάρκεια και για την ισότητα των φύλων. (Owusu, 2003, σ. 1657)

Η απάντηση ήρθε την επόμενη χρονιά με το περίφημο Berg Report και τίτλο «*Η Επιταχυνόμενη Ανάπτυξη στην Υποσαχάρια Αφρική*». Οι διαπιστώσεις αυτής της Έκθεσης (άρα και της Παγκόσμιας Τράπεζας) έρχονταν σε αντίθεση με το Σχέδιο Δράσης του Λάγκος. Εντόπιζε τις αδυναμίες της Υποσαχάριας Αφρικής σε ενδογενή αίτια όπως πολιτική αστάθεια, διαφθορά και κακοδιαχείριση των καθεστώτων. Προωθούσε ενεργά τη δραστική μείωση του ρόλου του κράτους, ενίσχυση των εξαγωγών και της οικονομίας της αγοράς ενώ δεν γίνονταν καμία νύξη για τις εισοδηματικές ανισότητες. Το «φάρμακο» που πρότεινε ήταν τα περίφημα Προγράμματα Διαρθρωτικής Προσαρμογής (SAP's). Ακολουθώντας πιστά τα προγράμματα αυτά οι τιμές των εξαγωγίμων πρώτων υλών θα διορθώνονταν αυτόματα (Owusu, 2003, σ. 1657)

Το Σχέδιο Δράσης του Λάγκος βρέθηκε αντιμέτωπο με δύο προκλήσεις: πρώτον το ότι οι πόροι που απαιτούνταν για την πραγματοποίησή του ήταν τεράστιοι για τα δεδομένα των οικονομιών τα Αφρικής σε μια εποχή που βρίσκονταν σε ύφεση και με μεγάλα χρέη. Δεύτερον, οι διεθνείς δωρητές και γενικότερα οι πλούσιες χώρες του Βορρά ήταν εξαιρετικά καχύποπτες και έως επιθετικές απέναντι σε τέτοια ρηξικέλευθα σχέδια. Οι εποχές άλλωστε είχαν αλλάξει και πλέον σκληρές μονεταριστικές κυβερνήσεις είχαν πάρει τον έλεγχο σε χώρες κλειδιά (Η.Π.Α, Βρετανία και Γερμανία) (Woods, 2008, σ. 3)

Γρήγορα οι αφρικανικές κυβερνήσεις εγκατέλειψαν τις διαμαρτυρίες τους (όχι πάντα με ειρηνικό τρόπο) καθώς τόσο τα κεφάλαια που επειγόντως τα είχαν ανάγκη όσο και η διεθνής βοήθεια θα δίνονταν μόνο με τους όρους και τις προϋποθέσεις των Προγραμμάτων του ΔΝΤ και της Παγκόσμιας Τράπεζας (Owusu, 2003, σ. 1658)

II) «Λύσεις» Διεθνών Θεσμών & Ανατροπές

Τα δύο Ιδρύματα, μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '60, είχαν ως πούμε «ξεπέσει» στην αντίληψη της mainstream πολιτικής στα κέντρα της Δύσης και γενικά δεν είχαν και την αποδοχή των πρόσφατα ανεξάρτητων χωρών.

Το μεν Δ.Ν.Τ, ασχολούνταν επισταμένα με τη νομισματική σταθερότητα και τη παροχή ρευστότητας σε έναν κόσμο σταθερών ισοτιμιών, ανάπτυξης και σταθερής απασχόλησης. Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '60 ήταν γνωστό για την τεχνική συνδρομή του στη μετατρεψιμότητα των Ευρωπαϊκών Νομισμάτων (1948-1957), για τη δανειοδότηση κυρίως Ευρωπαϊκών χωρών. Από το 1967 και έπειτα και με τις συνεχείς υποτιμήσεις των ευρωπαϊκών

νομισμάτων, το Δ.Ν.Τ έχασε τον έλεγχο. Με τα πετρελαϊκά σοκ του 1973 και 1979, το Δ.Ν.Τ στράφηκε προς την Αφρική και τον Τρίτο Κόσμο. (Ikejiaku, 2008, σ. 5) Θα πρέπει να σημειωθεί, ότι μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '70, το Δ.Ν.Τ δάνειζε με σχετικά ελαστικούς όρους, ενώ οι παρεμβάσεις του κάλυπταν το πεδίο των δημοσιονομικών και του ισοζυγίου πληρωμών. Από τα τέλη της δεκαετίας του '70, η ζήτηση για δάνεια του Δ.Ν.Τ εκτινάχθηκε θεαματικά. Από το 1975 μέχρι το 1983, προσέφυγαν 32 χώρες για βοήθεια στο Δ.Ν.Τ, με την Αφρική να είναι σε περίοπτη θέση. Τα μέτρα πλέον γίνονται εξαιρετικά αυστηρά: η κυβέρνηση μίας ενδιαφερόμενης χώρας, θα έπρεπε να συμφωνήσει σε ποσοτικούς και ποιοτικούς στόχους, που αφορούν κάθε πτυχή της οικονομίας: εμπόριο, υπηρεσίες, προϋπολογισμός, ασφαλιστικό σύστημα, εργασιακά κοκ, για περίοδο που ξεπερνούσε τα τρία έτη. Έτσι αν μία χώρα σε κάποιο σημείο της αιματηρής αυτής διαδικασίας, δεν επιτύγχανε κάποιο στόχο, η «βοήθεια» ακυρώνονταν άμεσα. (Wohlmuth, 1984, σσ. 226-229)

Όσο για τη Παγκόσμια Τράπεζα, εκεί μιλάμε για μετασχηματισμό ραγδαίο. Μεταξύ 1963 και 1968, η Τράπεζα δάνειζε υπανάπτυκτες χώρες, με στόχο την κατασκευή υποδομών, εκσυγχρονισμό της γεωργικής παραγωγής, της εκπαίδευσης και των κρατικών επιχειρήσεων, ενώ δανειοδοτούσε και projects έρευνας και εξόρυξης υδρογονανθράκων. (Hodd, 1987, σσ. 332-334) Με την ανάληψη της Προεδρίας της, από τον Robert McNamara, Υπουργό Άμυνας των κυβερνήσεων Kennedy και Johnson, η Τράπεζα γίνεται βασικό εργαλείο δανειοδότησης του αναπτυσσόμενου κόσμου. Στόχος του McNamara ήταν να ενσωματώσει τάχιστα τον αναπτυσσόμενο κόσμο στις αγορές των Η.Π.Α και της Δύσης και να εγκαταλείψουν άμεσα, τον κρατικό προστατευτισμό, την έμφαση στην συγκρότηση της εσωτερικής τους αγοράς και την περίφημη υποκατάσταση των εισαγωγών με μία ανάπτυξη βασισμένη στις εξαγωγές. Η Παγκόσμια Τράπεζα, αύξησε το δανεισμό της από 2.7 δις \$ ετησίως μέχρι το 1968, στα 12 δις ετησίως το 1981 που αποχώρησε ο McNamara (Ismi, 2004, σ. 9). Ακολούθως τα στελέχη της Τράπεζας, αυξήθηκαν από 1.600 το 1968, στα 5.700 το 1981⁷⁵. Η αναπτυξιακή πολιτική της Παγκόσμιας Τράπεζας, αλλάζει και αυτή (αν και όχι δραματικά). Επηρεασμένη από τις συζητήσεις για μια Νέα Διεθνή Οικονομική Τάξη, το 1973 ξεκινά τη στρατηγική κατά της φτώχειας. Ουσιαστικά, θα στηρίζονταν οι χώρες χαμηλού εισοδήματος, με έργα υποδομών και στήριξη της αγροτικής τους παραγωγής. Έμφαση δίνονταν στην ευημερία του μικροκαλλιεργητή

⁷⁵<https://www.worldbank.org/en/about/archives/history/past-presidents/robert-strange-mcnamara>
(htt52)

μέσα από ένα σύστημα εθνικών εγγυημένων τιμών. Ωστόσο η στρατηγική αυτή ανατρέπεται μετά το πετρελαϊκό σοκ του 1973-74. Οι εύπορες χώρες του Βορρά ήταν απρόθυμες να χορηγήσουν αναπτυξιακή βοήθεια άνευ όρων, με αποτέλεσμα ο ανταγωνισμός των αναπτυσσόμενων αγροτικών χωρών καταρρεύσει (λόγω και της αύξησης του κόστους μεταφοράς). Επομένως είδαμε αύξηση τόσο των εμπορικών όσο και των δημοσιονομικών ελλειμμάτων όσο και του χρέους. Με την έλευση στην Πρωθυπουργία της Margaret Thatcher, του Ronald Reagan στη Προεδρία των Η.Π.Α και του Helmut Kohl στη Καγκελαρία της Γερμανίας, το νέο πλαίσιο λειτουργίας των δύο θεσμών του Breton Woods ολοκληρώνεται. (Havnevik, Bryceson, Brigegard, Matondi, & Atakilte, 2007, σσ. 14-15) Πλέον αποφασίζεται σε επίπεδο χωρών ΟΟΣΑ να υπάρχει οργανωμένος «Συντονισμός της Βοήθειας» μεταξύ των χωρών-δωρητών (συνήθως μέλη του ΟΟΣΑ), της Υπηρεσίας Διεθνούς Ανάπτυξης του Ο.Η.Ε και του Δ.Ν.Τ.-Παγκόσμιας Τράπεζας έτσι ώστε να επιτευχθεί «*συνοχή, μεταξύ των πολιτικών βοήθειας των δωρητών και των προγραμμάτων (ενν. του Δ.Ν.Τ και της Παγκόσμιας Τράπεζας) και των χωρών παραληπτών της βοήθειας*» (Ο.Ε.Κ.Δ, 1983).

ΚΟΥΤΙ 1

Η ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟΥ ΤΑΜΕΙΟΥ

Στη βιβλιογραφία ενίοτε αναφέρεται η θεματική του πώς και από ποιους διοικείται το Δ.Ν.Τ (και κατ' επέκταση η Παγκόσμια Τράπεζα) για να εξηγήσουμε (εν μέρει) το γιατί η Αφρική και ο αναπτυσσόμενος Κόσμος δεν «ακούγεται» μέσα σε αυτούς τους Θεσμούς και όχι μόνο αυτό αλλά υποτάσσεται πολλές φορές εξαιρετικά εύκολα στους μηχανισμούς τους.

Γιατί λοιπόν μας ενδιαφέρει η διακυβέρνηση του Δ.Ν.Τ.;

Διότι απαντά στις εξής «προκλήσεις»: α) Ανταπόκριση σε μια περίοδο κρίσεως, β) Αποτελεσματικότητα και γ) Λογοδοσία. (Woods, 2008, σ. 2) Και τα τρία αυτά στοιχεία αφορούν άμεσα τις χώρες που δανείζονται από το ΔΝΤ και εφαρμόζουν τις γνωστές σε όλους

μεταρρυθμίσεις.

Δομή & Λειτουργία

Στο Διοικητικό Συμβούλιο του Δ.Ν.Τ εφαρμόζεται το σύστημα της διπλής ψήφου. Μία ψήφος βασική που δίνεται στο κάθε κράτος-μέλος του Οργανισμού και στην αρχή της ίδρυσής του ξεπερνούσαν το 10% των συνολικών ψήφων, σήμερα αποτελούν μόλις το 2.1%. (Woods, 2008, σσ. 2-3) Κάθε μέλος διαθέτει 250 βασικές ψήφους. Μία δεύτερη σειρά ψήφων (προστίθεται στις 250) σχετίζεται με το μέγεθος της συνεισφοράς (quotas) που έχει κάθε κράτος στο Μετοχικό Κεφάλαιο του Ταμείου. Η συνεισφορά των κρατών διαιρούνται στα Ειδικά Τραβηχτικά Δικαιώματα (SDR's). 100.000 SDR's ισοδυναμούν με 1 ψήφο. (Hodd, 1987, σσ. 331-332) Το βάρος των αποφάσεων στηρίζεται σχεδόν εξ' ολοκλήρου στη δεύτερη σειρά ψήφων που «ελέγχουν» το περίφημο Εκτελεστικό Συμβούλιο που παίρνει και τις αποφάσεις. Στο Εκτελεστικό Συμβούλιο δεν αντιπροσωπεύονται κατά κανόνα χώρες αλλά ομάδες χωρών (constituencies) που απλώς ασκούν επιρροή στους Εκτελεστικούς Διευθυντές του Δ.Ν.Τ που είναι και αυτοί που παίρνουν όλες τις σημαντικές αποφάσεις.

Αναθεώρηση του Καταστατικού του Δ.Ν.Τ απαιτεί συναίνεση του 85% των συνολικών ψήφων και του 60% των κρατών-μελών του Δ.Ν.Τ. Σήμερα οι χώρες του G-7 διαθέτουν το 40% των συνολικών ψήφων και χρειάζονται τη στήριξη ενός ακόμη Εκτελεστικού Διευθυντή για να περάσει μία απόφαση. (Woods, 2008, σ. 10) Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι οι υπανάπτυκτες χώρες θα χρειαστεί να προσπαθήσουν υπερβολικά προκειμένου να μπλοκάρουν μία απόφαση που τις βλάπτει ή να αλλάξουν το περιεχόμενο ενός προγράμματος.

Τα δύο πιο σημαντικά όργανα του Ταμείου, είναι ο Γενικός Διευθυντής (κατά παράδοση Ευρωπαίος) και το Εκτελεστικό Συμβούλιο, που διορίζει το Γενικό Διευθυντή. Τη δεκαετία του '80 το Εκτελεστικό Συμβούλιο αποτελούνταν από 22 Διευθυντές⁷⁶ εκ των οποίων 6 διορίζονταν απευθείας από τις κυβερνήσεις τους (Η.Π.Α, Γερμανία, Γαλλία, Ιαπωνία και Σαουδική Αραβία) και οι υπόλοιποι από ομάδες χωρών ανόμοιες μεταξύ τους (πχ Ισπανία και χώρες της Λατινικής Αμερικής). Οι αποφάσεις κατά κανόνα δεν περνούν με ψηφοφορία

⁷⁶ Σήμερα έχουμε 24, εκ των οποίων 7 διορίζονται απευθείας: ΗΠΑ, Κίνα, Ιαπωνία, Γερμανία, Γαλλία, Βρετανία και Σαουδική Αραβία <https://www.imf.org/external/np/sec/memdir/eds.aspx>

αλλά με consensus (συναίνεση). Πρακτικά το συντονισμό και τις αποφάσεις τις έπαιρναν 10 χώρες (Group of 10)⁷⁷ 5 με μόνιμη θέση στο Συμβούλιο και άλλες 5 πλούσιες (Καναδάς, Ολλανδία, Ελβετία, Σουηδία και Βέλγιο). Σε απάντηση στην Ομάδα των 10, εμφανίστηκε η Ομάδα των 24, με 8 μέλη από κάθε ήπειρο, με ελάχιστη όμως επιρροή. (Schoenholtz, 1987, σσ. 403-406)

Πίνακας 6.1: Κλειδές και Ψήφοι στο Δ.Ν.Τ-1984⁷⁸

ΟΜΑΔΕΣ ΧΩΡΩΝ	SDR's (εκ.)	ΨΗΦΟΙ	%ΨΗΦΩΝ
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΕΣ (18 ΧΩΡΕΣ)	62,240	626.900	67.5
ΑΦΡΙΚΗ(43 ΧΩΡΕΣ)	3,734	48.090	5.2
ΛΟΙΠΕΣ LDC's (80 ΧΩΡΕΣ)	23,267	252.670	27.3

Αλλά και σε επίπεδο στελεχιακού δυναμικού τα πράγματα δεν ήταν καλύτερα. Από τα 1.500 στελέχη που είχε το ΔΝΤ τη δεκαετία του '80, η μεγάλη πλειοψηφία ήταν Βρετανοί και Αμερικανοί με κοινά σημεία αναφοράς τα Αγγλοσαξωνικά εκπαιδευτικά ιδρύματα, κατείχαν μάλιστα και τα σημαντικότερα πόστα, ενώ μόλις ένα 30% προέρχονταν από τον Αναπτυσσόμενο Νότο και κατείχαν θέσεις μικρότερης ευθύνης (Sampson, 1981, σ. 296). Αλλά και η εμπειρία που μπορεί να αποκτήσουν στελέχη σε διάφορες χώρες, στερείται βάθους, πρώτον γιατί οι επαφές τους περιορίζονται στους κυβερνητικούς παράγοντες και τους γραφειοκράτες του εκάστοτε κρατικού μηχανισμού και δεύτερον γιατί μόλις κάποιο στέλεχος αποκτήσει εικόνα μίας χώρας, μπορεί γρήγορα να αλλάξει πόστο σε άλλη χώρα. Ακολούθως οι αναφορές τους δεν περιέχουν βιβλιογραφία συχνά, ενώ οι πηγές τους περιορίζονται σε δεδομένα που αποστέλλουν οι υπηρεσίες χωρών με αμφίβολο καθεστώς διαφάνειας και εφαρμόζονται τα δόγματα της οικονομίας του ΔΝΤ αποκλειστικά χωρίς άλλες αναλύσεις και διαβάσματα. (Schoenholtz, 1987, σ. 430)

Υπό αυτές τις συνθήκες είναι ένα μεγάλο θέμα, το κατά πόσον μπορεί να μεταρρυθμιστεί το ΔΝΤ (αλλά και η Παγκόσμια Τράπεζα) και να μετασχηματιστεί έτσι ώστε

⁷⁷ κάτι που σήμερα άλλαξε εν μέρει με τη παρουσία της Κίνας.

⁷⁸ (Hodd, 1987)

να βρίσκεται κοντά στις ανάγκες των χωρών του Νότου. Με αυτούς τους συσχετισμούς πάντως είναι από εξαιρετικά δύσκολο έως αδύνατο να αλλάξει στάση το ΔΝΤ απέναντι στον υπανάπτυκτο Νότο και δη την Αφρική και η Αφρική αποκλείεται να καταφέρει να έχει τη συνδρομή που της χρειάζεται...

6 Β) Η Αφρική υπό το Δ.Ν.Τ & την Παγκόσμια Τράπεζα(1980-2010)

Με το πέρας της δεκαετίας του '70 η στρατηγική των δύο θεσμών του Breton Woods συστηματοποιείται. Η Παγκόσμια Τράπεζα εγκαινιάζει τα περίφημα *Δάνεια Διαρθρωτικής Προσαρμογής* (SAL's- Structural Adjustment Loans) που δίνονταν σε χώρες με σκοπό όχι απλώς να αναπτυχθούν σε επίπεδο υποδομών, αυτό ίσχυε τυπικά μόνο, αλλά με αφορμή αυτό να μετασχηματίσουν την οικονομία τους θεσμικά και δομικά. Έτσι μία χώρα μπορούσε να δανειστεί για να κατασκευάσει ένα έργο, π.χ. περίπτωση του Σουδάν, όμως οι όροι που συνόδευαν το δάνειο επεκτείνονταν σε κάθε τομέα της οικονομίας και της δημόσιας διοίκησης και θεμελιώδης προϋπόθεση για να δανειοδοτήσει η Παγκόσμια Τράπεζα ήταν να έχει μπει η χώρα σε πρόγραμμα αντίστοιχα του ΔΝΤ. Η διάρκεια των προγραμμάτων δανεισμού ήταν συνήθως μεταξύ 5-7 ετών και στη πράξη λίγες χώρες μπόρεσαν να τα πάρουν (Wohlmuth, 1984, σ. 229). Μέχρι το 1984 είχαν προσφύγει στο δανεισμό 19 χώρες της Αφρικής (Hodd, 1987, σ. 334)

Όσο για το ΔΝΤ ενδιαφερόταν κυρίως για το ισοζύγιο πληρωμών. Θα βελτιώνονταν μέσα από την ενθάρρυνση των ιδιωτικών επενδύσεων και της ιδιωτικής κατανάλωσης. Ωστόσο για το ΔΝΤ ούτε αυτό αρκούσε και μάλιστα ήταν δευτερεύον. Η σωστή «συνταγή» ήταν η ακόλουθη: μείωση της οικονομικής δραστηριότητας εντός μίας χώρας αυτό με τη σειρά του φέρνει μείωση στις εισαγωγές. Ταυτόχρονα απαιτείται υποτίμηση του νομίσματος ώστε να αυξηθούν οι εξαγωγές. Για να γίνουν και τα δύο απαιτείται δρακόντεια λιτότητα στους κρατικούς (και κατ' επέκταση στους ιδιωτικούς προϋπολογισμούς) και μακροχρόνιες περικοπές.

Όμως τα μεν εξαγώγιμα αγαθά της Αφρικής (κυρίως πρώτες ύλες-μεταλλεύματα και αγροτικά προϊόντα) χρειάζονται απαραιτήτως επενδύσεις μακροχρόνιου χαρακτήρα (κάτι που το ΔΝΤ δεν διασφαλίζει) και υψηλότερες εγχώριες τιμές προκειμένου να δοθούν κίνητρα παραγωγής. Ακολούθως πολλά εισαγόμενα προϊόντα όπως εξαρτήματα ή μηχανολογικός εξοπλισμός ακριβαίνουν λόγω της υποτίμησης. Το αποτέλεσμα είναι μάλλον καταστροφικό (Hodd, 1987, σ. 335). Καταστροφικός όμως είναι και ο ίδιος ο δανεισμός του ΔΝΤ. Το 1978 το ΔΝΤ υπέγραψε 2 δανειακές συμβάσεις με αφρικανικές χώρες, το 1979 με 9, το 1980 με 12 και το 1981 με 21! Ωστόσο στα 1981-1982 το ΔΝΤ κατάφερε να εισπράξει πολλά περισσότερα από αυτά που δάνεισε το 1978-1979. Έκτοτε δημιουργήθηκε μία καθαρή εισροή κεφαλαίων από την Υποσαχάρια Αφρική προς το ΔΝΤ βγαίνοντας έτσι κερδισμένο (Helleiner, 1983, σσ. 21-22) σε μια εποχή που η Υποσαχάρια Αφρική ειδικά περνούσε μία βαθύτατη ύφεση.

Υπήρχαν εναλλακτικές στην εφαρμοζόμενη πολιτική; Πέρα από το Σχέδιο Δράσης του Λάγκος που προκάλεσε αντιδράσεις στους κύκλους των πιστωτών, το Κέντρο Έρευνας Διεθνούς Ανάπτυξης του Καναδά πρόσφερε λύσεις που δεν συμβάδιζαν με τα ειωθότα των αγορών. Ειδικότερα σε προτάσεις του προς την κυβέρνηση της Ουγκάντας το 1986 πρότεινε έναν εύλογο και ρεαλιστικό έλεγχο δαπανών με ταυτόχρονη ενίσχυση κρίσιμων τομέων της οικονομίας που εγγυούνταν την κοινωνική συνοχή (Υγεία και Παιδεία) περιορισμό των Υπουργείων και στοχευμένη αύξηση φόρων και τελών (The Uganda Economic Study Team, 1986, σσ. 8-11). Όμως οι τιμές των πρώτων υλών καθορίζονταν από τις ισχυρές βιομηχανικές χώρες, το χρέος ανήκε σε αυτές ενώ όποιες προτάσεις γίνονταν για την σταδιακή ενίσχυση του δευτερογενούς τομέα (μεταποίηση) προσέκρουαν στα εμπόδια που όρθωναν οι χώρες του αναπτυγμένου Βορρά μέσω των δασμών και των επιδοτήσεων στα δικά τους προϊόντα (Woods, 2008, σ. 5). Οι πλούσιες χώρες επέβαλλαν τα διπλάσια εμπόδια στην πρόσβαση των μεταποιημένων προϊόντων των αναπτυσσόμενων χωρών σε σχέση με τις αναμεταξύ τους δόσοληψίες (UNCTAD, 1988).

Ποιο ήταν τελικά το κόστος δύο δεκαετιών «Προσαρμογής» της Αφρικής; Μεταξύ του 1980 και του 2000, το ΑΕΠ της Υποσαχάριας Αφρικής μειώθηκε κατά 15%, ενώ το 2003 350 εκ άνθρωποι βρίσκονταν κάτω από το όριο της φτώχειας, μια αύξηση 70% σε σχέση με το 1994. Το 1960 το κατά κεφαλήν ΑΕΠ ήταν περίπου το 1/9 των χωρών του ΟΟΣΑ, ενώ μέχρι το 1998 μειώθηκε στο 1/18. Ακολούθως το προσδόκιμο ζωής μειώθηκε κατά 15 χρόνια (μεταξύ των ετών 1980-2000) ενώ η «επιτυχία» των προγραμμάτων προσαρμογής οδήγησε στη μεταφορά

229 δις \$ προς τις πιστώτριες χώρες, 5 φορές το συνολικό χρέος εν έτει 1980 (Ismi, 2004, σσ. 11-12)

ΚΟΥΤΙ 2

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΔΙΑΦΘΡΩΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ ΣΤΗΝ ΥΓΕΙΑ

Μία παράμετρος που δεν έχει επαρκώς αναλυθεί στα πλαίσια των αναλύσεων επί των επιπτώσεων των μέτρων λιτότητας του ΔΝΤ και της Παγκόσμιας Τράπεζας είναι αυτής της Υγείας και Υγιεινής του πληθυσμού χωρών της Υποσαχάριας Αφρικής. Η εν λόγω θεματική αποκτά ευρύτερο ενδιαφέρον στο πλαίσιο της παρούσας πανδημίας του κορονοϊού όπου έχει φέρει στα όριά τους τις δομές υγείας του αναπτυσσόμενου Βορρά με πολλά θύματα μέχρι στιγμής. Τι ανατροπές επέφερε η λιτότητα στις χώρες αυτές;

Τα στοιχεία που θα παραθέσουμε τα αντλούμε από το άρθρο της Rene Loewenson στο *International Journal of Health Services* εν έτει 1993.

Α) Επιπτώσεις στην Υγεία κι την Περίθαλψη

Η εφαρμογή Μέτρων Διαθρωτικής Προσαρμογής σε πλέον των 40 χωρών (μέχρι το 1993) αρχικά προκάλεσε επανεμφάνιση ασθενειών που την αμέσως προηγούμενη περίοδο είχαν εξαφανισθεί όπως ο κίτρινος πυρετός και η αφρικανική τρυπανοσωμίαση ενώ κατά περιόδους το AIDS ξέφυγε από κάθε έλεγχο. Η βρεφική θνησιμότητα αυξήθηκε κατά 4-54% σε 7 χώρες μεταξύ των ετών 1980-1985⁷⁹ ενώ η παιδική θνησιμότητα έως την ηλικία των 5 ετών σημείωσε αύξηση της τάξης του 3,1-90,3% στις ίδιες χώρες την ίδια περίοδο.

Πριν όμως υποβαθμιστεί η υγεία του αφρικανικού πληθυσμού προηγήθηκαν μέτρα σοκ κατά της δημόσιας περίθαλψης. Σε όλες τις χώρες που εφαρμόζονταν πρόγραμμα της Παγκόσμιας Τράπεζας, επιβλήθηκε τέλος εισαγωγής στα νοσοκομεία, στην ουσία ο ασθενής πλήρωνε για την επίσκεψη στον γιατρό όπως και για κάθε άλλη επέμβαση ή συνταγογράφηση. Στην περίπτωση της Γκάνας επιβλήθηκαν πρώτα για εισαγωγή στους θαλάμους των νοσοκομείων, ακολούθως για επισκέψεις σε πολυκλινικές και αργότερα για συνταγογράφηση φαρμάκων. Μόνο το 1985 οι αυξήσεις στις χρεώσεις νοσοκομείων έφτασαν το 800-1000% (!) με αποτέλεσμα οι ασθενείς να αποφεύγουν τις αναγκαίες επισκέψεις. Στο Μαπούτο της Μοζαμβίκης η επιβολή χρέωσης για τη «χρήση» του νοσοκομείου οδήγησε σε μείωση των

⁷⁹ Αιθιοπία, Μάλι, Μαδαγασκάρη, Ουγκάντα, Τανζανία, Σομαλία και Κένυα.

επισκέψεων και εισαγωγών κατά 24% μεταξύ του 1986 και 1987, ενώ ο κρατικός προϋπολογισμός προέβλεπε μόλις το 1.6% του ΑΕΠ για δαπάνες υγείας. Η μείωση του υγειονομικού προσωπικού υπήρξε κατά κανόνα σαρωτική. Στη Γκάνα από τους 1700 γιατρούς που εργάζονταν το 1982 απέμειναν μόλις 667 το 1987-οι υπόλοιποι μετανάστευσαν στη Νιγηρία και τη Σαουδική Αραβία. Οι κατά κεφαλήν δαπάνες για την Υγεία μειώθηκαν κατά 23% την ίδια περίοδο. Νοσοκόμοι και γιατροί του δημόσιου τομέα ενθαρρύνονταν να εργάζονται για διεθνείς ανθρωπιστικές ΜΚΟ ή για άλλους ιδιώτες προκειμένου να συμπληρώσουν το εισόδημά τους. Όσοι εργάζονταν και για ΜΚΟ τίθεντο αυτομάτως υπό τον έλεγχο δωρητών των παραπάνω οργανισμών οι οποίοι χάρασσαν το δικό τους πλάνο χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τις ανάγκες του λαού. Με τον πιο πανηγυρικό τρόπο η υγεία από δικαίωμα και κατάκτηση των λαών, μετατράπηκε σε εμπόρευμα.

Β) Υγεία και Επισιτιστική Ασφάλεια

Κρίσιμη παράμετρος της υγείας ενός πληθυσμού είναι η διατροφή του. Με τις κατευθυντήριες της Παγκόσμιας Τράπεζας η διατίμηση των βασικών προϊόντων και δη των σιτηρών καταργήθηκε οι αυξήσεις στις τιμές της τάξης του 142% ελάχιστα ωφέλησαν τους αγρότες παραγωγούς της Ζάμπια που έχοντας να αντιμετωπίσουν τα (κατά πολύ) αυξημένα λειτουργικά κόστη (αφού καταργήθηκαν και οι επιδοτήσεις) κέρδισαν τελικά μόλις 6%. Τα κάθε λογής κίνητρα που έδιναν κυβερνήσεις και τράπεζες απευθύνονταν μόνο στους εύπορους αγρότες.

Οι μεγάλες αυξήσεις στις τιμές εξαντλούσαν το εισόδημα των νοικοκυριών. Στη Μοζαμβίκη με την κατάργηση των επιδοτήσεων οι τιμές αυξήθηκαν κατά 400-600%. Ένα κιλό τομάτες κόστιζε το 5% ενός μηνιαίου μισθού υπαλλήλου το 1989. Στη Γκάνα μετά τις αυξήσεις στις τιμές ο μέσος μισθός κάλυπτε μόλις το 30% των αναγκών σε τροφή. Η λύση που δόθηκε σε κάποιες χώρες ήταν να καλύπτεται μέρος των αναγκών με κουπόνια σίτισης. Και αυτά όμως δεν βελτίωσαν την κατάσταση, απευθύνονταν σε περιορισμένο αριθμό νοικοκυριών με εισοδηματικά κριτήρια και για ορισμένα προϊόντα. Τους καταδίκασε επίσης σε μια κατάσταση διαρκούς επαιτείας. Η διαρκής εξαθλίωση και η αδυναμία εύρεσης επαρκούς τροφής ευθύνεται για τους μισούς και παραπάνω θανάτους των παιδιών στη Ζάμπια ηλικίας 1-4 ετών (Loewenson, 1993)

Γ) Μερικά ακόμη στοιχεία

Τη δεκαετία του '80 οι μειώσεις δαπανών υγείας στις 42 φτωχότερες χώρες της Αφρικής ανήλθαν στο 50% κατά μέσο όρο. Μέχρι τις αρχές της χιλιετίας 2000 εκ πολίτες δεν είχαν πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας. Η ήπειρος διέθετε στις αρχές της χιλιετίας το 12% του παγκόσμιου πληθυσμού, όμως εκεί εντοπίζονταν το 80% των θανάτων από AIDS και το 90% των θανάτων από ελονοσία. Το 2004 28 από τα 40 εκ φορέων του AIDS ζούσαν στην Υποσαχάρια Αφρική, ενώ 12 εκ ορφανά είχαν χάσει τους γονείς τους από AIDS. (Ismi, 2004, σ. 12)

Ακόμη χειρότερα όμως η αντιμετώπιση της Αφρικής από κύκλους της Παγκόσμιας Τράπεζας δεν σταματά στην υποβάθμιση της υγείας. Με πρότασή του το Δεκέμβριο του 1991 ο επικεφαλής οικονομολόγος της, Lawrence Summers προτείνει την απόθεση τοξικών αποβλήτων στις χώρες του Τρίτου Κόσμου και δη στην Αφρική που κατά την άποψή του έχει ρυπανθεί ελάχιστα, ειδικά εκείνες οι χώρες που είναι αραιοκατοικημένες. Οι αντιρρήσεις σε αυτήν την πρόταση βασίζονταν μόνο σε «ηθικούς λόγους» που θα στέκονταν εμπόδιο σε κάθε δράση της Τράπεζας για τη φιλελευθεροποίηση του εμπορίου (Ferguson, 1995, σ. 130)...

ΚΟΥΤΙ 3

Η ΣΧΕΣΗ ΤΟΥ Δ.Ν.Τ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΜΕ ΤΗ ΒΟΡΕΙΑ ΑΦΡΙΚΗ (1976-2004)

Έχοντας δώσει έμφαση και προσοχή στις επεμβάσεις του ΔΝΤ και της Παγκόσμιας Τράπεζας στην Υποσαχάρια Αφρική αξίζει να κάνουμε μία αναφορά στην Βόρεια Αφρική.

Ξεκινώντας με τις γενικές πληροφορίες να σημειώσουμε ότι η Βόρεια Αφρική εντάσσεται σε έναν ευρύτερο Άξονα χωρών που ξεκινούν από το Μαρόκο και καταλήγουν στο Ιράκ, επομένως η γεωπολιτική τους θέση, οι σχέσεις που αναπτύσσουν με τις παλιές Μητροπόλεις και με τους Οργανισμούς του Breton Woods διαφέρει αρκετά από τις σχέσεις των παραπάνω με την Υποσαχάρια Αφρική. Παρά τις ομοιότητες και την κοινή πορεία που είχαν με την υπόλοιπη Αφρική, οι χώρες του Μαγκρέμπ είχαν μια διαφορετική εξέλιξη.

Η θεωρούμενη ως χρυσή περίοδος των καθεστώτων των χωρών MENA⁸⁰ ήταν η δεκαετία του '70. Είτε ως πετρελαιοπαραγωγές χώρες είτε τοποθετημένες λόγω γεωγραφικής θέσης (βλ. Μαρόκο) απολαμβάνανε ρυθμούς ανάπτυξης του 6% ετησίως, οι Ακαθάριστες Αποταμιεύσεις έφταναν το 37% ενώ εγκαθιδρύονταν ένα συνεκτικό και ανθηρό κράτος πρόνοιας αν και πελατειακού χαρακτήρα. (Harrigan, Wang, & El-Said, 2006, σ. 253) Όμως μετά τη σταδιακή πτώση των τιμών του πετρελαίου μετά το 1981 οι χώρες της Βόρειας Αφρικής μπήκαν σε ύφεση, με υψηλό πληθωρισμό και διογκούμενο χρέος. Από τις χώρες που εξετάζουμε, μόνο η Τυνησία είχε κατορθώσει μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '80 να έχει μια οικονομία με υψηλό καταμερισμό εργασίας και αρκετά υψηλή εξειδίκευση. Οι υπόλοιπες χώρες βασίζονταν μόνο στα έσοδά τους από τις κρατικές επιχειρήσεις (πετρελαίου και φυσικού αερίου στην Αλγερία και του Σουέζ στην Αίγυπτο) (Harrigan & El-Said, 2010, σ. 2)

Μέχρι και την πτώση του Ανατολικού Μπλοκ τα καθεστώτα της Βόρειας Αφρικής θεωρούνταν από τη Δύση ως διεφθαρμένα και φίλα προσκείμενα στον εχθρικό ανατολικό συνασπισμό. Αυτή η στάση άλλαξε μετά την πτώση του Υπαρκτού Σοσιαλισμού και την ανάδειξη του πολιτικού Ισλάμ ως του νέου εχθρού για τα δυτικά συμφέροντα (Niva, 1998). Η Βόρεια Αφρική όντας ισλαμική απέκτησε ιδιαίτερη σημασία. Η περιοχή Μέσης Ανατολής-Βόρειας Αφρικής (MENA-Middle East North Africa) ήταν η δεύτερη περιφέρεια του αναπτυσσόμενου Κόσμου σε αναπτυξιακή βοήθεια και μεταξύ των ετών 1960-2001 είχε λάβει 329 δις \$. (Harrigan, Wang, & El-Said, 2006)

Αν εξαιρέσουμε τη σημερινή Λιβύη, στη Βόρεια Αφρική η δράση των δίδυμων οργανισμών του Breton Woods δεν είχε τις καταστροφικές συνέπειες που είχε στην Υποσαχάρια Αφρική. Υπό τη διαρκή απειλή του πολιτικού Ισλάμ, ενός μακροχρόνιου Εμφυλίου Πολέμου (Αλγερία) τα μέτρα που ακολούθησαν οι χώρες αυτές τις ενέταξαν στην παγκόσμια αγορά με σημαντικά ανταλλάγματα και προϋποθέσεις. Κουρέματα και αφέσεις χρέους από τη μια, ευλύγιστους όρους δανεισμού από την άλλη (Harrigan & El-Said, 2010). Για ποιο λόγο όμως;

Υποθέτουμε ότι είχε να κάνει με την φιλοδυτική στροφή των καθεστώτων αυτών, τη σύσφιξη των δεσμών τους με το Ισραήλ και τις ΗΠΑ, το γεγονός ότι λειτουργούν και ως φράχτης απέναντι στο χάος που επικρατεί στην Υποσαχάρια Αφρική, γειτνιάζουν με την Ευρώπη, ενώ επιτηρούν και τα δύο σπουδαιότερα περάσματα στον αναπτυγμένο Κόσμο: το

⁸⁰ Middle East-North Africa

Σουέζ και το Γιβραλτάρ. Είναι ένα παράδειγμα του πώς η γεωστρατηγικά σπουδαία θέση μιας περιφέρειας χωρών βελτιώνει τους όρους ένταξής τους στον παγκόσμιο ανταγωνισμό και τις προφυλάσσει από τη μοίρα άλλων χωρών όπως η Γκάνα ή το Ζαΐρ. Ταυτόχρονα οι χώρες αυτές είχαν δύο επιπλέον ποιοτικά στοιχεία: ισχυρό θεσμικό ρόλο των Ενόπλων Δυνάμεων που εγγυάτο τη συνοχή και την ενότητα της χώρας και ταυτόχρονα ένα ισχυρό αντίπαλο (φαινομενικά έστω) ισλαμικό κίνημα. Επομένως οι τεχνοκράτες της Ουάσιγκτον είχαν αντίπαλο...

Κεφάλαιο 7

Πολεμικές Επεμβάσεις

Όπως θα δούμε τα πολεμικά επεισόδια των τελευταίων δεκαετιών στην Αφρική ποτέ δεν είναι αποκλειστικά ενέργειες και επιδιώξεις μόνο των ισχυρών διεθνών δρώντων αλλά οφείλονται και στην θνησιγενή δομή πολλών αφρικανικών χωρών που γεννήθηκαν με σύνορα σχεδιασμένα εκ των προτέρων κατά τις επιθυμίες των Μεγάλων Δυνάμεων και κανένας περιφερειακός Οργανισμός δεν επιδίωξε να τα αναθεωρήσει. Όπως θα δούμε περιοχές που φιλοξενούσαν συμπαγείς φυλετικούς πληθυσμούς ακόμη και εθνικές συσσωματώσεις κατατμήστηκαν ανάλογα με τις περιστάσεις. Σήμερα, τα θέατρα του πολέμου αυξάνονται στην αφρικανική ήπειρο, αντανακλώντας μεγάλες γεωπολιτικές αντιθέσεις και πολλαπλότητα συμφερόντων.

7 Α) Λιβύη: Από την πτώση του Καντάφι στο διαμελισμό

Το κεφάλαιο της Λιβύης παρουσιάζει ενδιαφέρον για τους εξής δύο λόγους: α) την σταδιακή διεθνοποίηση του εμφυλίου πολέμου, τα τελευταία 5-6 χρόνια, με την εμπλοκή σχεδόν όλων των ισχυρών κρατών και β) με τη διασύνδεσή του με το άλλο μεγάλο πολεμικό μέτωπο αυτό του Σαχέλ.

Ι) Πτώση του Καντάφι: Συνέπεια της «Αραβικής Άνοιξης» ή σύμπτωση;

Ήταν 16 Φεβρουαρίου του 2011 όταν συγκεντρώθηκαν πλήθη διαμαρτυρομένων στην Τρίπολη και στη Βεγγάζη, δύο μήνες περίπου, μετά την επεισοδιακή αυτοπυρπόληση του πλανόδιου πωλητή Μπουαζίζ στην Τυνησία και την έναρξη της περιφέρειας «Αραβικής Άνοιξης» για να διαμαρτυρηθούν εις μνήμην των νεκρών που σφαγιάστηκαν από το καθεστώς Καντάφι το 1996, της Μαχόμενης Ισλαμικής Ομάδας⁸¹ Σύντομα ωστόσο η εξέλιξη εξέγερσης γίνεται αιματηρότατη με τους «διαδηλωτές» να επιτίθενται σε τρεις πόλεις και να χτυπούν με βαρύ οπλισμό αστυνομικά τμήματα και στρατώνες. (Μεϊσάν, 2014). Αίτημά τους η παραίτηση του Καντάφι.

Αυτό όταν το επίσημο αφήγημα ανέφερε πως οι δυνάμεις του καθεστώτος χτυπούσαν «αδιακρίτως» τους «μαχητές της ελευθερίας». Με αυτόν τον τρόπο ο Καντάφι «προκάλεσε» την αντίδραση της διεθνούς κοινότητας να απαντήσει με βομβαρδισμούς⁸², λίγες μέρες πριν οι δυνάμεις του Στρατού ανακαταλάβουν όλες τις πόλεις που είχαν καταληφθεί από τους αντάρτες. Με την απόφαση 1970/2011 το Συμβούλιο Ασφαλείας επέβαλλε ζώνη απαγόρευσης πτήσεων και προέτρεψε τα μέλη του να προβούν σε όλα τα απαραίτητα μέτρα προκειμένου να προστατευτούν οι πολίτες. Αυτό το γεγονός ήταν που άλλαξε τους συσχετισμούς και οι αντάρτες πέρασαν στην αντεπίθεση.

Έχουμε όμως σημαντικούς λόγους να αμφιβάλλουμε για την εγκυρότητα του παραπάνω αφηγήματος. Στην πραγματικότητα οι περίφημοι διαδηλωτές από την πρώτη μέρα των διαδηλώσεων επιτέθηκαν βίαια σε κυβερνητικές δυνάμεις και κτήρια. Οι κυβερνητικές δυνάμεις

⁸¹ Επρόκειτο για οργάνωση φονταμενταλιστικού Ισλάμ.

⁸² Εννοούμε το ΝΑΤΟ και τα Μόνιμα Μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ μαζί με ενδιαφερόμενους, όπως το Κατάρ.

από την άλλη αρχικά απάντησαν με μη θανατηφόρα μέσα καταστολής. Τις επόμενες μέρες οι διαδηλωτές όξυναν τις αντιδράσεις τους καταλαμβάνοντας κτήρια και καίγοντας τα, με το καθεστώς να ανταπαντά και αυτό ένοπλα επιλέγοντας ωστόσο να χτυπά αρχικά βίαιους διαδηλωτές και σπανιότατα γυναίκες παιδιά. (Kuperman, 2013, σσ. 107-110). Ενδεικτικά να αναφέρουμε, ότι σε Μέσα Ενημέρωσης της Γαλλίας αναφερόταν ο εξωπραγματικός αριθμός των 2000 θανάτων στις 21/02 μόνο στη Βεγγάζη, όταν η οργάνωση Human Rights Watch (HRW) ανέφερε τον αριθμό των 233 θανάτων σε όλη τη Λιβύη. (Human Rights Watch, 2011). Στην πόλη της Μισράτα, από τους 949 τραυματίες τις πρώτες 7 βδομάδες των συγκρούσεων μόλις 22 ήταν γυναίκες και 8 παιδιά, δηλαδή λιγότερο από το 3% των τραυματισμένων (Human Rights Watch, 2011). Μάλλον το καθεστώς ήταν αρκετά πιο προσεκτικό στις αντιδράσεις του και πολύ λιγότερο θανατηφόρο απ' όσο αφήνονταν να εννοηθεί.

Η ίδια η επέμβαση του NATO δεν περιορίστηκε στην αποτροπή των θανάτων των ανταρτών αλλά επεκτάθηκε και στο χτύπημα των δυνάμεων του Καντάφι που υποχωρούσαν. Ενεργητικά πλέον στήριζαν σε κάθε περίπτωση και με κάθε τρόπο τις δυνάμεις των ανταρτών, ενώ η αντιπολίτευση αρνούνταν κάθε πρόταση της κυβέρνησης για ανακωχή και συνομιλίες με θέμα τις εκλογές (Kuperman, 2013, σσ. 110-115).

Το θέμα θα είχε κριθεί μάλλον υπέρ του Καντάφι και των δυνάμεών του αν στις 19/03 δεν ξεκινούσαν οι βομβαρδισμοί. Η αντιπολίτευση δε επεδίωξε από την αρχή ακόμη την επέμβαση της διεθνούς κοινότητας με στόχο να εκδιωχθεί ο Καντάφι κάτι που οι κυβερνήσεις Βρετανίας και Γαλλίας το έπραξαν από τις αρχές Μαρτίου (Kuperman, 2013, σσ. 123-125). Ο στόχος επετεύχθη 8 μήνες μετά την έναρξη των επεισοδίων με την βάρβαρη δολοφονία του Καντάφι.

Οι εκτιμήσεις για τα θύματα ποικίλουν:

- Οι Αμερικανικές πηγές τα τοποθετούνε τα θύματα «γύρω στις 8.000» (O'Donnell & Vaïsse, 2011)
- Οι Λιβυκές πηγές τους τοποθετούν στους τουλάχιστον 30.000 νεκρούς και 50.000 τραυματίες (Kuperman, 2013, σ. 122)
- Ενώ άλλες πηγές εκτιμούν, ότι στο διάστημα Φεβρουαρίου 2011 και Φεβρουαρίου 2012 σκοτώθηκαν 21.490 πολίτες και ένοπλοι, τραυματίστηκαν 19.700, ενώ 435.000 εκτοπίστηκαν (Daw, El-Bouzedi, & Dau, 2015) Παράλληλα εκτιμάται ότι το ίδιο διάστημα εγκατέλειψαν την Λιβύη 2.3 εκατομμύρια μετανάστες από γειτονικές χώρες.

ΚΟΥΤΙ 1

ΟΙ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΛΙΒΥΗΣ

A) Οθωμανική & Ιταλική Λιβύη

Στην πραγματικότητα η Λιβύη σαν χώρα ήταν πάντοτε διαιρεμένη. Ανάμεσα στη δυτική Λιβύη (από τη Σύρτη ως την Τρίπολη) γνωστή ως Τριπολιτανία και την Ανατολική Λιβύη, γνωστή ως Κυρηναϊκή. Στην Ανατολή κυβερνούσε το τάγμα των Σανούσι⁸³, που ευνοήθηκε δεόντως από τους Οθωμανούς και ήταν γνωστό για τον πλούτο του. Οι Σανούσι στήριζαν τους Οθωμανούς σε όλα τα μέτωπα ακόμη και στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και εναντιώθηκαν στην αποικιοποίηση που έφερε η Ιταλία (Anderson, 1984, σσ. 339-345). Στα δυτικά της χώρας και στην Τρίπολη κυριαρχούσε μια φιλελεύθερων ηθών πρώιμη αστική τάξη από εμπόρους και λογίους που όμως σε αντίθεση με την Αίγυπτο και την Αλγερία δεν εκπορευόταν από τα αντίστοιχα Μητροπολιτικά κέντρα, αλλά ήταν ενδογενής με διασυνδέσεις με την Πόλη περισσότερο παρά με την Ευρώπη (Anderson, 1984, σ. 325). Ενώ η Ανατολική Λιβύη βρίσκονταν σε καθυστέρηση όπου κυριαρχούσε περισσότερο το θρησκευτικό στοιχείο. Η οικονομία της Λιβύης παραδοσιακά βασιζόταν στα έσοδα των Βερβέρων κουρσάρων και πειρατών, ενώ μέχρι και τα μέσα του 19^{ου} αιώνα διεξάγονταν κανονικά και εμπόριο σκλάβων. Ο πληθυσμός της χώρας βρίσκονταν κυρίως στην έρημο και μόνο με τις έντονες (μεταρρυθμιστικές) προσπάθειες των Οθωμανών διοικητών και του τάγματος των Σανούσι ξεκίνησε η αστικοποίηση και η ίδρυση σχολείων. (Anderson, 1984)

Η κατάληψη της χώρας από τους Ιταλούς το 1911, συνοδεύτηκε από έναν εξαντλητικό κατακτητικό πόλεμο εννιά ετών μέχρι να κατασταλεί η αντίσταση των φυλάρχων της Ανατολής και μετατράπηκε σε Ιταλική αποικία. Στις αρχές του 1920 περίπου οι μισοί κάτοικοι της Κυρηναϊκής είχαν είτε εξοντωθεί είτε εξοριστεί. Όμως για κάποιο διάστημα συνεχίστηκε η διοίκηση από το Τάγμα των Σανούσι, ένα υβρίδιο παράλληλης διακυβέρνησης, Ιταλικών στρατευμάτων και λιβυκών «αρχών» (Paoletti, 2011, σ. 314) Οι Ιταλοί αναπαρήγαγαν τη διαίρεση της χώρας διοικητικά (αρχικά ήταν δύο επιμέρους αποικίες) και κατά κάποιον τρόπο

⁸³ Τάγμα Σουφιστών που ιδρύθηκε το 1837 και είχε έντονη παρουσία σε Σουδάν και Λιβύη έως και σήμερα.

ενίσχυσαν τις αντιθέσεις Ανατολής-Δύσης.

Β) Πρώτη περίοδος Ανεξαρτησίας

Η Ιταλική κατοχή συνεχίστηκε μέχρι το 1949, με ένα σύντομο διάλειμμα από το 1942-1945, οπότε και με ευθύνη του ΟΗΕ «δόθηκε» ανεξαρτησία στην πρώην ιταλική αποικία με αρχιτέκτονες τους Bevin⁸⁴ και Sforza. Ορίστηκε Βασιλιάς ο Ιντρίς⁸⁵, επικεφαλής του Τάγματος των Σανούσι, ενώ κύρια χαρακτηριστικά της τότε Λιβύης ήταν τρία: α) η πλήρης απουσία κοινωνίας των πολιτών, β) η φυλετική διάθρωση του πληθυσμού και η αμιγώς πετρελαϊκή οικονομία (Paoletti, 2011, σ. 315)

Η καθυστέρηση της Λιβύης ήταν συντριπτική. Το κατά κεφαλήν Α.Ε.Π ήταν 25\$ ετησίως, πτυχίο πανεπιστημίου είχαν μόνο 7-14 άτομα σε όλη τη χώρα (!) ενώ ο αναλφαβητισμός έφτανε το 90%. Σε αντάλλαγμα για το διορισμό του ως Βασιλιά⁸⁶, ο Ιντρίς παραχώρησε βάσεις στους Βρετανούς και στους Αμερικανούς. Κράτος επίσημο με δομές και γραφειοκρατία δεν υπήρχε ενώ οι υπήκοοι του Βασιλείου ήταν πιστοί στις επιμέρους περιφέρειες του Βασιλείου και όχι στη Λιβύη σαν σύνολο.⁸⁷ Παράλληλα οι περιφερειακές διοικήσεις της Λιβύης απολάμβαναν προνομίων και μεγάλων προϋπολογισμών τη στιγμή που η κεντρική διοίκηση δεν είχε ούτε κονδύλια ούτε προσωπικό. Η εσωτερική πολιτική ζωή οριζόνταν από τις κατά τόπους φατρίες με τη συμμετοχή του Βασιλιά, ενώ η εξωτερική πολιτική της χώρας ήταν υπόθεση των Μεγάλων Δυνάμεων με τοποτηρητή τον Βασιλιά. Η ανακάλυψη του πετρελαίου το 1959, απλώς όξυνε τις αντιθέσεις, την διαφθορά και τις ανισότητες. Μέσα σε μια δεκαετία το κατά κεφαλήν εισόδημα έφτανε τα 1500\$ ωστόσο προνόμια δίνονταν στην γενέτειρα του Βασιλιά την Κυρηναϊκή. Η αντιπολίτευση στον Βασιλιά υπήρξε ετερόκλητη. Ένα μέρος του κλήρου είχε απηυδήσει από τη διαφθορά και την ιδιαίτερη ερμηνεία του Ισλάμ από τους Σανούσι. Η νεολαία και ένα μέρος της διανοήσης θαύμαζε τον Νάσσερ και τον Αραβικό εθνικισμό, ενώ ο πατριωτικός χώρος αντιτάσσονταν στον Βασιλιά επειδή συμβόλιζε τους επιμέρους τοπικισμούς. Στις 01/09/1969 ο νεαρός συνταγματάρχης Μουαμάρ Καντάφι ανατρέπει τον Ιντρίς και διεφθαρμένο καθεστώς του. (Anderson, 1986, σσ. 67-70)

⁸⁴ Υπουργός Εξωτερικών της Βρετανίας

⁸⁵ Από το 1951

⁸⁶ Ο Ιντρίς υπήρξε παλιός γνώριμος των Βρετανών. Έζησε εξόριστος στο Κάιρο από το 1922 όπου αν και εχθρός των Βρετανών στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο-διεξάγοντας ανταρτοπόλεμο, ακολούθως οι σχέσεις του ήταν εγκάρδιες...

⁸⁷ Τρεις ήταν οι πιο γνωστές περιφέρειες: η Τριπολιτανία, η Κυρηναϊκή και η Φαζζάν (στο Νότο).

Γ) Κανταφική Περίοδος 1969-2011

Το νέο καθεστώς όφειλε να ικανοποιήσει τις προσδοκίες των μαζών. Ενότητα της χώρας και αλληλεγγύη με τον Παλαιστινιακό Αγών πάνω από τοπικιστικές διαιρέσεις και ξένες εξαρτήσεις. Κλείσιμο των ξένων βάσεων, πάταξη της ενδημικής διαφθοράς και αναδιανομή του πλούτου. Παράλληλα η στάση του Καντάφι με το Ισλάμ υπήρξε πρωτότυπη για τα δεδομένα του κοσμικού αραβικού εθνικισμού. Τα πρώτα χρόνια μέχρι και την έκδοση του Πράσινου Βιβλίου του, επανέφερε κανόνες ισλαμικού δικαίου και επέβαλε την αυστηρή ηθική που ζητούσε ο κλήρος, απαγορεύοντας τη νυχτερινή διασκέδαση και την ελεύθερη πώληση αλκοόλ. Από το 1975 όμως και έπειτα, με την επινόηση της «Τρίτης Διεθνούς Θεωρίας» ο Καντάφι απέρριψε οριστικά την παραδοσιακή ερμηνεία του Ισλάμ, ζητώντας από τις μάζες να «καταλάβουν τα τζαμιά», ενώ προώθησε έντονα την εκκοσμίκευση, τον διεθνισμό και την παγκόσμια αντιμπεριαλιστική πάλη. Ωστόσο τα αποτελέσματα αυτής της στροφής παρέμεναν αμφίβολα. Δεν φάνηκε να σφυρηλατείται η αναγκαία εθνική ταυτότητα και ενότητα της χώρας, ενώ οι θρησκευτικές ακροβασίες του συνταγματάρχη μάλλον άφησαν αδιάφορη τη μεγάλη πλειοψηφία (Anderson, 1986, σσ. 70-71) Ο Καντάφι φέρεται να ανέβαλλε την όλη συζήτηση για την εθνική ταυτότητα της Λιβύης χωρίς να καταφέρει να δώσει ικανοποιητικές απαντήσεις.

Στο πεδίο των μεταρρυθμίσεων ο Καντάφι πέτυχε τα εξής σημαντικά:

- ✓ Δραστική μείωση του αναλφαριθτισμού. Από τα επίπεδα του 90% της δεκαετίας του '60 στο σχεδόν 14% το 2004, πρακτικά οι νεαρές ηλικίες ήξεραν γραφή και ανάγνωση στις αρχές της Χιλιετίας⁸⁸. Παράλληλα στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση εγγράφονταν το 97% των αγοριών και των κοριτσιών. Ενώ συνέχιζε στην Ανώτατη Εκπαίδευση (δωρεάν) πάνω από το 50% του σχολικού πληθυσμού.
- ✓ Προσδόκιμο ζωής στα 73 έτη, υψηλό για τα δεδομένα της Αφρικής.
- ✓ Κατά κεφαλήν ΑΕΠ στα 15.803 \$ (στοιχεία 2009) το υψηλότερο στην Αφρικανική ήπειρο.
- ✓ Η βρεφική θνησιμότητα έπεσε μεταξύ του 1980 και του 2009 από 70 ανά 1000 γεννήσεις στα 19.
- ✓ Η καθημερινή πρόσληψη θερμίδων φτάνει τις 3.144 ποσό ρεκόρ για την Αφρική.
- ✓ Εντελώς δωρεάν πρόσβαση σε Υγεία και Παιδεία.
- ✓ Ενισχυμένα δικαιώματα στις γυναίκες. Ήταν η μόνη χώρα της Αφρικής που αύξησε κατά

⁸⁸ <http://uis.unesco.org/en/country/ly> (UNESCO)

12% την εγγραφή των κοριτσιών σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης και στη Δευτεροβάθμια και Τριτοβάθμια ξεπερνούσαν τους άρρενες κατά 10%

- ✓ Έλεγχος και διατίμηση των βασικών ειδών διατροφής. Οι Λίβυοι απολάμβαναν σταθερές τιμές μέχρι το 2011 όταν σε όλες τις αφρικανικές χώρες οι τιμές είχαν ανέβει δραματικά. (Chossudovsky, 2011)

Στον αντίποδα αυτών των επιτευγμάτων, έχουμε να παρατηρήσουμε ότι το μοντέλο της Λιβύης δεν ήταν βιώσιμο μακροπρόθεσμα. Το 2005 το ποσοστό απασχόλησης στο Δημόσιο Τομέα έφτανε το θηριώδες 75% του εργατικού δυναμικού, ενώ η εξάρτηση από τους υδρογονάνθρακες ήταν ολοκληρωτική: 95% των εξαγωγών της Λιβύης ήταν πετρέλαιο και 70-80% των εσόδων του κρατικού προϋπολογισμού προέρχονταν από το πετρέλαιο. Οι ιδιωτικές επενδύσεις έφταναν μόλις στο 2% του ΑΕΠ, ενώ μεγάλου μεγέθους (ιδιωτικές) επιχειρήσεις πέρα από τον τομέα της εξόρυξης υδρογονανθράκων απλώς δεν υπήρχαν. Οι λιβυκές αρχές προσδοκούσαν το 2003 εναγωνίως επενδύσεις της τάξης των 30 δις δολαρίων μέχρι το 2010, καθώς τα υπάρχοντα αποθέματα πετρελαίου εξαντλούνταν με ρυθμούς 7-8% ετησίως (John, 2008, σσ. 80-88) Στον αντίποδα ενός ΑΕΠ 76 δις \$ η χώρα διέθετε αποθεματικά ύψους 125 δις \$ σε τράπεζες του εξωτερικού.

Η χώρα επίσης αντιμετώπιζε μία δυσκίνητη γραφειοκρατία, ίδιον του καθεστώτος. Παρά τις αιτιάσεις του Καντάφι για τα ελλείμματα της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, η άσκηση της εξουσίας στη Λιβύη γίνονταν μέσα από έναν στενό κύκλο συμβούλων και συγγενών του δικτάτορα, ενώ πλάι στις Λαϊκές Επιτροπές, ορθώνονταν ένα πλήθος από γραφειοκρατικά στρώματα και κρατικές επιτροπές συμβουλευτικού χαρακτήρα που στόχο είχαν την αποδυνάμωση άλλων θεσμών και της λαϊκής συμμετοχής, έτσι ώστε το καθεστώς απερίσκεπτα να συνεχίσει να εξουσιάζει. (Paoletti, 2011, σ. 318) Το στοίχημα του καθεστώτος για τον τερματισμό των φατριών και των φυλών και την οικοδόμηση της ενότητας της χώρας απείχε από την πραγματικότητα. Το καθεστώς Καντάφι, μακριά από τις όποιες τερατολογίες, ήταν ένα προϊόν των ιστορικών συνθηκών που εν πολλοίς όριζαν και δέσμευαν το πεπρωμένο της Λιβύης.

II) Βραχυπρόθεσμες συνέπειες ως προς τους πρόσφυγες και τους μετανάστες

Το 2009 η Λιβύη θεωρούνταν τόπος προσέλκυσης μεταναστών. Βρίσκονταν 2.5 εκατομμύρια μετανάστες κυρίως από την Αφρική, το Μπαγκλαντές και τις Φιλιππίνες, ενώ μέχρι το 2013 εντοπιζόνταν ακόμη 1.7-1.9 εκατομμύρια στη χώρα. Το προσφυγικό-μεταναστευτικό

ζήτημα ήταν πάντα ψηλά στην ατζέντα των σχέσεων Λιβύης-Ε.Ε. Το 2008 στη Συμφωνία Φιλίας Λιβύης-Ιταλίας προβλέπονταν ότι η χώρα θα χρησίμευε σαν ένας διαρκής φράχτης απόθησης μεταναστών και προσφύγων. Η Ιταλία θα συνεισέφερε σε τεχνογνωσία συνοριακών ελέγχων που θα αφορούσε στη φύλαξη των νότιων συνόρων της Λιβύης ενώ κρίσιμη παράμετρος ήταν και η αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος, της τρομοκρατίας και του trafficking⁸⁹ (Toaldo, 2015, σσ. 75-81)

Η πολιτική αυτή ανατράπηκε με την εκπαράθρωση του Καντάφι. Το μεταναστευτικό ζήτημα ενδεχομένως να αποτέλεσε παράγοντα ανασχετικό στην έκδοση κοινού ευρωπαϊκού ανακοινωθέντος τον Φλεβάρη του 2011, με τον τότε Πρωθυπουργό της Ιταλίας Silvio Berlusconi να εμφανίζεται διστακτικός ως προς την επιβολή κυρώσεων και διακοπής των διπλωματικών σχέσεων με την Λιβύη (Koenig, 2011, σσ. 20-21)

Ωστόσο η κατάσταση σταδιακά εκτραχύνθηκε και από το 2014 βλέπουμε μια πλήρης κατάρρευση του Λιβυκού κράτους σε όλες του τις λειτουργίες καθώς ξεκινά η εμφύλια διαμάχη μεταξύ της Κυβέρνησης της Τρίπολης και των Δυνάμεων του Στρατάρχη Χαφτάρ. Μεγάλα τμήματα της χώρας πέρασαν στον έλεγχο διάφορων φυλών και συμμοριών, με αποτέλεσμα η παράνομη διακίνηση μεταναστών και τα μεταναστευτικά ρεύματα να εκτιναχθούν. Από τα 20 κέντρα κράτησης μεταναστών μόνο 6 υπάγονταν το 2014 στον απευθείας έλεγχο του Υπουργείου Εσωτερικών της Λιβύης, τα υπόλοιπα υπάγονταν στον έλεγχο αναξιόπιστων «πολιτοφυλακών» και φυλάρχων χωρίς κανέναν έλεγχο (Toaldo, 2015, σ. 87) Τα παραπάνω κέντρα λειτουργούσαν περισσότερο ως κέντρα διακίνησης μεταναστών, απαγωγών και trafficking παρά «ελέγχου». Στις αρχές της Χιλιετίας κατέφταναν στις ιταλικές ακτές λιγότεροι από 40.000 πρόσφυγες και μετανάστες κατ' έτος, νούμερο που άλλαξε ριζικά το 2014 και έφτασε τις 120.000 προερχόμενοι από τη Λιβύη. Παράλληλα άλλαξε και η σύνθεση των μεταναστευτικών ροών, πλέον σημαντικό ποσοστό (28%) αποτελούσαν πρόσφυγες πολέμου από τη Συρία και την Παλαιστίνη. Από τις 170.000 αφιχθέντες στις ιταλικές ακτές το ίδιο έτος, 42.000 ήταν Σύριοι και 6.000 Παλαιστίνιοι (Toaldo, 2015, σσ. 78-80)

Το 2020 στην Λιβύη υπολογίζεται ότι στο διάστημα Μαρτίου-Σεπτεμβρίου βρίσκονταν 600.000 πρόσφυγες και μετανάστες, με το 21% να κατάγεται από τον Νίγηρα, 16% από την Αίγυπτο, 16% από το Τσαντ, 13% από το Σουδάν και 8% από την Νιγηρία (Amnesty International, 2020, σ. 14) Και εξαιτίας των αυστηρότερων ελέγχων στα σύνορα λόγω της

⁸⁹ Από προηγούμενη Συμφωνία του Δεκεμβρίου του 2000.

πανδημίας του COVID-19 η άφιξη παράνομων μεταναστών και προσφύγων στις νότιες ακτές της Ευρώπης έπεσε δραματικά: από τις 181.461 το 2016 στις 14.877 το 2019, ενώ φέτος ανέβηκε το νούμερο ελαφρά στις 23.182, αν και γι'αυτήν την αύξηση εντοπίζονται ροές κυρίως από την πλευρά της Τυνησίας και όχι της Λιβύης. Ενώ από το 2016 έως σήμερα έχουν γυρίσει πίσω, με ευθύνη του Ιταλικού Λιμενικού και της FRONTEX 60.000 πρόσφυγες και μετανάστες (Amnesty International, 2020, σσ. 17-18)

Το φλέγον ζήτημα για πολλά ευρωπαϊκά κράτη είναι πέρα από την μερική αποσταθεροποίηση που φέρνουν οι μεγάλες (κατά τα προηγούμενα έτη) προσφυγικές και μεταναστευτικές ροές κρίσιμα θέματα ασφάλειας είναι επίσης υπαρκτά, όπως τρομοκρατία και ριζοσπαστικό Ισλάμ (Toaldo, 2015, σ. 86)

III) Τρομοκρατία και φονταμενταλιστικό Ισλάμ

Στις 11/09/2012⁹⁰ μία νέα οργάνωση η Ansar al-Sharia πραγματοποιεί επίθεση στο Προξενείο των Ηνωμένων Πολιτειών στη Βεγγάζη, σκοτώνοντας τον Αμερικανό πρέσβη στη Λιβύη Chris Stevens. Ήταν η απαρχή της εμφάνισης στα ερείπια του κανταφικού Λιβυκού κράτους του φονταμενταλιστικού (και) τρομοκρατικού Ισλάμ. Θα βασιστούμε στην ανάλυση των Henrik Gratrud & Vidar Benjamin Skretting αναφορικά με την εμφάνιση και δράση της ισλαμικής τρομοκρατίας στη Λιβύη.

Μιλώντας ειδικά για την Ansar al-Sharia, κομμάτι ενός ευρύτερου δικτύου τρομοκρατικών οργανώσεων και ομάδων όπως η Al Qaeda και το Ισλαμικό Κράτος, αξίζει να σημειωθεί αν αποτελεί έναν ευρύτερο κίνδυνο αποσταθεροποιητικό για τα γειτονικά κράτη ή είναι ένα φαινόμενο με όρια εντός της διαλυμένης Λιβύης.

Η δημιουργία ισλαμικών οργανώσεων τρομοκρατικού χαρακτήρα συμπίπτει αναμφίβολα με το κενό εξουσίας που άφησε ο θάνατος του Καντάφι το 2011. Έκτοτε καμία κυβέρνηση και κανένας φορέας εξουσίας δεν κατόρθωσε να επιβάλλει αποτελεσματικό έλεγχο στην Λιβυκή επικράτεια και να ενώσει τον Λιβυκό λαό. Το κενό αυτό έσπευσαν να καλύψουν συμμορίες, πολιτοφυλακές και τζιχαντιστικές οργανώσεις. Το φαινόμενο αυτό επέτεινε την αποδιάρθρωση της Λιβύης και το βύθισμά της σε έναν ανηλεή εμφύλιο πόλεμο από το 2014 έως

⁹⁰ Συμβολική ημερομηνία για τους Αμερικανούς

και σήμερα, με τις δυνάμεις του Στρατάρχη Χαφτάρ να επεμβαίνουν αρχικά για την εξάλειψη της τρομοκρατίας⁹¹...

Η επίμαχη και ισχυρότερη τρομοκρατική οργάνωση, Ansar al Sharia, δημιουργήθηκε από τη συγχώνευση δύο ισλαμικών πολιτοφυλακών στη Βεγγάζη και στη Ντέρνα, τον Φεβρουάριο του 2012 και η επίθεση στο Αμερικανικό προξενείο ήταν η μεγαλύτερη έως τότε τρομοκρατική ενέργεια που επιχείρησαν. Το γεγονός αυτό ξεσήκωσε θύελλα αντιδράσεων στη Λιβύη και η οργάνωση αναγκάστηκε να στραφεί στην πολιτική προπαγάνδα και στη δημιουργία δικτύων φιλανθρωπικών δραστηριοτήτων στην Ανατολική Λιβύη τα επόμενα χρόνια. Ειδικότερα, επεκτάθηκαν διαμέσου της δημιουργίας νοσοκομείων⁹², φιλανθρωπίας προς τους άπορους, καθαρισμό των δρόμων, κατασκευής κοινωφελών έργων και ίδρυσης θρησκευτικών σχολείων. Η δράση αυτή μέσα σε δύο χρόνια απέδωσε άμεσα καρπούς και υπολογιζόταν ότι οι οπαδοί της έφταναν τους 45-50.000 μόνο στην περιοχή της Βεγγάζης⁹³. Αυτό το γεγονός προσέδωσε έναν πιο «μετριοπαθή» χαρακτήρα στην οργάνωση αν και υπήρχαν φήμες ότι συνδέεται με την Αλ Κάιντα του Μαγκρέμπ και το Ισλαμικό Κράτος. Φήμες που δεν έχουν επιβεβαιωθεί. Μάλιστα, η Ansar-al Sharia έχει πολλάκις συγκρουστεί με το Ισλαμικό Κράτος όταν αυτό προσπάθησε να διεισδύσει στις οργανώσεις που αυτή ήλεγχε.

Έχουν καταγραφεί 329 περιστατικά δράσης τους, από τον Οκτώβριο του 2013 έως το 2016 και 1509 θάνατοι, με την πλειοψηφία αυτών να λαμβάνει χώρα με τις δυνάμεις του Στρατάρχη Χαφτάρ (από το 2014 και έπειτα). Η πλειοψηφία των επιθέσεων (86%) ήταν στρατιωτικοί στόχοι όπως και η πλειοψηφία των απωλειών (92%), ενώ και όσοι πολίτες εμφανίζονται να έχουν πεθάνει κατόπιν δράσεων της συγκεκριμένης οργάνωσης εγγράφονται στο αντίπαλο στρατόπεδο του Χαφτάρ. Η οργάνωση υποβαθμίζει τον βίαιο ρόλο της και διαφημίζει τις αρετές της. Την προώθηση της «κάθαρσης» στα πλαίσια της ισλαμικής κοινότητας, την καταδίκη της διαφθοράς και των ξένων ηθών, την αντίθεσή της στην εμπλοκή ξένων δυνάμεων και δη της Γαλλίας και τη σύσφιξη των δεσμών της με ευρύτερα κοινωνικά στρώματα. Αυτοί οι λόγοι εξηγούν εν μέρει, το γιατί παρά την ένταση της εκστρατείας του Χαφτάρ εναντίον της (και εναντίον των συμμάχων της) η συγκεκριμένη οργάνωση

⁹¹ Με την Επιχείρηση «Αξιοπρέπεια».

⁹² Να σημειωθεί, ότι λόγω του εμφυλίου πολέμου, το κάποτε κραταιό σύστημα υγείας κατέρρευσε. Ο ΠΟΥ εκτιμά πως το 75% των νοσοκομειακών υποδομών έχει καταρρεύσει <https://www.libyaobserver.ly/inbrief/who-75-public-health-facilities-libya-forced-close-security-grounds> (Alharathy, 2018) ενώ λειτουργικά είναι μόλις 4 από τα 97 νοσοκομεία...

⁹³ Ο πληθυσμός της Λιβύης όλος φτάνει τα 6 εκ περίπου...

εξακολούθησε και ήταν ενεργή μέχρι το 2017 οπότε και διαλύθηκε. Οι Gratrud και Skretting σημειώνουν πως η συγκεκριμένη οργάνωση είχε κυρίως περιφερειακό πεδίο δράσης, συνιστούσε πρωτίστως έναν περιφερειακό κίνδυνο (και όχι παγκόσμιο) καθώς και οι δεσμοί με την Αλ Κάιντα του Μάγκρεμπ ήταν περιφερειακού χαρακτήρα. (Gratrud & Skretting, 2017)

Αφού παρουσιάσαμε τα παραπάνω οφείλουμε να σχολιάσουμε τα εξής. Ορθά οργανώσεις σαν την Ansar Al-Sharia συνιστούν έναν περιφερειακό κίνδυνο, μιας και δεν δρουν εκτός Λιβύης, ούτε φιλοδοξούν να «δράσουν παγκόσμια». Όμως η ύπαρξή της εγγράφεται σε μια δυναμική ενός παγκόσμιου κινήματος που ακούει στο όνομα *Πολιτικό Ισλάμ* με τις διάφορες εκφάνσεις του⁹⁴. Η δυναμική αυτή δεν τερματίζεται με τον τερματισμό της ζωής μιας οργάνωσης απλώς διαχέεται και ανασυσταίνεται με άλλες μορφές και τρόπους δράσης. Η συγκεκριμένη οργάνωση κακώς εντάσσεται από τους παραπάνω συγγραφείς στις αμιγώς τρομοκρατικές ενώ δεν ερμηνεύονται επαρκώς και εκτεταμένα τα βαθύτερα αίτια της δημοφιλίας της. Ο αριθμός των 50.000 οπαδών μόνο στη Βεγγάζη σε μια χώρα 6 εκ ανθρώπων θα πρέπει να μας πείσει ότι εδώ δεν έχουμε να κάνουμε με μία οργάνωση που απλώς προσφέρει έργο. Φέρεται να αποτελεί αντίθεση και λύση ταυτόχρονα σε κάτι. Ποιο είναι αυτό; Αρκούν τα υλικά κίνητρα για να ενταχθεί κάποιος ή κάποιιοι σε μια τέτοια οργάνωση ή τα αίτια είναι βαθύτερα; Πώς εξηγείται η διόγκωσή της μέσα σε τόσο σύντομο διάστημα και τόσο γρήγορα μετά την πτώση του Καντάφι; Τι απέγιναν οι οπαδοί της μετά τη διάλυσή της; Αντλούν δύναμη με την παρουσία της άλλης μεγάλης ισλαμικής δύναμης που λέγεται Τουρκία;

IV) Γεωστρατηγικές επιπλοκές: Ο ρόλος της Αφρικής και οι Ξένες Δυνάμεις

Και η Αφρική; Θα αναρωτηθούν κάποιοι. Τι στάση κράτησε το επίμαχο διάστημα και πως υπέστη τις επιπλοκές της κρίσης αυτής; Εδώ πρέπει να δώσουμε έμφαση σε δύο επιμέρους θεματικές: α) τη στάση και το ρόλο των αφρικανικών κρατών και β) τις συνέπειες που είχε για την ήπειρο και ιδίως τα γειτονικά κράτη η πτώση του Καντάφι.

Εδώ να σημειώσουμε πως αρκετές από τις φυλές της Λιβύης δεν περιορίζονταν στα σύνορά της, αλλά συχνά μετακινούνταν μεταξύ Λιβύης, Τσαντ και Νίγηρα ενώ η χώρα αρκετές φορές έγινε καταφύγιο ένοπλων Τουαρέγκ. Ο ίδιος ο Καντάφι προωθούσε έναν παναφρικανισμό έμπρακτα, αλλά σε τελείως διαφορετική και λάθος θα λέγαμε εποχή (Waal, 2013, σσ. 365-366) Ο ακραίος τυχοδιωκτισμός του δεν σταμάτησε ούτε με την παρέλευση των κυρώσεων εναντίον

⁹⁴ Από το λεγόμενο μετριοπαθές δημοκρατικό Ισλάμ, το ριζοσπαστικό, το φονταμενταλιστικό κοκ

του. Σε όλη του τη διαδρομή και στην πάλη του εναντίον της αποικιοκρατίας, ο Καντάφι στήριξε κινήματα σε όλο τον κόσμο. Από τους αντάρτες στην Ερυθραία στον πόλεμο εναντίον της Αιθιοπίας, τι πολιτοφυλακές του Νταρφούρ εναντίον της κυβέρνησης του Σουδάν τη δεκαετία του '80, τους αντάρτες του Πολυσάριο στη Δυτική Σαχάρα. Φιλοξενούσε κατά καιρούς οπλαρχηγούς των Τουαρέγκ από το Μάλι. Σε εποχές που και ο ίδιος ο αραβικός εθνικισμός είχε εκφυλιστεί ο Καντάφι το 2010 ήταν ζήτημα αν είχε δύο σταθερούς συμμάχους σε όλη την ήπειρο⁹⁵.

Στις 17/03/2011 υιοθετείται από το Συμβούλιο Ασφαλείας η Απόφαση 1973 με την οποία εξουσιοδοτούνταν φίλιες δυνάμεις να παράσχουν προστασία στον πληθυσμό με τη συνεργασία όμως του Γ.Γ του ΟΗΕ και του Συμβουλίου Ασφαλείας με όλα τα αναγκαία μέτρα. Η Νότια Αφρική και άλλα τρία αφρικανικά κράτη στην επίμαχη συνεδρίαση (ως μη Μόνιμα Μέλη) υπερψήφισαν τη συγκεκριμένη απόφαση. Ενώ ο Πρόεδρος Ζούμα γνώριζε εκ των προτέρων ότι θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί κατά το δοκούν και με στόχο την αλλαγή καθεστώτος... Η ένοπλη επέμβαση του NATO και των συμμάχων του αποτελούσε πρότυπο για τους εμπνευστές του: ήταν κατά κύριο λόγο αεροπορική, με σχετικά λίγα θύματα, χωρίς την υπερπροβολή που είχε το Ιράκ, χωρίς να σημαίνει ότι τα αποτελέσματα δεν ήταν καταστροφικά (Waal, 2013, σσ. 368-369) Μέχρι και τις αρχές Μαρτίου του '11 η Αφρικανική Ένωση ζητούσε παύση των εχθροπραξιών και αποστολή ανθρωπιστικής βοήθειας. Μέσα σε μερικές μέρες το κλίμα είχε αλλάξει. Στις 19/03 στο Νουακσότ, Πρωτεύουσα της Μαυριτανίας, αποφασίζεται η αποστολή εκπροσώπων των μελών της Αφρικανικής Ένωσης στη Λιβύη. Την ίδια μέρα ο Πρόεδρος της Γαλλίας Σαρκοζί συγκαλούσε Σύνοδο στο Παρίσι προσκαλώντας πέρα από τον Γ.Γ του Αραβικού Συνδέσμου Αμρ Μούσα και τον Δρ. Jean Ping του Προέδρου της Αφρικανικής Ένωσης (τότε). Ο πρώτος πηγαίνει στη συνάντηση, ο δεύτερος αρνείται επικαλούμενος την κρυφή ατζέντα ανατροπής του Καντάφι που ενορχήστρωνε ο Σαρκοζί. Η αποστολή της Αφρικανικής Ένωσης δεν έφτασε ποτέ στη Λιβύη, αναβλήθηκε η πτήση όταν οι Αμερικανικές αρχές προειδοποίησαν για τους επικείμενους βομβαρδισμούς... Κανένας αφρικανός ηγέτης δεν παρευρέθηκε στην Σύνοδο του Λονδίνου στις 29/03 οπότε και εγκαθιδρύθηκε η Ομάδα Επαφής της Λιβύης (Libya Contact Group). Η Αφρικανική Ένωση δεν διέθετε ίχνος δημόσιας διπλωματίας, οι δε ευρωπαίοι «εταίροι» τους αγνοούσαν επιδεικτικά. (Waal, 2013, σ. 371) Αλλά και η Αφρική διχασμένη ήταν: το Τσαντ και ο Νίγηρας, φοβούμενοι

⁹⁵ Την Ερυθραία και το Τσαντ

τις επιπτώσεις που θα είχε η πτώση του Καντάφι στήριζαν το καθεστώς, το Σουδάν και η Τυνησία στήριζαν τους αντάρτες, ενώ η Αιθιοπία εξαγριωμένη για τη στήριξη που είχε δώσει ο Καντάφι στην Ερυθραία ζητούσε πάση θυσία την ανατροπή του. Ακριβώς αυτή η διαίρεση ήταν που ώθησε εν μέρει πολλές δυτικές χώρες να μη λάβουν υπόψη την Αφρικανική Ένωση (Waal, 2013, σσ. 379-381) Αναμφίβολα ήταν μία ήττα όλης της ηπείρου.

Όσον αφορά τις γεωστρατηγικές επιπλοκές, από τον Απρίλιο του 2019 η εμφύλια σύρραξη στη Λιβύη έλαβε διεθνή χαρακτήρα. Η Αίγυπτος και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα στηρίζουν τον Στρατάρχη Χαφτάρ, ενώ το Κατάρ την κυβέρνηση Σάρατζ. Η κυβέρνηση Σάρατζ είχε κυρίως τη στήριξη του ΟΗΕ και της ΕΕ (ιδίως της Ιταλίας) ενώ η Γαλλία εξ αρχής είχε εκφράσει επιφυλάξεις. Η κυβέρνηση Σάρατζ, ούτε θέλει ούτε μπορεί να εγγυηθεί τον έλεγχο της χώρας. Ο Στρατάρχης Χαφτάρ απέδειξε ότι μπορεί να αντιμετωπίσει τον ισλαμικό κίνδυνο στα ανατολικά ήδη από το 2014...Ωστόσο από τους μεγαλύτερους αντίπαλους τρεις είναι οι πιο σημαντικοί: η Γαλλία και η Ρωσία με την πλευρά του Χαφτάρ και η Τουρκία με τον Σάρατζ. Η Γαλλία στηρίζει τον Χαφτάρ συστηματικά μιας και πραγματοποίησε με επιτυχία την εκστρατεία ενάντια στην τρομοκρατία και στο ριζοσπαστικό Ισλάμ. Η Ρωσία επιδιώκει να έχει πρόσβαση σε θερμά λιμάνια στη Μεσόγειο και φημολογείται ότι σύνηψε συμφωνία πώλησης όπλων αξίας δύο δις \$ (Tekir, 2020, σ. 201) ενώ επιδιώκει να αποκτήσει τα ίδια οφέλη και προνόμια που είχε επί Καντάφι. Η Λιβύη γίνεται έτσι η 2^η χώρα που αποκτά Ρωσική στρατιωτική παρουσία στη Μεσόγειο μετά τη Συρία. Όσο για την Τουρκία άλλαξε πολλές θέσεις τα τελευταία 10 χρόνια. Από υποστηρικτής του Καντάφι στα πρώτα στάδια της εξέγερσης στράφηκε γρήγορα εναντίον του. Η Λιβύη ήταν υποδοχέας πολλών δισεκατομμυρίων δολαρίων σε επενδύσεις, ενώ σήμερα η κυβέρνηση Σάρατζ χρησιμεύει στο να πραγματοποιηθούν τα σχέδια της Τουρκίας ως ηγεμόνα στην Ανατολική Μεσόγειο. Οι συμφωνίες στρατιωτικής συνεργασίας και καθορισμού μιας κοινής Λιβυο-Τουρκικής ΑΟΖ μας οδηγούν σε αυτό το συμπέρασμα. Το επόμενο στοίχημα για τον Ερντογάν είναι η ηγεσία του Ισλαμικού Κόσμου με την Τουρκία να γίνεται ασφαλές καταφύγιο για τη Μουσουλμανική Αδελφότητα της Αιγύπτου και της Συρίας, με τα Η.Α.Ε και την Αίγυπτο να θεωρούν αυτές τις οργανώσεις περίπου ως τρομοκρατικές. (Tekir, 2020, σσ. 206-208) Στη Λιβύη παίζεται εν μέρει ο αγώνας για την ηγεμονία στον Ισλαμικό κόσμο. Η Αίγυπτος έκανε εμφανές σε όλους (Ιταλία και Τουρκία ιδίως) ότι δεν θα ανεχτεί μια ισλαμοκρατούμενη (βλ. Τουρκοκρατούμενη) Λιβύη. Τον Δεκέμβριο του 2019 ο Πρόεδρος Σίσι ανέφερε πως η Λιβύη είναι χώρος διαμετακομιδής παράνομης μετανάστευσης και ότι αποτελεί

κίνδυνο για την ασφάλεια και την ακεραιότητα της χώρας του, ενώ διεμήνυσε ότι δεν θα επιτρέψει περαιτέρω αποσταθεροποίηση τόσο της Λιβύης όσο και του Σουδάν, ενώ δεν απέκλισε ένοπλη παρέμβαση από πλευράς Αιγύπτου (Shay, 2019, σσ. 6-7)

Συνοψίζοντας, οφείλουμε να παρατηρήσουμε ότι η παρέμβαση του NATO στη Λιβύη περιέπλεξε σε σημαντικό βαθμό τις συνθήκες στη χώρα, βασίστηκε σε λάθος προγνώσεις και εκτιμήσεις και ιδίως «πέτυχε» μόνο τον βραχυπρόθεσμο στόχο του που ήταν τελικά η ανατροπή του Καντάφι, χωρίς να υπάρχει κάποιο σχέδιο για αργότερα. Το κενό εξουσίας γρήγορα καταλήφθηκε από συμμορίες, τρομοκρατικές οργανώσεις και στο τέλος αντίπαλους διακρατικούς συνασπισμούς. (Tekir, 2020, σσ. 209-210) Είναι ένα άριστο παράδειγμα μιας ένοπλης αναμέτρησης των Μεγάλων Δυνάμεων στο έδαφος της Αφρικής, που την αφορά χωρίς όμως αυτή να έχει και πολύ λόγο. Ανεξαρτήτως του ποια παράταξη κερδίσει είναι αμφίβολο αν ο «νικητής» θα καταφέρει να ενώσει τη χώρα και να ικανοποιήσει τις επιθυμίες των συμμάχων που του έδωσαν τη νίκη.

ΚΟΥΤΙ 2

«Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΛΙΒΥΗ»⁹⁶

Στα αποσπάσματα που θα παρουσιαστούν δείχνουμε διάφορες πλευρές της επίμαχης σύγκρουσης στη Λιβύη και το τι διακυβεύονταν. Κυρίως μας βοηθάει να καταλάβουμε για ποιο λόγο η Αφρική παραμένει χρήσιμη στα μάτια των πρώην (;) αποικιοκρατών της.

«...Ο Καντάφι, από τότε που ανέλαβε την εξουσία, είχε δει στην πολιτική της ενοποίησης την ευκαιρία να μεγεθύνει την επιρροή των πρώην αποικιών (και ιδιαίτερα της Λιβύης!) στην παγκόσμια πολιτική. Μετά την αποτυχία πολλών προσπαθειών συγχώνευσης με αραβικές χώρες, στράφηκε, κατά τα τελευταία έτη, ιδιαίτερα στην Αφρική, κάνοντας κεντρική πλατφόρμα της πολιτικής του την Αφρικανική Ένωση. Συγχρόνως, χρησιμοποίησε με συνέπεια τους τεράστιους οικονομικούς πόρους της αραιοκατοικημένης χώρας του για τη στήριξη των φτωχών αφρικανικών «αδελφών».

Ένα συγκεκριμένο εργαλείο της πολιτικής για την Αφρική του Καντάφι ήταν το σχέδιο για

⁹⁶ Το παρόν απόσπασμα αποτελεί μετάφραση του Βασίλη Στοϊλόπουλου εκ μέρους του περιοδικού Άρδην (τεύχος 107-108, 04-09-2017) του άρθρου του δρ Werner Ruf καθηγητή Διεθνών Σχέσεων, στο περιοδικό Welt Trends (τεύχος 127, Μάιος 2017). (Ruf, 2017)

έναν αφρικανικό δορυφόρο επικοινωνιών (AFSAT), το οποίο θα υλοποιούνταν από κοινού με τον Αφρικανικό Οργανισμό για Δορυφορικές Επικοινωνίες και θα χρηματοδοτούνταν κατά κύριο λόγο από τη Λιβύη. Σχέδιο που θα κόστιζε μόνο 400 εκατομμύρια δολάρια. Μέχρι τότε, τα κράτη της Αφρικής έπρεπε να πληρώνουν ετησίως το ποσό των 500 εκατομμυρίων δολαρίων για τη χρήση ενός ευρωπαϊκού δορυφόρου. Το μεγαλύτερο και σημαντικότερο πρόγραμμα όμως ήταν η υλοποίηση μιας αφρικανικής νομισματικής ένωσης, η οποία επρόκειτο να γίνει άμεσα: Από το 2011, θα έπρεπε να πραγματοποιηθεί μέσω τριών θεσμικών οργάνων:

α) Ίδρυση της Αφρικανικής Τράπεζας Επενδύσεων, με έδρα τη Σύρτη (Λιβύη).

β) Δημιουργία ενός Αφρικανικού Νομισματικού Ταμείου, με έδρα τη Γιαουντέ (Καμερούν), με κεφάλαια ύψους 42 δισεκατομμυρίων δολαρίων.

γ) Ίδρυση της Αφρικανικής Κεντρικής Τράπεζας στην Αμπούγια (Νιγηρία), για τη θέσπιση ενός αφρικανικού νομίσματος.

Για την κεφαλαιοποίηση αυτών των ιδρυμάτων θα χρησιμοποιούνταν τα περιουσιακά στοιχεία της Κεντρικής Τράπεζας της Λιβύης, περίπου τριάντα δισεκατομμύρια δολάρια, τα οποία είχε παγώσει η κυβέρνηση Ομπάμα. Επίσης, γι 'αυτό το γιγάντιο πρόγραμμα ήταν διαθέσιμοι και 144 τόνοι χρυσού, αξίας έξι δισεκατομμυρίων δολαρίων, καθώς και τα αποθέματα αργύρου περίπου της ίδιας αξίας, που είχε συσσωρεύσει ο Καντάφι, όπως είχε αναφέρει το 2011 το BBC, επικαλούμενο στοιχεία του ANT.

Στο *Foreign Policy Journal*, ο Χοφ διερεύνησε για ποιο λόγο η Δύση και ειδικότερα η Χίλαρι Κλίντον, επιδόθηκαν στην ανατροπή του Καντάφι. Μέχρι την παραμονή της υιοθέτησης του ψηφίσματος 1973 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, η κυβέρνηση των ΗΠΑ και ιδιαίτερα ο υπουργός Άμυνας, Ρόμπερτ Γκέιτς, ήταν κατά της ένοπλης επέμβασης. Όμως, η Χίλαρι Κλίντον και η πρέσβειρα των ΗΠΑ στον ΟΗΕ, Σούζαν Ράις, κατάφεραν να μεταπείσουν τον Ομπάμα.....»

Αυτή είναι η μία πλευρά της σύγκρουσης που αφορά στο παναφρικανικό όραμα που κατά καιρούς εξέφραζε ο Καντάφι. Ποια ήταν όμως η οικονομική διάσταση που έθιξε ο δικτάτορας και εξόργισε τη Γαλλία;

«Το φράγκο CFA, όπως ονομάζεται το έγκυρο νόμισμα στις πρώην γαλλικές αποικίες, είναι αποτέλεσμα της διάσκεψης του Μπρέτον Γουντς, στην οποία αναδιοργανώθηκε το 1944 το παγκόσμιο νομισματικό σύστημα. Με τη δημιουργία μιας ειδικής νομισματικής ζώνης, της *Communauté Financière d'Afrique (CFA)*, η Γαλλία κατόρθωσε να δέσει στο άρμα της τις πρώην

αποικίες της: το φράγκο CFA στηρίζεται και ελέγχεται από την Κεντρική Τράπεζα της Γαλλίας, στην οποία έχει κατατεθεί το 85% των αποθεμάτων. Αποφάσεις σχετικά με την αλλαγή της ισοτιμίας λαμβάνονται στο Παρίσι χωρίς διαβούλευση με τους Αφρικανούς εταίρους, όπως κατά την υποτίμηση του φράγκου CFA το 1994. Εξασφαλισμένη είναι και η ελεύθερη κυκλοφορία κεφαλαίων μεταξύ του γαλλικού φράγκου και του χώρου του φράγκου CFA.

Με τη δημιουργία της ευρωζώνης το σύστημα αυτό παρέμεινε: Η Γαλλία ήταν υποχρεωμένη απλώς να ενημερώνει την ΕΕ σχετικά με τις αλλαγές στις υφιστάμενες συμφωνίες. Θεωρητικά υπάρχουν δύο CFA, το φράγκο BCEAO, που περιλαμβάνει την πρώην γαλλική Δυτική Αφρική, δηλαδή τις χώρες του Μπενίν, Μπουρκίνα Φάσο, Ακτή Ελεφαντοστού, Γουινέα-Μπισάου, Μάλι, Νίγηρα, Σενεγάλη και Τόγκο, και το φράγκο BEAC, το οποίο εμπεριέχει την πρώην γαλλική Κεντρική Αφρική (Ισημερινή Γουινέα, Γκαμπόν, Καμερούν, Δημοκρατία του Κονγκό, Τσαντ και Κεντροαφρικανική Δημοκρατία). Αυτή η διάκριση δεν μεταβάλλει τη μετατρεψιμότητα των νομισμάτων. Στην πραγματικότητα, αυτό το σύστημα εγγυάται την απρόσκοπτη πρόσβαση της Γαλλίας στις αφρικανικές αγορές και έναν ασφαλή εφοδιασμό με φθηνές και στρατηγικά σημαντικές πρώτες ύλες (πετρέλαιο, ουράνιο, διαμάντια, χρυσό). Η ελεύθερη κυκλοφορία κεφαλαίων διευκολύνει τον ανεμπόδιο επαναπατρισμό των κερδών και του μαύρου χρήματος από τη διαφθορά.

Το καθεστώς του CFA αποτελεί σημαντική βάση για τη δημιουργία του λεγόμενου «*Françafrique*», δηλαδή του συστήματος λεηλασίας της Αφρικής, των εγκληματικών πρακτικών των γαλλικών ομίλων επιχειρήσεων (πλαισιωμένων από την πολιτική), που φθάνουν από τη διαφθορά μέχρι το λαθρεμπόριο όπλων και τις δολοφονίες. Η κυριαρχία της Γαλλίας εξασφαλίζεται μέσω στρατιωτικών βάσεων σε πολλές από τις πρώην αποικίες της, όπως το Τζιμπουτί, Ακτή Ελεφαντοστού, Γκαμπόν, Καμερούν, Σενεγάλη, Τόγκο, Τσαντ, Κεντροαφρικανική Δημοκρατία. Οι συμφωνίες αυτές συνήθως προέρχονται από την εποχή της ανεξαρτησίας (1960), το περιεχόμενο των οποίων είναι ακόμη σε μεγάλο βαθμό μυστικό. Το ότι η Γαλλία χρησιμοποιεί τον στρατό της απλόχερα για να εξασφαλίζει την κυριαρχία της αποδεικνύεται από το γεγονός ότι από την εποχή της ανεξαρτησίας των χωρών αυτών, έγιναν περισσότερες από πενήντα στρατιωτικές επεμβάσεις – κατά μέσο όρο, δηλαδή, μία φορά τον χρόνο.»

Με την παρούσα ανάλυση επιδιώκουμε να κάνουμε μία σύνδεση της θεματικής της νεοαποικιοκρατίας και του Κανταφικού καθεστώτος. Οποσδήποτε δεν αρκούν τα συμφέροντα

της Γαλλίας για να εξηγήσουν την «ξαφνική» (αλλά όχι αναπάντεχη) μεταστροφή της Κυβέρνησης Σαρκοζί έναντι του Καντάφι. Ο Ruf σε προγενέστερη παράγραφο αναφέρει μάλιστα ότι και σημαντικός εισαγωγέας γαλλικών οπλικών συστημάτων ήταν η Λιβύη και μέγας χορηγός της προεκλογικής εκστρατείας του Σαρκοζί το 2007. Το 2011 εν μέσω της θύελλας της Αραβικής Άνοιξης έπρεπε να κλείσουν κάποιες εκκρεμότητες.

7 Β) Σαχέλ: Αποσταθεροποίηση και στο βάθος Ουράνιο

Στην παρούσα παράγραφο θα παρουσιάσουμε μία ακόμη πολεμική αναμέτρηση που περιγράφει άριστα το κλίμα της ηπείρου, έχει μεγάλη χρονική διάρκεια, αβέβαιο μέλλον και συμπεριλαμβάνει τους ποικίλους φυσικούς πόρους της περιοχής.

Ι) Μάλι ή μήπως Λιβύη και Νίγηρας;

Στις 11/01/2013 οι Γαλλικές δυνάμεις επιτίθενται στο βόρειο Μάλι κατόπιν αιτήματος της Μαλέζικης κυβέρνησης, με στόχο την κατάπνιξη της ανταρσίας των Τουαρέγκ και των ισλαμιστών ανταρτών. (Shaw, 2013, σ. 199) Για ποιο λόγο όμως επενέβη η Γαλλία και πως σχετίζεται με τον πόλεμο της Λιβύης;

Αρχικά θα πρέπει να αναφερθεί ότι με την κατάρρευση του καθεστώτος Καντάφι το 2011, υπολογίζεται ότι εγκατέλειψαν την χώρα περίπου 420.000 μετανάστες και πρόσφυγες πηγαίνοντας στις γειτονικές χώρες με ένα μέρος αυτών να πηγαίνει πίσω στο Μάλι⁹⁷. Αρκετοί από τους επαναπατρισθέντες εκπαιδεύτηκαν και δούλευαν στη Λιβύη ως μισθοφόροι του Καντάφι, μιας και ο ίδιος στήριζε το κίνημα ανεξαρτησίας των Τουαρέγκ. Με το που γύρισαν στο Μάλι και βλέποντας την εξέλιξη της Λιβύης πείστηκαν ότι μπορούσαν να αλλάξουν (ξανά) τις ισορροπίες⁹⁸ σε αυτό άλλωστε βοήθησε και η λαθραία μεταφορά οπλισμού από τις αποθήκες του καθεστώτος Καντάφι. (Shaw, 2013, σ. 204). Πρέπει να σημειωθεί ότι η αποσταθεροποίηση του Μάλι δεν ήταν κεραυνός εν αιθρία. Η χώρα δεν έχει σταθερά και αμετάβλητα σύνορα στο Βορρά, είναι επίσης αραιοκατοικημένη στα Βόρεια σύνορα και υπανάπτυκτη. Επίσης βρίσκεται στην ευρύτερη περιοχή του Σαχέλ που η έντονη ξηρασία (έρημος) και η φτώχεια των περιοχών

⁹⁷ Υπολογίζεται γύρω στους 30.000

⁹⁸ Τελευταία εξέγερση σημειώθηκε το 2009.

αυτών, ωθεί τις φυλές των Τουαρέγκ και τις αραβικές πολιτοφυλακές σε εγκληματικές δραστηριότητες. Εκεί είναι που συναντώνται οι πολιτοφυλακές των Τουαρέγκ με την Αλ Κάιντα του Μάγκρεμπ και ενίοτε συνεργάζονται. Η περιοχή βιώνει μία αστάθεια τουλάχιστον μία δεκαετία πριν τον πόλεμο της Λιβύης και σημειώθηκαν το ίδιο διάστημα τουλάχιστον 63 απαγωγές ξένων τουριστών και εργαζομένων. Το εμπόριο ναρκωτικών διογκώθηκε κατά 60 φορές μέσα σε δέκα χρόνια, ενώ προστέθηκε και η παράνομη διακίνηση μεταναστών (Larémont, 2011, σσ. 249-254) Επομένως καθόλου εντύπωση δεν κάνει η εναλλαγή ισλαμιστών με δυνάμεις των Τουαρέγκ που συνήθως είναι κοσμικοί.

Τον Γενάρη του 2012 ξεκινά η εξέγερση στο Βόρειο Μάλι κατά της κυβέρνησης. Η γρήγορη ήττα της στο πεδίο των μαχών οδήγησε το στρατό στην ανατροπή της κυβέρνησης τον Μάρτιο και την «πρόσκληση» της Γαλλίας να επέμβει. Κάτι που συνέβη στις αρχές του 2013, με την Γαλλική Κυβέρνηση να επιδιώκει (αρχικά) την απελευθέρωση των βόρειων περιοχών από τον έλεγχο των ισλαμιστών ανταρτών (Kane, 2014) και με την Επιχείρηση Serval να λήγει σύντομα. Σε εκείνο το πρώτο στάδιο της επέμβασης η κοινωνία των πολιτών του Μάλι μάλλον δήλωνε ανακουφισμένη που θα απαλλάσσονταν από τους ισλαμιστές και το αποσχιστικό κίνημα των Τουαρέγκ. Όμως γρήγορα το ερώτημα που τίθεντο ήταν αρκετά διαφορετικό: Τι σκόπευαν να θυσιάσουν οι Μαλιανοί για να αποκτήσουν την πολυπόθητη «ασφάλεια» που πρόσφεραν οι Γάλλοι; Για τους Traore και Diop (LE MONDE diplomatique, 2014) συγγραφείς του βιβλίου “*La Gloire des Imposteurs*” η ιστορία φαίνεται να επαναλαμβάνεται με τη Γαλλία να βρίσκει μία σπουδαία αφορμή (εν προκειμένω τη φρίκη του να καταληφθεί μία χώρα από συμμορίες ισλαμιστών) για να αναπτύξει στρατεύματα που δεν θα περιορίζονται στην μάχη κατά των Ισλαμιστών. Τον Ιούλιο της επόμενης χρονιάς άλλωστε η Γαλλία προώθησε ένα Αμυντικό Σύμφωνο με το Μάλι διάρκειας πέντε ετών (με δυνατότητα ανανέωσης) που επέτρεπε στη Γαλλία τη στάθμευση Γαλλικών μονάδων στο έδαφός του, κατασκευή βάσεων και αεροδρομίων για drones και αεροσκάφη. Με αυτόν τον τρόπο ανεστράφη η διαδικασία αποαποικιοποίησης που ξεκίνησε το 1960-1961 οπότε και αποχώρησαν οι Γάλλοι. Το Μάλι ήταν η μοναδική περιοχή του Σαχέλ και της Δυτικής Αφρικής που δεν επέτρεψε για πάνω από 50 χρόνια την παρουσία γαλλικών στρατευμάτων. Αμέσως μετά τον Αύγουστο της ίδιας χρονιάς ξεκινά η νέα Επιχείρηση Barkhane που στόχευε στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας και στις πέντε χώρες του Σαχέλ (Μαυριτανία, Μάλι, Μπουρκίνα Φάσο, Νίγηρας και Τσαντ) με έδρα επιχειρήσεων το Τσαντ. Από τα πρώτα πράγματα που έκαναν οι Γαλλικές δυνάμεις όταν απελευθέρωσαν το

Βόρειο Μάλι (προσωρινά όπως αποδείχθηκε) ήταν να απαγορεύσουν την πρόσβαση στις δυνάμεις του Μάλι (!) και να οργανώσουν γύρους ειρηνευτικών συνομιλιών ανάμεσα στο Μάλι και τους εκπροσώπους των Τουαρέγκ. Η κατάσταση γίνεται πιο περίπλοκη αν σκεφτούμε ότι η Γαλλία επίσημα στήριζε το κίνημα των Τουαρέγκ (MNLA) και επιθυμούσε να παραχωρήσει κάποιες περιοχές με αντάλλαγμα την απώθηση των ισλαμιστών... Το συμπέρασμα πάντως είναι ότι ο παλιός αφέντης γύρισε (Kane, 2014)

Η πραγματικότητα για άλλους είναι πιο σύνθετη. Όπως σημειώνει ο Mark Hibbs η όλη ιστορία του πολέμου στο Μάλι δεν θα είχε προκύψει αν δεν διαλύονταν η Λιβύη και δεν διασκορπίζονταν μεγάλο μέρος του οπλισμού του Λιβυκού Στρατού. Η υπόθεση των εξεγέρσεων των Τουαρέγκ ήταν ένα αδιέξοδο ήδη από το 2009 οπότε είχε λήξει και η τελευταία άκαρπη εξέγερση με διαπραγματεύσεις. Η εξέγερση του 2012 περιπλέχθηκε ακόμη περισσότερο γιατί στην επίμαχη περιοχή, εταιρία από την Αυστραλία προσπαθούσε από το 2007 να δημιουργήσει ένα ορυχείο ουρανίου σε μια έκταση 20.000 τ. χλμ (!) κοντά στα σύνορα με την Αλγερία (στο Kidal) το οποίο επρόκειτο να ξεκινήσει την λειτουργία του το 2012...Μια άλλη εταιρία Καναδική, η Rockgate Capital αγόρασε μια έκταση στην ίδια περιοχή όπου θα ερευνούσε την πιθανότητα ύπαρξης κοιτασμάτων χαλκού, χρυσού και ουρανίου. Όμως μέχρι στιγμής δεν έχουν βρεθεί αποδεδειγμένα κοιτάσματα ουρανίου στην περιοχή. Στον γειτονικό Νίγηρα όμως υπάρχουν πλείστα κοιτάσματα. Η εμφάνιση Κινέζων επίδοξων επενδυτών το 2010, η απαγωγή υπαλλήλων της εταιρίας Areva στον Νίγηρα την ίδια χρονιά και οι συχνές εξεγέρσεις των Τουαρέγκ και στον Νίγηρα, ζητώντας περισσότερα ανταλλάγματα από την κεντρική διοίκηση και την Areva πρέπει να θορύβησε το Παρίσι. Ο πόλεμος στο Σαχέλ αφορά σε πολύ μεγάλο βαθμό τον έλεγχο του ουρανίου στον Νίγηρα και την απρόσκοπτη εξόρυξή του. (Hibbs, 2013)

3 7.1 Α' Φάση του Πολέμου στο Μάλι⁹⁹

II) Εξέλιξη του πολέμου

Μέσα στα επόμενα χρόνια η ασφάλεια του Σαχέλ δεν βελτιώθηκε καθόλου. Αντ' αυτού αναπτύχθηκε μία πολυεθνική δύναμη επτά χωρών¹⁰⁰. Ο Νίγηρας έχει μετατραπεί ολόκληρος σε μια βάση με χώρες σαν την Γερμανία να ενδιαφέρονται (για πρώτη φορά) να κάνουν την παρουσία τους αισθητή. Από το 2015 η κατάσταση έχει οξυνθεί ραγδαία στις χώρες του Σαχέλ την ίδια στιγμή που ο Διοικητής των Γαλλικών δυνάμεων Στρατηγός de Willemont ισχυριζόταν ότι όλα είναι υπό έλεγχο και ότι οι τρομοκράτες (sic) δεν έχουν «τη δυνατότητα να κρατήσουν μια πόλη»¹⁰¹. Δήλωση που απέχει τραγικά από την πραγματικότητα. Η τρομοκρατία έχει ενισχυθεί δραματικά ενώ από το 2016 εμφανίστηκαν κινήσεις «συνεννόησης» μεταξύ του Ισλαμικού Κράτους στην Ευρύτερη Σαχάρα, του Ισλαμικού Κράτους της Δυτικής Αφρικής και της Boko Haram που δρούσε σε Νίγηρα και Νιγηρία. Ο ΟΗΕ διατηρεί δυνάμεις επιτήρησης στην περιοχή 13.000 αντρών¹⁰² όμως ενεργό ρόλο έχει η Γαλλία και εσχάτως η Ρωσία (Keenan, 2017).

Από το 2015 η βία μεταξύ των τρομοκρατικών οργανώσεων και των δυνάμεων ασφαλείας με θύματα όμως κυρίως τους πολίτες έχει κλιμακωθεί δραματικά. Το 2019 η HRW εκτιμά πως μόνο στο κεντρικό Μάλι σκοτώθηκαν σε τρομοκρατικές και άλλες¹⁰³ επιθέσεις 340 πολίτες, ενώ λόγω των πολεμικών αναμετρήσεων εκτοπίστηκαν πάνω από 50.000 χωρικοί (Human Rights Watch, 2020, σσ. 12-14) Σε όλο το Σαχέλ μέσα στους πρώτους έξι μήνες το 2020 απεβίωσαν πάνω από 4.660 άνθρωποι¹⁰⁴ λόγω των εμφύλιων συγκρούσεων ενώ 1 εκατομμύριο έχει εκτοπιστεί. Σε συνδυασμό με την πανδημία και τις επιπτώσεις της παγκόσμιας καραντίνας η κατάσταση έχει εκτραχυνθεί, όταν στο Μάλι έχει καταστραφεί το 20% (της ελάχιστης) νοσοκομειακής υποδομής και στη Μπουρκίνα Φάσο έκλεισε το 14% (ICRC-International Committee of the Red Cross, 2020) Η δράση των αντιτρομοκρατικών δυνάμεων των χωρών του Σαχέλ (που δρουν υπό την ευγενή στήριξη του ΟΗΕ) δεν είναι πολύ περισσότερο διαφανής από τις τρομοκρατικές οργανώσεις. Η Διεθνής Αμνηστία εντός του 2020 έχει καταγγείλει παράνομες εκτελέσεις χωρικών, εξαφανίσεις και απαγωγές υπόπτων και γενικότερη διασπορά τρόμου και ανασφάλειας. Τα περιστατικά αυτά ανέρχονται σε τουλάχιστον 57 περιπτώσεις εξωδικαστικών εκτελέσεων, 142 περιπτώσεις απαγωγών ή εξαναγκαστικών

¹⁰⁰ ΗΠΑ, Γαλλία, Γερμανία, Ολλανδία, Σουηδία, Καναδάς και Ρωσία

¹⁰¹ Σε δηλώσεις του τον Οκτώβριο του 2016.

¹⁰² Στοιχεία του 2016

¹⁰³ Πολλές επιθέσεις αφορούσαν σε βία μεταξύ αντιμαχόμενων φατριών-φυλών

¹⁰⁴ Το σχετικό νούμερο το 2016 ήταν μόλις 770.

μετακινήσεων μεταξύ του διαστήματος Φεβρουαρίου-Απριλίου 2020, σε Μάλι, Νίγηρα και Μπουρκίνα Φάσο από τις δυνάμεις ασφαλείας (Amnesty International, 2020)

Ο έλεγχος δείχνει να έχει αρχίσει να χάνεται για τις κυβερνήσεις των χωρών του Σαχέλ, την ίδια στιγμή όμως η όλη κατάσταση παραμένει εν πολλοίς अपαρατήρητη. Η έξαρση βίας διογκώθηκε τα τελευταία δύο χρόνια, χωρίς όμως τις μεγάλες απώλειες που συνοδεύουν τον πόλεμο της Συρίας και της Λιβύης. Επίσης το Σαχέλ «κείται μακράν» της Ευρώπης, οπότε τα Μέσα Ενημέρωσης μπορούν πιο εύκολα να «αδιαφορήσουν» για τη δράση της Γαλλίας και την αγριότητα της νεοαποικιοκρατίας.

ΚΟΥΤΙ 3

ΤΟ ΟΥΡΑΝΙΟ ΣΤΗΝ ΑΦΡΙΚΗ

Από τα πιο σπουδαία και συνάμα επικίνδυνα ορυκτά το Ουράνιο χρησιμεύει τόσο για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας όσο και για την κατασκευή μη συμβατικών πυρηνικών όπλων.

A) Σπουδαιότητα του Ουρανίου και της Πυρηνικής Ενέργειας

Η πυρηνική ενέργεια συνεισφέρει στο 11% της παγκόσμιας ζήτησης ηλεκτρικής ενέργειας ενώ το 2014 ενεργοί ήταν 434 αντιδραστήρες, 71 ήταν υπό κατασκευή και 173 θα γίνονταν λειτουργικοί εντός 10 ετών. Οι μεγαλύτεροι εξαγωγείς ουρανίου είναι τρεις χώρες: το Καζακστάν που καλύπτει το 25% των αναγκών, ο Καναδάς το 13% και η Αυστραλία το 9%, ενώ η Αφρική στο σύνολό της καλύπτει το 18% της παγκόσμιας ζήτησης (Kinnaird & Nex, 2016, σ. 335) ενώ τρεις αφρικανικές χώρες (Ναμίμπια, Νότια Αφρική και Νίγηρας) διαθέτουν το 19% των παγκόσμιων αποθεμάτων ουρανίου (Anderson, 2015) με τον Νίγηρα να κατέχει το 7% και τη Ναμίμπια το 8%. Εκτιμάται επίσης ότι η ζήτηση για ουράνιο θα αυξηθεί μεταξύ των ετών 2025-2030. Ρόλο σε αυτήν την αύξηση παίζει η ζήτηση για την ηλεκτρική ενέργεια (τόσο εντός όσο και εκτός Αφρικής) που αναμένεται να αυξηθεί κατά 76% μέχρι το 2030¹⁰⁵. Αν θεωρήσουμε ότι η αναζήτηση όσο και η ζήτηση για τους άλλους δύο πιο σημαντικούς ενεργειακούς πόρους, το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο είναι πιο ασταθής και δαπανηρή¹⁰⁶ το ουράνιο είναι πιο σταθερό σαν ορυκτό και φτηνότερο να εξορυχτεί. Το μόνο κόστος που αντιστοιχεί στο ουράνιο και κατ' επέκταση στην πυρηνική ενέργεια είναι το κόστος κατασκευής των εργοστασίων,

¹⁰⁵ Στοιχεία του 2012

¹⁰⁶ Διότι περιλαμβάνονται και θαλάσσιες εξορύξεις

παράλληλα θεωρείται και «πράσινο» υλικό μιας και δεν έχει αποτύπωμα CO₂ (Dasnois, 2012, σσ. 5-6) Ωστόσο κοιτώντας προσεκτικότερα θα δούμε ότι το ουράνιο κάθε άλλο παρά φιλικό στο περιβάλλον είναι. Αυτό διότι κάθε αντιδραστήρας χρειάζεται ετησίως 25 τόνους ουρανίου που για να εξορυχτούν απαιτούνται 500.000 τόνοι πέτρας (waste rock) και 100.000 τόνοι τοξικών αποβλήτων. Ενώ στη διαδικασία παραγωγής ενέργειας παράγονται 1500 τόνοι στερεών αποβλήτων και τουλάχιστον 1300 κυβικά μέτρα υγρών. Πρακτικά κανείς δεν είναι ασφαλής, ούτε η χώρα εξαγωγέας του ουρανίου, ούτε όμως και η χώρα που επενδύει στην πυρηνική ενέργεια. Ήδη εκτιμάται ότι τα οικοσυστήματα της Ναμίμπια έχουν διαταραχτεί σημαντικά και αυτό ανεξάρτητα από την καλή θέληση της εταιρίας που αναλαμβάνει την εξόρυξη (Anderson, 2015), μιας και το ουράνιο γίνεται επικίνδυνο από τη στιγμή που διαχωρίζεται από τα υπόλοιπα πετρώματα.

B) Χώρες ενδιαφέροντος

Τα κύρια αποθέματα ουρανίου στην Αφρική, εντοπίζονται στις εξής χώρες: Ναμίμπια (με 8% των παγκόσμιων αποθεμάτων), Νίγηρας (με 7%), Μαλάουι (με 1.2%) και Νότια Αφρική (με 1%). Να σημειωθεί ότι αυτό το ορυκτό είχε μικρή ζήτηση μέχρι το πέρας του Ψυχρού Πολέμου εικόνα που σήμερα έχει αντιστραφεί (Dasnois, 2012, σ. 5). Σε αυτήν την εξέλιξη συνέβαλλε και η αλματώδης κατά καιρούς αύξηση της τιμής του ουρανίου. Ειδικότερα από 20\$/λίβρα το 2005 εκτινάσσεται το 2007 στα 140\$ (Kinnaird & Nex, 2016, σ. 335) για να ξαναπέσει στα 30,45 \$/λίβρα¹⁰⁷. Το ενδιαφέρον στοιχείο πλέον είναι ότι τα αποθέματα ουρανίου της Αφρικής προσελκύουν το ενδιαφέρον και των αναδυνάμενων δυνάμεων, Ρωσίας¹⁰⁸, Κίνας και Ινδίας. Η ιστορία του ουρανίου στην Αφρική ανάγεται στις αρχές του προηγούμενου αιώνα. Στο Βελγικό Κονγκό ανακαλύφθηκε το 1915 και η εξόρυξή του ξεκίνησε από το 1920. Στη Νότια Αφρική ανακαλύφθηκε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, ξεκίνησε να εξορύσσεται στις αρχές του 1950 εξυπηρετώντας κυρίως το πυρηνικό πρόγραμμα του καθεστώτος του Απαρτχάιντ. Όσο για τον Νίγηρα είναι ο 5^{ος} παραγωγός ουρανίου στον κόσμο. Πρωτοανακαλύφθηκε τη δεκαετία του '70 και μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '80 έφτανε να καλύπτει το 90% των συνολικών εξαγωγών του (Kinnaird & Nex, 2016, σ. 344) Κύριο ορυχείο είναι αυτό του Arlit. Πρακτικά ο Νίγηρας «ανήκει» σε μία εταιρία, την Areva ονομαζόμενη Orano από το 2017¹⁰⁹, της οποίας καλύπτει το

¹⁰⁷ <https://markets.businessinsider.com/commodities/uranium-price> (htt55) τιμή στις 10/11/2020

¹⁰⁸ Έγινε αναφορά σε προηγούμενο κεφάλαιο

¹⁰⁹ <https://www.orano.group/en> (htt56)

50% της συνολικής εξορυκτικής της δραστηριότητας και ταυτόχρονα προμηθεύει το 1/3 των αναγκών της Γαλλίας σε ουράνιο (Dasnois, 2012, σ. 6). Η εταιρία Orano ειδικεύεται τόσο στην εξόρυξη του ουρανίου όσο και στην επεξεργασία του και παραγωγή πυρηνικής ενέργειας¹¹⁰, στο είδος της είναι 2^η στο κόσμο και καλύπτει το 11% των παγκόσμιων αναγκών σε ουράνιο¹¹¹, η προκάτοχός της Areva ανήκε στο Γαλλικό Δημόσιο.

Κεφάλαιο 8

Συμπεράσματα & Προοπτικές

Φτάνοντας στο τέλος της εργασίας θα πρέπει να αναλύσουμε τις προοπτικές της Αφρικής ιδίως ενόψει των επιπτώσεων της πανδημίας του COVID-19. Όταν αναφερόμαστε στις προοπτικές της, εννοούμε κυρίως την ανάπτυξή της και τη γεωστρατηγική της θέση στο παγκόσμιο γίγνεσθαι.

8 Α) Προοπτικές: Η Αφρική σε αβέβαια Μονοπάτια

Με βάση τις πιο πρόσφατες εκτιμήσεις η Αφρική είδε μείωση στις επενδύσεις προς αυτήν το 2019 και το 2020 εν μέσω πανδημίας η κατάσταση επιδεινώθηκε δραματικά.

I) Τάσεις του 2020: Επενδύσεις και Εμπόριο

Με τις εκτιμήσεις της UNCTAD οι Α.Ξ.Ε μέσα στο 2020 θα μειωθούν κατά 25-40%, η πολυπόθητη ανάπτυξη του 3.2% τράπηκε σε ύφεση -2.8% ενώ μόνο τον Απρίλιο του 2020 οι Συγχωνεύσεις και Εξαγορές μειώθηκαν κατά 72% (!) σε σχέση με τον αντίστοιχο μήνα του 2019. Ο τριτογενής τομέας (κυρίως μεταφορές και τουρισμός) θα πληγεί υπέρμετρα τη στιγμή που αποτελεί το 10% των ανακοινωθέντων έργων συνολικής αξίας 77 δις \$ του 2019. Η μεταποιητική βιομηχανία (7% του συνόλου των ανακοινωθέντων έργων του 2019) μειώνεται κατά 23%. Άλλο μεγάλο θέμα που ανέκαθεν (όπως σχολιάστηκε εκτενώς και παραπάνω) είναι η μεγάλη της εξάρτηση από την εξαγωγή πρώτων υλών. Αυτή τη στιγμή η τιμή του πετρελαίου

¹¹⁰ Πλήρης κύκλος προϊόντος

¹¹¹ Στοιχεία 2019.

βρίσκεται στα 47.8 \$¹¹², ενώ το 2019 κινούνταν μεταξύ 52-60 \$. Με τα περιοριστικά μέτρα της πανδημίας η τιμή του έπιασε το ιστορικό χαμηλό των -19 \$ το βαρέλι τον Απρίλιο, εξέλιξη σοκαριστική για μια ήπειρο εξόχως πετρελαιοπαραγωγό και όπου το 40% των επενδυτικών έργων να αφορούν στους φυσικούς της πόρους (ενεργειακούς και μη). Η εξορυκτική βιομηχανία είδε πτώση στην αξία των ανακοινωθείσών επενδύσεων κατά 82%, ενώ η βιομηχανία πετρελαίου και χημικών κατά 75% μέσα στο πρώτο τρίμηνο του έτους (UNCTAD, 2020, σσ. 30-31).

Σε ό,τι αφορά το εμπόριο της Αφρικής εκεί η κατάσταση είναι πολύ χειρότερη αφού οι κυριότερες αγορές της Αφρικής, η Ευρώπη, η Βόρεια Αμερική και η Ανατολική Ασία επλήγησαν βαριά από την πανδημία. Το πρώτο τρίμηνο ενδεικτικά, το Αφροκινεζικό εμπόριο μειώθηκε κατά 14% σε σχέση με το 2019, ενώ από τον Φεβρουάριο και μετά οι ακυρώσεις παραγγελιών στα ορυχεία χαλκού ανακοινώνονταν προληπτικά βλέποντας οι αγοραστές (από Κίνα) το πανδημικό σοκ να έρχεται. Το εμπόριο επηρεάζεται εξίσου και από τις τιμές των πρώτων υλών. Τα σπουδαιότερα πέντε εξαγωγίμα προϊόντα είναι το φυσικό αέριο, το αργό πετρέλαιο, ο άνθρακας, τα διαμάντια και ο χρυσός, αποτελούν κοντά στο 30% των συνολικών εξαγωγών της Αφρικής και σε όλα τα αναφερθέντα με εξαίρεση τον χρυσό, η αξία τους έπεσε δραματικά στις διεθνείς αγορές το α' εξάμηνο του 2020. Αναμένεται ότι η κατακόρυφη πτώση των εσόδων από το εμπόριο και τις επενδύσεις θα επηρεάσει αρνητικά τόσο τα δημοσιονομικά της Αφρικής όσο και το χρέος της¹¹³ (Nyantakyi & Drammeh, 2020, σσ. 1-3) Σε ό,τι αφορά τις επιπτώσεις της χρηματοδότησης του εμπορίου εκεί παρατηρούμε δραστική μείωση των χορηγήσεων και δανείων σε επιχειρήσεις. Ειδικότερα παράγοντες που επηρεάζουν περαιτέρω αρνητικά την πορεία των χορηγήσεων είναι ο χαμηλός ρυθμός της ψηφιοποίησης του εμπορίου, των συναλλαγών και της χρηματοδότησης και η ασταθής και ελλιπής πρόσβαση των τραπεζών σε συνάλλαγμα και δη σε δολάρια ΗΠΑ. Η πρώτη έλλειψη εμποδίζει τις εξαγωγικές και μεταποιητικές επιχειρήσεις να εναρμονιστούν γρήγορα και ευέλικτα στις παγκόσμιες τάσεις και ανατροπές ενώ το δεύτερο πρόβλημα τις εμποδίζει από το να αναπτυχθούν ικανοποιητικά, με την εσωτερική αγορά της Αφρικής να είναι σε μόνιμη αστάθεια και αβεβαιότητα. Το χρηματοδοτικό κενό που οφείλεται στην περιορισμένη πρόσβαση στο σύστημα Forex έκλεισε το 2019 στα 82 δις \$. Η αβεβαιότητα που αποπνέει η πανδημία αναμένεται να επιδεινώσει κατά

¹¹² Τιμή της Πέμπτης 26/11/2020 <https://oilprice.com/oil-price-charts/46> (oilprice.com)

¹¹³ Έχει γίνει ήδη αναφορά σε προηγούμενο κεφάλαιο.

πολύ το παραπάνω χάσμα το 2020. Αυτό όταν σε ομαλές συνθήκες, το 20% των αφρικανικών τραπεζών αναφέρουν ότι διαθέτουν χαμηλό απόθεμα συναλλάγματος με αποτέλεσμα το εμπόριο και οι εξαγωγές/εισαγωγές να μην ικανοποιούνται επαρκώς. Την ίδια στιγμή που τουλάχιστον το 50% του παγκόσμιου εμπορίου αποτιμάται σε δολάρια και διεξάγεται σε δολάρια. Η τάση αυτή και η εξέλιξή της μέσα στο 2020 αναμένεται να δυσχεράνει εξαιρετικά τη θέση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, ιδίως όταν αυτές είναι υπεύθυνες για τη δημιουργία του 80% των θέσεων απασχόλησης στην Αφρική, ενώ λαμβάνουν μόνο το 1/3 της συνολικής χρηματοδότησης των τραπεζών προς τις επιχειρήσεις. (Nyantakyi & Drammeh, 2020, σσ. 3-5)

II) 2019: Τάσεις προ κορονοϊού

Στην πραγματικότητα όμως το θετικό κλίμα που υπήρχε μέχρι και το 2017-2018, σταμάτησε το ήδη από το 2019. Στη Βόρεια Αφρική διαπιστώθηκε μείωση στις Α.Ξ.Ε κατά 11%, στα 14 δις \$ σε όλες τις χώρες με εξαίρεση την Αίγυπτο όπου είδε αύξηση κατά 11% στα 9 δις \$. Όλες οι υπόλοιπες χώρες, Μαρόκο, Τυνησία, Σουδάν, Αλγερία είδαν μειώσεις στις ΑΞΕ έως και 55% (!) (UNCTAD, 2020, σ. 33). Η Αίγυπτος αναδεικνύεται σε νέο κέντρο επενδύσεων και ανάπτυξης και χάρη στο Σουέζ και χάρη στον Θαλάσσιο Δρόμο του Μεταξιού. Ακολούθως η Υπο-Σαχάρια Αφρική είδε μείωση κατά 10% στις ΑΞΕ το 2019 (32 δις) που οφείλεται στη ραγδαία μείωση των επενδύσεων σε Νιγηρία και Νότια Αφρική κυρίως (κάποτε πρωταθλητές της Αφρικής). Η περιφέρεια της Δυτικής και Νότιας Αφρική είχε τη μεγαλύτερη μείωση κατά 21% (!) και κατά 22% (!) αντιστοίχως ενώ η Ανατολική και η Κεντρική είχαν μειώσεις κατά 9% και 7% αντιστοίχως. Τέλος στον τομέα του αποθέματος επενδύσεων (FDI stock) η Ολλανδία αναδεικνύεται πρωταθλήτρια στην Αφρική το 2018 με τη συσσωρευμένη αξία να ανέρχεται στα 79 δις \$ ακολουθούμενη από τη Γαλλία με 53 δις, όμως οι Ολλανδικές επενδύσεις ήταν κατά κύριο λόγο συγκεντρωμένες σε τρεις χώρες: Αίγυπτο, Νιγηρία και Νότια Αφρική. Τέλος η Αφρική ως επενδυτής (FDI outflows) μείωσε τις εξαγωγές κεφαλαίων κατά 35% στα 5.3 δις το 2018 (UNCTAD, 2020, σσ. 34-35)

Από τα παραπάνω κατανοούμε τα εξής ενδιαφέροντα. Η παγκόσμια οικονομία μάλλον άρχισε να μην «χωράει» την Αφρική ήδη από το 2019 καθώς οι επενδυτικές ροές ήταν μάλλον πολύ μειωμένες για να περάσει αυτό το γεγονός απαρατήρητο. Χώρες-κόμβοι και έως τότε πρωταθλητές στην προσέλκυση επενδυτών είδαν μεγάλες μειώσεις (Νιγηρία και Νότια Αφρική) κάτι που δείχνει την τάση απόσυρσης και ενόψει των χαμηλών τιμών στις πρώτες ύλες. Αξιοσημείωτη είναι και η απόσυρση των ΗΠΑ με επαναπατρισμούς κερδών και κεφαλαίων

κατά 15% την ίδια περίοδο, κάτι που ενδεχομένως να σχετίζεται με την πολιτική του Trump και τις αλλαγές που γίνονταν στον ενεργειακό τομέα (βλέπε σχιστολιθικό αέριο κλπ).

Από όσα αναφέρθηκαν σε προηγούμενα κεφάλαια, υπάρχει διάσταση στην προσέγγιση μεταξύ δυτικών (Ευρωπαίων και Βορειο-Αμερικανών) επενδυτών και των Κινέζων. Οι ΑΞΕ των πρώτων εστιάζουν κατά κύριο λόγο στον ενεργειακό τομέα και στις εξορύξεις και άρα εστιάζουν σε ορισμένες μόνο χώρες (βλ. Ολλανδία). Η Κίνα αντίστοιχα είναι διατεθειμένη να αξιοποιήσει τα πάντα: Στοχεύοντας κατά κύριο λόγο στον έλεγχο των μεταφορών και συγκοινωνιών της ηπείρου, επιδιώκει συμμαχίες με πολλές παραπάνω χώρες από ότι η Δύση, ενώ ενδιαφέρεται πρωτίστως για τη διασφάλιση των ενεργειακών ροών προς αυτήν και των εμπορευμάτων που εξάγει η ίδια προς τον υπόλοιπο κόσμο. Ο δυτικός κόσμος χωρίζει την Αφρική σε περιφέρειες και άξονες (Βόρεια Αφρική, Υποσαχάρια κοκ) ενώ η Κίνα από το 2000¹¹⁴ τουλάχιστον φανερά την αντιμετωπίζει ενιαία. Οι διαφορές στις προσεγγίσεις τους είναι μεγάλες, άγνωστο όμως ποια θα είναι η αντίδραση της Κίνας όταν οι χώρες της Υποσαχαρίας Αφρικής αρχίσουν μαζικά να αθετούν τα χρέη τους. Την ίδια στιγμή τον κύριο έλεγχο τον ασκούν οι παλιές Μητροπόλεις.

III) Πανδημία & Γεωπολιτικές προεκτάσεις

Με την έκρηξη της πανδημίας στις αρχές της άνοιξης τα κύρια προβλήματα της Αφρικής χρέος, εξάρτηση, ελλείμματα (εμπορικά και δημοσιονομικά) ήρθαν βίαια στην επιφάνεια. Με βάση τις εκτιμήσεις της UNCTAD του Ιουλίου του 2020, οι 10 πετρελαιοπαραγωγές θα απολέσουν έσοδα μέχρι τα τέλη της χρονιάς ύψους 65 δις \$ εξαιρετικά σημαντικά καθώς δίνουν μεγάλο μέρος του αναγκαίου συναλλάγματος της Αφρικής. Ακολουθώντας σημειώνονται δύο λόγοι για τους οποίους η Αφρική είναι εξαιρετικά ευάλωτη στην παρούσα πανδημία: α) παρά το ότι οι θάνατοι λόγω κορονοϊού ήταν μόλις 2 ανά εκατομμύριο πληθυσμού¹¹⁵ το πάγωμα της οικονομικής της δραστηριότητας συνέβη αρκετά νωρίτερα πριν την άφιξη της πανδημίας στο έδαφός της και αυτό συνέβη επειδή εξάγει σε χώρες και ηπείρους που επλήγησαν σκληρά: ΗΠΑ, Ε.Ε και Κίνα. β) Πιθανά επίσης να κρατήσει το πάγωμα δραστηριοτήτων και αρκετά περισσότερο μετά την λήξη της πανδημίας και λόγω του ότι η ίδια η πανδημία θα αργήσει να λήξει (σε σχέση με τις άλλες ηπείρους λόγω χρονικής καθυστέρησης) και επειδή πιθανά τα μέτρα ανάσχεσης του πανδημικού κύματος να εξακολουθήσουν να ισχύουν για αρκετά μεγαλύτερο διάστημα σε σχέση με τις χώρες «πρώτης γραμής». (Gondwe, 2020, σσ.

¹¹⁴ Με το Φόρουμ Κίνας-Αφρικής

¹¹⁵ Στοιχεία Μαΐου 2020

3-4) Επίσης η πτώση των εξαγωγών μέσα στο 2020 εκτιμάται να είναι μεταξύ 10% και 17% σε σχέση με το 2019 με πιο πιθανό το δεύτερο σενάριο, ενώ σε επισιτιστική επισφάλεια θα βρεθούν 73 εκατομμύρια άνθρωποι (Gondwe, 2020, σ. 14) Να σημειωθεί επίσης ότι πολλές χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής διέθεταν μία «εμπειρία» από προηγούμενες επιδημίες και ότι τα μέτρα ανάσχεσης είχαν την μορφή ήπιας καραντίνας ως επί το πλείστον.

Κατά τη διάρκεια της πανδημίας τα ανακοινωθέντα μέτρα στήριξης ήταν αναιμικά. Υπολογίζεται ότι ενώ η Ε.Ε και η Κεντρική Ασία δαπάνησαν μεσοσταθμικά το 9% του ΑΕΠ τους για προς μέτρα οικονομικής ανακούφισης και οι ΗΠΑ το 11%, στην Υποσαχάρια Αφρική δαπανήθηκε μόλις το 0,26%¹¹⁶ (!). Με τη σειρά του αυτό θα προκαλέσει μια αύξηση του χρέους στο 50,4% μέσα στο 2020 από 31,7% του ΑΕΠ την περίοδο 2010-2015¹¹⁷ στην Υποσαχάρια Αφρική, σε ορισμένες μάλιστα χώρες όπως το Πράσινο Ακρωτήρι και η Μοζαμβίκη θα ξεπεράσει το 100%. (Onyekwena & Ekeruche, 2020) Μέσα στο έτος η εξυπηρέτηση του χρέους αποσπούσε κατά μέσο όρο το 13% των εσόδων του προϋπολογισμού και σε πολλές περιπτώσεις οφείλονταν για κατασκευαστικά έργα που έμειναν στη μέση (Αγκόλα πχ) ή ήταν παντελώς αδιάφορα. Στο μεταξύ 25 υπουργοί Οικονομικών της Αφρικής ζήτησαν αναστολή πληρωμών χρέους ύψους 44 δις \$ για φέτος από τους G-20, όμως εκείνοι αρνήθηκαν και πρότειναν πάγωμα για χρέη ύψους 11 δις μόνο. Η κατάσταση περιπλέκεται καθώς ο μεγαλύτερος πιστωτής είναι η Κίνα πλέον και το 1/3 του χρέους το κατέχουν διεθνείς οργανισμοί που αναφέρουν ότι μαζική αθέτηση πληρωμών θέτει τη δική τους βιωσιμότητα σε κίνδυνο (Capital, 2020) Το ΔΝΤ τον Απρίλιο ανακοίνωσε έκτακτη χρηματοδότηση «ανακούφισης» μέσω του Ταμείου Καταστροφών που διαθέτει κεφάλαια ύψους 500 εκ \$ από τις 25 χώρες που εξυπηρετήθηκαν πρώτες, οι 18 ήταν αφρικανικές (NewMoney, 2020) Η έκταση της καταστροφής γίνεται εμφανέστερη όταν το Ταμείο εκτιμά ότι μόνο για τις απώλειες που θα δέχτηκε η Αφρική φέτος, θα χρειαστεί τα επόμενα τρία χρόνια 1.2 τρις \$ (BBC, 2020) για να ανακάμψει. Από τους δανειστές της Λέσχης των Παρισίων, το ΔΝΤ και την Παγκόσμια Τράπεζα αποφασίστηκε κούρεμα χρέους για 25 χώρες της Αφρικής. Το καλοκαίρι όμως μόλις 4 μπήκαν σε διαπραγματεύσεις. Εκτιμάται ότι οι υπόλοιπες δεν ήθελαν να μούνε επειδή οι όροι της διαπραγμάτευσης θα ήταν πιο καταστροφικοί από την συνέχεια της εξυπηρέτησης του χρέους, ενώ παρούσα θα ήταν και μια

¹¹⁶ Περισσότερα στο τελευταίο Παράρτημα

¹¹⁷ Περισσότερα δεξ στο 1^ο Κεφάλαιο.

«κηδεμονία» των δανειστών. (Mutize, 2020) Παράλληλα 40 χώρες της Αφρικής έχουν στραφεί για βοήθεια στο ΔΝΤ μέσα στο χρόνο.

Η κρισιμότητα της κατάστασης αναφορικά με το χρέος γίνεται εμφανής όταν 27 στις 28 Λιγότερο Αναπτυγμένες Χώρες του κόσμου, βρίσκονται στην Υποσαχάρια Αφρική. Στην ίδια περιφέρεια το 41% των χωρών εξαρτώνται απόλυτα από τις εξαγωγές πρώτων υλών, διαθέτουν από τα υψηλότερα ποσοστά άτυπης («μαύρης») εργασίας-υποαμοιβόμενης απασχόλησης που φτάνει το 66% του συνολικού εργατικού δυναμικού, ενώ η φτώχεια αγγίζει ένα 42% του πληθυσμού. Παράλληλα 34 από τις 50 λιγότερο προετοιμασμένες ή και εντελώς απροετοίμαστες χώρες για την αντιμετώπιση της πανδημίας σύμφωνα με τον Π.Ο.Υ εντοπίζονται στην ίδια περιοχή. Στην Νιγηρία των σχεδόν 200 εκ κατοίκων υπάρχουν λιγότεροι από 500 αναπνευστήρες στα δημόσια νοσοκομεία της χώρας, στη Ζιμπάμπουε των σχεδόν 15 εκ κατοίκων μόλις 20, ενώ η Κεντροαφρικανική Δημοκρατία των 4,6 εκ κατοίκων διαθέτει μόλις 3 σε όλη τη χώρα (!). Γι' αυτό απαιτείται άμεση ελάφρυνση του χρέους έτσι ώστε να εξασφαλιστούν κεφάλαια για την ενίσχυση των υποτυπωδών ή και ανύπαρκτων συστημάτων υγείας τους (Onyekwena & Ekeruche, 2020).

Στο μέτωπο της υγειονομικής (και όχι οικονομικής) αντιμετώπισης της πανδημίας στάθηκε η Κίνα. Από τον Μάρτιο και για τουλάχιστον 6 συναπτούς μήνες η Κινεζική κυβέρνηση έστελνε ιατρικό και υγειονομικό προσωπικό σε διάφορες χώρες της Αφρικής όπως η Ζιμπάμπουε και η Νότια Αφρική ενώ έχει συνάψει διμερείς συμφωνίες παροχής εμβολίων κατά του κορονοϊού. Η Κίνα αυτή τη στιγμή δοκιμάζει και παράγει (δοκιμαστικά) το εμβόλιο της εταιρίας Sinopharm στο Μαρόκο ενώ συμμετέχει στην Συμμαχία Covax¹¹⁸ που θα διαμοιράσει ισότιμα, 2 δις δόσεις εμβολίου στην Αφρική μέχρι τα τέλη του 2021 με σκοπό να εμβολιαστεί ένα 20% κατά μέσο όρο του πληθυσμού της. Επίσης ανέλαβε τόσο το κράτος όσο και ο ιδιωτικός τομέας της Κίνας την αποστολή υγειονομικού υλικού (άνευ κόστους) ιδίως μάσκες και αντισηπτικών gel σε πολλές αφρικανικές χώρες (π.χ. Γκάνα και Ζιμπάμπουε) (Bone & Cinotto, 2020) Όμως παρά το γεγονός ότι η Κίνα προσπαθεί να εγκαθιδρύσει μια ηγεμονική παρουσία στην Αφρική τα προβλήματα είναι εμφανή και οξεία στην περίπτωση του χρέους. Η Κίνα συμφώνησε στα πλαίσια των G-20 να ανασταλούν οι πληρωμές χρέους για το 2020 ενώ δεσμεύτηκε να διαπραγματευτεί σε πολυμερές και διμερές επίπεδο το διακρατικό χρέος. Ωστόσο

¹¹⁸ Συμμαχία που αναπτύχθηκε ανάμεσα στον Π.Ο.Υ, την Συμμαχία GAVI, την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και την Γαλλία που σκοπεύει να παράξει και να εξασφαλίσει εμβόλια για την καταπολέμηση του COVID-19 για τις χώρες χαμηλού εισοδήματος Περισσότερα: <https://www.gavi.org/vaccineswork/covax-explained> (htt58)

προτιμά τα διμερή κανάλια επικοινωνίας κάτι που θέτει εν αμφιβόλω την όποια ειλικρινή της διάθεση να αναδιαρθρώσει με διαφάνεια το αφρικανικό χρέος (Bone & Cinotto, 2020) Ειδικότερα η Κίνα ανακοίνωσε ότι θα χαρίσει μόλις το 9% του συνολικού αφρικανικού χρέους που είναι άτοκο, πράγμα που σημαίνει πως πιθανότατα το υπόλοιπο κομμάτι του χρέους θα συνεχίσει να εξυπηρετείται κανονικά. Η όποια διαπραγμάτευση θα γίνει θα είναι κατά περίπτωση όπως ανακοίνωσε ο Πρόεδρος Σι-Ζιπίνγκ ενώ μέχρι στιγμής δείχνει να ενδιαφέρεται περισσότερο να μαζέψει διπλωματική υποστήριξη από την Αφρική έτσι ώστε να αντιμετωπίσει την πίεση που δέχεται από ΗΠΑ και Ευρώπη (Van Staden, 2020) Αυτή την περίοδο τουλάχιστον 18 χώρες επαναδιαπραγματεύονται το χρέος τους προς την Κίνα ενώ άλλες 12 βρίσκονται σε συνομιλίες προκειμένου να ξεκινήσει η διαπραγμάτευση για χρέος αξίας 28 δις \$. Αυτή η εξέλιξη (μαζί με τις γεωπολιτικές ανακατατάξεις) αναμένεται να μειώσει δραστικά τον μελλοντικό δανεισμό προς την Αφρική και να επαναπροσδιορίσει την στάση της μόνο σε έργα μεγάλης αξίας και χρησιμότητας για την ίδια, όπως αυτά του (Θαλάσσιου) Δρόμου του Μεταξιού και σε χώρες με ελεγχόμενα προβλήματα ρευστότητας και εξυπηρέτησης χρέους (Olander, 2020) Η Κίνα από δω και πέρα θα πορευτεί πιο συντηρητικά και θα επικεντρωθεί μάλλον σε λιγότερες χώρες. Ενώ άλλοι υποστηρίζουν ότι οι εποχές του εύκολου δανεισμού και της εύκολης πρόσβασης στην ευνοϊκή χρηματοδότηση από την Κίνα έχουν παρέλθει ανεπιστρεπτί. Παράλληλα γεγονότα διακρίσεων εις βάρος Αφρικανών μεταναστών στην πόλη Guangzhou την άνοιξη με πογκρόμ εις βάρος τους δεν οδήγησαν σε καμιά απολογία την Κινεζική κυβέρνηση. Παρατηρήθηκαν επεισόδια και εις βάρος Κινέζων μεταναστών και επενδυτών στην Αφρική το καλοκαίρι¹¹⁹ κάτι που ενδεχομένως δείχνει υπόκωφες διαμαρτυρίες και έλλειψη κατανόησης και από τις δύο πλευρές. Να σημειωθεί παράλληλα ότι ενδέχεται οι επενδύσεις προς την Αφρική να αυξηθούν ακριβώς επειδή οι πόρτες της Ευρώπης και των ΗΠΑ είναι κλειστές αυτήν την περίοδο, ωστόσο θα πρέπει να έχουμε κατά νου πως πρόκειται για δύο άνισους εταίρους. Το γεγονός της πανδημίας πάντως είναι βέβαιο ότι θα πυροδοτήσει εξελίξεις και θα μετασχηματίσει άρδην τις σχέσεις Κίνας-Αφρικής. (Chimbelu, 2020)

Από τα παραπάνω αναμένουμε μια δύσκολη περίοδο για τις σχέσεις της Αφρικής με την Κίνα και την υπόλοιπη Δύση. Σε ένα πρώτο στάδιο η Κίνα μάλλον θα προσπαθήσει να κεφαλαιοποιήσει την φήμη της ως προστάτη του αναπτυσσόμενου Κόσμου. Σε αυτό σύμμαχός της είναι η ευρύτερη δημοφιλία της. Σε έρευνα του «Αφροβαρόμετρου» σε 36 χώρες της

¹¹⁹ Όπως τον Ιούνιο στη Ζιμπάμπουε

Αφρικής η Κίνα απολαμβάνει της θετικής στάσης του 63% του δείγματος κατά τη διάρκεια του 2020. Ωστόσο σε έρευνα πριν την πανδημία το Κινέζικο μοντέλο ανάπτυξης δεν ήταν το πλέον επιθυμητό ενώ η κοινή γνώμη μάλλον δείχνει προτίμηση για το αμερικάνικο μοντέλο ανάπτυξης αντί του κινέζικου. Σε χώρες σαν την Αιθιοπία και την Μποτσουάνα οι ερωτηθέντες ναι μεν είναι δύσπιστοι για το κινέζικο μοντέλο ανάπτυξης κυρίως ως προς το σκέλος του υπέρμετρου δανεισμού, αναγνωρίζουν όμως το θετικό ρόλο της Κίνας στην ανάπτυξη των χωρών τους. Σε τέτοιες έρευνες ωστόσο ρόλο παίζει και η τυχόν γνώση που έχουν οι κάτοικοι των χωρών αυτών για τις δραστηριότητες της Κίνας. Σε σχετική δημοσκόπηση του Σεπτεμβρίου του 2020 μόλις το 48% δήλωσε ότι γνώριζε τι πράττει η Κίνα (μ.ο σε 18 χώρες). Στις περισσότερες χώρες φαίνεται ότι στην κοινή γνώμη συσσωρεύεται μια ολοένα και μεγαλύτερη δυσπιστία για τον ρόλο της Κίνας και ειδικότερα για το κεφάλαιο «χρέος» και «δανεισμός» (Soule & Selormey, 2020)

Από τα παραπάνω ευρήματα προκύπτουν τα εξής ενδιαφέροντα: ο ρόλος της Κίνας δεν συνοδεύεται από πολλές προσδοκίες και αυταπάτες από πλευράς κοινής γνώμης. Η κοινή γνώμη στο Αφροβαρόμετρο φαίνεται εξαιρετικά δύσπιστη έως και αρνητική για την διογκούμενη έκθεση των χωρών τους στον δανεισμό από την Κίνα κάτι που οφείλεται εν πολλοίς στην προηγούμενη πικρή εμπειρία τους των περασμένων δεκαετιών. Από την άλλη μεριά η επιτυχία ή αποτυχία της Κίνας ενδεχομένως δύσκολα να γίνεται κατανοητή από το ευρύ κοινό, μιας και η κινεζική διείσδυση δεν διαθέτει τα κατάλληλα εργαλεία επικοινωνίας και τους κατάλληλους δεσμούς που έχουν οι χώρες της Ευρώπης και των ΗΠΑ ενώ λείπει και το γλωσσικό υπόβαθρο. Ίσως γι' αυτό το αμερικανικό μοντέλο φαίνεται πιο ελκυστικό γιατί διαφημίζεται περισσότερο. Η συγκεκριμένη ιστορική φάση της πανδημίας σε κάθε περίπτωση ανέδειξε τα κενά και την έλλειψη συντονισμού που διακατέχουν το Ευρωπαϊκό σύνολο, που αν και πραγματοποίησε πρωτοβουλίες στήριξης προς την Αφρική δεν αναδείχτηκαν επιτυχώς όπως έκανε αντίστοιχα η Κίνα. Η Κίνα σίγουρα προσπαθεί ασχέτως της επιτυχίας της στήριξης που δίνει και αυτό είναι που μάλλον θα μετρήσει βραχυπρόθεσμα. (Bone & Cinotto, 2020) Μέσα στο 2021 θα είμαστε σε θέση να κάνουμε μία ασφαλέστερη αποτίμηση της περιόδου πανδημίας και των μεταμορφώσεων που αυτή θα επιφέρει. Τόσο οι κινήσεις εντυπωσιασμού όσοι και η όποια στήριξη δοθεί από την Κίνα είναι πιθανό να μετρήσουν πολύ λιγότερο απ' όσο θα ήθελε η ηγεσία της. Αυτό γιατί τα περιθώρια για προσδοκίες είναι πολύ στενά τόσο για την κοινή γνώμη όσο και για τις ενδιαφερόμενες κυβερνήσεις. Πώς θα κρυφτεί τέτοια πτώση επενδύσεων και τέτοιο βουνό χρέους;

ΚΟΥΤΙ ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΝΕΑ ΣΥΜΦΩΝΙΑ

Το σχέδιο *La Verticale* ανήκει στο Ινστιτούτο IPEMED¹²⁰ και προτείνει μία *Νέα Συμφωνία* ανάμεσα στις χώρες της Ε.Ε, της Βόρειας Αφρικής (Ευρω-μεσογειακός χώρος) και της Υποσαχάριας Αφρικής και χρονολογείται από το 2015.

Α) Διαπιστώσεις

Η Έκθεση αυτή¹²¹ προβαίνει σε ορισμένες διαπιστώσεις.

Αρχικά ότι το καθιερωμένο μοντέλο της παγκοσμιοποίησης της δεκαετίας του '90 έχει ανασταλεί και μετασηματιστεί σε μεγάλο βαθμό. Η ενσωμάτωση μεγάλων ανεκμετάλλευστων περιοχών υπανάπτυκτων σε σημαντικό βαθμό επετεύχθη όχι μέσα από το άνευ όρων άνοιγμά τους στο παγκόσμιο εμπόριο, αλλά μέσα από την ένταξή τους σε περιφερειακούς σχηματισμούς-ζώνες-καθεστώτα/συμφωνίες. Οι συμφωνίες περιφερειακού χαρακτήρα από τη δεκαετία του '90 έχουν αυξηθεί σε αριθμό (ποσότητα) και περιλαμβάνουν πολλές πτυχές πέραν της οικονομίας (ποιότητα).

Οι ξένοι μεταναστευτικοί πληθυσμοί στην Ε.Ε έχουν πιο συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και δεν είναι μικτής φύσης. Ολοένα και λιγότεροι Ανατολικοευρωπαίοι και περισσότεροι κατάγονται από τη Βόρεια Αφρική και την Υποσαχάρια (σχεδόν 80% το 2011)

Παραδείγματα υπάρχουν αρκετά: η Ανατολική Ασία δεν έχει πλέον το ενδιαφέρον για τους Αμερικανούς επενδυτές λόγω του αυξανόμενου εργατικού κόστους και η τάση μεταφοράς επενδύσεων και υποδομών προς την Ανατολική Ασία έχει αντιστραφεί σε σημαντικό βαθμό και η Ανατολική Ασία έχει γίνει μία σημαντική οικονομική ένωση (ASEAN) και τα τελευταία 20 χρόνια η ενσωμάτωση των περιοχών-χωρών στην Κινέζικη οικονομική δύναμη είναι γεγονός. Άλλο παράδειγμα επιτυχίας η MERCOSUR (αφορά την Λατινική Αμερική).

Σε ό,τι αφορά την Αφρική, παρατηρείται σχετικά ότι η επιρροή της Ευρώπης μειώνεται προς όφελος της Κίνας και των ΗΠΑ. Ο ρόλος των πρώην αποικιοκρατών παραμένει από αδιάφορος έως αρνητικός για τους Αφρικανούς, την ίδια στιγμή η Κίνα πραγματοποιεί έργα

¹²⁰ L'Institut de Prospective Economique du Monde Méditerranéen - IPEMED

¹²¹ La Verticale-Pour un avenir commun "For a New Deal Africa-Mediterranean-Europe", (IPEMED, 2015)

μεγάλης κλίμακας και υποδομών αναγκαίων για τη ζωή τους. Η Αφρική δεν μπορεί να τα καταφέρει μόνη. Ακολουθώντας το ινστιτούτο προτείνει ένα σχέδιο περιφερειακής ολοκλήρωσης μεταξύ Ε.Ε και Αφρικής (του μεγαλύτερου μέρους της).

B) Προϋποθέσεις

Πρέπει να εντάξουμε τρεις προϋποθέσεις στο όλο σχέδιο: 1) Μεγάλες επενδύσεις σε υποδομές με στόχο τη διασύνδεση της Ευρώπης με όλη τη Μεσόγειο και μετά την Αφρική. 2) Ελεύθερη μετακίνηση στην περιφέρεια αυτή. 3) Εγγύηση ασφάλειας, αμυντικής και αστυνομικής και εγγυήσεις προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η Μεσόγειος πρέπει να γίνει πραγματικός κόμβος που θα ενώνει Αφρική, Μέση Ανατολή και Ασία, ενώ θα είναι το επίκεντρο της όλης διεργασίας. Η συζήτηση όμως αυτή πρέπει να εμπλέξει τους πάντες και κυρίως την κοινωνία των πολιτών. Η εγγύηση της επιτυχίας αφορά στην ικανότητα δόμησης αξιόπιστων συστημάτων παραγωγής διασυννοριακά. Μία συνεργασία Ευρώπης-Αφρικής-Μεσογείου μπορεί να αντέξει και να προωθήσει ενεργά την ψηφιακή επανάσταση, να θεσπίσει ευρεία δίκτυα προστασίας και να προχωρήσει σε μια βιώσιμη μετάβαση.

Η Ευρώπη εξασφαλίζει τις ενεργειακές της ανάγκες σε μεγάλο βαθμό από τη Βόρεια Αφρική: το 70% των εξαγωγών πετρελαίου και το 90% του φυσικού αερίου κατευθύνονται στην αγορά της Ε.Ε. Στο πλαίσιο της απεξάρτησης από την Ανατολική Ευρώπη, το βάθεμα της συνεργασίας με την Αφρική θα ταν μια κάποια λύση. Η Ευρώπη έχει τα κεφάλαια για να «αναπτύξει» την Αφρική και σε μια πιο βιώσιμη κατεύθυνση. Η Αφρική διαθέτει εκείνες τις εκτάσεις, τα κοιτάσματα και τα πληθυσμιακά δεδομένα για να ικανοποιήσει τόσο την ανάγκη της για ανάπτυξη όσο και την τροφοδοσία της Ευρώπης. Η εγγύτητα αυτών των δύο ηπείρων και η ιστορική τους συνύπαρξη και συνάφεια είναι εκείνα τα εργαλεία που μπορούν κατά τους συγγραφείς να εγγυηθούν την επιτυχία του σχεδίου αυτού.

Η Κίνα το ίδιο διάστημα αναμένεται να εκσυγχρονίσει σημαντικά την οικονομία της: άνοδος μιας εύπορης μεσαίας τάξης, ενίσχυση του καταμερισμού της εργασίας κοκ. Η Κίνα ως παγκόσμιο εργαστήριο φτηνών προϊόντων δύσκολα θα συνεχίσει να υφίσταται. Που θα καταλήξουν οι ευρωπαϊκές επενδύσεις μαζικής παραγωγής; Θα πάνε στην περιφέρεια της Κίνας (την υπόλοιπη Ανατολική Ασία) ή θα αναγκαστούν να πάνε αλλού; Εκεί λοιπόν εμφανίζεται η λύση της ενσωμάτωσης της Αφρικής σε έναν ενιαίο χώρο.

8 Β) Συμπεράσματα

Από όσα έχουν εκτεθεί παραπάνω, δηλαδή τις σχέσεις της Αφρικής με τις Μεγάλες Δυνάμεις, την Κίνα και τη Ρωσία, καταλήγουμε στο ότι οι εξελίξεις θα είναι ραγδαίες το επόμενο διάστημα. Τα κλειδιά της οικονομίας τα κρατούν οι πρώην αποικιοκράτες και οι ΗΠΑ. Ποσοτικά και ποιοτικά κυριότερα αυτοί ορίζουν τις τιμές των πρώτων υλών από τις οποίες εξαρτάται η Αφρική, αυτοί ορίζουν και το μεγαλύτερο μέρος της ζήτησης. Αυτοί κατέχουν το μεγαλύτερο μέρος του χρέους της (κατά κανόνα) και διαθέτουν τους μηχανισμούς ελέγχου των χωρών που βρίσκονται σε καθεστώς «ελεγχόμενης» πτώχευσης με διάφορους τρόπους τα τελευταία τριάντα τουλάχιστον χρόνια. Δυστυχώς η Κίνα παρά τον πακτωλό κεφαλαίων που έχει τοποθετήσει στην Αφρική αδυνατεί να την δει ριζικά διαφορετικά, πέραν του τροφοδότη της σε πρώτες ύλες αναγκαίες για την οικονομική της παντοδυναμία. Η διαφορά της έγκειται στο ότι η Κίνα δεν ενδιαφέρεται και δεν έχει αναπτύξει λεπτομερείς και διεξοδικούς μηχανισμούς υπαγωγής και ελέγχου των χωρών ενδιαφέροντος. Προωθεί μία ισότιμη συνεργασία που διαφέρει από περιοχή σε περιοχή. Δεν διαθέτει βάρβαρο αποικιακό παρελθόν και έτσι μπορεί με ευελιξία να διεισδύει σε πολλές χώρες ταυτόχρονα χωρίς αντιδράσεις και χωρίς κανένα κόστος. Ωστόσο είναι πολύ νωρίς για να πούμε ότι το μέλλον της Αφρικής εξαρτάται από τη συνεργασία μαζί της. Αρχικά δεν διαθέτει το κατάλληλο πολιτισμικό κεφάλαιο. Δεύτερον οι δεσμοί της μέσω της εκπαίδευσης και της κουλτούρας στην Αφρική ήρθαν πολύ αργά και προωθούνται με έναν τρόπο αντιφατικό και εν μέρει παράδοξο. Τέλος στερείται βάθους και οργάνωσης κάτι που δεν ισχύει αντίστοιχα με τις πρώην Μητροπόλεις. Αυτή τη στιγμή σε χώρες κλειδιά της Δυτικής Αφρικής και Βόρειας Αφρικής, ασχέτως του τι συναισθήματα υπάρχουν για τους πρώην αποικιοκράτες τους (κυρίως Γάλλοι) την μεγαλύτερη επιρροή την έχει η Δύση και κυρίως η Γαλλία. Στην Γαλλία θέλουν να σπουδάσουν οι περισσότεροι νέοι μορφωμένοι, γαλλικά μέσα ενημέρωσης ακούν οι πιο καλλιεργημένοι Αφρικανοί¹²² το σύγχρονο πρότυπο κράτους, διακυβέρνησης, θεσμών και δημοκρατίας είναι και θα είναι η Γαλλία και όχι η Κίνα.

¹²² Στην Βόρεια Αφρική το France 24 έχει τριπλασιάσει το κοινό του από το 2010, στην Τυνησία είναι το 4^ο δημοφιλέστερο. Στην Ακτή Ελεφαντοστού αυτό το κανάλι είναι το πιο δημοφιλές (από τα ξένα) με το 68% του πληθυσμού και το 75% των στελεχών επιχειρήσεων να το παρακολουθούν. Στο Μάλι το TV5 παρακολουθείται από το 45% των κατοίκων της πρωτεύουσας και είναι τρίτο σε δημοφιλία σε όλη τη χώρα. (IPEMED, 2015, σ. 40)

Αποδείχτηκε μάλλον ότι η Κίνα είναι ένας πολύ καλός εταίρος και συνεργάτης εάν έχουμε χώρα της Αφρικής με συνοχή και εκτόπισμα σαν την Αίγυπτο¹²³ ή την Αλγερία, όμως εάν έχουμε χώρες απομονωμένες ή στο στόχαστρο των διεθνών θεσμών (σαν την Ζιμπάμπουε) ή σε βαθύ τέλμα υπανάπτυξης, η Κίνα παρουσιάζεται σαν καταφύγιο (σπάνια σαν σωτήρας) που ενδεχομένως θα τις βγάλει από τη στασιμότητα. Το στοίχημα αυτό όμως εμπεριέχει πολλά ρίσκα. Σαν νέος σχετικά παίχτης στο παγκόσμιο σκηνικό, η Κίνα δεν έχει ακόμη δοκιμαστεί σκληρά στο πεδίο των διεθνών ανταγωνισμών, δεν έχουμε ακόμη δει κάποιο σκηνικό ενός διπολικού κόσμου σε παγκόσμια αναμέτρηση, επομένως δεν γνωρίζουμε πως θα συμπεριφερθεί σε πιθανούς συμμάχους της όταν φτάσει αυτή η στιγμή. Επίσης δεν είναι και πολύ ξεκάθαρες οι φιλοδοξίες της ούτε οι αντοχές της. Τα πάντα αναφορικά με την Κίνα είναι υπό διερεύνηση ειδικά σε μια τέτοια περίοδο ρευστότητας που η πανδημία επιταχύνει και επιδεινώνει τους όρους ανταγωνισμού. Εάν το θέμα μας είναι ο 4^{ος} Κόσμος ή και 3^{ος} να δανείζονται με πολύ καλύτερους όρους τότε η Κίνα είναι μία λύση. Εάν το θέμα μας είναι να αποκτήσει η Αφρική μια ανεξάρτητη πορεία και να μπει σε τροχιά αυτοδύναμης ανάπτυξης, τότε στη θεματική της Κίνας θα βάλουμε ένα ερωτηματικό. Η συνεισφορά της είναι μεγάλη πλην όμως σε κρίσιμες αποφάσεις που αφορούσαν πολεμικές περιπτώσεις των παλιών αποικιοκρατών η Κίνα απουσίαζε¹²⁴. Σε κάποιες περιπτώσεις συνεργάστηκε με τον ΟΗΕ και τις επιχειρήσεις του ΝΑΤΟ (Σομαλία) ενώ σε κάποιες άλλες αδιαφόρησε σχεδόν τελείως (Λιβύη και Σαχέλ). Το κύριο μέλημά της είναι μάλλον η διασφάλιση της βιωσιμότητας του Θαλάσσιου Δρόμου του Μεταξιού που αφορά την Ανατολική Αφρική κυρίως. Πλην όμως εκεί τα περισσότερα κράτη βρίσκονται καθημερινά αντιμέτωπα με τη διάλυση και την αποδιάρθρωση (βλ. Μοζαμβίκη, Σομαλία) με εξαίρεση την Αίγυπτο. Η επιτυχία της Κίνας στους γεωπολιτικούς ανταγωνισμούς της περιόδου αυτής, θα κριθεί μάλλον από την ικανότητά της να ελέγξει αυτόν τον θαλάσσιο δρόμο και τις ενεργειακές ροές.

Όσο για τη Ρωσία δύσκολα μπορεί να παίξει το ρόλο που είχε επί ΕΣΣΔ. Δεν μπορεί να οικοδομήσει καθεστώτα παρόμοια με το δικό της ή να εξάγει το μοντέλο διακυβέρνησής της, όμως μπορεί να έχει λόγο και ρόλο στην Αφρική χάρις στο δυναμισμό που εκπέμπει η αμυντική της βιομηχανία. Το εύρος της ξεπερνά τον όποιο δυναμισμό της υπό αποκλεισμό κρατικής οντότητας. Παράλληλα τα οπλικά της συστήματα είτε από τύχη (λόγω του σοβιετικού

¹²³ Αποδεικνύεται από την βροχή επενδύσεων ακόμη και τώρα.

¹²⁴ Λιβύη, Σαχέλ ή και Σομαλία.

παρελθόντος στην Αφρική) είτε σκόπιμα δίνουν μια ανάσα σε δεκάδες χωρών της Αφρικής που θέλουν να διατηρήσουν την αυτονομία τους. Και ίσως γι' αυτό δεν έχουν καταφέρει οι ΗΠΑ και οι ευρωπαϊκές δυνάμεις να εγκαταστήσουν μεγάλες βάσεις στρατηγικού χαρακτήρα στην Αφρικανική ήπειρο παρά μόνο κατόπιν μεγάλων επεμβάσεων (βλέπε Λιβύη και Μάλι).

Το παζλ της αναμέτρησης που έχει στηθεί είναι εξαιρετικά σύνθετο. Φαίνεται ότι επιμέρους ευρωπαϊκές δυνάμεις, με ή χωρίς το όχημα που λέγεται Ε.Ε, επιθυμούν να διατηρήσουν τον πρωταγωνιστικό τους ρόλο στην ήπειρο, κάτι που μάλλον γίνεται σεβαστό από τις ΗΠΑ.¹²⁵ Όμως οι ευρωπαϊκές φιλοδοξίες συναντούν πολλά εμπόδια. Πέραν της όποιας δυσπιστίας που προκαλεί η δράση τους σε καθεστώτα εθνικοαπελευθερωτικά (τύπου Αλγερίας, Τυνησίας Αιγύπτου) ή ακόμη και σε καθεστώτα πλήρους εξάρτησης, έχουν να αντιμετωπίσουν μη κρατικούς δρώντες όπως το ρωμαλέο (;) ισλαμικό κίνημα και οι δεκάδες (μη) κοινωνικοί σχηματισμοί όπως φυλές, φατρίες και ενώσεις που δεν περιορίζονται στα κρατικά σύνορα όπως αυτά ορίστηκαν από τους αποικιοκράτες. Το πολιτικό Ισλάμ είτε ως έκφραση τρομοκρατίας είτε ως κίνημα αλλαγής και ανάταξης ανθίσταται σε σημαντικό βαθμό στις επιβουλές των ευρωπαίων στις περιπτώσεις κυρίως όπου δεν μετέχει σε θεσμικά μορφώματα ή δεν συνομιλεί απευθείας με τα καθεστώτα. Μολονότι δύσκολα θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι αποτελεί μια βιώσιμη εναλλακτική για τις χώρες και τους λαούς αυτούς, δέον να αναρωτηθούμε τι προσφέρει η σημερινή Ευρώπη σε λύσεις. Το όποιο πολιτικό Ισλάμ κυριάρχησε χρονικά στη δύση του Ανατολικού Μπλοκ και στην σταδιακή παρακμή του άλλου μεγάλου κινήματος, του παναφρικανισμού. Η αποτυχία των ιδεών του Nkrumah και του κομμουνιστικού κινήματος έδωσε ζωή σε προνεωτερικές μορφές ζωής όπως οι φατρίες και οι φυλές ή το ριζοσπαστικό Ισλάμ.

Οι επεμβάσεις που κάνουν οι ισχυρές ευρωπαϊκές χώρες συντρίβουν κάθε ανίσχυρο επί της ουσίας σύνορο και κρατική υπόσταση στην Υποσαχάρια Αφρική και δίνουν το έναυσμα για περισσότερες και πολλές φορές άσχετες μεταξύ τους συγκρούσεις. Το παράδειγμα του Σαχέλ βοά. Μία επέμβαση «ρουτίνας» το 2013 της Γαλλίας στο Μάλι, πυροδότησε συγκρούσεις διεθνотικές, διπεριφερειακές και φυλετικές που μέσα σε ελάχιστο χρόνο ενέπλεξαν άλλες τέσσερις χώρες. Ένας πολυεθνικός (ευρωπαϊκός κυρίως) στρατός και δεκάδες μη κρατικοί δρώντες έχουν σπείρει χιλιάδες θύματα και ξεσπιτώσει εκατομμύρια ανθρώπους. Κρυφές

¹²⁵ Δεν γνωρίζουμε τι μορφή θα λάβει μελλοντικά, ειδικά από τη στιγμή που η φάση απομονωτισμού έχει τελειώσει.

ατζέντες όπως ο έλεγχος του ουρανίου ή του πετρελαίου γίνανε γρήγορα φανερές και εμπέδωσαν την εικόνα ότι οι ευρωπαϊκές δυνάμεις είναι αδύνατο να δείξουν άλλο προφίλ πέραν αυτού του αποικιοκράτη κατακτητή. Σε αυτό το σημείο οφείλουμε να σχολιάσουμε τη *Νέα Συμφωνία* που περιγράψαμε πιο πάνω του IPMED. Αρκετά φιλόδοξη πλην όμως αποφεύγει να θίξει αρκετά ζητήματα. Όπως ποιες χώρες θα αφορά; Θα αφορά και χώρες υπό αίρεση με ασταθή σύνορα (ή και καθόλου) φυλετικές συγκρούσεις και τρομοκρατία; Πως θα οικοδομηθεί ένα φιλόδοξο σχέδιο εάν δεν υπάρχουν εγγυήσεις σταθερότητας στην περιοχή του Μπαγκρέμπ και του Σαχέλ; Επίσης κρίσιμος παράγων είναι ο βαθμός συναίνεσης που υπάρχει αυτή τη στιγμή στο ευρωπαϊκό επιτελείο πάνω σε τέτοια σχέδια. Εάν η Ευρώπη δεν διαθέτει συνοχή σε κρίσιμα ζητήματα όπως η πανδημία ή ο κίνδυνος εξ ανατολών (Τουρκία πχ) πως θα διαχειριστεί μία θεματική που αφορά μια ολόκληρη ήπειρο, όταν μάλιστα δεν είναι και τόσο ξεκάθαρο εάν οι επιδιώξεις που προβάλλονται αφορούν τη Γαλλία ή ολόκληρη την Ε.Ε. Στην παραπάνω έκθεση γίνεται λόγος για επενδύσεις αξίας 500 δις \$ την επόμενη δεκαετία για να χτιστούν κρίσιμες υποδομές. Με ποιους όρους θα βρεθούν αυτά τα κεφάλαια και ποιος θα τα διαχειρίζεται; Το 2015 όταν παρουσιάστηκε η συγκεκριμένη έκθεση μαίνονταν ήδη δύο πόλεμοι στην Αφρική (φανεροί) επομένως λίγοι θα είχαν την αυταπάτη ότι επικρατεί ειρήνη. Πως θα πάει η Αφρική στην πραγματική βιώσιμη ανάπτυξη αν δεν σταματήσουν οι πόλεμοι και η ριζωμένη επιθυμία πολλών επιτελείων για αλλαγή καθεστώτος;

Αυτά και άλλα ζητήματα θα μας απασχολήσουν στο επόμενο σύντομο διάστημα μιας και οι θεματικές που αναγράφονται είναι σε μας αρκετά ξεκάθαρες: Α) τι μέλλον έχει μια Σύμβαση Κοτονού, η οποία αναβλήθηκε η συζήτηση αναθεώρησης της ήδη δύο φορές μέσα στο έτος εν μέρει και λόγω της πανδημίας¹²⁶. Β) Τι θέση θα έχει η Αφρική στο πλαίσιο της ανάσχεσης της πανδημίας του κορονοϊού αφενός και αφετέρου στο πλαίσιο της ανάσχεσης πολλών άλλων κατά τόπους επιδημιών που εμφανίζονται συχνότατα. Το παραπάνω ζήτημα είναι κρίσιμο, διότι η Αφρική υστερεί διαχρονικά στον τομέα της Δημόσιας Υγείας όχι με δική της ευθύνη ως επί το πλείστον¹²⁷ και σπαράσσεται από ασθένειες που στον αναπτυσσόμενο κόσμο είτε είναι ελεγχόμενες είτε έχουν εξαλειφτεί. Γ) Θα μπει δυναμικά η Ευρώπη σε μια συζήτηση (μαζί ή εναντίον των ΗΠΑ) για τη διαμόρφωση νέων σφαιρών επιρροής στην Αφρική με στόχο την ανάσχεση της κινεζικής επέλασης; Μέχρις στιγμής δεν έχουμε αμφιβολία ότι διεργασίες τέτοιες

¹²⁶ Παρατάθηκε τουλάχιστον μέχρι τον Φλεβάρη του 2021 <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/cotonou-agreement/> (htt57)

¹²⁷ Σχολιάστηκε εκτενώς στο κεφάλαιο σχετικά με τις πολιτικές του ΔΝΤ και της Παγκόσμιας Τράπεζας.

γίνονται άτυπα, πόσο καιρό θα πάρει μέχρι να γίνουν δόγματα και να εφαρμοστούν έμπρακτα; Δ) Πώς θα αντιμετωπιστεί το μεταναστευτικό ζήτημα που θα προκύψει και υπάρχει ήδη, σε μια εποχή που οι όροι εργασίας της πολύ μεγάλης πλειοψηφίας της παγκόσμιας εργατικής δύναμης αναμένεται να επιδεινωθούν ραγδαία; Θα επιτραπεί η διέλευση μεταναστών με πιο ελαστικούς όρους ή θα σκληρύνει τη στάση της η Ευρώπη; Να σημειώσουμε ότι τέτοια θέματα μάλλον δεν απασχολούν δυνάμεις όπως η Κίνα, η Ρωσία και οι ΗΠΑ (λόγω απόστασης και λόγω των όρων συσσώρευσης κεφαλαίου). Ε) Θα συνυπάρξει η Ευρώπη εντός και εκτός, με το πολιτικό Ισλάμ ή θα το δει όπως παραδοσιακά πράττει ως έναν εχθρό που πρέπει να παταχθεί;

Αυτά τα ερωτήματα αξίζουν να διερευνηθούν μιας και η επικαιρότητα εκτιμούμε ότι θα τα φωτίσει πολύ σύντομα. Στη νέα εποχή που ανατέλλει μετά την πανδημία, οι γραμμές μεταξύ αντιπάλων άλλοτε θα θολώνουν επειδή πολλοί δρώντες θα συμμετέχουν και θα αλλάζουν θέσεις και άλλοτε θα γίνονται πιο φανερές και ξεκάθαρες. Ο αγώνας για παγκόσμια αναμόρφωση της οικονομίας, που φέρει την ονομασία «*Η Μεγάλη Επανεκκίνηση*» δύσκολα θα βελτιώσει τη θέση της ηπείρου με όρους παραγωγικότητας, καινοτομίας, ανάπτυξης και ευημερίας¹²⁸ μιας και θέτει στο επίκεντρό της ψηφιακές εφαρμογές και καινοτομίες που η Αφρική ούτως ή άλλως δεν έχει. Πολύ πιθανόν ο μελλοντικός κόσμος της 4^{ης} Βιομηχανικής Επανάστασης να χωρίσει τον κόσμο ανάλογα με τις ψηφιακές δυνατότητες που αυτός θα έχει. Η Αφρική θα είναι χαμένη σε κάθε περίπτωση. Εάν αυτό το σχέδιο προχωρήσει θα έχει ενδιαφέρον να δούμε πως θα τοποθετηθούν τόσο τα διάφορα κινήματα (εάν υπάρχουν) εθνικής ανεξαρτησίας και panaφρικανισμού, όπως επίσης και τα διάφορα κινήματα θρησκευτικής αναγέννησης όπως τα κατά τόπους Ισλαμικά. Τέλος, ποιο όραμα θα μπορούσε να ενώσει τις αδύναμες χώρες της ηπείρου (και όχι μόνο) στη μάχη τους ενάντια στην καθυστέρηση και στην υπανάπτυξη;

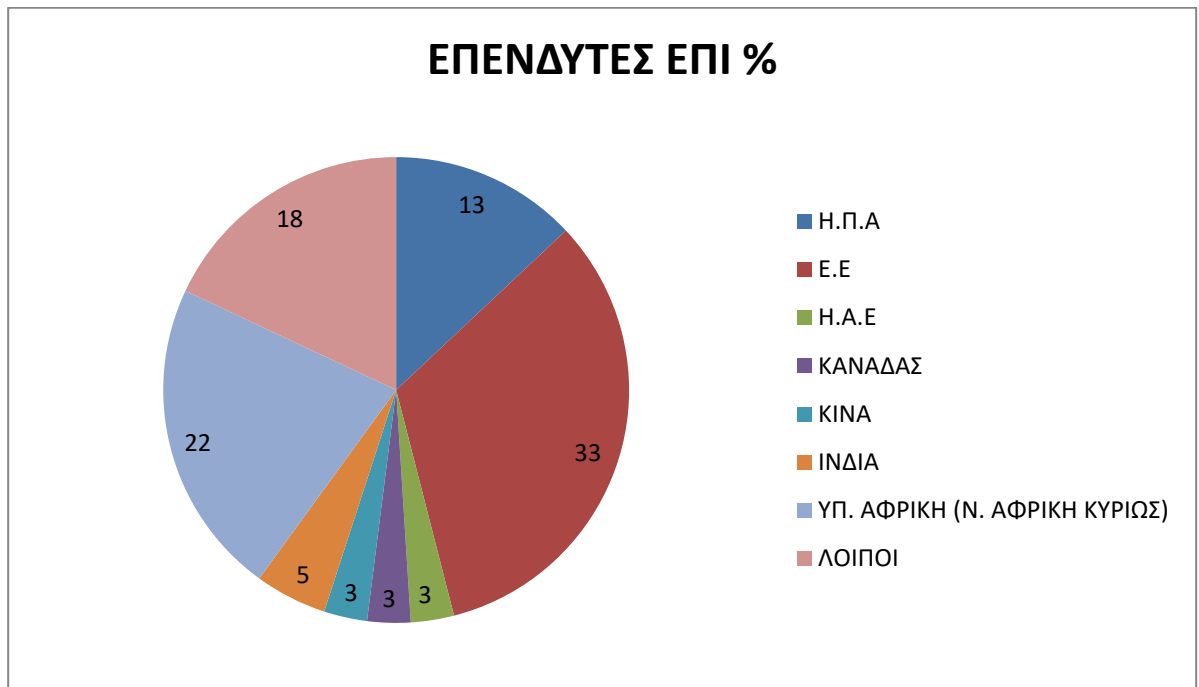
Αλλά ας αποτελέσουν οι παραπάνω θεματικές μια άλλη έρευνα.

Παραρτήματα

¹²⁸ Κρατάμε στην άκρη την ασφάλεια και τις πολεμικές περιπέτειες.

Α' Σχέσεις ΗΠΑ-Αφρικής

Α.1) Πραγματοποιηθέντα έργα, Εξαγορές & Συγχωνεύσεις ετών 2010-2016 σε %
με βάση την προέλευση¹²⁹

¹²⁹ ΠΗΓΗ: (UNITED STATES INTERNATIONAL TRADE COMMISSION, 2018, σ. 178)

Α.2) Έργα Α.Ξ.Ε ανά Τομέα στην Υποσαχάρια Αφρική την περίοδο 2010-2016¹³⁰

ΤΟΜΕΑΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΡΓΩΝ	% ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ
Χρηματοοικονομικές Υπηρεσίες	776	18
Υπηρεσίες υποστήριξης επιχειρήσεων	458	11
Τηλεπικοινωνίες	452	11
Υπηρεσίες Πληροφορικής	279	6
Επισιτισμός	255	6
Μεταφορές	175	4
Μηχανολογικός Εξοπλισμός, εργαλεία	166	4
Μεταλλεύματα	158	4
Άνθρακας, πετρέλαιο και φυσικό αέριο	158	4
Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας	143	3
Υπόδυση	130	3
Χημικά	127	3
Λοιπά	1.026	24

Α.3) Έργα ΑΞ.Ε από τις ΗΠΑ στην Υποσαχάρια Αφρική ανά Τομέα σε % (2010-2016)¹³¹

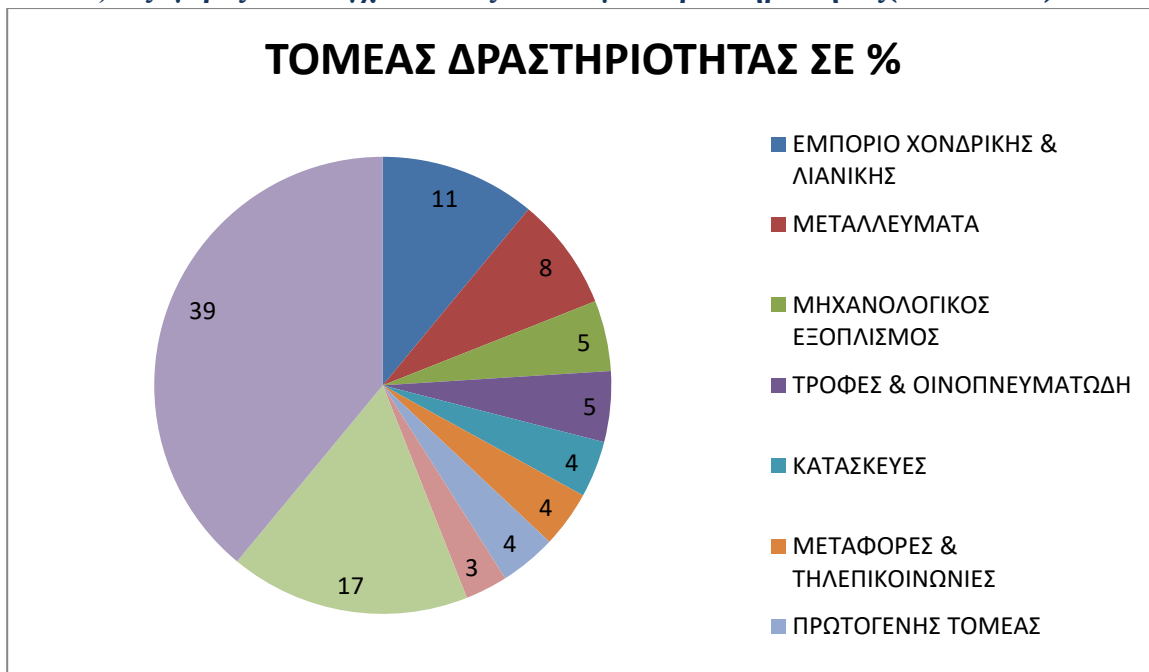
ΤΟΜΕΑΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΡΓΩΝ	% ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ
Υπηρεσίες Πληροφορικής	97	18
Υπηρεσίες υποστήριξης επιχειρήσεων	92	17
Τηλεπικοινωνίες	41	8
Λιανικό Εμπόριο	37	7
Χρηματοοικονομικές Υπηρεσίες	37	7
Επισιτισμός & καπνικά προϊόντα	28	5
Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας	26	5
Μηχανολογικός Εξοπλισμός, εργαλεία	23	4
Μεταφορές	21	4

¹³⁰ (UNITED STATES INTERNATIONAL TRADE COMMISSION, 2018, σ. 181) “Table 4.2 Global greenfield FDI projects in SSA, by industry, 2010–16”, αφορά έργα όλων των χωρών ανεξαρτήτως προέλευσης.

¹³¹ (UNITED STATES INTERNATIONAL TRADE COMMISSION, 2018, σ. 185) Table 4.5 U.S. greenfield FDI projects in SSA, 2010–16

Άνθρακας, πετρέλαιο και φυσικό αέριο	19	3
Λοιπά	124	23

Α.4) Εξαγορές και Συγχωνεύσεις ανά Τομέα Δραστηριότητας(2010-2016)¹³²

¹³² (UNITED STATES INTERNATIONAL TRADE COMMISSION, 2018, σ. 186) « **Figure 4.4** U.S. M&A deals in SSA, by select top sectors, 2010–16»

Α.5) Α.Ξ.Ε από την Ε.Ε στην Υποσαχάρια Αφρική ανά Τομέα (2010-2016)¹³³

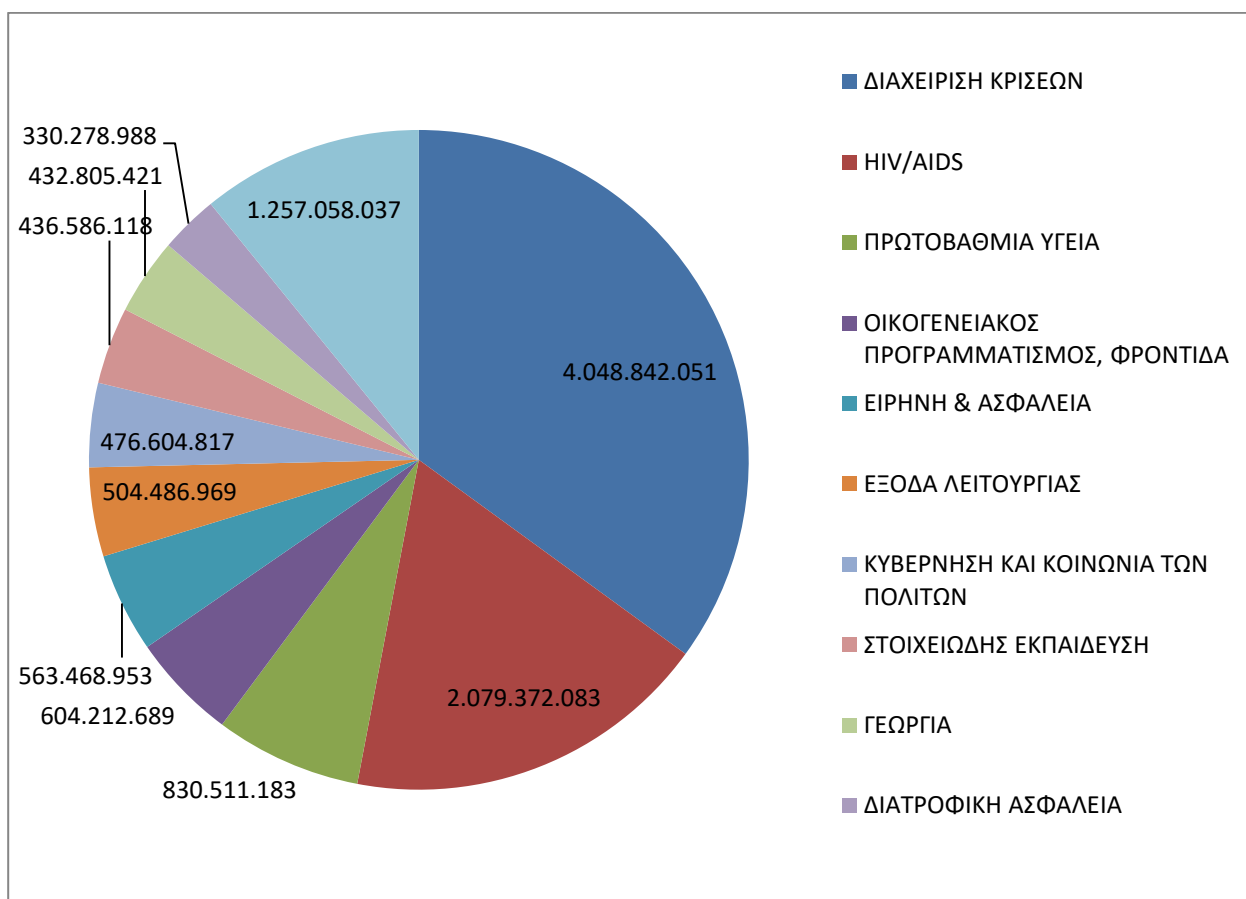
¹³³ (UNITED STATES INTERNATIONAL TRADE COMMISSION, 2018, σ. 198) « Figure 4.6 EU greenfield investment in SSA, 2010–16»

Α.6) Φοιτητές από την Υποσαχάρια Αφρική στις ΗΠΑ 2000-2019¹³⁴

ΕΤΟΣ	ΕΓΓΡΑΦΗ ΦΟΙΤΗΤΩΝ	ΜΕΤΑΒΟΛΗ %
2000	29.390	
2001	32.517	10.6
2002	35.401	8.9
2003	33.942	-4.1
2004	32.492	-4.3
2005	32.847	1.1
2006	32.423	-1.3
2007	32.020	-1.2
2008	32.708	2.1
2009	32.121	-1.8
2010	31.470	-2
2011	30.046	-4.5
2012	30.585	1.8
2013	31.113	1.7
2014	33.593	8
2015	35.364	5.3
2016	37.735	6.7
2017	39.479	4.6
2018	40.290	2.1

¹³⁴ <https://opendoorsdata.org/data/international-students/all-places-of-origin/>

**A.7) Αναπτυξιακή Βοήθεια των ΗΠΑ στην Υποσαχάρια Αφρική-Τομείς Δραστηριοτήτων
& Ποσά επί του Συνόλου των 12 ΔΙΣ \$¹³⁵**

¹³⁵ ¹³⁵ <https://explorer.usaid.gov/#2019> (htt51)

Β' Ποσοτικές και Ποιοτικές Παράμετροι των Σχέσεων Κίνας-Αφρικής

Β.1 Σινο-Αφρικανικό Εμπόριο (2014-2015)¹³⁶

<i>ΕΞΑΓΩΓΕΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΚΙΝΑ</i>	<i>ΑΞΙΑ ΣΕ ΔΙΣ \$</i>
Ορυκτά, καύσιμα και λιπαντικά	53,470
Εμπορεύματα	26,591
Ακατέργαστες ύλες	17,923
Κατασκευασμένα προϊόντα	14,514
<i>ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ ΑΠΟ ΤΗ ΚΙΝΑ</i>	
Μηχανολογικός Εξοπλισμός	42,830
Κατασκευασμένα Προϊόντα	28,185
Εμπορεύματα Διάφορα Προϊόντα	18,562
Χημικά	7,621
Διατροφικά προϊόντα & Ζωντανά	2,746

Β.2 Οι 8 Αρχές της Οικονομικής & Τεχνικής Βοήθειας¹³⁷

	ΑΡΧΕΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ
1.	Η Κίνα επιδιώκει την ισότητα και το αμοιβαίο όφελος στις σχέσεις της με άλλες χώρες
2.	Σεβασμός της εθνικής κυριαρχίας των κρατών.
3.	Παροχή άτοκων ή χαμηλότοκων δανείων στις υπανάπτυκτες χώρες και ορισμός ενός ευέλικτου χρόνου αποπληρωμής τους.
4.	Στόχος δεν είναι η εξάρτηση από την Κίνα, αλλά η αυτοδύναμη ανάπτυξη των λαών.
	Η Κίνα θα βοηθήσει τις χώρες που έχουν ανάγκη, να αναπτύξουν τις

¹³⁶ (Alden & Jiang, 2019)

¹³⁷ (Li, 2016, σ. 187)

5.	υποδομές τους, όπου με τις λιγότερες δυνατές επενδύσεις θα επιτευχθεί το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα.
6.	Η κινεζική κυβέρνηση αναλαμβάνει να παραδώσει εξοπλισμό και μηχανολογικό υλικό στις τιμές της παγκόσμιας αγοράς. Εάν ωστόσο, δεν ανταποκρίνεται στις προδιαγραφές που έχουν συμφωνηθεί, τότε αναλαμβάνει την αντικατάστασή τους.
7.	Αναλαμβάνει την κατάρτιση και εκπαίδευση του ντόπιου εργατικού δυναμικού.
8.	Κανένα προνόμιο και καμία εξαίρεση δε θα αναγνωρίζεται στους ειδήμονες και τεχνικούς που θα στέλνει η κινεζική κυβέρνηση σε όποια χώρα αιτείται βοήθεια. Θα απολαμβάνουν των ίδιων συνθηκών που αντιμετωπίζουν και οι ντόπιοι ¹³⁸ τεχνικοί. (Li, 2016, σ. 187)

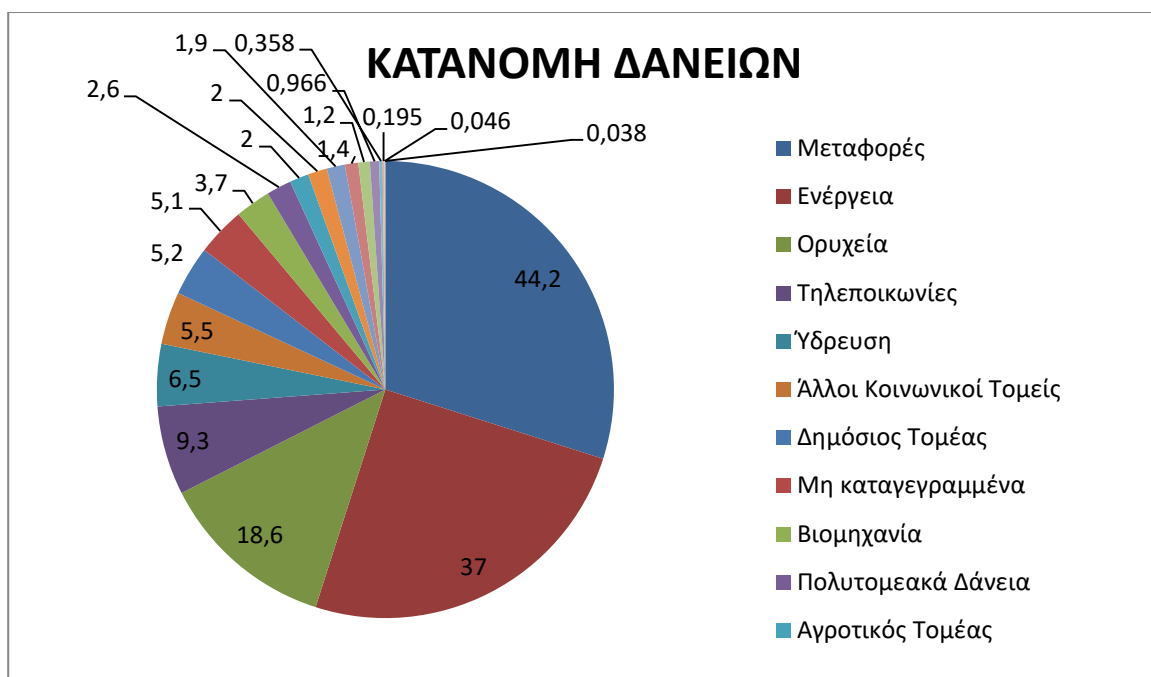
¹³⁸. (<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/121560>)
(<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/121560>)

B.3) Αξία Δανεισμού της Αφρικής σε ετήσια βάση (2000-2018)¹³⁹

ΕΤΟΣ	ΠΑΡΟΧΗ ΔΑΝΕΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΦΡΙΚΗ (ΑΞΙΑ ΣΕ ΔΙΣ\$)
2000	0.129
2001	0.297
2002	0.736
2003	1.7
2004	0.92
2005	1.6
2006	5.05
2007	5.6
2008	4
2009	6.7
2010	6.6
2011	10
2012	11.9
2013	16.6
2014	12.3
2015	11.5
2016	29.4
2017	14.2
2018	8.9

¹³⁹ China-Africa Research Initiative (2020)

Β.4 Κατανομή Δανείων Ανά Τομέα Δραστηριότητας¹⁴⁰

Β.5 Αφρικανοί Φοιτητές στην Κίνα 1996-2011¹⁴¹

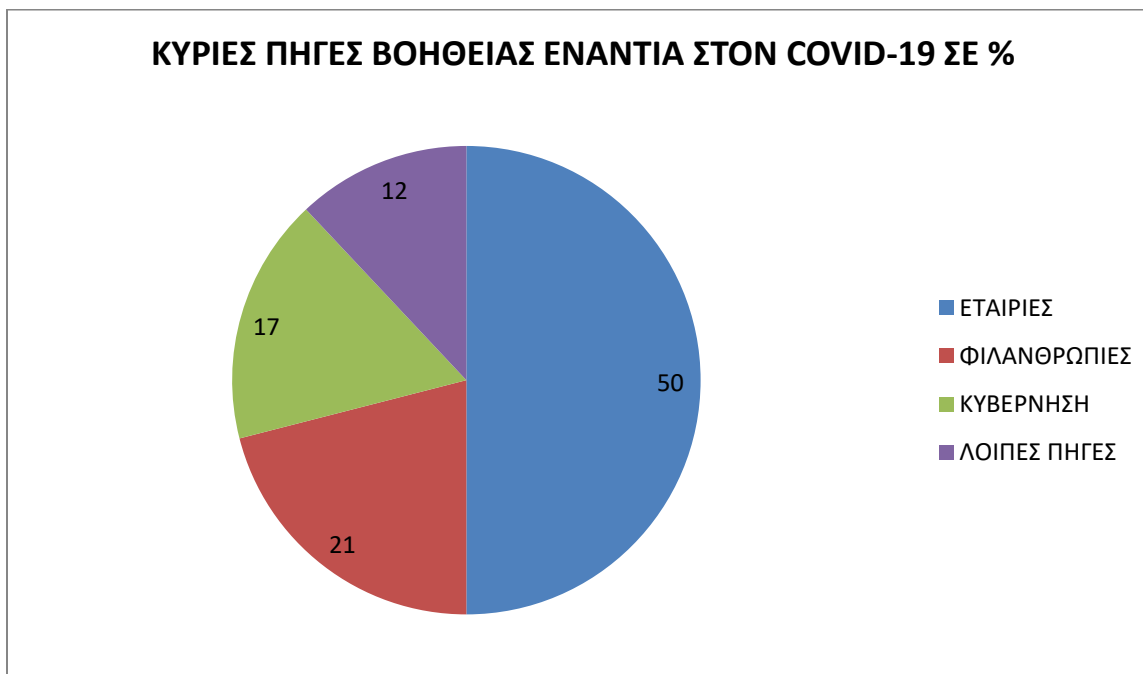
ΕΤΟΣ	ΜΕ ΥΠΟΤΡΟΦΙΑ	ΑΝΕΥ ΥΠΟΤΡΟΦΙΑΣ	ΣΥΝΟΛΟ
1996	922	118	1040
1997	991	224	1215
1998	1128	267	1395
1999	1136	248	1384
2000	1154	234	1388
2001	1224	302	1526
2002	1256	390	1646
2003	1244	549	1793
2004	1317	869	2186
2005	1367	1390	2757
2006	1861	1876	3737
2007	2733	3182	5915
2008	3735	5064	8799

¹⁴⁰ China-Africa Research Initiative. Τα ποσά που αναφέρονται είναι σε δις \$

¹⁴¹ (Li & Liu, 2014)

2009	4824	7609	12.443
2010	5710	10.693	16.403
2011	6316	14.428	20.744
ΣΥΝΟΛΟ	36.918	47.443	84.361

Β.6 Κύριες Πηγές της Κινεζικής Βοήθειας (Στοιχεία Μαΐου 2020)¹⁴²

¹⁴² RWR Advisory Group στο https://www.dw.com/en/covid-19-pandemic-to-transform-china-africa-relations/a-53724530?fbclid=IwAR0qe_cHkphUs28HCjPyptmX8bU4gRzBndvcLN999Uk2E71FfbFcQnMcAoA

Γ' Η Νέα Συμμαχία για την Επισιτιστική Ασφάλεια και τη Διατροφή

Γ.1 Δεσμεύσεις & Θεσμικά Πλαίσια Συνεργασίας¹⁴³

ΧΩΡΑ- ΕΤΟΣ	ΕΠΙΚΕΦΑΛΗΣ ΕΤΑΙΡΟΣ	ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΛΕΙΔΙΑ	ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ
Μπενίν-2013	Γερμανία	1)Στρατηγικό Σχέδιο Αναγέννησης του αγροτικού τομέα. 2)Στρατηγικό Σχέδιο για τη Διατροφή	1)Του συντονισμού προεδρεύει ο Πρόεδρος της χώρας στο Συντονιστικό Συμβούλιο για τη Διατροφή. 2) Εγκαθίδρυση Μηχανισμών Διαλόγου με: 1) τον ιδιωτικό τομέα με στόχο την αποτελεσματική εφαρμογή των μέτρων προτεραιότητας. 2) τους αγρότες και 3) με τα άλλα υπουργεία
Μπουρκίνα Φάσο-2012	Γαλλία σε συνεργασία με την Παγκόσμια Τράπεζα	Στρατηγική για την Επιταχυνόμενη Μεγέθυνση και τη Βιώσιμη Ανάπτυξη 2011-2015.	Ετήσια Διαδικασία Επιθεώρησης κάτω από το πλαίσιο της Νέας Συνεργασίας. (υπό την επίβλεψη των δωρητών)
Ακτή Ελεφαντοστού-2012	Ε.Ε	Εθνικό Σχέδιο Επενδύσεων στη Γεωργία, 2010-2015	Ετήσια Διαδικασία Επιθεώρησης
Αιθιοπία-2012	Η Ομάδα Εργασίας των Δωρητών στον Τομέα της Γεωργίας	Πλαίσιο Επενδύσεων στον Αγροτικό Τομέα	Ετήσια Διαδικασία Επιθεώρησης υπό την εποπτεία των δωρητών.
Γκάνα-2012	Η.Π.Α	Μεσοπρόθεσμο Σχέδιο	Ετήσια Διαδικασία

¹⁴³ (Schutter, 2015, σσ. 36-37) Ελεύθερη μετάφραση των στοιχείων που παρατίθενται στην έκθεση του Ευρωκοινοβουλίου. Η πρώτη στήλη αφορά στην ένταξη της κάθε χώρας στην Νέα Συμμαχία για την Επισιτιστική Ασφάλεια και τη Διατροφή και το έτος αυτής, η δεύτερη στήλη αφορά στον εταίρο (από πλευράς G-8) που αναλαμβάνει την επίβλεψη και την τεχνική συνεργασία με την αφρικανική χώρα, η Τρίτη στήλη αφορά στις πολιτικές δεσμεύσεις και η τέταρτη στο θεσμικό πλαίσιο αξιολόγησης και επιθεώρησης των πολιτικών αυτών.

		Επενδύσεων στον Αγροτικό Τομέα	Επιθεώρησης υπό την εποπτεία των δωρητών
Μαλάουι-2013	Ε.Ε	«Ευρεία» Προσέγγιση του Αγροτικού Τομέα και «Ευρεία» Προσέγγιση της Ανάπτυξης του Ιδιωτικού Τομέα και του Εμπορίου ¹⁴⁴	Ετήσια Διαδικασία Επιθεώρησης υπό την εποπτεία των δωρητών
Μοζαμβίκη-2012	Ιαπωνία & ΗΠΑ	Εθνικό Σχέδιο Αγροτικής Ανάπτυξης και Επενδύσεων	Ετήσια Διαδικασία Επιθεώρησης υπό την εποπτεία των δωρητών
Νιγηρία-2013	Βρετανία	Ατζέντα Αγροτικού Μετασχηματισμού ¹⁴⁵	Διαδικασία Επιθεώρησης υπό την κοινή εποπτεία των κυβερνήσεων των G-8, του ιδιωτικού τομέα, της Νιγηριανής Κυβέρνησης στον καθορισμό σημείων αναφοράς που θα οδηγούν στην εκπλήρωση των στόχων
Σενεγάλη-2013	Καναδάς	Εθνικό Πρόγραμμα Επενδύσεων στη Γεωργία 2009-2020	Ετήσια Διαδικασία Αξιολόγησης
Τανζανία-2012	ΗΠΑ	Σχέδιο Επενδύσεων πάνω στην Γεωργία και στην Επισιτιστική Ασφάλεια	Ετήσια Διαδικασία Επιθεώρησης υπό την εποπτεία των δωρητών

¹⁴⁴ Αντίστοιχο του Εθνικού Σχεδίου Επενδύσεων στην Γεωργία.

¹⁴⁵ Αντίστοιχο του Εθνικού Σχεδίου Επενδύσεων στην Γεωργία

Γ.2 Δεσμεύσεις των Κυβερνήσεων στις σχετικές Συμφωνίες Ένταξης στη Νέα Συμμαχία¹⁴⁶

ΧΩΡΑ	ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ	ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΓΗ	ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΕΠΙΣΤΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΔΕΙΚΤΩΝ
Μπενίν	- Εφαρμογή των ευρημάτων της επιτροπής που έχει αναλάβει την εφαρμογή των συστάσεων της Στρογγυλής Τραπέζης πάνω στον Διάλογο Δημοσίου-Ιδιωτικού Τομέα. - Αναθεώρηση του Κώδικα Επενδύσεων υπέρ ενός πιο φιλικού περιβάλλοντος για τον αγροτικό τομέα. - Αναθεώρηση των φορολογικών, νομοθετικών και ρυθμιστικών διατάξεων υπέρ των επενδύσεων στην γεωργία. - Βελτίωση των συστημάτων άρδευσης	- Ανάπτυξη του καθεστώτος κυριότητας στις αγροτικές εκτάσεις σε όλη την επικράτεια. - Δημιουργία συστήματος πληροφόρησης πάνω στα δικαιώματα κυριότητας γης.	- Εγγύηση της υγείας του πληθυσμού με τη διασφάλιση της διαθεσιμότητας, προσβασιμότητας και ανεμπόδιστη κατανάλωση τροφών (ενεργή προώθηση τροφών υψηλής θερμιδικής αξίας) - Ενίσχυση της ιωδίσωσης. - Ενίσχυση των λειτουργιών του Εθνικού Συμβουλίου για την Τροφή και τον Επισιτισμό.

¹⁴⁶ (Schutter, 2015, σσ. 38-42) Οι δεσμεύσεις αυτές αφορούν στις Συμφωνίες Συνεργασίας που υπέγραψαν οι ενδιαφερόμενες αφρικανικές χώρες με τους G-8 στα πλαίσια της Νέας Συμμαχίας για τη Διατροφή και την Επισιτιστική Ασφάλεια. Αφορά στα έτη 2012-2014 οπότε και εντάχθηκαν τα περισσότερα από τα αναφερόμενα κράτη και δεν γίνεται αναφορά στην εξέλιξή τους μέχρι και σήμερα. Είναι απλώς ενδεικτικό του τι σημαίνει συνεργασία και «Εταιρική Σχέση» και ποιο το περιεχόμενο των εφαρμοζόμενων πολιτικών. Η απόδοση των στοιχείων έγινε σε ελεύθερη μετάφραση από τον γράφοντα.

	5. Δημιουργία λιμνών και περιφράξεων 6. Εφαρμογή του Περιβαλλοντικού Σχεδίου Δράσης για τον αγροτικό τομέα. 7. Βελτίωση των τιμολογίων ηλεκτρικής ενέργειας και μείωση του αναγκαίου χρόνου σύνδεσης με το εθνικό δίκτυο. 8. Εφαρμογή μεικτού σχήματος ιδιωτικού και δημοσίου τομέα σχετικά με την προώθηση παραμέτρων του Εθνικού Προγράμματος Επενδύσεων στη Γεωργία. 9. Εφαρμογή των οδηγιών της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης Δυτικής Αφρικής (WAEMU) εξαιρέσεων επιβολής ΦΠΑ πάνω σε ορισμένα προϊόντα διατροφής και γεωργίας. 10. Δημιουργία Υπηρεσίας		
--	--	--	--

	Επιχειρησιακής Ασφάλειας και ενός Κεντρικού Εργαστηρίου Επιχειρησιακής Ασφάλειας. 11. Ενίσχυση των συστημάτων ενημέρωσης πάνω στην εξέλιξη των τιμών, της ποσότητας και της αγοράς γεωργικών προϊόντων. 12. Βελτίωση υποδομών μεταφορών και επικοινωνίας.		
Μπουρκίνα Φάσο	1. Βελτίωση της πρόσβασης στην εμπορία αγροτικών αγαθών. 2. Ανάπτυξη και Αποκατάσταση των αρδεύσιμων περιοχών και δημιουργία συνθηκών για βιώσιμη διαχείριση υδάτων. 3. Δημιουργία ενός ασφαλούς επενδυτικού κλίματος για τους ιδιώτες επενδυτές, βελτιώνοντας την αποτελεσματικότητά και τη διαφάνεια στις	1. Ενίσχυση των παροχών προς τους αγρότες, ώστε να πετύχουν μια «βελτιωμένη χρήση σπόρων» και λιπασμάτων. 2. Διασφάλιση της πρόσβασης στη γη και στην παραγωγική χρήση αυτής, με την αύξηση των πιστοποιήσεων εκμετάλλευσης της γης και μακροχρόνιων εκμιοθώσεων. 3. Μείωση ρίσκου	Συνέχιση της καταπολέμησης του υποσιτισμού.

	εμπορικές και τελωνειακές δοσοληψίες για τα αγροτικά αγαθά και βελτίωση της πρόσβασης στις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες όπως στον τομέα των μικροπιστώσεων, ειδικά για τις γυναίκες.	για τους αγρότες με την ανάπτυξη δυνατοτήτων αποθήκευσης γεωργικών αγαθών σε μια προσπάθεια εξομάλυνσης των διακυμάνσεων των τιμών, με την αγροτικά ασφαλιστικά σχήματα και με την εγκαθίδρυση δικτύων κοινωνικής προστασίας.	
Ακτή Ελεφαντοστού	Διαμόρφωση ενός περιβάλλοντος πρόσφορου στις επενδύσεις του ιδιωτικού τομέα με: 1. Ενίσχυση των βασικών υποδομών. 2. Βοηθώντας και ενισχύοντας πιθανούς επενδυτές. 3. Εγκαθιδρύοντας την ελεύθερη διακίνηση των αγροτικών αγαθών και 4. Υιοθετώντας τον Νόμο περί Σπόρων, για την διευκόλυνση στην εισαγωγή νέων	Εφαρμογή του Νόμου περί Αγροτικής Γης, οριοθετώντας την επικράτεια των χωριών και εκδίδοντας πιστοποιητικά εγγείου ιδιοκτησίας και βελτιώνοντας την πρόσβαση στη γη για τις γυναίκες και τη νεολαία από τις αγροτικές περιοχές, μέσω ειδικών προγραμμάτων.	1. Διασφάλιση της διατροφής σε όλα τα προγράμματα που σχετίζονται με την διατροφική ασφάλεια και την γεωργία. 2. Ενίσχυση του ρυθμιστικού πλαισίου σχετικά με τη διατροφή, με την θεσμοθέτηση της εμπορίας υποκατάστατων μητρικού γάλακτος και της πώλησης τροφών σε μέρη που γειτνιάζουν

	ποικιλιών στον κατάλογο σπόρων.		στα σχολεία. Τέλος προβλέπεται η εγκαθίδρυση υπηρεσίας διατροφικής ασφάλειας.
Αιθιοπία	1. Κίνητρα σε διεθνείς εταιρίες σπόρων να λειτουργήσουν στην Αιθιοπική αγορά (με εξαιρέσεις) επιτρέποντας την εμπορευματοποίηση σπόρων με την παράλληλη ελευθερία στους συνεταιρισμούς και τους ανεξάρτητους αγρότες να προμηθεύονται σπόρους από κάθε πηγή. 2. Ενθαρρύνοντας μελλοντικούς επενδυτές εγκαθιδρύοντας υπηρεσίες μίας στάσης για όλες τις γραφειοκρατικές διαδικασίες, διευκόλυνσης της εμπορίας καλλιεργειών. Επίσης επιβάλλεται μη δέσμευση μη επιβολής ποσοστώσεων	1. Επέκταση της πιστοποίησης των ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων σε όλους τους ιδιοκτήτες γεωργικών εκτάσεων, αρχικά δίνοντας έμφαση στις περιφέρειες του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης. 2. Βελτίωση των νόμων σχετικά με την έγγειο ιδιοκτησία και του πλαισίου χρήσης γης. 3. Οδηγίες για την εταιρική ευθύνη για την εκμίσθωση γης και την «υπεύθυνη» γεωργία. 4. Βελτίωση πρόσβασης στην πίστωση με σκοπό την ενίσχυση των μικροϊδιοκτητών και της	

	στις εξαγωγές των εμπορικών εκμεταλλεύσεων και των επεξεργασμένων προϊόντων.	αγροβιομηχανίας	
Γκάνα	1. Βελτίωση των κανονισμών για τους σπόρους (ανάπτυξη νέων ποικιλιών). 2. Δημιουργία βάσεων δεδομένων κατάλληλων εδαφών για υποψήφιους επενδυτές και ορισμό σαφών διαδικασιών ώστε να διοχετευτούν τα συμφέροντα των επενδυτών στις κατάλληλες υπηρεσίες. 3. Παροχή μιας «φόρμας συμφωνίας εκμίσθωσης» για καλλιεργητές και συμβολαιακή γεωργία.	Ανάπτυξη μιας νέας πολιτικής αγροτικών παροχών για λιπάσματα και πιστοποιημένη χρήση σπόρων.	
Μαλάουι	1. Κατάργηση της απαγόρευσης εξαγωγών στις σοδειές με εξαίρεση το καλαμπόκι. 2. Επιτάχυνση των διαδικασιών των επιχειρηματικών δοσοληψιών και αναθεώρηση του	1. Αποδέσμευση 200.000 εκταρίων γης για εμπορική καλλιέργεια μεγάλης κλίμακας μέχρι το 2015. Αυτό θα πραγματοποιηθεί μετά από	1. Μείωση της δυσθρεψίας με την προώθηση της παραγωγής και χρήσης προϊόντων με υψηλή θερμιδική αξία. 2. Εφαρμογή των: α) της διαφοροποίησης

	φορολογικού καθεστώτος προκειμένου να δοθούν κίνητρα για επενδύσεις κάτω από την Εθνική Στρατηγική Εξαγωγών. 3. Δημιουργία του Κέντρου Επενδύσεων και Εμπορίου του Μαλάουι που θα λειτουργεί σαν υπηρεσία μίας στάσης για τους υποψήφιους επενδυτές, με παροχή πληροφοριών και διευκόλυνση του εμπορίου. 4. Αναθεώρηση του Εθνικού Συστήματος Πιστοποίησης Σπόρων σε συμφωνία με το Πρόγραμμα Εναρμόνισης των Σπόρων της Κοινής Αγοράς Ανατολικής και Νότιας Αφρικής (COMESA) 5. Επιτάχυνση της ανάπτυξης του Κανονιστικού Πλαισίου Λιπασμάτων και της Στρατηγικής Συμβολαιακής	έρευνα που θα εντοπίζει ανεκμετάλλευτα κομμάτια γης και την καταλληλότητα των καλλιεργειών. 2. Αύξηση της βιωσιμότητας, της διαφάνειας και της λογοδοσίας στο Εθνικό Πρόγραμμα Επιδοτήσεων Αγροτών. 3. Έμφαση στην παραγωγή γαλακτοκομικών όπως και των ακόλουθων καλλιεργειών: καλαμποκιού, φιστικιού, σπόρων σόγιας, ηλιοτροπίου, μαλλιού, φάβας και ζαχαροκαλάμου 4. Βελτίωση της ποιότητας των γεωργικών αγαθών με την ενίσχυση των δυνατοτήτων του Γραφείου Προτύπων του Μαλάουι και άλλων ερευνητικών	της παραγωγής ενισχύοντας την παραγωγή πιο θερμιδικών προϊόντων όπως σόγιας και οσπρίων. β) της επένδυσης στην επεξεργασία αγροτικών προϊόντων και στην προστιθέμενη αξία θρεπτικών τροφών στις αγορές. 3. Εφαρμογή της Εθνικής Στρατηγικής Εξαγωγών, ώστε να αυξηθεί το εισόδημα του αγρότη ώστε να μπορούν να αγοράσουν περισσότερες θρεπτικές τροφές. Παράλληλα με τη διεύρυνση της φορολογητέας βάσης, η Κυβέρνηση θα μπορέσει να χρηματοδοτήσει προγράμματα επισιτισμού. 4. Ενεργοποίηση του Νόμου περί Επισιτισμού και αναθεώρηση του Νόμου Δημόσιας Υγείας έτσι ώστε να επιβληθεί η ιωδίωση και να
--	---	---	---

	Γεωργίας. 6. Σύνδεση των χρηματοδοτούμενων από τους δωρητές έργων άρδευσης με την Εθνική Στρατηγική Εξαγωγών, διασφαλίζοντας ότι οι σχεδιασμοί των έργων άρδευσης θα περιλαμβάνουν καλλιέργειες που έχουν οριστεί στην Εθνική Στρατηγική Εξαγωγών. Παράλληλα θα δοθεί έμφαση στις επαρχιακές οδούς που οδηγούν στις συστάδες ανάπτυξης (growth clusters) των κατά προτεραιότητα καλλιεργειών.	ιδρυμάτων με τις αναγκαίες πιστοποιήσεις που θα εναρμονίζονται με τα διεθνή πρότυπα.	επεκταθεί η άδεια μητρότητας.
Μοζαμβίκη	1. Αναθεώρηση της Εθνικής Πολιτικής Σπόρων, συμπεριλαμβανομένης της παύσης διανομής των δωρεάν και παρθένων σπόρων με εξαίρεση των σπόρων βασικής διατροφής σε καταστάσεις	1. Επιτάχυνση των διαδικασιών έκδοσης πιστοποιητικών εμπραγμάτων δικαιωμάτων στην έγγαιο ιδιοκτησία, έτσι ώστε εξασφαλιστούν οι μικροκαλλιεργητές οι	1. Εφαρμογή του Πολυτομεακού Σχεδίου Δράσης για την Μείωση του Χρόνιου Υποσιτισμού των ετών 2011-2015 (PAMRDC) 2. Εναρμόνιση του ως άνω προγράμματος με τις πολιτικές της Συμμαχίας.

	έκτακτες. Εφαρμογή της νομοθεσίας περί ιδιοκτησίας σπόρων με στόχο την ενίσχυση των επενδύσεων με την παράλληλη υιοθέτηση κανονισμών πιστοποίησης των σπόρων που θα είναι συμβατοί με τα Πρωτόκολλα της Κοινότητας Ανάπτυξης Νοτίου Αφρικής. 2. Υιοθέτηση κανονισμών που να εξουσιοδοτούν κοινότητες σε συνεργασίες με εκμισθώσεις ή υπο-εκμισθώσεις.	επενδύσεις αγροδιατροφικού τομέα. 2. Διασφάλιση του εμπορίου και της εμπορίας αγροτικών προϊόντων, ειδικά για τους μικροκαλλιεργητές. 3. Αύξηση της διαθεσιμότητας και της πρόσβασης στην πίστωση για τους μικροκαλλιεργητές.	
Νιγηρία	1. Αύξηση της συμμετοχής του ιδιωτικού τομέα στην παραγωγή και διανομή σπόρων και λιπασμάτων. 2. Επιτάχυνση των διαδικασιών εγγραφής αγροτικών επιχειρήσεων. 3. Δημιουργία Ζωνών Επεξεργασίας Βασικών Καλλιεργειών. 4. Δημιουργία Χρηματιστηρίου	1. Βελτίωση της πρόσβασης στις χρηματοοικονομικές υπηρεσίες για τους παραγωγούς μέσω του Ταμείου Αγροτικών Χρηματοδοτήσεων στη Νιγηρία και ανάπτυξη της αγοράς αγροτικών ασφαλίσεων. 2. Υιοθέτηση της	1. Επέκταση της υπάρχουσας νομοθεσίας πάνω στην οχύρωση και βιο-οχύρωση των υπολοίπων βασικών προϊόντων διατροφής που δεν καλύπτονται από τις υπάρχουσες πολιτικές και κανονισμούς. 2. Ανάπτυξη ενός Εθνικού Σχεδίου

	αγροτικών προϊόντων που θα το διαχειρίζεται ο ιδιωτικός τομέας.	Συστηματικής Τιτλοποίησης Γης και Καταχώρισης που θα σέβεται τις Κατευθυντήριες του Παγκόσμιου Οργανισμού Τροφίμων για την Υπεύθυνη Διακυβέρνηση της Γης, των Αλιευμάτων και των Δασών.	Επισιτισμού. 3. Παροχή χρηματοδότησης για την επέκταση του προγράμματος τροφοδοσίας των σχολείων με το 25% των αναγκών να προέρχεται από τις τοπικές αγορές.
Σενεγάλη	1. Εφαρμογή φορολογικών κινήτρων για την προώθηση των γεωργικών επενδύσεων. 2. Εκσυγχρονισμός της Γεωργίας.	1. Αύξηση του μεριδίου των δανείων για τον γεωργικό τομέα από το 3% στο 8% μέχρι το 2015. 2. Μείωση των επιδοτήσεων εντός τριών ετών και καλύτερη στόχευση των ωφελομένων από το 0.5% στο 0.3% του προϋπολογισμού. 3. Ορισμός και εφαρμογή μέτρων μεταρρύθμισης της χρήσης γης για μια υπεύθυνη γεωργία.	
Τανζανία	1. Ενίσχυση της	1. Εξασφάλιση	Αναβάθμιση και

	σταθερότητας και της διαφάνειας στην εμπορική πολιτική με μείωση των δασμολογικών και μη δασμολογικών εμποδίων και εύρεση εναλλακτικών πέραν της απαγόρευσης εξαγωγών σε περιόδους ανάγκης. 2. Δημοσιονομικά μέτρα-κίνητρα υπέρ του ιδιωτικού τομέα όπως μείωση ή κατάργηση των φόρων επί των κερδών, μείωση ή κατάργηση του ΦΠΑ σε μηχανολογικό εξοπλισμό και επιμέρους εξαρτήματα 3. Αναθεώρηση του Νόμου περί Σπόρων που θα εναρμονίζει τα δικαιώματα των γεωργών με το σύστημα της Διεθνούς Ένωσης για την Προστασία των Νέων Ποικιλιών των Φυτών. Ακολούθως	πιστοποίησης δικαιωμάτων εγγείου ιδιοκτησίας για μικροκαλλιέργητές και επενδυτές και αποσαφήνιση του ρόλου των εμπλεκόμενων υπηρεσιών έτσι ώστε να διατεθεί γη για επενδυτές. 2. Αναθεώρηση του απαιτούμενου χρόνου εισαγωγής και καταχώρησης αγροχημικών από το εξωτερικό, σύμφωνα με τις διεθνείς βέλτιστες πρακτικές.	εναρμόνιση της Εθνικής Πολιτικής Διατροφής και Επισιτισμού με την Εθνική Στρατηγική Επισιτισμού. Εφαρμογή πολιτικής σχετικά με την διατροφή των βρεφών και των μικρών παιδιών. Εφαρμογή του Κώδικα Εμπορίας Υποκατάστατων Μητρικού Γάλακτος και του Codex Alimentarius.
--	---	--	--

	διευκόλυνση της εισαγωγής νέων ποικιλιών από το εξωτερικό και εξουσιοδότηση σε εταιρίες να σπείρουν την δική τους σπορά με εποπτεία και έλεγχο.		
--	---	--	--

Δ' Φυσικοί & Ενεργειακοί Πόροι της Αφρικής

Δ. 1 Τι διαθέτει η Υποσαχάρια Αφρική σε ενεργειακούς πόρους (% επί των παγκόσμιων αποθεμάτων) ¹⁴⁷

ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΟΙ ΠΟΡΟΙ	1950	1990	2040
ΠΕΤΡΕΛΑΙΟ	29%	27%	31%
ΑΝΘΡΑΚΑΣ	56%	-	19%
ΦΥΣΙΚΟ ΑΕΡΙΟ	9%	2%	28%
ΠΥΡΗΝΙΚΑ	-	-	9%
ΒΙΟΜΑΖΑ	-	54%	7%
ΥΔΡΟΗΛΕΚΤΡΙΚΑ	6%	3%	3%
ΛΟΙΠΕΣ ΑΝΑΝΕΩΣΙΜΕΣ	-	14%	3%

Δ. 2 Αποθέματα Πετρελαίου σε χώρες της Αφρικής ¹⁴⁸

ΧΩΡΑ	ΑΠΟΘΕΜΑΤΑ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΥ (ΣΕ ΕΚΑΤ. ΒΑΡΕΛΙΑ)	ΕΤΟΣ ΕΚΤΙΜΗΣΗΣ
ΑΙΓΥΠΤΟΣ	4.400	2013
ΑΛΓΕΡΙΑ	13.400	2010
ΛΙΒΥΗ	44.000	2011
ΑΓΚΟΛΑ	13.500	2012
ΤΥΝΗΣΙΑ	430	2012
ΓΚΑΝΑ	660	2013
ΚΑΜΕΡΟΥΝ	200	2010
ΜΠΕΝΙΝ	44	2002
ΝΙΓΗΡΙΑ	37.200	2013
ΚΟΓΚΟ	3.180	2014
ΣΟΥΔΑΝ	6.000	2010

¹⁴⁷ (Othieno & Awange, 2016, σ. 13)

¹⁴⁸ (Othieno & Awange, 2016, σ. 23)

ΟΥΓΚΑΝΤΑ	6.000	2014
----------	-------	------

Δ. 3 Αποθέματα Φυσικού Αερίου σε χώρες της Αφρικής¹⁴⁹

ΧΩΡΑ	ΠΟΣΟΤΗΤΑ ΣΕ ΔΙΣ ΚΥΒΙΚΩΝ ΠΟΔΙΩΝ	ΕΤΟΣ ΕΚΤΙΜΗΣΗΣ
ΝΙΓΗΡΙΑ	180.000	2013
ΑΛΓΕΡΙΑ	148.600	2012
ΑΙΓΥΠΤΟΣ	85.800	2013
ΤΥΝΗΣΙΑ	4.475	2012
ΚΑΜΕΡΟΥΝ	4.455	2010
ΑΚΤΗ ΕΛΕΦΑΝΤΟΣΤΟΥ	1000	2013
ΑΓΚΟΛΑ	10.950	2012
ΜΟΖΑΜΒΙΚΗ	4.500	2012
ΓΚΑΝΑ	800	2012
ΝΑΜΙΒΙΑ	2.200	2012

Δ. 4 % Πληθυσμού που βασίζεται στην Ενέργεια Βιομάζας¹⁵⁰

ΧΩΡΕΣ	% ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ
ΝΙΓΗΡΙΑ	74
TANZANIA	94
KENYA	80
ΑΙΘΙΟΠΙΑ	96
ΚΟΓΚΟ	93

¹⁴⁹ (Othieno & Awange, 2016, σ. 24)

¹⁵⁰ (Othieno & Awange, 2016, σ. 28)

Ε' Ανάπτυξη στην Αφρική (2015-2020) & Αναπτυξιακές Προοπτικές

Ε. 1 Ρυθμοί Ανάπτυξης χωρών της Ανατολικής Αφρικής¹⁵¹

ΕΤΟΣ	ΑΙΘΙΟΠΙΑ	ΚΕΝΥΑ
2015	10.4	5.7
2016	7.6	5.9
2017	10.2	4.9
2018	7.2	6.4
2019	7.9	5.5

Ε. 2 Ρυθμοί Ανάπτυξης χωρών της Βόρειας Αφρικής¹⁵²

ΕΤΟΣ	ΑΙΓΥΠΤΟΣ	ΜΑΡΟΚΟ
2015	4.3	4.5
2016	4.3	1.1
2017	4.1	4.1
2018	5.3	3
2019	5.5	2.4

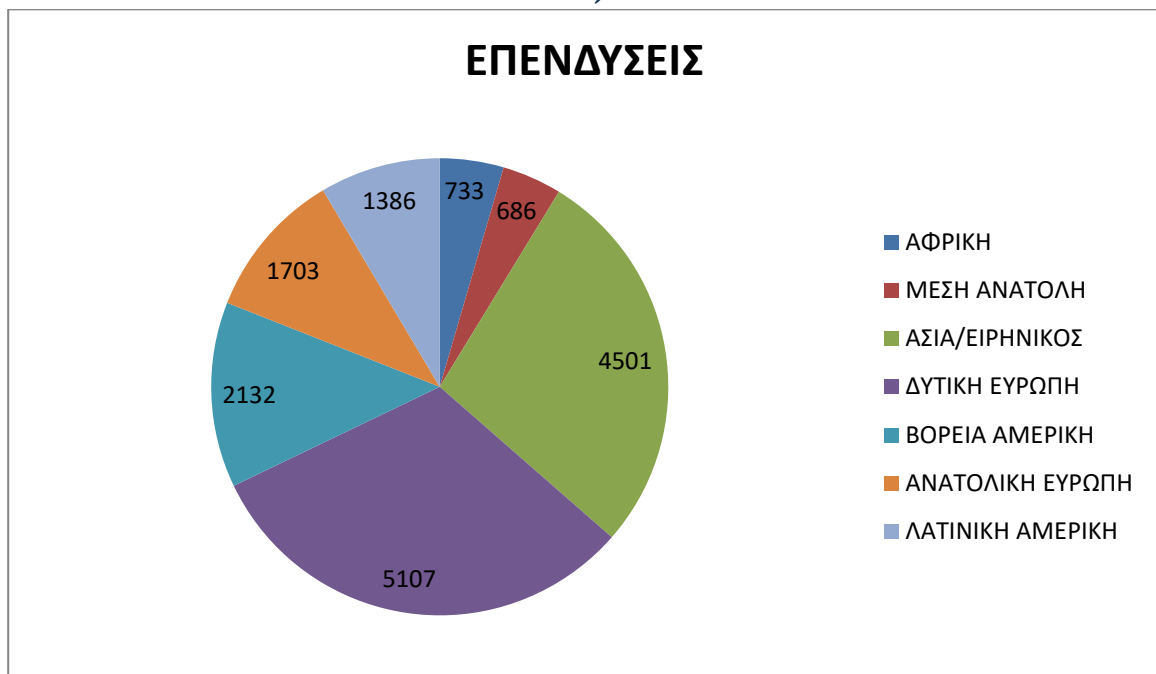
¹⁵¹ EY Attractiveness Program-Africa Σεπτέμβριος 2019, σελ. 8 (ΕΥ, 2019, σ. 8) Από τους παραπάνω πίνακες έχουν αφαιρεθεί οι προβλέψεις που αφορούσαν τα έτη 2020 και επόμενα, μιας και η πανδημία μας κάνει να αδυνατούμε να βρούμε αξιόπιστες αναφορές.

¹⁵² Το ίδιο, σελ. 8

Ε. 3 Ρυθμοί Ανάπτυξης των χωρών Δυτικής Αφρικής¹⁵³

ΕΤΟΣ	ΝΙΓΗΡΙΑ	ΓΚΑΝΑ	ΑΚΤΗ ΕΛΕΦΑΝΤΟΣΤΟΥ
2015	2.7	2.2	8.8
2016	-1.6	3.4	8
2017	0.8	8.1	7.7
2018	1.9	6.4	7.4
2019	2.4	6.4	7.4

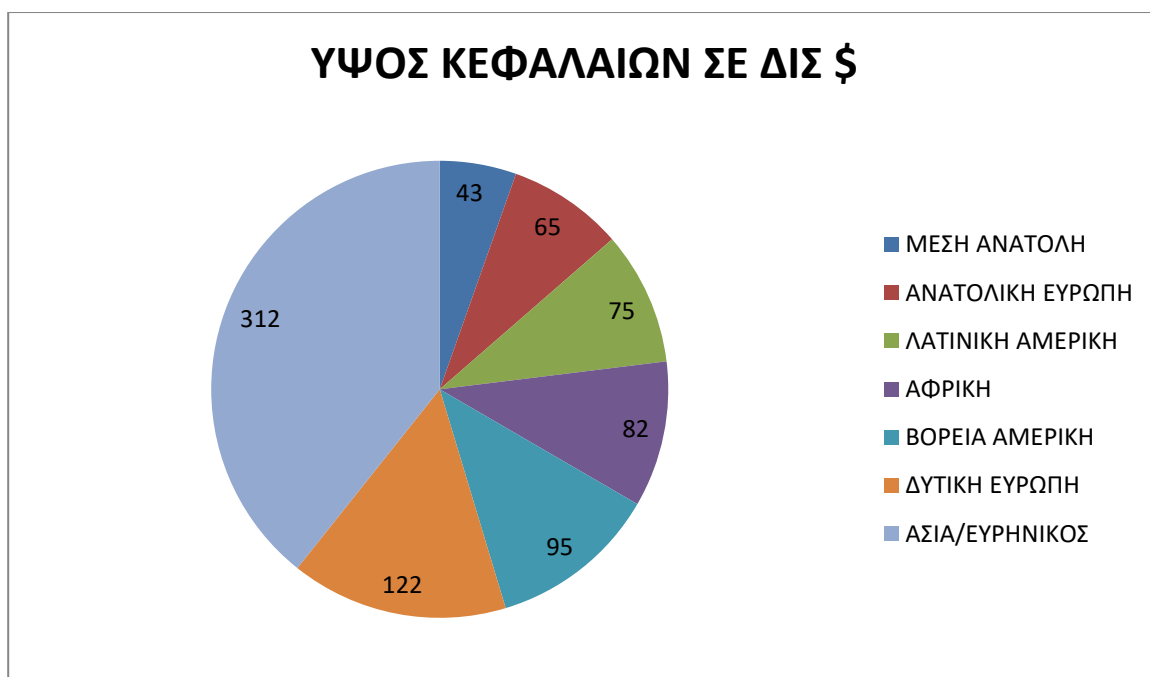
Ε. 4 Απόλυτος αριθμός έργων Α.Ξ.Ε ανά περιφέρεια ανά έτος (Μέσος όρος των ετών 2014-2018)¹⁵⁴

¹⁵³ Το ίδιο σελ. 9

¹⁵⁴ Το ίδιο, σελ. 13

Ε. 5 Ετήσιος μέσος όρος Α.Ξ.Ε ανά περιφέρεια σε δις \$ (2014-2018) ¹⁵⁵

Ε. 6 Προέλευση Α.Ξ.Ε 2014-2018: οι 10 Μεγαλύτεροι Επενδυτές ¹⁵⁶

ΧΩΡΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΡΓΩΝ	ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΘΕΣΕΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	ΚΕΦΑΛΑΙΟ (ΔΙΣ \$)
Η.Π.Α	463	62.004	30,855
ΓΑΛΛΙΑ	329	57.970	34,172
ΒΡΕΤΑΝΙΑ	286	40.949	17,768
ΚΙΝΑ	259	137.028	72,235
Ν. ΑΦΡΙΚΗ	199	21.486	10,185
Η.Α.Ε	189	39.479	25,278
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	180	31.562	6,887
ΕΛΒΕΤΙΑ	143	13.363	6,432
ΙΝΔΙΑ	134	30.334	5,403
ΙΣΠΑΝΙΑ	119	13.837	4,389

¹⁵⁵ Το ίδιο σελ. 13

¹⁵⁶ Το ίδιο, σελ. 18

Ε. 7 % Αναδυόμενων & Ωριμων Αγορών σε έργα, θέσεις εργασίας και κεφάλαια στην Αφρική¹⁵⁷

ΑΓΟΡΕΣ	ΕΡΓΑ	ΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	ΚΕΦΑΛΑΙΑ
ΑΝΑΔΥΟΜΕΝΕΣ	34	51	53
«ΩΡΙΜΕΣ»	66	49	47
ΣΥΝΟΛΟ	100	100	100

Ε. 8 Οι 15 κορυφαίοι προορισμοί Α.Ξ.Ε το 2018¹⁵⁸

ΧΩΡΕΣ	ΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ¹⁵⁹	ΚΕΦΑΛΑΙΑ (ΔΙΣ \$)	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΡΓΩΝ
ΑΙΓΥΠΤΟΣ	32.000	12	91
Ν.ΑΦΡΙΚΗ	12.000	5	110
ΜΑΡΟΚΟ	15000	5	71
ΝΙΓΗΡΙΑ	10.000	8	65
ΚΕΝΥΑ	6.000	2	64
ΑΙΘΙΟΠΙΑ	16.000	7	29
ΓΚΑΝΑ	7.000	1	30
ΑΛΓΕΡΙΑ	10.000	9	18
ΑΚΤΗ ΕΛΕΦΑΝΤΟΣΤΟΥ	4.000	2	30
ΖΙΜΠΑΜΠΟΥΕ	6.000	6	18
ΤΥΝΗΣΙΑ	10.000	1	19
ΟΥΓΚΑΝΤΑ	6.000	0	17
TANZANIA	3.000	1	19
ΜΟΖΑΜΒΙΚΗ	1.000	2	15
ΖΑΜΠΙΑ	2.000	1	15

¹⁵⁷ Το ίδιο σελ. 18

¹⁵⁸ Το ίδιο, σελ. 21

¹⁵⁹ Θέσεις που δημιουργήθηκαν κατά την έλευση των επενδύσεων το 2018, εκτιμήσεις.

Ε. 9 Καθαρό Αποτέλεσμα Διασυννοριακών Συγχωνεύσεων & Εξαγορών το 2018¹⁶⁰

ΤΟΜΕΑΣ/ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ	ΠΩΛΗΣΕΙΣ		ΑΓΟΡΕΣ	
	2018	2019	2018	2019
ΣΥΝΟΛΟ	1.570	5312	3.651	-33.445
Πρωτογενής Τομέας	-59	120	205	1583
Ορυχεία & Λατομεία	-59	114	205	1621
Μεταποίηση	-247	1.747	-67	-897
Τροφές, αναψυκτικά, καπνικά προϊόντα	426	685	-73	-
Πετρελαιοειδή	-973	1.044	-	-
Φαρμακευτικά προϊόντα	50	9	-	-999
Υπηρεσίες	1.876	3.445	3513	-34.131
Εμπόριο	-	4	-253	22
Μεταφορές & Αποθήκευση	-	532	3	-46
Πληροφορική & Επικοινωνία	37	-126	497	-34.663
Χρηματοοικονομικές & Ασφαλιστικές υπηρεσίες	1.615	-68	2.970	324
Υπηρεσίες προς Επιχειρήσεις	215	3.05	274	184

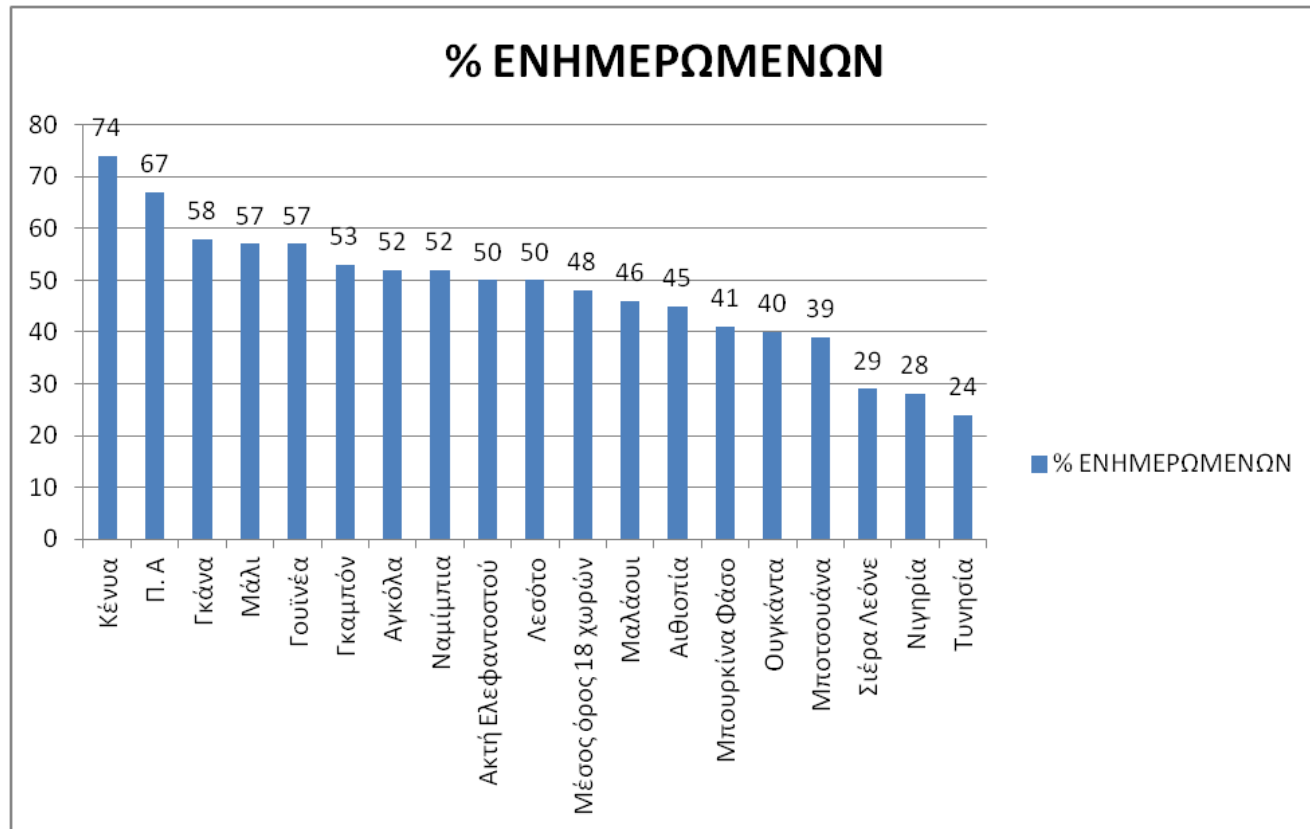
¹⁶⁰ World Investment Report 2020, σελ. 29 (Table A) (UNCTAD, 2020, σ. 29)

Ε. 10 Κυριότερες Επενδυτικές Πρωτοβουλίες για την Αφρική 2018-2019¹⁶¹

ΧΩΡΑ	ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ	ΒΑΣΙΚΑ ΣΗΜΕΙΑ	ΕΡΓΑ ΚΛΕΙΔΙΑ
Η.Π.Α	Πρωτοβουλία Για μια Ευημερούσα Αφρική (2019)	Έργα με τη μορφή ενίσχυσης μετοχικού κεφαλαίου, χρηματοδότησης χρέους, μέσω της Εταιρίας Διεθνούς Ανάπτυξης και Χρηματοδοτήσεων	Ανακοίνωση επένδυσης 5 δις \$ στην Αιθιοπία σε πρόσφατα ιδιωτικοποιημένες επιχειρήσεις.
ΚΙΝΑ	Φόρουμ Κίνας-Αφρικής (2018)	Πακέτο χρηματοδότησης 60 δις \$, συμπεριλαμβανομένων 10 δις σε ιδιωτικές επενδύσεις	12 δις \$ σε παράκτιο σιδηρόδρομο στην Νιγηρία, 4.5\$ στο σιδηρόδρομο Αντίς Αμπέμπα-Τζιμποντί και 11 δις \$ σε κατασκευή λιμανιού στην Τανζανία.
ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ	Σύνοδος Η.Β-Αφρικής για τις Επενδύσεις (Γενάρης 2020)	Συμφωνίες ύψους 8.5 δις \$ που θα θέτουν τα θεμέλια για τους οικονομικούς και επενδυτικούς δεσμούς μεταξύ Η.Β και Αφρική μετά το Brexit.	Ανακοίνωση της εταιρίας Tullow για επένδυση ύψους 1.5 δις \$ για τη συνέχιση της παραγωγής πετρελαίου στην Κένυα.
ΡΩΣΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ	Σύνοδος και Οικονομικό Φόρουμ Ρωσίας-Αφρικής (Οκτώβριος 2019)	50 συμφωνίες αξίας πάνω από 10 δις \$ σε υποδομές και φυσικούς πόρους	Ανακοίνωση για επένδυση ύψους 2.2 δις \$ για την κατασκευή διυλιστηρίου στο Μαρόκο.
ΓΑΛΛΙΑ	Επιλέξτε την Αφρική (Δεκέμβριος 2019)	3 δις \$ σε χρηματοδότηση start-up επιχειρήσεων και μικρομεσαίων μέχρι το 2022 με τη μορφή των πιστώσεων και της τεχνικής συνεργασίας	Αγορά μετοχικού κεφαλαίου της FISEA στην Agri VIE II, ένα fund του αγροδιατροφικού τομέα στην Υποσαχάρια Αφρική

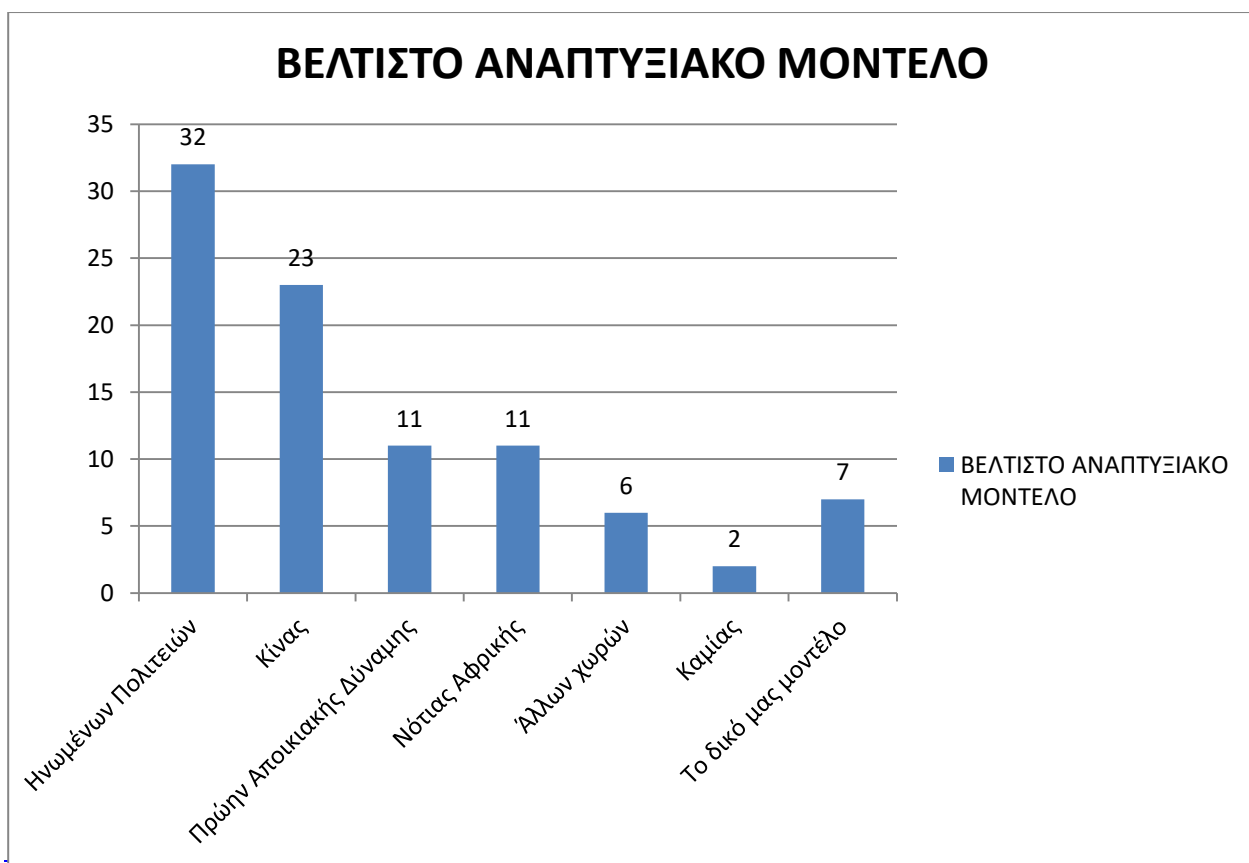
¹⁶¹ (UNCTAD, 2020, σ. 33) Table II.2

Ε. 11 % Ενημερωμένων πολιτών σχετικά με τις Κινεζικές δραστηριότητες σε 18 χώρες¹⁶²

¹⁶² Έρευνα του Αφροβαρόμετρου με το ερώτημα «Έχετε γνώση της κινεζικής βοήθειας ή των δανείων προς την κυβέρνησή σας ή κάτι τέτοιο δεν έχει υποπέσει στην αντίληψή σας;» στο http://afrobarometer.org/sites/default/files/africa-china_relations-3sept20.pdf (Selormey, 2020)

Ε. 12 Πρότυπο Μοντέλο Ανάπτυξης¹⁶³

¹⁶³ Μ.Ο απαντήσεων σε 18 χώρες το 2019-2020 στο ερώτημα: « Ποιο είναι κατά τη γνώμη σας το καλύτερο μοντέλο ανάπτυξης για τη χώρα σας;» στο http://afrobarometer.org/sites/default/files/africa-china_relations-3sept20.pdf (Selormey, 2020)

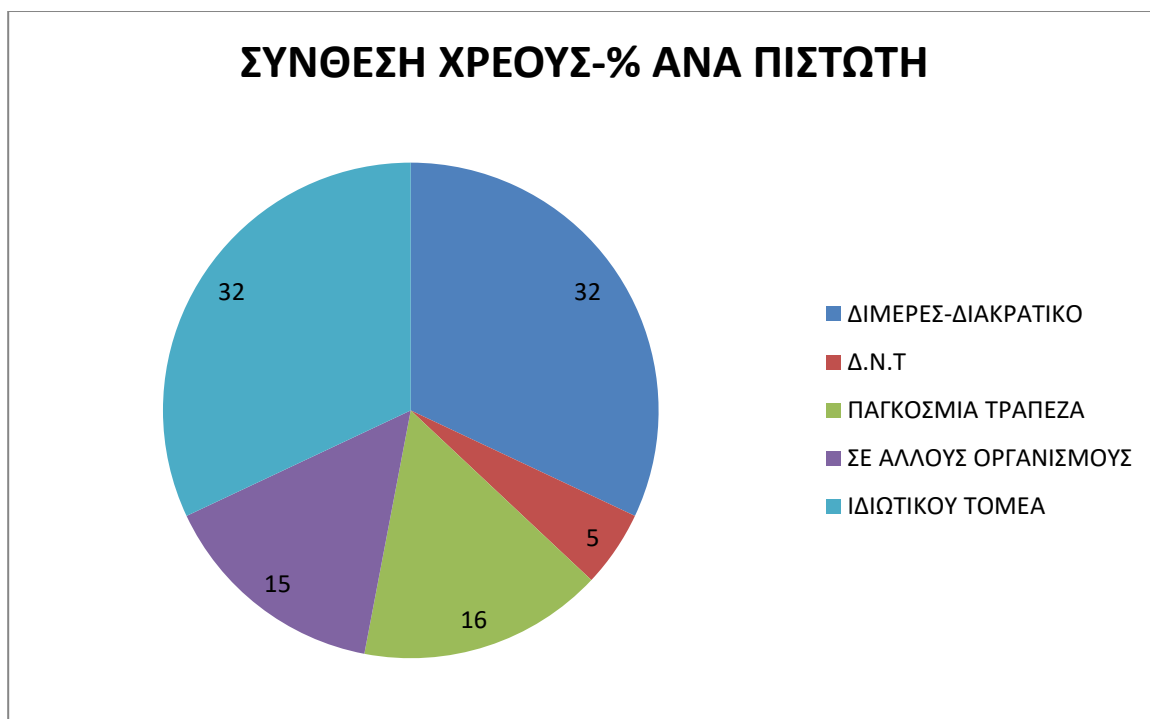
Ε. 13 Αξιολόγηση Εξωτερικών Επιδράσεων σε 18 χώρες της Αφρικής¹⁶⁴

ΧΩΡΕΣ	% ΑΠΟΔΟΧΗΣ/ΑΠΟΡΡΙΨΗΣ	
	Θετική/πολύ θετική	Αρνητική/πολύ αρνητική
Κίνα	59	15
Ηνωμένες Πολιτείες	58	13
Περιφερειακή Υπερδύναμη	49	17
Πρώην αποικιακή δύναμη	46	24
Ρωσία	38	16
Περιφερειακή Οργάνωση	54	11
Υπηρεσίες Ο.Η.Ε	55	11
Αφρικανική Ένωση	50	13

¹⁶⁴ «Κατά την άποψή σας οι ακόλουθες χώρες/οργανισμοί ασκούν θετική/πολύ θετική ή αρνητική/πολύ αρνητική επίδραση στις χώρες σας;» στο http://afrobarometer.org/sites/default/files/africa-china_relations-3sept20.pdf

ΣΤ' Το Χρέος της Αφρικής

ΣΤ.1 Οι Πιστωτές της Αφρικής¹⁶⁵

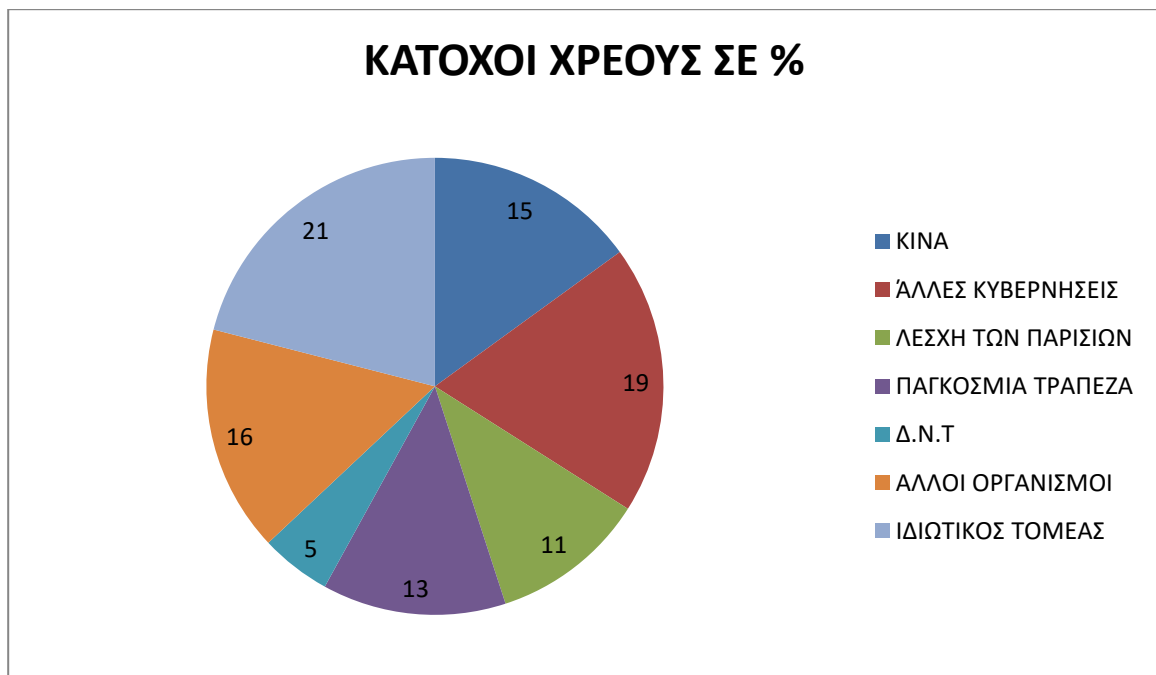
ΣΤ. 2 Μέγιστη Εκτίμηση Χρέους της προς την Κίνα

ΟΜΑΔΑ ΠΙΣΤΩΤΩΝ	ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΔΑΝΕΙΣΜΟΣ	% ΟΦΕΙΛΟΜΕΝΟΥ ΧΡΕΟΥΣ
ΚΙΝΑ	100 ΔΙΣ \$	24%
ΛΕΣΧΗ ΤΩΝ ΠΑΡΙΣΙΩΝ	40 ΔΙΣ \$	10%
ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΤΡΑΠΕΖΑ	66 ΔΙΣ \$	16%
Δ.Ν.Τ	18 ΔΙΣ \$	4%
ΑΛΛΟΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ	61 ΔΙΣ\$	15%
ΙΔΙΩΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	132 ΔΙΣ \$	32%
ΣΥΝΟΛΟ	417 ΔΙΣ \$	101% ¹⁶⁶

¹⁶⁵ (JUBILEE DEBT CAMPAIGN, 2018, σ. 6) Στοιχεία που αφορούν μέχρι τα τέλη του 2017 σε 48 από τις 54 χώρες της ηπείρου.

¹⁶⁶ Λόγω στρογγυλέματος

ΣΤ. 3 Πιστωτές των 15 χωρών της Αφρικής σε κίνδυνο υπερχρέωσης¹⁶⁷

¹⁶⁷ (JUBILEE DEBT CAMPAIGN, 2018, σ. 10)

Ζ' Πανδημία & Αφρική

Ζ.1 Ανακοινωθέντα Μέτρα Στήριξης για την Ανάσχεση της Πανδημίας¹⁶⁸

ΧΩΡΕΣ	ΕΠΙΤΟΚΙΑ ΔΑΝΕΙΣΜΟΥ			ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ	
	1/01	Τρέχον Ρυθμός	Τέλος Β' Τριμήνου	Αύξηση κρατικών δαπανών(% ΑΕΠ)	Στήριξη μέσω δανείων και εγγυήσεων ως % ΑΕΠ
Αίγυπτος	2.25	9.25	9.25	0.8	0.8
Γκάνα	16	14.5	14.5		
Κένυα	8.5	7.20			
Νιγηρία	3.5	13.5		2.3	7.5
Ν.Αφρική	6.5	5.25	4.75		

Ζ.2 Μέτρα Ενίσχυσης Διεθνών Οργανισμών¹⁶⁹

ΙΔΡΥΜΑ	ΑΝΑΚΟΙΝΩΘΕΝΤΑ ΜΕΤΡΑ
Παγκόσμια Τράπεζα	Διάθεση του ποσού των 160 δις \$ σε ενδιαφερόμενα αναπτυσσόμενα κράτη για την αντιμετώπιση των συνεπειών της πανδημίας, προς ευάλωτους πληθυσμούς και μικρές επιχειρήσεις, μέχρι τα τέλη του 2021.
Αφρικανική Τράπεζα Ανάπτυξης	Διέθεσε ένα ποσό των 10 δις \$, εκ των οποίων: 5.5 δις για τις δραστηριότητες της Τράπεζας στα κράτη-μέλη και 3.1 δις για τις δραστηριότητες του Αφρικανικού Ταμείου Ανάπτυξης. Ακόμη εξέδωσε ομόλογο αξίας 3 δις το οποίο διέθεσε στις κεντρικές Τράπεζες της Αφρικής για την αντιμετώπιση της πανδημίας.
Δ.Ν.Τ	Το Ταμείο διέθεσε 2.7 δις \$ για την αντιμετώπιση των συνεπειών της πανδημίας.
Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε)	Η Ε.Ε ανακοίνωσε εργαλειοθήκη μέτρων για την αντιμετώπιση της πανδημίας ύψους 3.5 δις €
Αφρικανική Τράπεζα Εξαγωγών-Εισαγωγών	Ανακοίνωσε Μηχανισμό Αντιμετώπισης των συνεπειών στο εμπόριο ύψους 3 δις \$ και 200 εκ \$ για έκτακτες υγειονομικές δαπάνες σε όλες τις Αφρικανικές χώρες.

¹⁶⁸ Δεδομένα Ιουλίου 2020 σε έρευνα της UNCTAD https://unctad.org/system/files/official-document/aldcmisc2020d3_en.pdf (Gondwe, 2020, σ. 8) Table 1: Stimulus packages announced by African countries to ease the impact of COVID-19

¹⁶⁹ «Table 2: COVID-19 multilateral Stimulus packages that benefits African Countries» (Gondwe, 2020, σ. 8)

Βιβλιογραφία

1) Ελληνόγλωσση

Καλτσούνης, Α. (2009). Στο Τ. Γρηγόρης, *ΑΦΡΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ- Η Τελευταία Παγκόσμια Πρόκληση-Ευκαιρία* (σσ. 227-248). Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

Ρουμελιώτης, Π. (2009). *Προς Έναν Πολυπολικό Κόσμο*. Αθήνα: Α.Α. ΛΙΒΑΝΗΣ.

Σημίτη, Μ. (2008). *Η Κοινωνία των Πολιτών στην Ευρωμεσογειακή Εταιρική Σχέση*. Αθήνα: Σάκκουλας.

Τσάλτσας, Γ. (2010). *ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΚΑΙ ΤΡΙΤΟΣ ΚΟΣΜΟΣ- ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ*. ΑΘΗΝΑ: ΠΑΠΑΖΗΣΗ.

Χουλιάρας, Α. (1995). *Η ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΑΦΡΙΚΗ: ΡΟΥΑΝΔΑ- ΛΙΒΕΡΙΑ-ΣΟΜΑΛΙΑ*. Αθήνα: Στοχαστής.

Χουλιάρας, Α., & Πετρόπουλος, Σ. (2016). *Η ΑΦΡΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙ ΑΛΛΟΙ-ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΦΡΙΚΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ*. Αθήνα: HEALLINK.

Gboda, M. (2005). ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΗΣ Ε.Ε ΚΑΙ ΑΦΡΙΚΗΣ (ΕΙΔΙΚΗ ΜΝΕΙΑ ΣΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΑΦΡΙΚΗ ΚΑΙ ΣΤΗΝ Ε.Ε). Αθήνα: ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ.

2) Ξενόγλωσση

ActionAid. (2015). New Alliance, new risk of land grabs: Evidence from Malawi, Nigeria Senegal and Tanzania. Λονδίνο: ActionAid.

Aka, P. (2002). The Dividend of Democracy: Analyzing U.S. Support for Nigerian Democratization. *Third World Law Journal* , 22 (2), σσ. 225-279.

Alden, C., & Jiang, L. (2019). Brave new world: debt, industrialization and security in China-Africa relations. *International Affairs* , 95 (3), σσ. 641-657.

Brautigam, D. (2003). Close encounters: Chinese business networks as industrial catalysts in sub-Saharan Africa. *African Affairs* , 102 (408), σσ. 447-467.

Brautigam, D., & Gallagher, K. (2014). Bartering globalization: China's commodity-backed finance in Africa and Latin America. *Global Policy* , 5 (3), σ. 348.

Brayton, A. A. (1979). Soviet Involvement in Africa. *The Journal of Modern African Studies* , 17 (2), σσ. 253-269.

Campbell, H. C. (2017). The United States and Security in Africa: The Impact of the Management of the International System. *Africa Development* , 42 (3), σσ. 45-71.

Campbell, H. (2008). China in Africa: challenging US global hegemony. *Third World Quarterly* , 29 (1), σσ. 89-105.

Carmody, P., & Taylor, I. (2010). Flexigemony and force in China's geoeconomic strategy in Africa: Sudan and Zambia compared. *Geopolitics* , 15 (3), σσ. 496-515.

Chinese Ministry of Commerce. (2018). Report on development of China's outward investment and economic cooperation.

Chossudovsky, M. (1993). The IMF's role in the creation of famines in Somalia. *Third World Resurgence* (39), σσ. 23-24.

Christian Aid. (2005). The damage done: Aid, death and dogma. Christian Aid. London: Christian Aid.

Daniel, R., & Shubin, V. (2018). Africa and Russia: The Pursuit of Strengthened Relations in the Post-Cold War Era. Στο D. Nagar, & C. Mutasa, *Africa and the World* (σσ. 51-69). Palgrave Macmillan.

Daw, M., El-Bouzedi, A., & Dau, A. A. (2015, Σεπτέμβριος). Libyan armed conflict 2011: Mortality, injury and population displacement. *African Journal of Emergency Medicine* , 5 (3), σσ. 101-107.

De Valle, N. V. (2009). US POLICY TOWARDS AFRICA: THE BUSH LEGACY AND THE OBAMA ADMINISTRATION. *African Affairs* , 109 (434), σσ. 1-21.

Faleg, G., & Secieru, S. (2020). RUSSIA'S FORAYS INTO SUB-SAHARAN AFRICA. European Union Institute for Security Studies. European Union Institute for Security Studies.

Ferguson, J. (1995). From African Socialism to Scientific Capitalism: Reflections on the Legitimation Crisis in IMF-ruled Africa. Στο D. B. Moore, *Debating Development Discourse* (σσ. 129-145). Palgrave Macmillan.

Fernando, S. (2014). China-Africa Relations: An Analysis of Forum on China-Africa Cooperation (FOCAC) Documents Using Shinn and Eisenman's Optimist-Pessimist Dual Framework. *Insight on Africa* , 6 (2), σσ. 145-160.

Fidan, H., & Aras, B. (2010). The Return of Russia-Africa Relations. *bilig* (52), σσ. 47-68.

Gondwe, G. (2020). Assessing the Impact of COVID-19 on Africa's Economic Development. UNCTAD. UNCTAD.

Gråtrud, H., & Skretting, V. B. (2017). Ansar al-Sharia in Libya: An Enduring Threat. *Perspectives on Terrorism* , 11 (1), σσ. 40-53.

GreenPeace. (2012). The Plunder of a Nation's Birthright. Amsterdam: GreenPeace.

Grey, R. (1984). The Soviet Presence in Africa: an Analysis of Goals. *The Journal of Modern African Studies* , 22 (3), σσ. 511-527.

Grimm, S. (2012). Kidnapping of Chinese in Africa: what can and what should Beijing do? *African-East Asian Affairs* , 69.

Gu, J., Chuanhong, Z., Vaz, A., & Mukwereza, L. (2016). Chinese State Capitalism? Rethinking the Role of the State and Business in Chinese Development Cooperation in Africa. *World Development* , 81, σσ. 24-34.

Harrigan, J., & El-Said, H. (2010). The Economic Impact of IMF and World Bank Programs in the Middle East and North Africa: A Case Study of Jordan, Egypt, Morocco and Tunisia, 1983 - 2004. *Review of Middle East Economics and Finance* , 6 (2), σσ. 1-25.

Harrigan, J., Wang, C., & El-Said, H. (2006). The Economic and Political Determinants of IMF and World Bank Lending in the Middle East and North Africa. *World Development* , 34 (2), σσ. 247-270.

Havnevik, K., Bryceson, D., Brigegard, L.-E., Matondi, P., & Atakilte, B. (2007). African Agriculture and The World Bank, Development or Impoverishment. Ουψάλα: The Nordic Africa Institute.

Helleiner, G. (1983, Μάρτιος). The IMF and Africa in the 1980's. *Canadian Journal of African Studies* , σσ. 17-31.

Hilson, G., & Maconachie, R. (2008). "Good governance" and the extractive industries in Sub-Saharan Africa. *Mineral Processing and Extractive Metallurgy Review* , 30 (1), σσ. 52-100.

Hodd, M. (1987). AFRICA, THE IMF AND THE WORLD BANK. *African Affairs* , 86 (344), σσ. 331-342.

Ikejiaku, B.-V. (2008, Δεκέμβριος). Africa Debt Crisis and the IMF with a Case of Nigeria: towards Theoretical Explanations. *Journal of Politics and Law* , 1 (4), σσ. 2-6.

Ingram, J. (2019). China's Presence in Africa: A Boom or a Bust? *Africa Economic Brief* , 10 (1), σσ. 1-7.

Ismi, A. (2004). Impoverishing a Continent: The World Bank and the IMF in Africa. Οττάβα : Canadian Centre for Policy Alternatives.

Jones, V. C., & Williams, B. R. (2012). U.S Trade and Investment Relations with sub-Saharan Africa and the African Growth and Opportunity Act. Ουάσιγκτον: Congressional Research Service.

JUBILEE DEBT CAMPAIGN. (2018). Africa's growing debt crisis: Who is the debt owed to?

Khan, M. (2012). RUSSIA-AFRICA RELATIONS IN THE ERA OF GLOBALISATION. *International Journal of Research in Engineering, IT and Social Sciences* , 2 (1), σσ. 160-169.

Kieh, G. K. (2010). Imperialism and U.S-Africa Relations. Στο J. Mangala, Africa and the New World Era-From Humanitarianism to a Strategic View (σσ. 21-33). Λονδίνο: Palgrave Macmillan.

Koening, N. (2011, Δεκέμβριος). The EU and the Libyan Crisis-In Quest of Coherence? *International Spectator* , 46 (4), σσ. 11-30.

Kuperman, A. J. (2013). A Model Humanitarian Intervention? Reassessing NATO's Libya Campaign. *International Security* , 38 (1), σσ. 105-136.

Laitin, D. (1976). The Political Economy of Military Rule in Somalia. *The Journal of Modern African Studies* , 14 (3), σσ. 449-468.

Langan, M. (2018). Neo-Colonialism and the Poverty of "Development" in Africa. Palgrave Macmillan .

Lanning, G., & Mueller, M. (1979). Africa undermined: Mining companies and the underdevelopment of Africa. Penguin.

Larémont, R. R. (2011, Νοέμβριος 29). Al Qaeda in the Islamic Maghreb: Terrorism and Counterterrorism in the Sahel. African Security , 4 (4), σσ. 242-268.

Li, A. (2016). Technology transfer in China-Africa relation: myth or reality. TRANSNATIONAL CORPORATIONS REVIEW , 8 (3), σσ. 183-195.

Magdoff, H. (1978). From the Colonial Age to the Present (Τόμ. 15). Νέα Υόρκη: Monthly Review Press.

Matusevich, M. (2009). Revisiting the Soviet Moment in Sub-Saharan Africa. History Compass , 7 (5), σσ. 1259-1268.

McKinsey Global Institute. (2010). Ανάκτηση από <http://www.mckinsey/insights/africa/lions on the move>

Mefsin, B. (2009). The establishment and implications of the United States Africa Command. INSTITUTE FOR SECURITY STUDIES. INSTITUTE FOR SECURITY STUDIES.

Megerisi, T. (2020). Geostrategic Dimensions of Libya's Civil War. AFRICA CENTER FOR STRATEGIC STUDIES. AFRICA SECURITY BRIEF.

Menkhaus, K. (2007). Governance without Government in Somalia-Spoilers, State Building, and the Politics of Coping. International Security , 31 (3), σσ. 74-106.

Menkhaus, K. (2009, Αύγουστος). SOMALIA-WHAT WENT WRONG? THE RUSI JOURNAL , σσ. 7-12.

Mezyaev, A. (2020). An Unprecedented Event in the History of African-Russian Relations. THE THINKER , 83, σσ. 58-64.

Mohan, G., & Lampert, B. (2012). NEGOTIATING CHINA: REINSERTING AFRICAN AGENCY INTO CHINA-AFRICA RELATIONS. African Affairs , 112 (446), σσ. 92-110.

Omotola, J. S., & Saliu, H. (2009, Απρίλιος). Foreign aid, debt relief and Africa's development: problems and prospects. South African Journal of International Affairs , 16 (1), σσ. 87-102.

Onyekwena, C., & Ekeruche, M. A. (2020, Απρίλιος 14). www.africaportal.org. Ανάκτηση Δεκέμβριος 8, 2020, από <https://www.africaportal.org/features/case-debt-relief-africa-amid-covid-19/>

Owuso, F. (2006). Discourse on development from dependency to neoliberalism. Στο M. Smith, Beyond the African Tragedy: Discourses on Development and the Global Economy (σσ. 25-47). Surrey: Ashgate.

Owuso, F. (2003). Pragmatism and the Gradual Shift from Dependency to Neoliberalism: The World Bank, African Leaders and Development Policy in Africa. World Development , 31 (10), σσ. 1655-1672.

Olivier, G., & Suchkov, D. (2015, Νοέμβριος). Russia is back in Africa. *Strategic Review for Southern Africa* , 37 (2), σσ. 146-167.

Olsen, G. R. (2017). The ambiguity of US foreign policy towards Africa. *Third World Quarterly* , 38 (9), σσ. 2097-2112.

Nyantakyi, E. B., & Drammeh, L. M. (2020). COVID 19 PANDEMIC-Potential Risks for Trade Finance in Africa. African Development Bank Group. African Development Bank Group.

O.E.C.D. (1983). Increasing the effectiveness of development co-operation through improved co-ordination at the country level. DAC.

Pigeon, M. (2012). From fiasco to DAWASCO: Remunicipalising water systems in Dar Es Salaam, Tanzania. Στο M. Pigeon, D. McDonald, O. Hoedeman, & S. Kishimoto, *Remunicipalisation: Putting water back into public hands*. Amsterdam: Transnational Institute.

Schutter, O. D. (2015). The New Alliance for Food Security and Nutrition in Africa. European Parliament.

Scoones, I., Amanor, K., Favareto, A., & Qi, G. (2016). A New Politics of Development Cooperation? Chinese and Brazilian Engagements in African Agriculture. *World Development* , 81, σσ. 1-12.

Shaw, S. (2013). Fallout in the Sahel: the geographic spread of conflict from Libya to Mali. *Canadian Foreign Policy Journal* , 19 (2), σσ. 199-210.

Shay, S. (2019). The escalation of the war in Libya. Research Institute for European and American Studies (RIEAS). Research Institute for European and American Studies (RIEAS).

Standing, A. (2017). Criminality in Africa's Fishing Industry: A Threat to Human Security. National Defense University. Washington : Africa Center For Strategic Studies.

Tekir, G. (2020, Ιούνιος 30). Russian-Turkish Involvement in the Civil War in Libya. *Turkish Journal of Russian Studies* (3), σσ. 190-215.

The Uganda Economic Study Team. (1986). *ECONOMIC ADJUSTMENT AND LONG-TERM DEVELOPMENT IN UGANDA*. Canadian International Development Research Centre. Οττάβα: Canadian International Development Research Centre.

Toaldo, M. (2015). Migrations Through and From Libya: A Mediterranean Challenge. Στο L. Kamel, *Changing Migration Patterns in the Mediterranean* (σσ. 75-96). Istituto Affari Internazionali (IAI).

Tugendhat, H., & Alemu, D. (2016). Chinese Agricultural Training Courses for African Officials: Between Power and Partnerships. *World Development* , 81, σσ. 71-81.

UNCTAD. (1988).

UNCTAD. (2020). *World Investment Report 2020-International Production Beyond Pandemic*.

United States International Trade Commission. (2018). *U.S. Trade and Investment with Sub-Saharan Africa: Recent Developments*. Investigation Report, Ουάσιγκτον.

United States International Trade Commission. (2020). *U.S. Trade and Investment with Sub-Saharan Africa: Recent Trends and New Developments*.

Waal, A. d. (2013). African roles in the Libyan conflict of 2011. *International Affairs* , 89 (2), σσ. 365-379.

Wezeman, P. D., Wezeman, S., & Béraud-Sudreau, L. (2011). Arms Flows to Sub-Saharan Africa-SIPRI Policy Paper 30. Στοκχόλμη: Stockholm International Peace Research Institute.

Wezeman, P., & Wezeman, S. (2015). Trends in International Arms Transfers 2014. Stockholm International Peace Research Institute. Στοκχόλμη: Stockholm International Peace Research Institute.

Wohlmuth, K. (1984, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος). IMF and World Bank structural adjustment policies: Cooperation or conflict. *Intereconomics* , 19 (5), σσ. 226-234.

Woods, N. (2008). Governance matters: the IMF and Sub-Saharan Africa. Στο N. Woods, *The IMF and Low-Income Countries* (σσ. 1-13). Οξφόρδη: Oxford University Press.

3) Μεταφρασμένη

Amin, S. (2004). *ΠΕΡΑ ΑΠΟ ΤΟ ΓΕΡΑΣΜΕΝΟ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟ-Για έναν 21ο αιώνα που δε θα είναι αμερικανικός*. Αθήνα: Α.Α ΛΙΒΑΝΗΣ.

Young, R. (2007). *Μεταποικιακή Θεωρία-Μια ιστορική εισαγωγή*. Αθήνα: Πατάκη.

4) Ιστότοποι & Ηλεκτρονικές Πηγές

(n.d.). Ανάκτηση από <https://www.gavi.org/vaccineswork/covax-explained>

Bone, M., & Cinotto, F. (2020, Νοέμβριος 2). *www.thediplomat.com*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 8, 2020, από <https://thediplomat.com/2020/11/chinas-multifaceted-covid-19-diplomacy-across-africa/?fbclid=IwAR2UfSzzBfN77wX8hq2pjmA94PAwLWEb1uoswhltrVU0JOmBEPAMfJeCs60>

Capital. (2020, Ιούνιος 20). *www.capital.gr*. Ανάκτηση Νοέμβριος 27, 2020, από <https://www.capital.gr/businessweek/3462464/i-afrikaniki-bomba-xreous-apeilei-tin-pagkosmia-oikonomia>

Chilcot, J. (2016). The Report of the Iraq Inquiry. U.K. Ανάκτηση από <https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20171123123237/http://www.iraqinquiry.org.uk/>

Chimbelu, C. (2020, Ιούνιος). *www.dw.com*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 8, 2020, από <https://www.dw.com/en/covid-19-pandemic-to-transform-china-africa-relations/a->

53724530?fbclid=IwAR1idt5hd7gqoQExJ6S7geMZZpu4cdeCbeNwuH1F5t_dNBmD7xD0PuP45vo

China Africa Research Initiative. (2020). Ανάκτηση από <https://chinaafricaloandata.org/>.

Hibbs, M. (2013, Ιανουάριος 22). *carnegieendowment.org* . Ανάκτηση Νοέμβριος 25, 2020, από <https://carnegieendowment.org/2013/01/22/uranium-in-saharan-sands-pub-50707>

Human Rights Watch. (2011, Φεβρουάριος 20). Ανάκτηση Νοέμβριος 22, 2020, από <https://www.hrw.org/news/2011/02/20/libya-governments-should-demand-end-unlawful-killings>

Human Rights Watch. (2011, Απρίλιος 10). Ανάκτηση Νοέμβριος 22, 2020, από <https://www.hrw.org/news/2011/04/10/libya-government-attacks-misrata-kill-civilians>

Human Rights Watch. (2020). *"How Much More Blood Must Be Spilled?" Atrocities Against Civilians in Central Mali, 2019*. HUMAN RIGHTS WATCH.

ICRC-International Committee of the Red Cross. (2020, Σεπτέμβριος 14). *icrc.org*. Ανάκτηση Νοέμβριος 25, 2020, από <https://www.icrc.org/en/document/central-sahel-spike-violence-leads-higher-deaths-more-1-million-fleeing-homes>

Irwin-Hunt, A. (2020, Σεπτέμβριος 15). *www.fdiintelligence.com* . Ανάκτηση Οκτώβριος 26, 2020, από <https://www.fdiintelligence.com/article/78348>

Kane, P. S. (2014, Σεπτέμβριος 6). *aljazeera.com*. Ανάκτηση Νοέμβριος 25, 2020, από <https://www.aljazeera.com/opinions/2014/9/6/mali-the-forgotten-war/>

Keenan, J. (2017, Ιανουάριος 12). *newafricanmagazine.com*. Ανάκτηση Νοέμβριος 26, 2020, από <https://newafricanmagazine.com/13872/>

LE MONDE diplomatique. (2014, Μάρτιος). *monde-diplomatique.fr*. Ανάκτηση Νοέμβριος 25, 2020, από <https://www.monde-diplomatique.fr/2014/03/CHIBANI/50246>

Mutize, M. (2020, Ιούλιος 28). *theconversation.com*. Ανάκτηση Νοέμβριος 27, 2020, από <https://theconversation.com/why-african-countries-are-reluctant-to-take-up-covid-19-debt-relief-140643>

NewMoney. (2020, Απρίλιος 14). *www.newmoney.gr*. Ανάκτηση από <https://www.newmoney.gr/roh/palmos-oikonomias/oikonomia/koronoios-o-protos-logariasmos-tis-pandimias-apo-to-dnt-anafores-stin-ellada/>

Nkala, O. (2014, Οκτώβριος 23). Russian Army Starts Training 1200 Nigerian Personnel in Counter-Insurgency Warfare. Defence Web. Ανάκτηση από http://www.defenceweb.co.za/index.php?option=com_content%26task=view%26id=36709

O'Donnell, C. M., & Vaïsse, J. (2011, Δεκέμβριος 2). Ανάκτηση Νοέμβριος 22, 2020, από <https://www.brookings.edu/opinions/is-libya-natos-final-bow/>

Obadan, M. (2004). *Foreign Capital Flows and External Debt: Perspective on Nigeria and the LDCs Group*. Λάγος: Broadway Press Ltd.

Olander, E. (2020, Δεκέμβριος 1). *www.theafricareport.com*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 8, 2020, από <https://www.theafricareport.com/52806/china-to-cut-back-lending-to-africa-in-the-post-covid-19-era/>

Pew Research Center. (2013). Ανάκτηση από <http://www.pewglobal.org/2013/07/18/americas-global-image-remains-morepositive-than-chinas/>.

Soule, F., & Selormey, E. (2020, Νοέμβριος 17). *www.theconversation.com*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 2020, από https://theconversation.com/how-popular-is-china-in-africa-new-survey-sheds-light-on-what-ordinary-people-think-149552?fbclid=IwAR1WXU4Zs7t7MNWTNKpB6wOm_GSeedwV9UMFzimbiunV2jkjJ-iHiSfpKs

The Guardian. (2012). Ανάκτηση από <https://www.theguardian.com/global-development/datablog/2012/sep/21/why-is-uk-aid-going-to-uk-companies>

Van Staden, C. (2020, Ιούνιος 29). *www.africaportal.org*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 8, 2020, από https://www.africaportal.org/features/covid-19-not-much-give-china-its-relationship-africa/?fbclid=IwAR3LUxiY-_gdImL5ZRK4xJfz92LAwVHEG6E8KNCjXsAF4S_pwXd657VhBbE

Xinhua. (2014). China's Foreign Aid information office of the state council , the People's Republic of China. Ανάκτηση από <http://news.xinhuanet.com/>.

Μεϊσάν, Τ. (2014, Αύγουστος). *www.voltairenet.org*. Ανάκτηση Νοέμβριος 18, 2020, από <https://www.voltairenet.org/article185124.html>